

T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GÖRSEL İLETİŞİM ARAÇLARIYLA TÜRK
KARŞITI SOYKIRIM PROPAGANDASI

Deniz SARIYILDIZ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ ANABİLİM DALI

GEBZE
2006

T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GÖRSEL İLETİŞİM ARAÇLARIYLA TÜRK
KARŞITI SOYKIRIM PROPAGANDASI

Deniz SARIYILDIZ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Abdulkayyum KESİCİ

GEBZE
2006

ÖZET

TEZİN BAŞLIĞI: Görsel İletişim Araçlarıyla Türk Karşıtı Soykırım Propagandası

TEZİN YAZARI: Deniz Sarıyıldız

Osmanlı Devleti'nde asırlarca huzur içinde yaşayan Ermeniler dış güçlerin etkisiyle 19. yüzyılın sonlarında bağımsızlık kazanmak için isyanlara başlamışlardır. Ülkenin pek çok yerinde kanlı isyanlar çıkaran Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı sırasında da isyan hareketlerine devam etmişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti bazı önlemler almak mecburiyetinde kalmıştır. İsyan çıkaran komite üyeleri tutuklanmıştır. Ermeniler için Sevk ve İskan Kanunu çıkarılarak, savaş alanları dışında daha güvenli bölgelere tehcir edilmişlerdir. Ama Ermeniler tehcirden dolayı, sanki soykırıma uğramışlar gibi tüm dünyaya propaganda yapmaktadırlar.

Bu çalışma, Ermenilerin, sanatı, propaganda uğruna politik bir araç olarak kullandıklarını ve bu yaklaşımın Türk-Ermeni ilişkilerini kötü etkilediğini iddia etmektedir. Çünkü bu sanat eserlerinin çoğu, Türkleri, görüşlerini bile sorgulamadan suçlu ilan eden, tek taraflı propaganda çalışmalarıdır.

Bu çalışmada görsel Ermeni propagandasına odaklanılacak ve Soykırım lobisi tarafından yapılan sinema filmleri, belgeseller, karikatürler, portreler, illüstrasyonlar afiş çalışmaları incelenerek; Ermeni lobisinin propaganda uğruna sanatı nasıl kullandığı ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

SUMMARY

TEZİN BAŞLIĞI: Görsel İletişim Araçlarıyla Türk Karşıtı Soykırım Propagandası

TEZİN YAZARI: Deniz Sarıyıldız

The Armenians who lived peacefully within the boundaries of the Ottoman Empire for centuries started to their rebellion for independent Armenia through the last decades of 19th century. The Armenians who made bloody rebellions all over the emperorship continued their rebellious activities during the World War I. Then the ottoman Empire Government had to take some measures. The rebellious Committee members were arrested. The Law of Dispatching and Housing was made for the Armenians and they were displaced to other secure regions. But because of relocation, Armenians have propagandized to the world as if they lived genocide at that time.

The study argues that the Armenians have used the art as a political tool and the Turk-Armenian relations have been exposed to the bad effects of this approach. Because most of these works of art are one sided which blame the Turks without questioning the other side's arguments.

In this study, we focus on the Armenian visual propaganda activities and analyze how Armenian lobby use art for propaganda by examining cinema movies, documentary films, cartoons, portraits, illustrations, posters made by Genocide lobby.

TEŞEKKÜRLER

Tüm olumsuz koşullara rağmen, bu çalışmanın bitmesi için beni sabırla destekleyen, aileme ve danışman hocam Sayın Abdulkayyum Kesici'ye en içten teşekkürlerimi sunarım.

Entellektüel birikimleriyle çalışmayı zenginleştiren Prof. Dr. Abdülkadir Akçin ve Doç. Dr. Halit Keskin'e teşekkürlerimi sunarım.

Sağladığı görsel materyallerle çalışmayı destekleyen gazeteci ve belgesel yapımcısı İsmail Kahraman'a teşekkürlerimi sunarım.

Gücümün tükendiği zamanlarda, bana güç veren Tülay ve İlhan Bayram çiftine teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	iv
SUMMARY	v
TEŞEKKÜRLER	vi
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	vii
TABLolar DİZİNİ	xi
RESİMLER DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
2. SORUNUN ORTAYA ÇIKIŞI	4
2.1. Fransız İhtilali ve Milliyetçi Dalga'nın Doğuşu	4
2.2. 1938 Baltalimanı Antlaşması ve Aracı Sınıflar	4
2.3. 1856 Paris Barışı ve Hristiyan Korumacılığı	6
2.4. Berlin Konferansı ve Sorunun Uluslararası Boyut Kazanması	7
2.5. Oryantalizm	9
2.6. Ermeni Kilisesi ve Misyonerlik Faaliyetleri	14
2.7. Azınlık ve Yabancı Okulları	18
2.8. İdari ve Toplumsal Yapıdaki Bozulmalar	19
2.9. Ermenilerin Dünyaya açılması ve Lobicilik	21
2.10. Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğuna ve Ermenilere Yönelik İzlediği Politikalar	22
2.10.1. Rus Çarlığı	22
2.10.2. İngiltere	22
2.10.3. Fransa	24
2.10.4. Amerika Birleşik Devletleri	25
2.11. Komitelerin Oluşturulması ve İsyanlar	25
3. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE ERMENİ SORUNU	29
3.1. Tehcir Yasası, Sebepleri ve sonuçları	30
3.2. Mondros ve Sevr Antlaşmalarında Ermeni Sorunu	35
3.3. Lozan Konferansında Ermeni Sorunu	38

Sayfa

4. BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE GÖRSEL ERMENİ PROPAGANDASI VE SANAT	40
4.1. Belgeseller	42
4.1.1. Gölden Gelen Sesler: Gizli Soykırım Hakkında bir Film (Voices from the Lake: A Film About the Secret Genocide)	44
4.1.2. Ermeni Soykırımı: 1915–1923 Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermeni Nüfusun Yok Edilişi (The Armenian Genocide: Annihilation of the Armenian Population of the Ottoman Empire 1915–1923)	55
4.1.3. Bir Ermeni Yolculuğu (An Armenian Journey)	60
4.1.4. Ermeni Davası (The Armenian Case)	67
4.1.5. Sessizlik Duvarı - Ermenilerin Konuşulmayan Kaderi (A Wall of Silence – The Unspoken Fate of the Armenians)	72
4.1.6. Unutulmuş Soykırım (The Forgotten Genocide)	78
4.1.7. Bitlis'ten Fresno'ya: Fresno'lu Karabian'lar – California'da bir Ermeni Ailesinin 100 Yılı (From Bitlis to Fresno: 100 Years of an Armenian Family in California – The Karabians of Fresno)	84
4.1.8. Herkes Burada Değil: Ermeni Soykırımı Aileleri (Everyone's Not Here: Families of the Armenian Genocide)	86
4.1.9. Gizli Holocaust: 20. Yüzyılın İlk Soykırımı (The Hidden Holocaust: The First Genocide of the 20th Century)	86
4.1.10. Kilikya... Yeniden Doğuş (Cilicia... Rebirth)	87
4.1.11. Tarihi Ermenistan (Historical Armenia)	88
4.1.12. Dağlık Karabağ: Ermeni Tarihinin Üçüncü ve Dördüncü Cildi (Nagorny Karabakh: The Third and Fourth Volume of the Armenian History)	90
4.1.13. Dağlardaki Karanlık Orman (Dark Forest in the Mountains)	92
4.1.14. Ermenistan İçin Manda Yönetimi (Mandate for Armenia)	102
4.1.15. Halkım Nerede? (Where are My People?)	102
4.1.16. Amerikalı Ermeniler (The Armenian Americans)	102
4.1.17. California Ermenileri: İlk Kuşak (California Armenians: The First Generation)	103
4.1.18. Ağrı Dağı İşareti (Ararat Beckons)	104

Sayfa

4.1.19. Ağrı Dağı'na Dönüş (Back to Ararat)	104
4.1.20. Miras (Legacy)	105
4.1.21. Burası Ermenistan (This is Armenia)	106
4.1.22. Soykırım Etkeni (Genocide Factor)	106
4.1.23. Umutsuz Saatler (Desperate Hours)	109
4.1.24. Sarı Gelin	111
4.1.25. Anadolu'da Ermeni ve Rum Zulmü	119
4.1.26. Almanya ve Gizli Soykırım (Germany and the Secret Genocide)	121
4.1.27. Vaat Edilen Topraklardaki Yabancılar (Strangers in a Promised Land)	127
4.2. Sinema Filmleri	129
4.2.1. Musa Dağında Kırk Gün (The Forty Days of Musa Dagh)	130
4.2.2. Görev Berlin (Assignment Berlin)	134
4.2.3. Anne (Mayrig)	138
4.2.4. Hasret {The Yearning, Karot}	141
4.2.5. Komitas	142
4.2.6. Avetik	143
4.2.7. Eski Roma Yolunda (On the Old Roman Road)	145
4.2.8. Arabistanlı Lawrence (Lawrence of Arabia)	147
4.2.9. Geceyarısı Ekspresi (Midnight Express)	150
4.2.10. Ebediyen Kayıp (Für Immer Verloren)	156
4.2.11. Ararat	159
4.2.12. Dzori Miro	164
4.2.13. Tecavüze Uğramış Ermenistan (Ravished Armenia)	165
4.2.14. İvan – Beyaz Şeytanın Oğlu (Ivan – il Figlio del Diavolo Bianco)	168
4.2.15. Kaplan Taze Etten Hoşlanır (Le Tigre Aime la Chair Fraiche)	168
4.2.16. Türkler ve Türkiye'yi Konu Alan Diğer Filmler	168
4.3. Karikatürler	170
4.3.1. 1880'lerden İtibaren Karikatür Sanatında Büyük Oyun ve Ermeni Sorunu	170
4.3.2. Modern Dönem Karikatür Sanatında Türkler ve Ermeni Sorunu	182
4.4. Resim Sanatı	200

	<u>Sayfa</u>
4.4.1. Portreler	200
4.4.2. İllüstrasyonlar	201
4.4.3. Posterler ve Afiş Tasarımları	216
4.4. Anıtlar	239
4.5. Diğer Görsel Propaganda Araçları	240
5. SONUÇ	244
KAYNAKLAR DİZİNİ	253
ÖZGEÇMİŞ	269

TABLolar DİZİNİ

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
2.1. 1895 Ermeni İsyânlarında Din, Cinsiyet ve Yaş Oranına Göre Ölü ve Yaralı Miktarını Gösteren Tablo	27
4.1. 1906–1922 Yılları Arasında Anadolu’da ve Kafkaslarda Ermeniler Tarafından Katledilen Türklere Ait Tablo	63
4.2. Sayı Tespiti Yapılamayan Olaylar Tablosu	66

RESİMLER DİZİNİ

<u>Resim</u>	<u>Sayfa</u>
3.1. Ermeni Lobisince Kullanılan Harita	47
3.2. Ermeni Lobisince Kullanılan Harita	47
3.3. Ermeni Lobisince Kullanılan Harita	47
3.4. Ermeni Lobisince Kullanılan Harita	50
3.5. Ermeni Lobisince Kullanılan Harita	50
3.6. Ermeni Lobisince Kullanılan Fotoğraf	51
3.7. Ermeni Lobisince Kullanılan Fotoğraf	52
3.8. Ermeni Lobisince Kullanılan Harita	88
3.9. Ermeni Lobisince Kullanılan Harita	89
3.10. Azerbaycan İşgalinde Gerçekleştirilen Katliamlar	94
3.11. Azerbaycan İşgalinde Gerçekleştirilen Katliamlar	94
3.12. Azerbaycan İşgalinde Gerçekleştirilen Katliamlar	94
3.13. Azerbaycan İşgalinde Gerçekleştirilen Katliamlar	95
3.14. Azerbaycan İşgalinde Gerçekleştirilen Katliamlar	95
3.15. Azerbaycan İşgalinde Gerçekleştirilen Katliamlar	95
3.16. Azerbaycan İşgalinde Gerçekleştirilen Katliamlar	96
3.17. Azerbaycan İşgalinde Gerçekleştirilen Katliamlar	96
3.18. Azerbaycan İşgalinde Gerçekleştirilen Katliamlar	97
3.19. Azerbaycan İşgalinde Gerçekleştirilen Katliamlar	97
3.20. Azerbaycan İşgalinde Gerçekleştirilen Katliamlar	97
3.21. Azerbaycan İşgalinde Gerçekleştirilen Katliamlar	98
3.22. Azerbaycan İşgalinde Gerçekleştirilen Katliamlar	98
3.23. Azerbaycan İşgalinde Gerçekleştirilen Katliamlar	98
3.24. Azerbaycan İşgalinde Gerçekleştirilen Katliamlar	99
3.25. Azerbaycan İşgalinde Katliamlardan Kaçanlar	99
3.26. Azerbaycan Topraklarında Ermeni Tahribatının Uydu Resimleri	100
3.27. Azerbaycan Topraklarında Ermeni Tahribatının Uydu Resimleri	100
3.28. Azerbaycan Topraklarında Ermeni Tahribatının Uydu Resimleri	101
3.29. Azerbaycan Topraklarında Ermeni Tahribatının Uydu Resimleri	101

<u>Resim</u>	<u>Sayfa</u>
3.30. Azerbaycan Topraklarında Ermeni Tahribatının Uydu Resimleri	101
3.31. Azerbaycan Topraklarında Ermeni Tahribatının Uydu Resimleri	101
3.32. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	170
3.33. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	171
3.34. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	171
3.35. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	172
3.36. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	173
3.37. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	174
3.38. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	174
3.39. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	175
3.40. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	175
3.41. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	176
3.42. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	176
3.43. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	177
3.44. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	177
3.45. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	178
3.46. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	178
3.47. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	179
3.48. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	179
3.49. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	180
3.50. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	180
3.51. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	181
3.52. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	181
3.53. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle ilgili Karikatür	181
3.54. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	182
3.55. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	183
3.56. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	183
3.57. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	184
3.58. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	184
3.59. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	185
3.60. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	185
3.61. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	186

<u>Resim</u>	<u>Sayfa</u>
3.62. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	186
3.63. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	187
3.64. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	187
3.65. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	187
3.66. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	188
3.67. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	188
3.68. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	189
3.69. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	189
3.70. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	190
3.71. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	190
3.72. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	191
3.73. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	192
3.74. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	192
3.75. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	192
3.76. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	193
3.77. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	193
3.78. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	194
3.79. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	194
3.80. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	195
3.81. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	195
3.82. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	196
3.83. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	196
3.84. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	197
3.85. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	197
3.86. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	198
3.87. Günümüz Ermeni Basınında Türklere İlişkin Karikatür	198
3.88. Ermeni Lobisince Propaganda Amaçlı Kullanılan Portre	200
3.89. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	202
3.90. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	202
3.91. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	203
3.92. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	203
3.93. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	204

<u>Resim</u>	<u>Sayfa</u>
3.94. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	205
3.95. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	205
3.96. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	206
3.97. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	207
3.98. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	207
3.99. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	208
3.100. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	209
3.101. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	210
3.102. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	211
3.103. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	212
3.104. Ermeni Sorunu, Osmanlı Devleti ve Emperyalizmle İlgili İllüstrasyon	213
3.105. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	216
3.106. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	216
3.107. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	217
3.108. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	218
3.109. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	219
3.110. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	220
3.111. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	221
3.112. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	222
3.113. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	223
3.114. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	223
3.115. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	224
3.116. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	225
3.117. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	225
3.118. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	226
3.119. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	226
3.120. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	227
3.121. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	228
3.122. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	229
3.123. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	230
3.124. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	230
3.125. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	231

<u>Resim</u>	<u>Sayfa</u>
3.126. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	232
3.127. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	234
3.128. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	234
3.129. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	235
3.130. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	235
3.131. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	236
3.132. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	236
3.133. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	237
3.134. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	237
3.135. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	238
3.136. Ermeni Lobisince Kullanılan Afişler	238
3.137. Soykırım Lobisince Kullanılan Diğer Propaganda Materyalleri	241
3.138. Soykırım Lobisince Kullanılan Diğer Propaganda Materyalleri	242

GÖRSEL İLETİŞİM ARAÇLARIYLA TÜRK KARŞITI SOYKIRIM PROPAGANDASI

1. GİRİŞ

Soykırım iddialarına dayalı Ermeni sorunu, genel anlamda arka planda kalsa da, dönem dönem Türk dış politikasının ağırlıklı gündemini teşkil etmektedir. Belirsiz aralıklarla yabancı parlamentolarca çıkartılan kararlar, tavsiyeler, yasalar sadece Türk dış politikasının karar alıcılarını değil, tüm Türk halkını –özellikle Türk tarihçilerini- rahatsız etmektedir. Engellenemediği için yasalaşan bu soykırım tezleri, uluslararası toplumda Türkiye'nin imajı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Türk milletinin en zayıf olduğu sahalardan biri şüphesiz propagandadır. Gerek tarihteki ilk Türk Devletleri, gerekse çağdaş Türk Devletleri daima karşı propaganda konusunda yetersiz kalmışlardır. Propaganda çabaları, daha ziyade ortaya atılan yalan - yanlış ifadeleri ortadan kaldırma maksatlı, reaksiyonel girişimler şeklinde tezahür etmiştir. Özellikle politik açıdan, çok taraflı siyasal sorunların çözümünde üstünlük elde etmeye yönelik, etkin bir propaganda çalışmasından söz etmek güçtür. Bu çalışma; Türk ulusuna karşı yapılan soykırım propagandasının tarihsel arka planını ortaya koymayı, görsel eserler açısından Türk Milletine karşı yapılan menfi propagandayı örnekleriyle açıklamak ve alınabilecek tedbirleri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Amacımız Türklerin bu konuda hangi stratejiyi seçerek, bu zayıflığı aşabileceği gibi iddialı bir konuda, yegane cevabı bulmak değilse de; bir beyin fırtınası yaparak makul seçenekler sunmaktır.

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde, bağımsız bir Ermenistan kurmak için başlatılan sistemli çabaların, 1800'li yılların sonuna doğru ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu dönemden itibaren özellikle Batı basınında Ermeni iddiaları, ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu iddiaların Batı basınında ilgi görmesinin temel nedeni ise, Batılı güçlerin, Ermeni sorununa kendi çıkarlarınca yön verme isteğidir.

Gerek dönemin hakim gücü olan İngiliz İmparatorluğu ve başlıca rakipleri olan Rus Çarlığı ve Fransa, gerekse bölgede henüz varlığı pek hissedilmeyen Amerika Birleşik Devletleri; bölge dengelerini kendi çıkarları doğrultusunda değiştirebilmek için uzun vadeli planlar yapmışlardı.

Literatürde “**Büyük Oyun**” ya da “**Doğu Sorunu**” olarak da isimlendirilen, Osmanlı Devleti’nin emperyalist güçlerce parçalanma projesi bu şekilde oluşturulmaya başlanmıştı. Ancak azalan kudretine ve “hasta adam” olarak nitelendirilmesine rağmen Osmanlı Devleti, dönemin güçlü devletleri arasındaydı. Birinci Dünya Savaşı’nda üç kıtaya yayılan cephelerde; İngiltere, Fransa, Rusya gibi dönemin askeri ve politik devlerine karşı gösterdiği direniş, Osmanlı Devleti’nin en zayıf zamanında bile kolay lokma olmadığına en önemli göstergelerinden biridir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun elindeki topraklar askeri açıdan ele geçirmesi nispeten kolay, ancak elde tutulması zor olan topraklardı. Bunun bir sebebi İmparatorluğun her yanına dağılmış olan, devletin asli unsuru olan Türkler ve İstanbul’a sadakat içinde olan yerel Müslüman halklardı.

Batılı güçlerin Osmanlı topraklarını işgal edebilmesi için ciddi askeri operasyonlar yapması gerekiyordu. İlhak edebilmesi için de, işgal bölgelerindeki Türklerin ve İstanbul’a sadakatini kaybetmeyen diğer Müslüman halkların bölgeden silinmesi. Balkanlar ve Kafkaslarda başlayan bu proje Türkler ve diğer Müslüman halklar için çok hazin ve trajik sonlar öngörüüyordu. Elbette bu projenin uygulanması için yerel taşeronlara da ihtiyaç duyulmaktaydı.

Balkanlardaki katliam ve sürgün politikalarını Rusya ve diğer Avrupalı güçler, yerel işbirlikçileri olan Rumlar, Sırp, Bulgarlarla gerçekleştirmişlerdi. Balkanlarda Türk ve Müslüman nüfusun tasfiyesi büyük ölçüde başarılı olmuş ve buralarda Batıya ve Rusya’ya bağlı küçük devletler kurulmuştur. Bu devletlerin bağımsızlık tarihleri, esasen bölgede yaşayan Türkler ve diğer Müslümanların, katliam ve sürgün tarihleridir.

Kafkaslardaki katil ve sürgün politikalarını Ruslar büyük ölçüde tek başına halletmişlerdi. Ama Kafkasların, Doğu Anadolu ile birleştiği noktada, Ruslar, Ermenilere ihtiyaç duymaya başlamıştı. Bölgedeki Türk ve Müslüman nüfusunun

yoğunluğu, Rusları yerel güçlerle işbirliğine zorlamıştır. O dönemde Türklerin Anadolu'dan bile atılması görüşü Avrupa'da ağırlık kazanıyordu. Bu görüşün doğal bir sonucu olarak İngiltere, Fransa ve ABD de, Ermenilere yönelik projeler hazırlamaya başladılar. Bu projelerin askeri ve politik hesaplamaları elbette her hükümetin kendi içinde yapılmaktaydı. Ama kamuoyu oluşturmaya yönelik faaliyetler için başta basın olmak üzere, tüm görsel propaganda olanakları kullanılmaktaydı.

Bu çalışmada -Ermeni sorununu merkez alarak- 1800'lü yıllarda; Batılı güçler, Ruslar ve Ermeni lobisince başlatılan; Türk karşıtı görsel soykırım ve katliam propagandaları incelenecektir. Sorun günümüzde bile aktüel bir konu olma özelliğini koruduğundan, sadece tarihsel arka planı değil, güncel uzantıları da değerlendirmeye dahil edilecektir.

2. SORUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı bir dönemde ortaya çıkan Ermeni sorunu, birden fazla sebebe dayanan oldukça karışık ilişkiler ağı ve bu ilişkilerin dayandığı, birbirinden oldukça farklı ulusal çıkarların uyuşamamasından kaynaklanmaktadır. Aşağıda soruna yol açan tarihsel sebepler ayrı ayrı açıklanacaktır. Ancak belirtmelidir ki aşağıda belirtilen sebeplerin bir kısmı hem sorunun sebebi, hem de gelişmelerin sorunsallaştırılmasında kullanılan araçlardır.

2.1. Fransız İhtilali ve Milliyetçi Dalganın Doğuşu

Fransız İhtilali, Dünya siyasi tarihinde çok uluslu imparatorluklar için sonun başlangıcı olmuştur. İngiliz Krallığı, Fransa, Rusya gibi dönemin güçlü devletleri, **“ulusların kendi mukadderatını tayin etme”** ilkesiyle (self-determinasyon) uzun süre baş edebilmişlerdir. Özellikle Ruslar, 1990'lara kadar birçok ulusu Sovyetler Birliği bünyesinde yönetim altında tutabilmiştir. Oysa Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti gibi 18. ve 19. yüzyılın güç kaybeden devletleri için Fransız İhtilali ve sonucunda ortaya çıkan self-determinasyon tam bir yıkım olmuştur.

2.2. 1938 Baltalimanı Antlaşması ve Aracı Sınıflar

Ermeni sorunuyla sonlanan süreç evrensel bir güç mücadelesidir. Temelde jeopolitik özellikler arz eden 1800'lerin çatışma sürecinde, gücü elinde toplayan devlet İngiltere'ydi ve uluslararası güç mücadelesinde kullandığı en önemli araçlarından biri ticaretti.

Sorunun ekonomi temelli olduğunu anlayan III. Selim, Avrupa ticareti ile rekabet amacıyla büyük devlet adamlarının ticaret gemileri almaları yönünde “irade-i seniyye” çıkartmıştır. Hristiyan kökenli Osmanlılardan daha az berat vererek “Hayriye Tüccarları” adı altında Avrupa ile ticaret yapan Müslüman tüccar sınıfı güçlendirilmeye çalışılmış; yine Müslüman olmayan Yahudi, Rum ve Ermeni tüccarlar çeşitli hukuki, mali ve ticari imtiyazlarla yabancı tüccarlara karşı korunmaya

çalışılmıştır.¹ Uluslararası vahşi kapitalizmin hızla sömürgeleşmeye doğru ilerlediği dönemde, Osmanlı Devleti, Avrupa Devletlerinin ağır baskısı altındaydı.

Yeniçeriliğin kaldırılmasından hemen sonra İngiliz, Fransız ve Rus filoları Navarin’de Türk donanmasını yok ediyor (1827); Balkanlardan inen Rus ordusu Edirne’yi alarak, İstanbul’a doğru ilerliyordu (1829). Fransız ve İngilizlerin teşvikiyle, Mısırlı Mehmet Ali Paşa Kütahya’yı ele geçiriyor ve İstanbul’u tehdit ediyordu. Zor durumda kalan Sultan Mahmut, Rus Çarının yardımını isteyince imzalanan Hünkar İskelesi Antlaşması (1833) ile Osmanlı Devleti üzerinde Rus etkisi artıyordu. Ulusal çıkarları açısından endişelenen İngiltere, Mısırlı Mehmet Ali Paşa ve Rusya’ya karşı Sultan Mahmut’u destekliyor ve bu hizmetlerine karşılık, Osmanlı Devletini açık Pazar haline getiren 1838 Baltalimanı Antlaşmasını imzalatıyordu.²

İngiltere’nin ticarete dayalı emperyal çıkarları doğrultusunda imzalanan bu antlaşma Osmanlı ekonomisinde büyük bir yara açmış, Osmanlı ekonomisinin iktisadi çöküşünü başlatan olmasa bile, hızlandıran bir sözleşme olmuştur.³ Antlaşmanın tatbikine başladıktan sonra Osmanlı Hariciyesinin gözünden kaçan bazı hususlar bütün itirazlara rağmen İngilizlerce farklı yorumlandı.⁴ Osmanlı tezlerinin aksine antlaşmada açıkça bulunan hükümlerle Osmanlı Devleti için sonraları büyük problemlere yol açacak ara sınıflar, ya da halk diliyle “levanten”ler doğmuş oldu. **“İlelebet mer’i ve muteber”** olduğu belirtilen antlaşmanın bir maddesi **“İngiliz tüccarların ortakları ve adamları için de, İngiliz tüccarlara tanınan bütün haklar tanınacaktır”** hükmünü getirirken; bir diğer maddesi ise **“İngiliz tüccarları, ortakları ve adamları, iç ticarete en imtiyazlı tüccardan fazla vergi ödemeyecektir”** hükmünü şarta bağlamaktadır.⁵ Açık olan antlaşma hükümleri gereğince İngiltere, Osmanlı Devleti bünyesinde ekonomik paylaşımın nasıl sağlanacağını belirleme gücüne erişmiş ve tercihinin Rum ve Ermeni azınlıklardan yana kullanmıştır. İngiltere’nin bu tercihi ticaretle zenginleşen Rum ve Ermenilerin, Osmanlı Toplumundaki nüfuslarıyla orantısız olarak güçlenmelerine yol açmıştır. Genel olarak bütün Hristiyanlar, özel olarak ise Sırp, Bulgar, Rum ve Ermeniler gibi azınlık unsurlar

¹ Avcıoğlu, Doğan; **Türkiye’nin Düzeni**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1975, Cilt 1, s 79.

² Avcıoğlu; Age, s 103.

³ Kütükoğlu, Mübahat, S; **“1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Muahedesi”**, Ankara, Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayını İçinde, **Türk - İngiliz İlişkileri (1583-1984)**, 1985, s 58.

⁴ Kütükoğlu; Age, s 57.

⁵ Avcıoğlu; Age, s 106.

gittikçe hızlanan bir şekilde; önce otonomi, sonrasında ise bağımsızlık taleplerini ve bu uğurdaki girişimlerini arttırmışlardır. Burjuvazinin, Osmanlı Devletinin temel unsuru olan Türkler yerine, etnik azınlıklarda daha hızlı gelişmesi, İmparatorlukta **milliyetçilik hareketlerinin, mikro düzeyde başlamasına** yol açmıştır.

2.3. 1856 Paris Barışı ve Hristiyan Korumacılığı

Rusya, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından sonra Osmanlı Devletinin **“Hristiyan vatandaşlarının koruyucusu”** rolüne soyunmuştu. Özellikle Ortodokslar konusunda Osmanlı Devletinin içişlerine karışıyor, İstanbul Hükümetine sürekli baskı yapıyordu. Rusya’nın bu politikası yüzünden 1853’te Kırım Savaşı patlak verdi.⁶ İngiltere ve Fransa’nın ittifakıyla kazanılan savaş sonrasında yayınlanan 1856 Islahat Fermanıyla; Padişah, tebaası arasında hiçbir şekilde ırk ve din ayrımı yapmayacağını ilan etti. Islahat Fermanı’na dair bir madde Paris Barış Antlaşmasına da konulmuştu.

Antlaşmanın 9. maddesi: **“Tebaasının refah ve mutluluğunu başlıca iş bilen Padişah, ırk ve din ayrımı gözetmeksizin, tebaasının durumunu düzeltmek için bir ferman vermekle, İmparatorlukta Hristiyan halk konusunda da yüksek ve cömert düşüncelerini açıkladıkları gibi, bu yoldaki düşüncelerinin yeni bir delilini göstermiş olmak için bu fermanı, kendiliğinden antlaşmayı hazırlayan devletlere göndermeyi uygun bulmuşlardır.... Antlaşmayı imzalayan devletler bu fermanın yüksek değerini kabul ederler. Bu fermanın, Padişahın ne kendi tebaası ile olan ilişkilerine, ne de Osmanlı Devleti’nin iç yönetimine antlaşmayı imzalayan devletlere teker teker ya da toplu olarak karışmak için bir hak ve yetki vermeyeceği doğaldır”** hükmünü, karara bağlamıştı.⁷ Antlaşma hükmünde açıkça görüldüğü üzere, Paris Barış Antlaşmasını imzalayan devletler, Hristiyan azınlıklar yüzünden Osmanlı Devletinin içişlerine karışmayacaklardı.

Elbette başta Rusya olmak üzere diğer Batılı güçler, antlaşmayı Osmanlı Devletinin karar alıcılarından daha farklı yorumlayacaklardır. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord J. Russel **“1774’ten 1856’ya kadar Osmanlı Hristiyanları sadece Osmanlı**

⁶ Şimşir; Bilal N.; “Ermeni Gailisinin Tarihsel Kökeni Üzerine”, Ankara, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 1, 2001, s 108.

⁷ Şimşir; Age, s 109.

Devleti'nin değil, Rusya'nın da tebaasıydı. Ancak 1856 Paris Antlaşması Hristiyan azınlıklar için beş devletin ortak koruyuculuğunu öngörmüştür" diyordu. Genelden özele giden bu Hristiyan korumacılığı politikası sonunda Ermeniler bir değil –ilerde ABD'nin de katılımıyla- tam yarım düzine koruyucu bulacaklardır.⁸

Ancak Ermeniler, bu koruyuculuk yarışından nasibini alması çok zor olan bir unsurdu. Çünkü hak iddia ettikleri birçok yerde azınlıktaydılar. 1806 Sırp İsyanı, 1827 ve sonrasındaki Yunan İsyanları, 1875 Hersek İsyanı, 1876 Bulgar ve Sırp İsyanları yaşandıkları bölgelerdeki demografik durum göz önüne alınarak çıkartılmış isyanlardı ve uzun süren hazırlıkların ardından, birçoğunun başarıya ulaşacağı kesindi. Ama Ermenilere "vatan" olarak tahsis edilmek istenen bölgede, işler bu kadar kolay olmayacaktı.

Özellikle Paris Barışı'yla başlayan Hristiyan korumacılığı genelden başlayarak bütün Osmanlı Hristiyanlarına otonomi şeklinde ortaya çıkarken, nihayet bütün Hristiyan ulusların ayrı ayrı bağımsızlıklarını kazanması şeklinde devam etmiştir.

2.4. Berlin Konferansı ve Sorunun Uluslararası Boyut Kazanması

1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı, Ermeniler için çok önemli bir fırsat olarak algılanmıştır. Rusların işgal ettikleri topraklarda, Ermenileri Polis teşkilatına almaları bölgede önemli taşkınlıklara yol açmıştır.⁹ Erzurum'daki İngiliz Konsolosu Trotter yapılan işkenceleri **"Hiç kuşku yok ki, (1877-78) Rus işgali sırasında yerel polis teşkilatına alınan birçok Ermeni, fırsattan yararlanarak Müslümanlara eziyet etmişlerdir. Rus Konsolos Vekili de bunu doğruladı"** şeklinde anlatmaktadır.¹⁰ Aynı günlerde Osmanlı Ordusundan Stefan Aslanyan Paşa, Ohannes Nurian Efendi ve Kevork Ruçukluyan adlı üç Ermeni; Ermeni Patrikhanesi ve Ermeni Meclisinin yetkili delegeleri sıfatıyla, Rus Başkomutan Vekili Granddük Nikola'ya; Osmanlı Ermenilerinin, Rus Çarına Bağlılığını sunduklarını belirterek, Ruslardan lütuf dilediler. Rusya'nın Eski İstanbul Büyükelçisi General İgnatieff, Ermeni heyetine söz verdi ve

⁸ Şimşir; Age, s 110

⁹ Kodaman, Bayram; **"Türk-Ermeni İhtilafının Başlangıcı (1878-1897)"**, İçinde Kodaman, Bayram; Ermeni Macerası (Tarihi ve Siyasi Bir Değerlendirme), Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 46-48.

¹⁰ Şimşir; Age, s 114-115

hazırlanmakta olan barış antlaşmasına Osmanlı Ermenileriyle ilgili özel bir madde konulacağını bildirdi.¹¹ Ayastefanos Antlaşmasının 16. maddesi **“Ermenistan’da (Doğu Anadolu’da) Rus işgalinde bulunan ve Babiali’ye geri verilecek olan toprakların Rus askerlerince boşaltılması, oralarda, iki devletin (Osmanlı Devleti ve Rusya) iyi ilişkilerinde zararlı karışıklıklara yol açabileceğinden, Babiali, Ermenilerin yaşadığı vilayetlerde yerel durumun gerektirdiği iyileştirmeleri ve reformları zaman yitirmeden gerçekleştirmeyi ve Kürtler ile Çerkezlerle karşı Ermenilerin güvenliğini sağlamayı üzerine alır”** hükmünü, karara bağlamıştı. Bu madde ile “Ermeni” adı ilk defa bir uluslararası antlaşmaya girmiş oluyordu. Ermeni sorunu artık uluslararası politikanın gündem maddelerinden biriydi.

Ancak Ayastefanos Antlaşması İngiltere’yi telaşlandırmıştır. Kars, Ardahan ve Batum’un Rusya’ya katılması; Ermeniler üzerinde Rus nüfuzunun artması, İngiltere’nin bölgedeki çıkarlarına tersti. Hindistan’a giden ikinci yolu, Doğu Anadolu’dan tehdit eden Rusya; Ermeniler üzerinden Akdeniz’e inerek, Süveyş kanalı üzerinden hem Mısır’ı, hem Hindistan’ı tehdit edebilirdi. Bu antlaşma Balkanlardaki durumu da Avusturya aleyhine bozmuştu. Avusturya ve İngiltere’nin şiddetli itirazları sonucu Ayastefanos antlaşması tadil edilecektir. Ancak Ermeni sorunu Berlin Antlaşmasında daha ağır bir şekilde kendini hissettirecektir.

İngiltere’nin öncülüğünde, Rusya ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan iki taraflı Ayastefanos Antlaşması değiştirilecek ve bunun yerine çok taraflı yeni bir antlaşma imzalanacaktı. Bu doğrultuda Berlin’de bir kongre toplanması kararlaştırıldı. İstanbul Ermenileri ve Ermeni patrikhanesi kongrede aktif bir şekilde etkileme faaliyetlerinde bulundular. Patrik Nerses, İstanbul’daki İngiliz Büyükelçisi Sir Henry Layard ve Berlin’de bulunan İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Salisbury’ye; **bölgede Müslümanlarla bir arada yaşamalarının artık imkansız olduğunu, Hristiyan bir yönetim kurulması gerektiğini** ifade eden muhtıralar verdi ve İngiltere’nin desteğini istedi. 13 Temmuz 1878’de imzalanan Berlin Barış Antlaşmasının 61. maddesi Ermenilerin talepleri doğrultusunda şu şekilde düzenlendi: **“Babiali, Ermenilerin yaşadığı eyaletlerde yerel ihtiyaçların gerektirdiği reformları geciktirmeden**

¹¹ Metin, Halil; *Türkiye’nin Siyasi Tarihinde Ermeniler ve Ermeni Olayları*, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992, s 68-72; Şimşir; Age, s 115.

yapmayı ve Çerkez ve Kürtlere karşı Ermenilerin huzur ve güvenliğini sağlamayı taahhüt eder. Bu hususta alınacak önlemleri devletlere bildirecektir ve devletler de alınan önlemlerin uygulanmasını gözetleyeceklerdir.”¹²

Görüldüğü gibi bu Berlin Antlaşması bir reform süreci öngörüyor ve yabancı devletlere bu süreçte müfettiş olma hakkı veriyordu. Osmanlı tarihsel hafızası; bunun önce otonomi, sonra daha güçlü otonomi ve en nihayetinde bağımsızlıkla sonuçlanacağını farkındaydı. Ama Osmanlı İmparatorluğu yaşlanmıştı, yorulmuştu. Hakim güçlerin adını “hasta adam” koyduğu Osmanlı Devleti, bu baskılara dayanamayacağı öngörülüyordu. Zira daha önce Sırp, Rum, Bulgar uluslarının da bağımsızlık süreci bu şekilde başlamıştı. Tüm bu süreçler Osmanlı coğrafyasının kanatlardan vurmuştu. Oysa Ermeni talepleri, İmparatorluğun kalbini hedef alıyordu. Bu toptan yıkım demekti. Sultan Abdülhamid, çeşitli söz ve vaatlerle Batıyı oyaladı, reform sürecini geciktirdi, savsakladı. Osmanlı Devleti direniyordu.

Yine 4 Haziran 1978’de İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan, Kıbrıs Antlaşmasına koyulan **“Buna mukabil Zatı Padişahi dahi Anadolu kıtasında bulunan Hristiyan ve sair tebaanın iyi idare edilmesi ve korunması hakkında devleteyn (İngiltere ve Osmanlı Devleti) arasında sonradan kararlaştırılacak olan lüzumlu ıslahatı yapacağını İngiltere Devletine vaat eder”** hükmüyle, İngiltere; Ermeni sorununa taraf olmak için, tek başına bir hukuki dayanak daha bulmuş oluyordu.¹³ Berlin ve Kıbrıs Antlaşmalarıyla beraber İngiltere, Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünü koruma politikasını bırakarak, işgal etme ve/veya üzerinde kendine bağlı devletçikler kurma yoluyla bölgeye hakim olmaya çalışacaktır.

2.5. Oryantalizm

Genellikle Doğu’yu anlatmaya çalışan, Doğu’yu inceleyen bu ilim, Batı’da meydana getirilmiş ve Batı’nın çıkarlarına yönelik olmuştur. Oryantalizm, Avrupa’nın Doğu fikridir. Doğunun **“öteki”** veya **“bizden olmayan”** şeklinde ele alınarak, Avrupa’nın 17. yüzyıldan itibaren **“öteki olmayan”** ya da **“biz”** kimliğine bürünmesi

¹² Ayastefanos, Berlin ve Kıbrıs Antlaşmalarındaki diğer önemli maddeler için bkz. Şimşir; age, s 118

¹³ Şimşir; age, s 117

olarak ortaya çıkan Oryantalizm; Avrupa dışındaki bütün dünyanın, Avrupalılar tarafından paylaşılabilmesi prensibi üzerine kurulmuştur. Avrupa merkezli dünyada hakim güçler diğerlerini; ilkel, medeniyetten anlamayan; kendini bile yönetemeyen, bu yüzden yönetilmesi gereken, barbar insan toplulukları olarak tanımladılar. Öyle ki bu mantıksal önerme; kölelikten, katliamlara, sömürüden, soykırıma kadar tüm fiilleri yasallaştırmada, çok etkin bir şekilde kullanılmıştır. En iğrenç fikir ve fiiller, oryantalizmle legalize edildi. Çünkü oryantalizm bir bilim dalıydı. Batı'nın Doğu'yu metalaştırdığı bu bilim; "Aydınlanma çağı"nda, Ortaçağa özgü doktrinler, yasalar meydana getirdi.

Edward Said, Oryantalizm biliminin kodlarını deşifre ettiği meşhur eserinde, Batılıların Doğu'yu nasıl çarpıtarak ele aldıklarını ve bunu hangi yöntemlerle gerçekleştirdiklerini ve böyle bir davranışa hangi gaye ile başvurdıklarını gözler önüne sermeye çalışırken, büyük bir duyarlılıkla şu cümleleri tekrarlamaktadır:

"İnsan gerçeğine böylesine uzak ve böylesine gözleri kapalı bir ilmin varlığını fark etmeseydim, bu kitabı yazmazdım..."¹⁴

Modern dünyada Avrupa'ya karşı en çok mukavemet gösteren Türkler de bu yakıştırmalardan nasibini alacaktır. Güç dengesinin tersine dönmesiyle beraber "Uyvar önündeki güçlü Türkler"; Batı edebiyat ve sinemasının **"itaatkar porno kahramanlarına"**, Fransız gezginlerinin anılarına malzeme olan **"tatminsiz cinsel objelere"** dönüşecektir. Aşağı görülen ulusların fütursuzca kategorize edilmeleri, onların sürekli olarak aşağı görülmelerini, dolayısıyla da sonsuza dek yönetilmelerini sağlayacaktı. Ulusları ve servetlerini ele geçirmek için türlü iltifatlarla ülkelerine giren Avrupa; nüfuzunu kurduktan sonra **"yönetilmeye muhtaç"** olduklarını, bu uluslara da inandırmalıydı. Oryantalizm sistematik bir biçimde ve yıllarca ulusları kişiliksizleştirmek amacıyla kullanıldı ve kullanılmaktadır.

Tarihteki ilk sistemli soykırım suçlarını işleyen Avrupa, 1915'te ve sonrasında Türk ulusal kimliğini kişiliksizleştirmek, Türk halkına bu insanlık suçunu işlediğini inandırmak için yoğun propaganda yapmaktadır.

¹⁴ Said, Edward W.; **Oryantalizm (Doğubilim) – Sömürgeciliğin Keşif Kolu**, İstanbul, İrfan Yayıncılık, 4. Basım, Mart 1998.

“Bütün Güney Amerika’nın dilini ve dinini değiştiren İspanyollar,

Amerika Yerlilerinin besin kaynağı olan bizon sürülerini topluca öldürerek, su kaynaklarına zehir katarak ortadan kaldıran, böylelikle tarihteki en büyük soykırım olan Kızılderili soykırımını yapan İspanya, Portekiz, Fransa, İngiltere ve ABD,

Afrika uluslarının dillerini ve dinlerini büyük ölçüde ortadan kaldıran, onları “serbest piyasaları” uğruna angaryaya zorlayan, talan edilen kabilelerdeki savunmasız zencileri kadın - çocuk ayırmadan kaçırıp köle pazarlarında meta olarak satan İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda vs.

Milyonlarca Kırım Türkünü, Tatar halkını, Ermenileri ve diğer bir çok Türki ulusu; kötü iklim koşullarında steplere, Sibirya’ya sürgünlere gönderen; milyonlarcasının açlıktan – soğuktan ölmesine aldırmayan, Kazakistan’da, Moğolistan’da nükleer denemeler yapan Rusya,

Milyonlarca Yahudi’yi, Rus savaş esirini, Yugoslavya ve Polonya sivil halkını, Çingeneleri ve sakatları gaz odalarında öldüren Almanya,

Federal yasalara rağmen 1960’lara kadar zencilere eşit vatandaşlık tanımayan birçok ABD eyaleti,

Asya, Afrika ve Güney Amerika’da yerel çatışmaları “kirli savaşlara” çevirerek para kazanırlarken; Avrupa’nın göbeğindeki etnik temizlikte “savaşan taraflara silah ambargosu” uygulayarak, Sırpları destekleyen silah ihracatçısı batılı ülkeler, özellikle de Almanya;

Bosna'daki kirli savaşı, Sırları gizlemeye bile gerek duymaksızın, açık açık destekleyen Yunanistan, Kıbrıs Rum Yönetimi ve Rusya,

Saddam Rejimindeki Irak'a çeşitli tür ve miktarlarda kimyasal silah sattığı uluslararası ticaret sözleşmeleriyle sabit olan; Fransa, Belçika, Almanya ve Hollanda,

Epir bölgesindeki Makedonlar ve Batı Trakya'daki Türklerin özlük haklarına saygı göstermediği halde; Kıbrıs'ta, Doğu Anadolu'da Türkiye'nin insan hakları ihlallerini alışkanlık haline getirdiğini iddia eden Yunanistan vs....”

Yukarıda sayılan birçok devlet Türkiye'nin Ermenilere soykırım yaptığını fiilen (*de facto*) veya resmen (*de jure*) tanımaktadır. Geçmişte en merkezîyetçi yönetimleri uygulayan bu devletler, sırf Ortadoğu'da sadık bir taşeron elde etmek için, Osmanlı yönetimini Ermenilere reform yapmaya zorlamışlardır. Günümüzde de Türkiye'yi, inanmadığı bir soykırımı kabul etmeye zorlamaktadırlar.

Ama sadece tarihi bir vaka değildir oryantalizm. En önemli sonuçlarından biri çifte standart olduğundan, güncel uluslararası politikada da, hakim doktrinlerden biri hala oryantalizmdir.

ABD Başkanı Bush, Türkiye'ye Ermenistan sınırını açması için baskı yaparken; Aralık 2001'de Saddam Hüseyin'i devirme konusunda yardım almak için Türkiye'ye resmi ziyarete gelen ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman; “Türkiye büyüktür, tarihi bir adımla Ermenistan kapısını açmalıdır”¹⁵ şeklinde Türk heyetinden talepte bulunuyordu. Oysa ABD de büyüktür. Ermenistan'ın aksine, ABD'nin güneyini, Kuzey Küba ilan etmemiş olan Güney komşusu Küba'ya pekala açabilir kapılarını. İşte budur oryantalizmin güncel uygulaması.

---

¹⁵ Hürriyet, 22 Aralık 2001.

Ya da Fransa senatosu “Ermeni soykırım” yasası çıkartmada kendini yetkin görebilirken, iş Cezayir’deki Fransız suçlarına geldiğinde, Fransız generallerin katliam itiraflarına rağmen,¹⁶ **“sorunu tarihçilere havale etmek”** tir oryantalizm. Gayri ahlaki bir doktrindir oryantalizm. Bunun en ilginç örneği 2005’te yaşanan bir olaydır. Fransız Meclisi, Şubat 2005’te kabul ettiği bir yasayla, **“sömürgeciliğin pozitif yönleri konusunda yeni nesilleri bilgilendirmeyi”** kararlaştırmıştır. Cezayir Devlet Başkanı Buteflika’nın Fransız sömürgecilik dönemini **“tarihin en büyük barbarlıklarından biri”** şeklinde niteleyerek tepki göstermesiyle, Fransa geri adım atmış, yasa iptal edilmiştir.¹⁷

Burada emperyalizm ve oryantalizm arasındaki vurgu farkına da dikkat çekmek gerekmektedir. Örneğin 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikası üzerinden örneklendirmek gerekirse, dünyanın en büyük kitle imha silahları envanterine sahip olup, sahte ve düzmece istihbarat raporlarıyla, kitle imha silahlarının yayılmasını mazeret göstererek, petrol zengini ülkelerin kaynaklarını sömürmek emperyalizmdir. İşgal edilen ülkelerde yerel taşeronlar yaratmak için; şehirlerin, ülkelerin etnik dengelerini alt-üst etmek de emperyalizmdir. Terörizmle mücadele ettiğini iddia ederken, diğer ülkelerde terör saçan eli kanlı örgütleri görmezden gelmek de emperyalizmdir. Ama bunları “demokrasi ve insan hakları” adına yaptığınız zaman, işte bu, fiilin oryantalist halidir.

En kestirme ifadesiyle oryantalizm, tarih ve politikanın çifte standartla yorumlanmasıdır. Bismarc, Napolyon, Loyd George, Arnold Toynbee, Hitler, Willhem, Gladston gibi tarihi şahsiyetler oryantalizmin tarihte kaldığı anlamına gelmemektedir. Soğuk savaşta ABD’nin “hür dünya”, Sovyetlerin “kardeş halklar” gibi sloganlarla sürdürdüğü oryantalizm (ya da ajite edilmiş emperyalizm); günümüzde de küreselleşme, demokrasi gibi kavramları batının çifte standartlarına göre yorumlayarak; yüzlerce doğubilim enstitüsü ve Le Pen, Huntington, Koçaryan, Bush, Chirac, Merkel vs... gibi bilim adamları ve liderlerle tarihsel misyonuna devam etmektedir.

¹⁶ Fisk, Robert; “We are War Criminals Now”, London, The Independent, 29 Kasım 2001.

¹⁷ “Cezayir Fransa’dan Özür İstiyor”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/378812.asp?cp1=1>.

2.6. Ermeni Kilisesi ve Misyonerlik Faaliyetleri

1876 Tersane Konferansında Avrupa devletleri, Osmanlı tebaası Balkan Hristiyanları için bağımsızlık veya özerklik istemişlerdir. Konferans gündeminde Osmanlı Ermenileri olmadığı için telaşlanan İstanbul Ermeni Patriği Nerses; İngiliz Büyükelçisine **“Cemaatim çok heyecanlıdır... Avrupa devletlerinin sempatisini kazanmak için ayaklanma çıkartmak gerekiyorsa (Ermeniler arasında) böyle bir hareket yaratmak hiç de güç olmayacaktır”** demiştir.¹⁸

Yine Van ve Bitlis'te Rus Başkonsolosluğu yapmış olan General Mayevski de, bu gerçeği şöyle ifade etmiştir: **“Ermeni ruhani reislerinin din hususunda çalışmaları hemen hemen yok gibidir. Fakat buna mukabil, milli fikirlerin yayılması hususunda pek çok hizmetleri geçmekte idi.”**¹⁹

Ermeni Patriği Nerses'in, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Salisbury'ye yolladığı 13 Nisan 1878 tarihli mektup ise adeta bir itiraf niteliğindedir:

“Ermeniler ve Türklerin bir arada yaşamaları artık imkansızdır. Eşitliği, adaleti ve vicdan özgürlüğünü ancak bir Hristiyan yönetim sağlayabilir. Müslüman yönetiminin yerini Hristiyan yönetim almalıdır. Ermenistan (Doğu Anadolu) ve Kilikya (Adana ve civarı), Hristiyan yönetimin kurulması gereken yerler arasındadır. Türkiye Ermenileri işte bunu istiyorlar. Yani, Türkiye Ermenistanı'nda, Lübnan'da olduğu gibi, güvence altına alınmış bir Hristiyan yönetim istiyorlar.”²⁰

Patrik Nerses, 17 Mart 1878 günü de, İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Layard'ı ziyaret ederek, **“Bir yıl önce Osmanlı'dan şikayetimiz yoktu, ancak Rus zaferi şimdi durumu değiştirdi. Doğu'da bağımsız bir Ermenistan istiyoruz. Eğer siz yardım edemezseniz, bunu gerçekleştirmek için Rusya'ya müracaat ederiz”** demiştir. Büyükelçi Layard, Ermenistan'dan nereyi kastettiğini sorunca, **“Van, Sivas, Diyarbakır ve Kilikya”** diye cevap vermiştir. “Evet ama bu yerlerin hiçbirinde çoğunlukta değilsiniz” demesi üzerine de, **“Bunu biliyoruz, ama şimdi Rusya**

¹⁸ İlter, Erdal; **Ermeni Kilisesi ve Terör**, Ankara, Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Sayı 3. 1996, s 39-55; Şimşir; age, s 113.

¹⁹ İlter; Age, s. 16.

²⁰ İlter; Age, s. 42.

Doğu'da toprak kazanıyor, Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki güç dengesi değişti. Biz de geleceğimizi düşünmeliyiz” diyerek Ermenilerin amacını açıklamıştır.²¹ Sadece bu belge bile Ermeni iddialarının ne kadar çürük ve sahte bilgiler üzerine kurulu olduğunu ispata kafidir. Patrik Nerses'in daha 1878'de bu sözleri etmesi; sadece 1915 tehcirini yapan İttihat ve Terakki'yi değil, Ermeni propagandacılarca adı **“kanlı sultan”**a, **“kızıl sultan”**a çıkan Sultan Abdülhamid'i de temize çıkartmaktadır. Zira Ermenilerin zulme karşı değil, bağımsızlık için ayaklanmaya başlayacakları bu metinde sabittir.

Ermeni din adamlarından verilecek örnekler bununla da sınırlı değil. Berlin Kongresi'ne eski Patrik Hrimyan ile birlikte, çevirmen-sekreter olarak katılmış olan Nuryaz Çeraz, 1979 yılında yayınladığı broşürde, Berlin'den Ermenilere bağımsızlık çıkmadığı için umutsuzluğa düşülmemesini belirterek, Ermenilere şöyle hitap ediyordu.

“Berlin Kongresi... İlerde kuracağımız milli binanın (Bağımsız Ermenistan'ın) temellerini de attı... Avrupa elimize silahları verdi; paslanmadan önce bu silahları kullanmalıyız... Berlin Kongresi ile bir altın madeni elde ettik. Bu maden ocağını çalıştırmak ve altını çıkarmak bize düşer.”²²

Görüldüğü gibi broşürde, Ermeniler'e silahlı eylem çağrısı yapılarak, arkalarında Avrupa'nın olduğu belirtilmektedir. Bu çağrı cevapsız kalmayacaktır. Kilise ve Ermeni ihtilalci örgütlerinin işbirliğiyle Anadolu'da ardı ardına isyanlar çıkartılacaktır. Egemenlik yetkisini kullanarak isyanları bastırmaya çalışan Osmanlı Devleti; barbarlıkla, Hristiyan düşmanlığıyla, çocuk katilliğiyle, tecavüzle, keyfi katliamlarla suçlanacaktır. Avrupa kamuoyu hiddetlenecek. Büyük güçler **“insanlık namına”** Osmanlı'ya müdahale edecek ve hem Ermenileri hem de **“Ermeni yurdunu”** kurtaracaktı. Bu plan defalarca uygulanmıştı Balkanlarda. Balkanlar denilen laboratuarda defalarca bu deneyi gözleyen Ermeniler, bağımsızlıktan

²¹ İlter; Age, s. 43-44; Gürün, Kamuran; **Ermeni Dosyası**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983, s. 106-107.

²² İlter; Age, s. 47.

umutluydu. Ama politikada her model, her koşulda istenen sonuçları vermiyordu. Nitekim vermedi de.

Gerçekten de Ermeni milliyetçiliği söz konusu yıllarda patlamak için sadece bir kıvılcım beklemekteydi. Paris Barışını takip eden süreçte, Osmanlı Devletindeki bütün ayrılıkçı unsurlar gibi Ermenilerin de ulusal birlik hisleri geliştirilmiş ve Batılı güçlerin çıkarları doğrultusunda canlı tutulmuştur. Yabancı ve azınlık okulları içinde azınlıkları bu yönde harekete geçirirlerken, Anadolu kısa zamanda Ermeni isyanlarına önayak olacak yabancı misyon şeflerinin, misyonerlerin ve istihbarat örgütlerinin eylem sahası haline gelmiştir. Tüm bunlar gerçekleşirken, Ermeni kilisesi başrol olmasa da, çok önemli bir role sahipti. Kilisenin amacı hasta adamı isyanlarla biraz daha zayıflatırken, **Ermenileri “Osmanlı zulmünden” kurtaracak uluslararası bir koalisyon** oluşturmaktı. Bunun için oluşturulmasında da pay sahibi olduğu Ermeni komiteleriyle de işbirliği yapıyordu.

Misyonerlik faaliyetlerine gelince: Osmanlı Ermenileri çoğunlukla Hristiyan olmakla beraber, aralarında mezhep ayrılıklarından kaynaklanan farklılıklar bulunmaktaydı. Bu mezhep farklılıkları Ermeniler arasında birlik kurulmasını politik çatışmalar ve dini mücadeleler vesilesiyle engellese de; din hizmeti adı altında Osmanlı Devletine sızmaya çalışan devletlerin çeşitlenerek çoğalmasına yol açmıştır. Bu çerçevede Ortodoks Ermenilerin korumacılığını üstüne alan Rusya'ya karşı; Fransa Katolik Ermenileri; İngiltere, ABD ve Almanya ise Protestan Ermenileri etki altına alarak bölgesel çıkarlarını koruma yoluna gitmişlerdir.²³ Ermeni ulusal kimliğini ayrılıkçı yönde tetikleyen misyonerler, Osmanlı Devletinin özellikle Doğu bölgelerinde yaşanan konsolosluk enflasyonunun ve misyoner merkezlerinin diplomatik dokunulmazlığıyla da desteklenmişlerdir. İmparatorluğun en uzak köşelerinde bile yüzlerce temsilcilik açılması bu yüzdendir. Ticari ilişkilerin zayıf olduğu ABD bile 1831–1911 yılları arasında Osmanlı Devletinde elliye yakın konsolosluk açmıştır. Örnelemek gerekirse ABD, 1887'de ticari faaliyette bulunmadığı Sivas'ta sadece iki rahibi bulunduğu halde, Osmanlı Hariciyesinin olumsuz cevabına rağmen direnmiş ve Sivas'ta konsolosluk açmıştır.²⁴ Bu konsolosluklar ve misyonerlik birimleri henüz

²³ Metin, Halil; Age, s 82-84. Ayrıca bkz. Vahapoğlu, M. Hidayet; **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1990, s 15-25.

²⁴ Avcıoğlu; Age, s 194.

bölgede yeterince güçlü olmayan ABD'nin bölgeye sızmadaki tek şansıydı. Zira bölgedeki dengelerde söz sahibi olmanın tek yolu; ya yakın mesafede askeri güç bulundurmak ya da bölgede etki sahası yaratacak misyonlar açmaktır.

Askeri güç bulundurma, işin "yüzü sert ve soğuk" yanıydı. Bir de "yüzü sıcak", sempatik, insancıl görünümlü bir mekanizma olan misyonerlik vardı. Misyonerlik birçok açıdan donanmadan daha avantajlı idi. Örneğin maddi açıdan; Akdeniz'de dolaştırılacak bir firkateynin yıllık masrafı 80.000 Amerikan Doları iken, bir misyoner ailesinin yıllık gideri 1.000 Doları bile bulmuyordu.²⁵

Bu misyonerler görünüşte sağlık, eğitim, sosyal yardımlaşma, Hristiyan kardeşliği gibi ulvi amaçlarla geldiklerini söyleseler de, tüm bu misyonların kurulmasının arkasında derin politik hedefler bulunmaktaydı. Mesela Maraş'ta vuku bulan Ermeni isyanını bastıran Osmanlı Devleti, bölgedeki Ermenileri başka bölgelere yerleştirme kararı aldığı anda, bölgedeki misyonerlerden John E. Merrill, Halep'teki Amerikan Konsolosluğu'na gönderdiği mektupta şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"Maraş bölgesinin okumuş ve kabiliyetli Hristiyan halkının göç ettirilmesi, Amerikan misyonerlerinin menfaatlerine direkt darbedir. 50 yıldan fazla süren bir çalışmanın ve binlerce dolar masrafın neticesi tehlikeye sokulmaktadır."²⁶

Bu satırlar; hastanelerle, kiliselerle, vakıflarla, eğitim kurumlarıyla Osmanlı ülkesine akın eden misyonerlerin, bölgeye sadece "insani" gerekçelerle gelmediğini göstermektedir.²⁷ Ermeniler soykırım tezlerini kanıtlamak üzere sıklıkla, anılan misyonerlerin anılarına başvurmaktadır. Bölgeye geliş amaçlarının insanlığa yardımla ilgili olmadığı, politik gerekçeleri olduğu yukarıdaki atıfta olduğu gibi açıkça belli olan misyonerlerin anıları nasıl objektif kaynak olarak kabul edilebilir? Zira Tehcir yasası;

²⁵ Güler, Yavuz; "Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795-1914)", İçinde Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, s. 236; Kocabaşoğlu, Uygur; **Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika**, İstanbul, ARBA Yayınları, 1979, s. 11.

²⁶ Güler; Age, s. 238.

²⁷ Osmanlı İmparatorluğu'nda misyonerlik faaliyetleri konusunda ayrıca bkz. Kocabaşoğlu, Uygur; "Doğu Sorunu Çerçevesinde Amerikan Misyoner Faaliyetleri", Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu – Dün Bugün Yarın, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990; Ayrıca bkz. Güngör, Erol; **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1999; Şimşir Bilal; **Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1984.

sadece Ermenilerin bağımsızlık hayallerini değil, misyonerlerin **“50 yıldan uzun süren, binlerce dolar harcanan politik projelerini”** de yıkmıştır.

2.7. Azınlık ve Yabancı Okulları

Osmanlı Devletinin parçalanışında adı geçen okullar bir ordu kadar etkili olmuştur. Daha çok Ermeni ve Rum çocuklarının faydalandıkları bu okullar; uzun vadeli Batı stratejileri üzerinde temellenmiştir. Mezun olan gençler Hınçak ve Taşnak gibi bölücü terörist komitelerin oluşturulmasında etkili olmuşlardır. Taşra ve kentlerdeki zeki Türk çocuklarını da, kimliğini unutturmak suretiyle vatanına yabancılaştıran bu okullar, Türk ulusal bilincinin gelişmesinin, Jöntürkler'e kadar gecikmesine yol açmıştır.

Bu okullarda Osmanlı Devletine sadakat duymayan, çoğu Hristiyan Rum ve Ermenilerden oluşan bir nesil yetişmiştir. Amerikan elçisi Morgenthau'nun anılarında ifade ettiği gibi, Robert Kolej'li Rum öğrenciler her hafta cep harçlıklarından bir miktar ayırıp, Yunan Deniz Kuvvetleri'ne bağışlıyorlardı.²⁸ Zira kolejin kurucusu olan Cyrus Hamlin, Ermeni çetecilerle yakın ilişki içerisinde idi. Ermeni İhtilalcilerden biri, Cyrus Hamlin'e, Hınçak çetelerinin Türkleri ve Kürtleri öldürmek, köylerini ateşe vermek ve sonra kaçmak için fırsat kolladıklarını, gazaba gelecek olan Müslümanların o zaman müdafaasız Ermenilere saldırarak onları katledeceklerini ve Avrupa'nın, insaniyet ve Hristiyan medeniyeti adına müdahale ederek duruma el koyacağını söylemiştir. Dehşet içinde kalan Misyoner, bu düşünceyi korkunç ve tahayyülün ötesinde görünce şu cevabı almıştı: **“Hiç şüphesiz size öyle gelir. Ama biz Ermeniler hür olmaya kararlıyız. Avrupa Bulgar olaylarını duydu ve Bulgaristan'a hürriyet verdi. Milyonlarca kadın ve çocuğun çığlıkları ve kanı ile karışacak bizim sesimizi de duyacaktır. Başka çaremiz yok. Bunu yapacağız.”**²⁹

Görüldüğü gibi bu yabancı okullar, eğitim verme misyonunun sınırlarını çoktan aşmış, terörist yetiştiren kurumlar haline gelmiştir.

²⁸ Lowry, Heath W.; **Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası**, İstanbul, İsis Yayımcılık, Birinci Baskı, Temmuz 1991, s. 31-32.

²⁹ Gürün; Age, s. 135.

Sayıları hakkında kesin rakamlara ulaşmak mümkün olmamakla beraber eldeki veriler değerlendirildiğinde Fransızların 72, İngilizlerin 83, Amerikalıların 465, Avusturyalıların 7, Almanların 7, İtalyanların 24, Rusların 44, İranlıların 2, Yunanların 3 okul açtığı; Osmanlı Ülkesinde toplam 707 azınlık ve yabancı okulu bulunduğunu görmekteyiz.³⁰

Misyoner kaynaklarına göre sadece Amerikan misyonu çerçevesinde kurulan okul ve öğrenci sayısı bile oldukça yüksektir. Amerikan misyon raporlarına göre 1886 yılında Osmanlı Devleti dahilinde; kendi ifadeleri ile “high school” ve “college”lerin sayısı 35, yatılı kız okulların sayısı 27, daha aşağı seviyedeki okulların sayısı 508’dir. Bu okullarda toplam 25.171 öğrenci eğitim görmektedir.³¹

19. yüzyıl dünya siyasetinde izolasyon iddiasında bulunan ABD’nin Anadolu’da en çok okul açan devlet olması, ancak 1. Dünya Savaşı sonrasında Ermenistan’ın mandasını gündemine alması; ABD’nin aslında izolasyon döneminde bile Ortadoğu’ya sızmaya çalıştığını göstermektedir. Yabancı misyonerler –özellikle de ABD’liler- Ortadoğu’ya girmek için kendi ülkeleri için uygun temeller hazırlamaya çalışırken;³² yabancı okullar sadece Ermenileri değil, aynı zamanda Rumları, Kürtleri, Çerkezleri, Gürcüleri, Lazları, Alevileri, hatta Çapanoğulları vs. gibi yerel aşiretleri önce Osmanlı Devletine, sonra Türkiye Cumhuriyetine karşı harekete geçmeye teşvik etmişlerdir.³³

2.8. İdari ve Toplumsal Yapıdaki Bozulmalar

Osmanlı İmparatorluğu’nun sonunu hazırlayan en önemli etmen, hiç şüphesiz askeri, idari, ekonomik ve toplumsal yapıda meydana gelen bozulmalardır. İmparatorluğun son birkaç yüzyılına damgasını vuran bu bozulmaların önemli bir kısmı, yönetimdeki zaatlardan kaynaklansa da, İmparatorluğun çok uluslu yapısından

³⁰ Vahapoğlu; Age, s 118. Ayrıca bkz. Sezer, Ayten; “**Osmanlı’dan Cumhuriyete Misyonerlerin Türkiye’deki Eğitim Öğretim Faaliyetleri**”, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Ekim 1999.

³¹ Güler; Age, s. 237-238.

³² ABD’nin misyonerlik faaliyetlerinin sebep ve sonuçları için bkz. Balçioğlu, Mustafa; **Teşkilat-ı Mahsusa’dan Cumhuriyete**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2001, s 52-66.

³³ Balçioğlu, Mustafa; **İki İsyan Bir Paşa**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2000, s 55-62.

kaynaklanan sebepler de az değildi. Bu devletin genişlemesinin yarattığı doğal bir sonuçtu.

Daha Yavuz Sultan Selim zamanında İmparatorluk üç kıtaya birden yayılmış, bünyesinde üç ilahi dinden tutun da, ateşe tapan Zerdüştlüğe kadar; onlarca ulusu bir araya toplamıştı. Bu çeşitlilik İmparatorluğun askeri yapısından idari yapısına, sanat hayatından ekonomisine kadar, her alanında kendisini hissettirmiştir.

Yönetimin, bu çeşitliliğe gösterdiği tolerans, devletin bütün kademelerinde kendini göstermiştir. İmparatorluğun haşmetli günlerinde, bu çeşitlilik bir kültürel zenginlik olarak kendini göstermiştir, sorun yaratmamıştır. Ancak gerileme dönemi bu sürece sekte vurmuştur. Gerilemenin işaretlerinin güçlenmeye başladığı, 1700'lü yıllarda bile, toplumu oluşturan unsurlar arasında huzur ortamı korunabilmiştir. Ama devlet zayıfladıkça, bu çeşitlilik içindeki merkezkaç güçler harekete geçmiştir.

Burada Osmanlı Devletinin yönetim aksaklıklarından kaynaklanan zaafı tek tek saymak mümkün değildir. Ancak yönetimden, sanata, sağlık sisteminden, eğitime, ordudan, ekonomiye kadar her alanda, Osmanlı Devlet sistemi büyük bir zaaf içine düşmüştür. Bu idari bozulma ayrılıkçı hareketlerin güçlenmesine, bu hareketleri bastırabilecek olan yapının da zayıflamasına yol açmıştır. Yani ayrılıkçılık hareketlerin başarı şansı artmıştır.

Osmanlı Devleti, yıkıldığı güne kadar vatandaşları arasında ayrımcılık yapmamıştır. Bu adil yönetim anlayışı, bazı durumlarda ayrılıkçı hareketlere, önemli sınır noktalarına sızma olanağı tanımıştır.

Mesela 17. yüzyıldan başlayıp 19. asrın ilk yarısına kadar, Divan tercümanlığı tamamen Fenerli Rumların eline geçmiştir. Bundan dolayı devlet sırlarına vakıf olan bazılarının casusluk ettikleri bilinmektedir. Bu sebeple özellikle II. Mahmud devrinde, Rumlardan tercüman tayinine son verilerek, yeniden Müslüman ve Türkler arasından tercüman tayin edilmeye başlanmıştır.³⁴

³⁴ Halaçoğlu, Yusuf; **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996, s. 25-26.

Ermeni cemaati üzerinden örneklendirmek gerekirse, Trablusgarp Savaşı sonrasında İtalyanlarla yapılan barış müzakerelerinde, Osmanlı Hariciye Nazırı Noradongyan Efendi, İtalyan diplomatlara **“Durumumuz fenadır, ne isterseniz vermeye mecburuz, fırsatı kaçırmayın, istediklerinizde ısrar edin”** telkininde bulunmuştur.³⁵

2.9. Ermenilerin Dünyaya açılması ve Lobicilik

Özellikle 1838'den sonra Osmanlı Devletinin korumacılığı bırakarak, zamanından önce serbest ticarete yönelmesi İç Anadolu'daki birçok ürünün, İstanbul dahil, şehirlere taşınamamasına; bunun yerine ABD ve Güney Amerika ülkelerinden ithaline yol açmıştır. Uluslararası ticaret ve güç mücadelesinin sonucu, Osmanlı ticari hayatında üstünlük kazanan Ermeniler, perakende satış imtiyazları vesilesi ile yabancı tüccarlarla ilişkiye girdiler. Bu ticari ilişkiler sonucunda dünyaya açılan Ermeniler; Arjantin, Brezilya, Şili, Uruguay, Paraguay, ABD, Kanada gibi Yeni Dünyanın birçok ülkesinin yanında³⁶ Avrupa'ya da göç ettiler.

Genelde ticari sebeple başlayan bu göçler, Ermeni isyanları boyunca, Ermeni ve Türk halklarının ilişkileri bozuldukça daha da arttı. Osmanlı ülkesinden ayrılan Ermeniler ekonomik güçlerini de yanlarında götürdüklerinden dolayı dünya çapında etkili lobi faaliyetleri yapabilmişlerdir. Diaspora Ermenileri, Ermenistan davasına maddi katkılarını artırırlarken, dünya basınında olayların tersyüz edilmesini sağlayarak; Ermeni isyancıların, uluslararası toplumun sempatisini kazanmalarını da sağlamışlardır.

³⁵ Avcıoğlu; Age, s 196.

³⁶ Kantarcı, Şenol; **“Ermeni Lobisi: ABD’de Ermeni Diasporası’nın Oluşması ve Lobi Faaliyetleri”**, Ankara, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 1, 2001, s 139-149. Ayrıca bkz. Kantarcı, Şenol; **“ABD ve Kanada’da Ermeni Diasporası: Kuruluşlar ve faaliyetleri”**, Ankara, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 3, 2001, s 72-74.

2.10. Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğuna ve Ermenilere Yönelik İzlediği Politikalar

Parçalanmakta olan Osmanlı Devletinden pay kapma yarışına giren büyük devletler, her biri kendine has Ermeni politikaları oluşturdular. Bu büyük güçler; askeri opsiyonları da içermek üzere geniş çaplı planlar yapan Çarlık Rusya'sı, İngiltere Fransa ve askeri opsiyonlar yerine misyonerlik kurumu ile bölgeye sızmaya çalışan Amerika Birleşik Devletleri'ydi.

2.10.1. Rus Çarlığı

Rusya'nın denizlere batıdan inmek için pan-slavist politikalar uygulaması sonucu Balkanlarda üst üste isyanlar patlak verdi. 1806 Sırp isyanı, 1827 Yunan isyanı, 1875 Hersek isyanı ve 1876 Bulgar isyanında; Rusya'nın kışkırtmaları ve desteği önemli rol oynamıştır. Bu isyanlar Rus ve Avrupa basınında oldukça olumlu karşılanırken, Osmanlı yönetimi eleştirilmiştir.³⁷ Osmanlı tebaası olan Hristiyan ulusların peş peşe bağımsızlıklarını kazanmaları üzerine; 1876 Tersane Konferansından itibaren, Ermeniler Avrupa basınının bu sempatisini kendileri için de harekete geçirmek maksadıyla, diplomatik girişimlere başlayacaklardır.

2.10.2. İngiltere

İngiltere, Ermeni politikasını, hem Osmanlı Devleti hem de Rusya'ya karşı geliştirmiştir. Öncelikli hedefi Rusların Ermenileri kullanarak Güneyden Akdeniz'e inmelerini engellemek olan İngiltere, başlarda Ermeni bağımsızlık davasına sempati göstermedi. İngiliz diplomasisinin amacı bölgede dengeleri kendi lehinde korumaktı. Bunun için kendisine kafa tutamayacak kadar zayıf, Rusları sıcak denizlere indirmeyecek kadar güçlü bir Osmanlı Devleti'nin varlığı için diplomasi yürütüyordu.

Esasen bu tüm Avrupalı güçlerin temel önceliği idi. Kırım Savaşı'ndan bu yana, Çarlık Rusya'sı ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki dengenin köklü şekilde

---

³⁷ Şimşir; Age, s 113.

bozulmamasına çalışılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti hızla güç kaybedip, kuvvet dengesi özellikle 93 Harbi sonrası köklü şekilde değişince, İngiltere; Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünü koruma kararından vazgeçmiştir. Artık İngiltere'nin politikası Rusya himayesinde bağımsız bir Ermenistan'ı önleyerek, bu işi kendi üstüne almaktı. Bu doğrultuda Ermeniler İngiltere'nin yörüngesine sokulmalıydı. İngiltere'nin Ermeniler üzerindeki amaçları ortadaydı ve Berlin ile Kıbrıs Antlaşmalarına konulan ıslahat hükümleri bu girişimin araçları olarak kullanılmalıydı.

Buradan hareketle İngiltere; Sivas, Erzurum, Van, Kayseri gibi şehirlere asker kökenli konsoloslar atadı. Asker kökenli bu kişilerin konsolos olarak atanmaları, pek alışılmamış, yeni bir uygulamaydı.³⁸ Bu konsolosların görevleri; Anadolu ahalisinin çeşitli sınıfları üzerinde araştırma yapmak, yerel Türk yöneticilere öğütler vermek, yerel Osmanlı makamları katında girişimlerde bulunmak, yapılacak ıslahatları gözetlemek ve uygulamanın hakkıyla yapılmasını sağlamaktı.³⁹ Ermeni kilisesi ve militan Ermeni gruplarının gayretleri sonucu, bu konsoloslar krallar gibi karşılanmışlar, onlara “majesteleri, ekselans” vs. şeklinde hitap edilen beyanatlarda Ermeni ileri gelenlerince, Osmanlı yönetimi altında kötü şartlarda yaşamaya maruz bırakıldıkları yönünde şikayetlerle karşılaşmışlardır. Anadolu'daki İngiliz görevliler raporlarını bu şikayetler doğrultusunda tutmuşlardır. Bunlardan İngiltere'nin Van Konsolosu olan Yüzbaşı Clayton'ın raporu, İngiltere'nin politikasını da yansıtmaktadır. Yüzbaşı Clayton, hükümetine sunduğu 1979 tarihli raporda “... **İngiltere, Doğu Anadolu'da yapılacak reformlara öyle bir yön vermeliydi ki, bağımsız Ermeni devleti ya hiç kurulmamalı, ya da kurulursa Rusya'ya yem olmayacak biçimde kurulmalıydı**” diyordu.⁴⁰ Hükümetin de içinden geçen bölgede İngiliz protektoryası altında bir Ermeni devletinin kurulmasıydı. Buradan da anlaşılacağı gibi, İngiltere'nin Ermeni politikası; **Ermenilere duyulan sevgiye değil, bölge dengelerini** İngiltere lehinde şekillendirmek **ve Hindistan yolunun güvenliğini** sağlamak üzerine kurgulanmıştı.

---

³⁸ Şimşir, age, s 120.

³⁹ Şimşir, age, s 120.

⁴⁰ Şimşir, age, s 123.

2.10.3. Fransa

Fransa'nın Ermeni politikasının temelinde Doğu Akdeniz'de geniş bir sahayı ele geçirme arzusu yatmaktaydı. Savaşın sonunda göz koyduğu Suriye, Lübnan civarı ile Çukurova bölgesi ele geçirilmesi nispeten kolay, ama elde tutulması zor olan bölgelerdi. Fransa bu sebeple, bölgede kendisiyle işgale işbirliği yapacak taşeronlar arıyordu. Ermeniler bu iş için biçilmiş kaftandı.

Yalçın Özalp; Doğu'daki yerel halkın, İngiliz işgalini soğukkanlı bir tedirginlikle karşıladığını, ama İngiliz işgal güçlerinin yerlerini Fransızlara bırakmasıyla büyük bir infialin patlak verdiğini ifade ediyor. Zira Fransızlar, yanlarında önceden silahlandırdıkları Ermeni lejyonlarıyla birlikte gelmişlerdi. Yerel Ermeni cemaatini de işgal sürecine dahil eden Fransız yönetimi, bölgeyi kan gölüne çevirecek Ermeni müttefiklerine büyük bir müsamaha göstermiştir. Yerel halk ayaklanmış ve Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa başta olmak üzere; düzenli ordu olmaksızın Fransızları ve Ermeni işbirlikçilerini kovmuştur.⁴¹

Fransızların, bölgeye Ermenileri getirmelerindeki amaç, bölge halkını terörize ederek çatışma çıkartmak ve bu sivil savaş ortamında kah katlederek, kah sürerek bölgeyi Müslümanlardan arındırmaktı. Hatta Müslümanları daha kolayca sürgün edebilmek için, iç savaş öncesinde bazı tehdit içerikli Türkçe marşlar hazırladılar. Ermenilerin hesapları, sadece bu şarkılarla bile önemli miktarda Türkün, canını kurtarmak için bölgeden kaçacağıydı. Şöyle diyordu şarkı:

**“Ay doğdu, gün doğdu
Bura Ermenistan oldu
Fransızlar yedi lokumu
Müslümanlar yedi ..kumu”⁴²**

⁴¹ Doğu'daki Fransız-Ermeni işbirliği ve sonuçları için bkz. Özalp, Yalçın; **Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin İlk Zaferi, Kahramanmaraş**, Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları, 1984; Ener, Kasım; **Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, No:1836, 1996.

⁴² 29 Ekim 1919'da Fransız askeri birlikleri ve Ermenilerin şehre girerken söylediği şarkı. Bkz. Özalp; Age, s. 41-42.

Ancak gelişmeler tam tersini gösterdi. Müslümanlar marşta bahsi geçen lokumu yiyemedilerse de, diğer bahsi geçen şeyi de yemediler. Yerel halk kaçmak yerine, direnişi seçmiştir. Büyük acılar çekilerek yapılan yurt savunması sonucunda, Güneydoğu bölgesindeki Fransız-Ermeni planları çökmüştür.

2.10.4. Amerika Birleşik Devletleri

O dönemde Anadolu'da savaşabilecek kadar geniş askeri kapasitesi olmayan ABD, sivil metotlarla bölgeye sarkmayı denemiştir. Yüzlerce diplomatik ve ticari misyon teşkilatı, her düzeyde eğitim kurumları, kiliseler, dini misyonerler, hastaneler, yetimhaneler, aşevleri vs... Geniş bir Amerikan misyon ağı Ermenilerin yoğun olduğu bölgelere konuşlanmıştı.

Bu sistemde görev alan herkesi karanlık amaçları olan ajanlar şeklinde tanımlamak, haddini aşan bir ifade olur. Elbette içlerinde gerçekten insanlık için çalışan temiz yürekli insanlar da vardı. Ama genel olarak bu misyon ağının amacı, bölgede bir Amerikan etki sahası yaratmaktı. Zira savaş sonlanır sonlanmaz bölgenin Amerikan mandasına verilmesi şeklinde bir görüşün ağırlık kazanması, bu eylemlerin planlı bir politikanın ürünü olduğunu göstermektedir.

Türk istiklal mücadelesinin kazanılması ve savaş sonrası Wilson yönetiminin devrilmesi ile ABD'nin tekrar yalnızlık politikasına dönmeyi seçmesi, Amerikan ve Ermeni siyasi projesinin çökmesine yol açmıştır.

2.11. Komitelerin Oluşturulması ve İsyanlar

Ermenilere sırasıyla, Anadolu'da "Kara Haç", "Armenakan" ve "Vatan Koruyucuları"; Cenevre'de "Hınçak", Tiflis'te "Taşnak" komiteleri kurdurulmuştur. Bu komitelere hedef olarak Doğu Anadolu toprakları, amaç olarak ise Osmanlı Ermenilerinin birliği gösterilmiştir.⁴³ Ermeni Kilisesi, misyonerler; batılı güçlerin din adamı, politikacı, tüccar vs. maskeler altında çalışan ajan ve casusları ile açık olarak

⁴³ Göyünç, Nejat; "Osmanlı Devleti'nde Ermeniler Hakkında", Ankara, Yeni Türkiye, Sayı 38, Mart-Nisan 2001, s. 635-636; Ayrıca bkz. www.tsk.mil.tr/genelkumay/uluslararasi/ermenisorunu.htm

alışan yabancı misyon Şeflerinin koruyuculuğu ve teşvikiyle, Ermeni komiteleri Anadolu'da ũst ũste çıkartılan isyanlarla, uzun sũrecek bir terör havası yaratmışlardır.

İsyanlar bũyle bir uluslararası konjonktũrde başlamıştır ve 1890'dan sonra da ardı arkası kesilmeden devam edecektir. Avrupa devletlerinin; Yunan, Bulgar ve Sırp isyanları sonrası bunların bağımsızlığı yũnũnde tavır alması, Ermeniler için ȳrnek alınacak bir model oluşturmuştur. Ermeniler, Batının dikkatini Anadolu'ya çekebilmek için ũst ũste isyanlar çıkartmıŐlardır.

- 20 Haziran 1890 Erzurum İsyanı
- Temmuz 1890 Kumkapı Gȳsterisi
- 1892–1893 Merzifon, Kayseri, Yozgat olayları
- Haziran 1893 I. Sason İsyanı
- 18 Eylũl 1895 Bab-ı Ali Gȳsterisi
- 1895 Zeytun İsyanı
- 1 Haziran 1896 Van İsyanı
- 14 Ağustos 1896 Osmanlı Bankasına yapılan saldırı ve bazı hũkũmet adamlarıyla, hũkũmet binalarına karşı bombalı saldırılar
- 1904 II. Sason İsyanı
- 21 Temmuz 1905 Yıldız Bombası ve Sultan Abdũlhamid'e suikast girişimi
- 27 Mart 1909 Adana Olayları
- 1914 Zeytun Olayları
- 1914 Bitlis ve Muş Olayları
- 1914 Elazığ (Harput) Olayları
- 1915 Kayseri Olayları
- 1914–15 Erzurum ve Erzincan Olayları
- 1914-15 Yozgat Olayları
- 1914 II. Adana Olayları
- 1914 Trabzon Olayları
- 1915 Van Olayları ⁴⁴

---

⁴⁴ Anadolu'daki Ermeni isyanları hakkında detaylı bilgi için Bkz. BİNARK, İsmet, **Asılsız Ermeni İddiaları ve Ermenilerin Tũrklerle Yaptıkları Mezalim**, Ankara, Ankara Ticaret Odası, 2001, s 36-44.; Uras, Esat; **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, İstanbul, Belge Yayınları, 1987, s 458-536, 550-568, 593-621; Gȳyũn; Age, 636-638.

Esasında Ermeni isyanları çok eskilere dayanmaktadır ve yukarıdaki liste bu isyanların sadece bir kısmıdır. Mesela 1862’de de Zeytun’da bir Ermeni isyanı çıkmıştır,⁴⁵ hatta çok daha öncelerinde de. Ama sistemli olarak ve Ermenilerin genel katılımıyla yapılan isyanların 1890’lardan itibaren başladığı konusunda mutabakat vardır.

Yukarıda sayılan suikast girişimleri, isyan hadiseleri savaş öncesinde Ermenilerle, diğer Osmanlı vatandaşları arasına ateşten bir duvar örmüştür. Hükümet, bu isyanları kimi zaman nasihat heyetleri göndererek, bu da yetmediği zaman askeri müdahale ile bastırmaya çalışmıştır. Yukarıdaki olaylardan bir kısmı, adeta iç savaş niteliğindedir. Mesela 1895 yılında çıkan isyan hareketlerinin sonuçları, binlerce sivilin bu isyanlarda hayatını kaybettiğini göstermektedir. (Bkz. Tablo 2.1.)

Tablo 2.1. 1895 Ermeni İsyânlarında Din, Cinsiyet ve Yaş Oranına Göre Ölü ve Yaralı Miktarını Gösteren Tablo⁴⁶

	Erkek		Kadın		Çocuk		Toplam	
Dini	Ölü	Yaralı	Ölü	Yaralı	Ölü	Yaralı	Ölü	Yaralı
Müslüman	1683	1409	134	23	11	1	1828	1433
Gayri Müslim	8247	2049	401	184	59	5	8717	2238
TOPLAM:	9930	3458	535	207	70	6	10535	3671

Görüldüğü gibi, Ermeni isyanları sadece Ermeniler açısından değil, İmparatorluğu oluşturan tüm unsurlar için, muazzam can kayıplarına ve yaralanmalara yol açmıştır. Ölen kadın ve çocuk sayısının bu kadar yüksek oluşu, isyanların; sivil savaş çıkartma amacına ulaştığını göstermektedir. Gerçektende bu isyanların ardından, sivil halk hızla silahlanmaya başlamıştır. İsyânları bastırmada askeri güçlerin tek başına yetersiz kalması, ek önlemleri zorunlu kılmış, bunun sonucu da Hamidiye Alayları olmuştur. Ermeni lobisi, çoğunlukla Hamidiye Alayları’nı

⁴⁵ Boyalar, Osman; “1862 Zeytun İsyânı”, Ankara, Askeri Tarih Bülteni, Sayı 50, Şubat 2001, s. 107-113.

⁴⁶ Gürün; Age, s 156. Yine aynı yıl (1895) başlayan Zeytun İsyânına ait rakamlar bu tabloya dahil değildir. Çünkü isyan ancak ertesi yıl bastırılabilmiştir. Gürün; Age, s. 157.

soykırım amacıyla kurulmuş bir teşkilat olarak lanse etmektedir. Oysa bu alaylar, yerel halkı koruma amacıyla kurulmuştur.

Bu isyanlar I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Osmanlı Devleti'nin önemli kayıplar vermesine yol açmıştır. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılımına rağmen isyanlar sürmüştür. Bu durumda cephe gerisinde güvensizlik havası yaratmıştır. Ermeni örgütleri tarafından yapılan sabotaj, saldırı ve casusluk faaliyetleri, Ordu içinde huzursuzluk ve emniyetsizlik havası yaratmıştır. Telgraf hatları kesilerek iletişim baltalanıyor, küçük askeri birliklere ve lojistik hatlara saldırılar yapılıyordu. Osmanlı Ermenileri ile devlet arasındaki gerilim hızla artıyordu.

3. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE ERMENİ SORUNU

Birinci Dünya Savaşı uzun zamandır Batılı güçlerce kullanılan Ermenilerin içinde büyük bir umut uyandırmıştır. İlerde birçok yerde örneklendirileceği üzere, soykırım lobisi; Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşını Ermenileri yok etmek için bir fırsat şeklinde algıladığını iddia etmektedir. Oysaki bunu bir fırsat olarak algılayan Ermeniler olmuştur. Nihayet parçalanacak olan Osmanlı Devleti içerisinde onlar da toprak sahibi olacaklardı. Üstelik Ermeni isyan hazırlıkları Osmanlı Devleti savaşa girmeden çok önce başlamıştır.

1914 sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğusundaki toplumlar arası anlaşmazlık Ermeni isyanı ile başlamıştır. Yaklaşık 8,000'i Kağızman'dan, 6,000'i Iğdır'dan ve diğer yerlerden olan Anadolu Ermenileri Rusya'nın elinde bulunan Güney Kafkasya'ya eğitime gitmişlerdi. Daha sonra yerel isyancılara katılmak üzere geri döndüler ve isyan bütün doğuyu sardı. Osmanlı Devleti sadece Sivas vilayetinde 30,000 isyancı olduğunu tahmin ediyordu, muhtemelen abartılmış olmakla beraber isyanın genişliği açısından önemli bir ölçüdür. Askeri hedefler saldırılması gereken ilk yerlerdi: telgraf telleri kesilmişti. Stratejik dağ yolları tutulmuştu. İsyancılar özellikle doğuda asker toplamakla görevli Osmanlı devlet memurlarını hedef almışlardı. Uzak kesimlerdeki Müslüman köylere ilk saldırılar ve Müslümanlara yönelik katliamlar başladı. İsyancılar Zeytun, Muş, Şebinkarahisar ve Urfa'yı almaya çalıştılar. Sınırlarda bulunması gereken Osmanlı silahlı kuvvetleri, bunun yerine içeride isyanları bastırmak zorunda bırakılıyordu.⁴⁷ Üstelik bu isyan hareketleri Osmanlı'ya karşı savaştan, büyük devletlerin desteğiyle yapılıyordu. Yani bu hareketler sadece sıradan bir isyan değildi. Aynı zamanda hainlikti, ihanetti. Bugün bile Türkiye'de o dönemki ortak Ermeni tutumunun hala hazmedilememesinin sebebi budur. Ermeniler, en zor zamanlarında Türklere ihanet etmişlerdir.

Bugün soykırımı iddiasını destekleyen yazarlar bile bu gerçeği kabul etmekten kaçamamaktadırlar. Örneğin “isyen” ve “ihanet” kavramlarını tanımlayan RAND'dan

⁴⁷ McCarthy, Justin, “**Bırakın Tarihçiler Karar Versin**”, Ankara, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 2, 2001, s 118-119.

bir grup yazar, Türk tepkisini soykırım olarak nitelendirmelerine rağmen, Ermeni girişimlerini ihanet olarak sınıflandırmışlardır. “Yabancı bir güçle ittifak yapan asiler ya da sivil destekçiler, merkezi hükümetin çok yıkıcı önlemler almasına yol açabilir. Hükümet ve içindeki destekçilerinin bu şekilde baş kaldıran grupları; sadece bir asi/isyancı şeklinde değil, aynı zamanda hain olarak değerlendirmesi kuvvetle muhtemeldir. Hele hele hükümet bu isyancı grubu destekleyen devletlerle savaş halindeyse, isyancıların hain olarak nitelendirilmeleri kesinlikle doğrudur. Bu tip ilişkiler İran-İrak savaşında, İran’la birlikte hareket eden Irak Kürtlerinin topluca öldürülmesine yol açmıştır. Daha eski, tarihten bir örnek vermek gerekirse, Türklerin; Ermenilerin Ruslarla birlikte düzenlediği tezgahtan duydukları korku, Ermeni soykırımının itici gücü olmuştur.”⁴⁸ Yani Osmanlı Ermeni toplumu, yabancı güçlerce taşeron olarak kullanılmışlardır.

Dağınık da olsa yaşadıkları bölge hem sıcak deniz bağlantısı için Rusya’nın; hem Hindistan’ın güvenliği ve bölgedeki dengenin Rusya lehinde kırılmaması için İngiltere’nin, hem de bölgede daha fazla etki sahası yaratma peşindeki Fransa’nın ilgisini çekiyordu. Wilson İlkeleri açıklandığında senelerce bu bölgede misyonerlik faaliyetleri yapan ABD’nin de, bölgede çıkarları olduğu ortaya çıkacaktır. Ermeni azınlığın yaşadığı bölgelerde oynanan bu jeopolitik oyun, Birinci Dünya Savaşında sistemli bir şekilde bölgenin Ermenileştirilmesini gerektirmiştir.

Savaşta yurt kuracaklarına inandırılan Ermeniler, bölgenin diğer unsurlardan temizlenmesi için benzersiz bir terör fırtınası estirmişlerdir. Öyle ki, koskoca Van şehri, içinde Askeri garnizon bulunmasına rağmen, daha Rus orduları bölgeye giremeden, Ermeniler tarafından düşürülmüştür. Şehirden kaçamayan tüm Türkler öldürülmüşlerdir ki, McCarthy’ye göre bu rakam Van nüfusunun üçte ikisidir.⁴⁹

3.1. Tehcir Yasası, Sebepleri ve sonuçları

Yasanın çıktığı 1915’e kadar Ermeniler yirminin üzerinde isyan, isyan girişi, başarılı-başarısız birçok suikast vs. suçların yanında; özellikle Ruslarla yapılan

⁴⁸ Byman, Daniel; Chalk, Peter; Hoffman, Bruce; Rosenau, William & Brannan, David; **Trends in Outside Support for Insurgent Movements**, Santa Monica, Rand Corporation, 2001, s. 101.

⁴⁹ McCarthy; Age, s. 123.

savaşlarda casusluk, bozgunculuk, isyan gibi birçok vatana ihanet suçu işlemişlerdir. 1915 Tehcir Kanunu bu ortam içerisinde değerlendirilmelidir. Şartlar incelendiğinde yasanın çıkarılmasında geç bile kalındığı görülecektir. Yasaya dayanılarak yapılan aramalarda yaklaşık 5.000 tüfek, binlerce tabanca ve bomba bulunmuştur. Çatışmalardan dolayı arama yapılamayan bölgelerde Ermenilerin yaklaşık 50.000 tüfeğe sahip olduğu tahmin edilmektedir.⁵⁰ Bu rakamlara silahlarıyla birlikte ordudan kaçıp Ermeni komitelerine ve/veya Rus ordusuna katılan Ermeni çetecileri de katıldığında, Osmanlı Devleti için cephe gerisindeki tehlikenin, cephedekinden daha az olmadığı görülür. Örneğin Sivas hiçbir zaman savaş sınırları içerisinde olmamış, Rus ordusu asla Sivas'a kadar ilerleyememiştir. Ama Sivas'ta binlerce Türk, Ermenilerce katledilmiştir. Özellikle Van isyanında şehirden kaçamayan bütün Türkler öldürülmüştür. Ermenilerin çatışmalardaki tutumları Rus ve Fransız subayları bile hayrete düşürmüştür. Bütün bu çatışmaların doğal sonucu ise 27 Mayıs 1915 tarihli Tehcir Yasası olmuştur.

Yasanın temel amacı Ermeni yurttaşların güvenliğinin sağlanması ve Osmanlı ordusunun planlanan aksine iki ateş arasına düşmemesini sağlamaktır. Nitekim Osmanlı ordusunda seferberlik ilan edildiğinde Taşnak, Hinçak, Ramgavar gibi Ermeni komitelerinden taşra teşkilatlarına şifreli olarak "Rus ordusu sınırdan ilerler ve Osmanlı askeri çekilirse; her tarafta eldeki bütün imkan ve vasıtalarla isyan edilecek, Osmanlı ordusu iki ateş arasında bırakılacak, binalar ve resmi daireler bombalanacak, yakılacak, hükümetin kuvveti dahilinde işgal olunacak, levazım kabileleri vurulacaktır. Eğer Osmanlı ordusu ilerlerse, Ermeni askerleri silahlarıyla beraber Ruslara iltihak edecek ve birliklerinden firar ederek çeteler oluşturacaklardır" mesajları çekmişlerdir. Ayrıca "her bir Ermeni seferberliğe şiddetle muhalefet etmeye mecburdur" denilerek, Ermenilerin seferberliğe açıkça karşı koyması istenmiştir.⁵¹

Tehcir Kanunu'nun uygulanması sırasında, yasaya aykırı olarak bazı kimselerin Ermenilere kötü muamele yapması mümkündür. Ancak Ermeni kabilelerini eşkıyaların saldırılarından korurken hayatını kaybeden askerler de söz konusudur. Kesin olan, Osmanlı Devleti'nin Ermenileri ortadan kaldırmak gibi bir iradesinin

⁵⁰ Özçelik, İsmail; **Ermeni İddiaları ve Gerçekler**, Türk Metal Sendikası, Türkar Araştırma Dizisi, Tarihsiz, s 20-24.

⁵¹ Özçelik; Age, s 32-33.

olmadığıdır. Damat Ferit Hükümetinin, İttihat ve Terakki ileri gelenlerini yargıladığı Nemrut Mustafa Nazım Paşa Harp Divanı'nda 1300 kişi yargılanmış, yaklaşık 600 kişi idam edilmiştir. Bunlar arasında Ermenilere kötü davrandığı ileri sürülen; gerçekte ise politik nedenlerden idam edilenler de mevcuttur.⁵² Bu davanın İşgalci güçlere yaranmak için yapıldığı ortadadır. Zira İngiltere'nin Ermeni sorunu yüzünden Malta'da yaptığı yargılamada, sanıkların tamamı delil yetersizliğinden serbest bırakılmıştır. Bu mahkeme sürerken Osmanlı ve İngiliz arşivlerini yanı sıra Amerikan arşivlerinden de belge istenmiş, ancak hiçbir delile ulaşmak mümkün olmamıştır. Yani hem Londra, hem Washington, hem de Paris; "soykırımın/katliamların" İstanbul merkezli ve sistemli yapıldığına dair ellerinde kanıt olmadıklarını beyan etmişlerdir. Günümüzde Ermeni tezini savunanlar İttihat ve Terakki Davasına sürekli vurgu yaparken; Malta'daki yargılamayı ya es geçiyorlar, ya da siyasi bir yargılama süreci olduğunu ileri sürüyorlar.⁵³

Gerçek şudur ki; tehcir Kanunu, hukukun genel ilkelerinden biri olan "meşru müdafaa" hakkının I. Dünya Savaşındaki yansımasıdır. Benzer uygulamalar tarihin her evresinde görülmüştür. Fransızların Türk İstiklal Savaşında Ermenilere silah verip üniforma giydirerek oluşturduğu Fransız lejyonları yasanın haklılığına delil gösterilebilir. Aksi yöndeki tüm propagandalara rağmen Tehcir Kanunu; İspanyol kökenli kimi unsurların II. Dünya Savaşı sırasında ABD'nin güney sınırlarından gerilere alınması gibi akıllıca bir savunmaydı.⁵⁴ Yine radikal sosyalist Fransız hükümeti tarafından Fransa-Almanya sınırında yaşayan, Almanca konuşan Alsazların 1939-1940 kışında, Majino hattının doğusundan alınarak Fransa'nın güneybatısına, özellikle de Dordogne'ye nakledildiği bilinmektedir. Yine ABD yönetimi Pearl Harbour baskını sonrasında Japon asıllı vatandaşlarını –hem de herhangi bir isyan, ajanlık, suikast, ya da sabotaj girişimi olmadan- Pasifik bölgesinden, Misisipi vadisine göç ettirmiş ve savaş sonuna kadar toplama kamplarında barındırmıştır.⁵⁵

Tehcir sırasında 1.500.000–3.000.000 Ermeni'nin öldüğü ise henüz ispatlanamamıştır. Türk arşivleri, Anadolu'da 1.300.000 Ermeni olduğu yönündeyken

⁵² Arslan, Esat; "Ermeni Sorununda Akılcı Tarafsız ve Planlı Görüş Açılırları", Ankara, Yeni Türkiye, Ermeni Özel Sayısı 1, Ocak-Şubat 2001, Cilt 37, s 158–160.

⁵³ Nemrut Mustafa Nazım Paşa Harp Divanı konusunda farklı bir görüş için bkz. Tacar, Pulat Y.; "Ermenilere Soykırım Yapıldığı Savının Hukuksal ve Ahlakî Açılardan İncelenmesi", Ankara, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 2, 2001, s. 101.

⁵⁴ Erikan, Celal; **Komutan Atatürk**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1972, s 561.

⁵⁵ Özçelik; Age, s 65. ayrıca bkz. Ekşi, Oktay; "Anlayana", Hürriyet, 26 Nisan 2002.

Ermeni tezine referans olan atıflar, bu sayımı yapamayacak olan din adamı, misyoner, konsolos vs. kişilerin ihbarlarından öteye gitmemektedir.

Unutulmamalıdır ki, savaş hukukunun gelişmediği 20. yüzyıl başındaki savaşlarda, sivil ölümler yüksek olmuştur. Hele hele Birinci Dünya Savaşı, dünya savaş tarihinde bir ilktir. Dünyada **“total savaş”**, **“toptan savaş”**, **“topyekun savaş”** gibi isimlerle nitelenen 2 savaş vuku bulmuştur. Birinci dünya Savaşı, bu savaşların ilkidir ki, ikincisinde sivillere karşı atom bombaları bile kullanılmıştır.

Sivil ölümlerin dışında II. Dünya Savaşı sonunda Amerikalı ve Fransızlara esir düşen 7.611.794 Alman savaş esiri önce “savaş esiri”, sonra da “silahtan arındırılmış düşman kuvveti” statüsüne geçirilmiş ve bunlardan yaklaşık 2 ila 2,5 milyonu korkunç şartlar altında aç ve susuz bırakılarak, Kızılhaç’ın ve kamplar civarındaki sivil halkın önerdiği yardım önerileri dahi reddedilerek, adeta ölmeleri sağlanmıştır.⁵⁶ Ve bugün bu katliam tamamen yasal addedilmektedir.

ANZAK askerlerinin ifadeleriyle “müttefikler Türklerin Yamyam olduğuna, insan eti yediklerine” inandırılmıştır. Burada amaçlanan Türklerin esir alınmasını engellemek, teslim olanların ya da esir düşenlerin askerlerce hemen öldürülmesini sağlamaktır.⁵⁷ Böylesine garaz, akıldışı, yalan dolan propaganda yapan ülkelerin; Türkleri soykırımla suçlaması gülünçtür.

Mısır’da İskenderiye şehri yakınlarındaki “Seydibeşir Kuveysna Osmanlı Useray-ı Harbiye Kampı” isimli, İngiltere yönetimindeki esir kampında; Türkçe bilen Ermeni tercümanların yalan-yanlış çeviri ve kışkırtmaları sonucunda yaklaşık 15.000 Türk askerinin gözleri, kimyasal maddelerle kör edilmiştir.⁵⁸

Dahası Balkanlardaki Yunanistan, Bulgaristan gibi ülkelerin bağımsızlık hikayeleri, aslında Türklerin katliam ve sürgün hikayeleridir. Ama Türklerin çektiği acılar, acıdan, hatta Türkler insandan sayılmadığı için; bu tarihi vakalar, Batı basınında ve Batı tarih yazımında hep görmezden gelinmiştir. Koskoca Balkan

⁵⁶ Tacar; Age. s 109.

⁵⁷ “Türkler Yamyamdır, Sizi Yerler”,

http://www.tsk.mil.tr/kitaplar_dokumanlar/anevdotlar/mektuplar/turkler_yamyamdır.htm

⁵⁸ Aygün, Sinan; “15.000 Mehmetçiği Kör Ettiler”, Ankara, ATO, Basın Açıklaması, 26 Eylül 2005.

coğrafyasında kaç Türk kalmıştır? Yunanistan gibi bir Avrupa Birliği ülkesinde, kendi müftüsünü bile seçemeyen küçük bir azınlık. Bulgaristan'da Jivkov döneminde isimleri değiştirilen, erkek çocuklarının sünnet olması bile yasaklanan küçük bir azınlık.

Eski Yugoslavya'da yeterince azaltılamadığı için 1800'lerde yarım kalan işi, 1990-1998 arasında tamamlamaya çalışan Sırp çeteleri ve 3 maymunu oynayan Avrupa ülkeleri, Türkiye'den 1915 yılının hesabını soruyorlar. Daha 2004 senesinde, 1960'lardaki Cezayir katliamlarının hatırlatılması üzerine Fransa Cumhurbaşkanı Chirac ve kabine adına Fransa Başbakanı "bu işi tarihçilere bırakalım" diye beyanat verdiler. Bu gerçekten trajikomik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda en ufak bir ahlaki kaygı yoktur.

1915 tehcir kanununda önemli miktarda Ermeni'nin hayatını kaybettiği doğrudur. Bunu Talat Paşa'da kabul etmektedir. Açlıktan, hastalıktan, disiplinsizlik, hazırsızlıktan ve önlenemeyen başıbozuk katliamlarından dolayı ölen masum Ermeniler vardır. Bunu kimse inkar etmemektedir. Talat Paşa, anılarında bu kayıplara değinmiş ve masum Ermeniler adına üzüntülerini bildirmiştir.⁵⁹

Aynı şekilde Cemal Paşa'da birtakım aksaklıklar yaşandığını, bu aksaklıkların büyük ve derin acılara yol açtığını kabul etmekte, hayatını kaybeden zavallılar için üzülmemektedir.⁶⁰

Ancak çok daha fazla sayılarda Türkün öldüğü bugün tarihçiler arasında doğrulanmıştır. Sivil ölümlerin yüksek oluşu trajedinin çok daha farklı bir boyutudur. Ama 1915'ten sonra Hiroşima ve Nagazaki'de ölenler de sivil halktı. Savaş koşullarında bir tarafın kayıplarını göz ardı ederek, sadece bir tarafın kayıpları hesaplanarak soykırım yapıldığı iddia edilemez. Hele hele çok daha fazla sayıda Türkün ölümünden mesul olan Ermeni lobisi, hiç böyle bir iddiada bulunamaz.

⁵⁹ Talat Paşa; **Talat Paşa'nın Hatıraları**, İstanbul, Cumhuriyet Kitap, Temmuz 1998, s. 77-82.

⁶⁰ Cemal Paşa; **Hatıralar – İttihat-Terakki ve Birinci Dünya Harbi**, İstanbul, Selek Yayınları, 1959, s. 333–382.

3.2. Mondros ve Sevr Antlaşmalarında Ermeni Sorunu

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşını kaybetmesinden sonraki dönemde Ermeni göçü ve katliam iddiaları, Avrupalılar tarafından bir harp propagandası olarak, yapılan işgallere gerekçe gösterilmiştir.

Mondros Antlaşmasının 24. maddesi Ermeni yurdu kurmaya yönelik hükümler taşıyordu. Bu maddeye göre Doğu Anadolu'daki altı ilde karışıklık çıktığı takdirde, bu iller İtilaf Devletleri tarafından işgal edilebilecekti. Ayrıca antlaşmadaki diğer bazı maddelerde olduğu gibi, bu maddenin de İngilizce ve Türkçe metninde farklılıklar vardı. Türkçe metinde; **“altı il”, “Vilayat-ı Sitte”** şeklinde ifade edilirken, İngilizce metinde daha farklı bir anlam yüklenerek **“the six Armenian vilayets”**, yani **“Altı (6) Ermeni Vilayeti”** şeklinde, bir ifadeye yer verilmiştir.⁶¹ Bu madde üzerine harekete geçen Ermeni aktivistler, 30 Kasım 1918'de İtilaf Devletlerine başvurarak bağımsız bir Ermenistan kurulmasını istemişlerdir. Hazırlıklarını bu yönde yapan İtilaf Devletleri de, Osmanlı Hükümetleri üzerinde baskı kurarak, Birinci Dünya Savaşında sevk ve iskan uygulamasıyla ilgili olarak çok sayıda asker ve bürokratin tutuklanmasını ve cezalandırılmasını sağlamışlardır.

Bu politikaya keskin bir İttihatçı düşmanı olan Damat Ferit ve Hükümetlerinin de çanak tutmuş olması, İtilaf Devletlerinin işini oldukça kolaylaştırmıştır. İstanbul Hükümeti, güdümlü bir mahkeme kurarak İttihatçı avına çıkarken, İngilizler de Malta'ya sürgün ettikleri İttihat ve Terakki ileri gelenlerini, Ermenileri katlettikleri/katlettirdikleri savıyla yargılamaya başladılar.

İstanbul'da yapılan Divan-ı Harbi Örfi'ler adeta bir ittihatçı avına dönüştürülmüştür. İlerleyen günlerde Anadolu'nun gerçek sesi olan Ankara Hükümeti tarafından, **“hain/işbirlikçi”** ilan edilecek olan Damat Ferit hükümetinin garezkar tutumu ve işgal kuvvetlerine yaranma çabası; mahkemenin bir hukuk rezaletine dönüşmesine yol açmıştır. Divan-ı Harp üyesi Süleyman Şakir Bey, mahkemenin bir

⁶¹ Konukçu, Enver; **“Ermenistan Kararnamesi”**, Ankara, Yeni Türkiye, Sayı 37, Ocak-Şubat 2001, s. 302-303.; Ertan, Temuçin, F.; **“Ayastefanos'tan Lozan'a Siyasal Antlaşmalarda Ermeni Sorunu”**, Ankara, Yeni Türkiye, Ermeni Özel Sayısı, Cilt 1, Sayı 37, Ocak-Şubat 2001, s. 251-253. Ayrıca bkz. Tansel, Selahattin; **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1977, Cilt 1, s. 30; Meray, Seha & Olcay, Osman; **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri**, Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1977, s. 1.

tiyatroya döndüğünü ifade eden uzun bir rapor kaleme alarak, hukuk sürecine itiraz etmiştir.⁶² Ama Damat Ferit hükümetinin İttihatçı avı, engellenememiştir. Kukla mahkemece suçlu bulunan, bir kısmı idam edilen çoğu kişi, halkın kalbinde “kahraman” sıfatıyla anılmıştır.⁶³

Çağdaş Türk yazarları, 1919–20 askerî mahkemelerini reddetmekte ve mahkemeyi İtilaf güçlerinin bir intikam aracı olarak değerlendirmektedir. O dönemde, muzaffer İtilaf güçleri bile mahkemeleri adaleti küçültücü kararlar alan mahkemeler olarak tanımlamıştır. Nitekim İngiliz Yüksek Komiseri S.A.G. Calthorpe, mahkemeler konusunda Londra’ya, “...bizim prestijimiz ve Türk hükümetinin prestiji için onur kırıcı ve saçma sapan olduğu kanıtlanmıştır” diye yazmaktaydı. Komiser John de Robeck’in görüşüne göre, mahkemeler “bulguları elle tutulamayan, kayda değer bile olmayan bir başarısızlık örneği” idi. Zaten İngiliz Hükümeti Malta’daki sözde savaş suçlularını yargılamaya karar verdiğinde 1919–1920 askeri mahkemelerine sunulmuş hiçbir belgeyi kanıt olarak kabul etmemiştir.⁶⁴

Ermenilere Doğu Anadolu’da bir devlet kurulması yolunda atılan en ileri adımın 10 Ağustos 1920’de imzalanan Sevr Antlaşması olduğu söylenebilir. Özellikle Wilson İlkeleri ile kendilerine yurt vaat edilmesi Ermeni lobisinin yurt kurma aşamasında başardıkları en önemli aşamadır. Bu başarı Ermeni lobisinin ABD’de ne denli güçlü olduğunun da göstergesidir. (ki iddia edildiği gibi tehirden kaçan insanların mülteci olarak sığındıkları ülkelerde, bu kadar güçlü olmaları tarihsel prensiplerle oldukça terstir)

Sevr Antlaşmasının VI. kesiminde Ermenistan ile ilgili altı maddeye yer verilmiştir. Bunlardan 88. maddeye göre, Osmanlı Devleti, “**Devlet-i Osmaniye öteki müttefik devletlerin yapmış oldukları gibi Ermenistan’ı özgür ve bağımsız bir devlet olarak tanıdığını bildirir**” hükmünü kabul ediyordu. ABD’nin sorundaki rolü açısından 89. madde ilgi çekicidir. Bu madde “**öteki bağıtlı yüksek taraflar gibi,**

⁶² Avşar, Servet; “Ermeni Meselesi Üzerine Genel Bir Değerlendirme ve Birinci Dünya Savaşı Sırasında Tehcir Uygulamalarındaki Usulsüzlükler Hakkında Divan-ı Harp Üyesi Kurmay Albay Süleyman Şakir Beyin Raporu”, Ankara, Askeri Tarih Bülteni, Sayı 50, Şubat 2001, s. 33-107.

⁶³ Kantarcı, Şenol; **Ermenilerce Atatürk’e Atfedilen Sözler ve Divan-ı Harb-ı Örfi ile Ermeni Teröristleri Tarafından Şehit Edilenlere Atatürk’ün Gösterdiği İlgisi**, Ankara, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 4, Aralık 2001, s. 92-121.

⁶⁴ Lewy, Guenter; “**Ermeni Sorununu Yeniden Tartışmak**”, Ankara, ASAM – İKSAREN, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 18, Yaz 2005.

Devlet-i Osmaniye ile Ermenistan da; Erzurum, Trabzon, Van ve Bitlis vilayetlerinde; Devlet-i Osmaniye ile Ermenistan arasında sınırın saptanması işini ABD Başkanının hakemliğine sunmayı ve bu konudaki kararını olduğu kadar, Ermenistan'ın denize çıkışı ile sözü geçen sınıra bitişik bütün Osmanlı topraklarının askersizleştirilmesine ilişkin ileri sürülebilecek bütün hükümleri kabul etmeyi kararlaştırmışlardır” şeklinde düzenlenmişti. Azınlıklarla ilgili IV. bölümdeki 144. madde ise sevk ve iskana tabi tutulanları konu alıyordu. Buna göre; “Osmanlı Hükümeti Emval-i Metruke konusundaki 1915 tarihli yasa ile ek hükümlerin haksızlığını kabul eder ve bunların tümüyle hükümsüz ve gelecekte olduğu gibi geçmişte de geçersiz olduklarını bildirir. Osmanlı Hükümeti 1 Ocak 1914'ten beri topluca öldürülme korkusuyla ya da başka herhangi bir zorlama yüzünden yurtlarından kovulmuş, Türk soyundan olmayan Osmanlı uyruklarının yurtlarına dönüşlerini ve yeniden işlerine başlayabilmelerini, olabildiği ölçüde kolaylaştırmayı resmen yükümlenir. Sözü edilen Osmanlı uyruklarıyla bunların üyesi bulundukları toplulukların malı olan ve yeniden bulunabilecek taşınır ya da taşınmaz malların, kimin ellerinde bulunurlarsa bulunsunlar, bir an önce geri verilmesi gerektiğini Osmanlı Hükümeti kabul eder” hükmü şarta bağlanmıştı.⁶⁵

Bu antlaşma ile bir Ermeni devletinin varlığı, ilk kez bir siyasal belgede somut olarak yer almıştır. Ancak Anadolu topraklarının bölüşülmesi ve üzerinde yeni devletler kurulmasını öngören Sevr Antlaşması'nın, TBMM tarafından kabul edilmemesi, doğal olarak Ermeni yurdunun kurulması projesini olanaksız hale getirmiştir. Sevr Antlaşması'nın müzakere ve uygulanma sürecinde TBMM'nin dikkate alınmaması, antlaşmanın hayata geçirilmesini olanaksız kılmıştır. Türk Ulusunun gerçek temsilcisi olan TBMM'nin direnmesiyle Sevr, ölü doğmuş ve gerçekleşmesi mümkün olmayan bir antlaşma olarak tarihe karışmıştır. Antlaşmayı imzalayan Osmanlı Devleti'nin Türk Ulusunu temsil etmediği, bu nedenle Sevr'in geçersiz olduğu tarihi bir gerçektir.

---

⁶⁵ Ertan; Age, s 251-253.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman işgaline uğrayan Fransa'da kurulan Vichy Hükümeti, Fransız ulusunu ne kadar temsil ediyorsa, Osmanlı Devleti de, Türk ulusu açısından o derece bir temsil yeteneğine sahipti.

Baltalimanı Antlaşması, Paris Barışı, Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarıyla süregelen süreçte, sürekli güç kazanan Ermeni lobisi; en büyük başarılarını Mondros ve Sevr Antlaşmalarıyla yaşamıştır. Gerçekte küresel çıkarları birçok konuda çatışan üç büyüklerin; İngiltere, Fransa ve Rusya'nın (ayrıca ABD'nin) bağımsız Ermenistan konusunda, fikir birliğine varmamaları durumunda; Ermeni lobisinin söz edilen başarıları sağlaması olanaksızdı. Ancak Osmanlı Devleti'nin askeri, ekonomik gücünü kaybetmesi ve Ermenilerin geçici - yapay diplomatik zaferleri sorunun nihai çözümünü Kars ve Lozan Antlaşmalarına kadar geciktirmiştir.

3.3. Lozan Konferansında Ermeni Sorunu

20 Kasım 1920'de başlayan, 4 Nisan ile 23 Nisan 1923 tarihleri arasındaki zoraki bir aradan sonra, yeniden toplanıp 24 Temmuz 1923'te Türkiye, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya arasında bir antlaşmanın imzalanması ile sonuçlanan Lozan Barış Konferansı'nda Ermenilerle ilgili hiçbir karar alınmamıştır.⁶⁶ Ermeni lobisinin baskılarıyla, Türk Heyetinin bütün itirazlarına rağmen, Azınlıklar Alt Komisyonunda bildiriler okunmuş ve burada bir takım müzakere girişimlerinde bulunulmuştur. Ancak bu girişimler sonuçsuz kalmış ve Ermeni heyeti, yaptıkları sonuçsuz kalan bütün çağrılarının ardından, çeşitli protestolarda bulunarak 2 Şubat 1923'te Lozan'dan ayrılmıştır.⁶⁷

Ancak İsmet İnönü, anılarında, o zaman "ekalliyetler" meselesi olarak geçen bu sorunun, başta Lord Curzon olmak üzere birçok devlet adamı ve sivil girişimci tarafından, en önemli sorunmuş gibi işlendiğini anlatmaktadır. Mondros ve Sevr Antlaşmalarında kendilerine yurt vaat edilen Ermeniler; Lozan'dan da pay kapmak için Noradunkyan ve Paşalyan Efendi ile bir profesör başkanlığındaki İsviçre heyetinin, Türk heyetini tehdit etmeye kadar varan baskıları karşısında; İsmet İnönü

⁶⁶ Binark, İsmet; *Asılsız Ermeni İddiaları ve Ermenilerin Türklere Yaptıkları Mezalim*, Ankara, Ankara Ticaret Odası, 2001, s 79.

⁶⁷ Süslü, Azmi; *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, Ankara, 1990, s 269.

“Bu konferans Türkiye’nin kaderini görüşmekte olan bir konferanstır. Bundan netice alacağınızı ümit ediyorsunuz. Bu fırsatı kaçırmak istemiyorsunuz. Bakınız, nihayete kadar uğraşacaksınız, uğraşın. Yalnız bir şey söyleyeyim, nihayete kadar uğraşacaksınız, fakat aramızdaki her türlü itimat kalkacak. Uzun müddetten beri bir milli dava olarak takip ettiğiniz tezlerin karar zamanında benimle uyuşmayı çıkarlarınıza uygun görmediğinizi anlıyorum. Aramızdaki itimat ve samimi hava bozulduktan sonra siz tekrar geleceksiniz, beni arayacaksınız. Artık görüşmemize imkan olmayacak ve lüzum da kalmayacaktır. Unutmayın, o zaman ben sizinle görüşmeyeceğim” demiştir.⁶⁸ Ermeni sorunu Lozan’da daha çok bir müzakere **“blöf”**ü olarak kullanılmıştır. Ermeni sorununun çok sert müzakere edilmesi üzerine İsmet Paşa bir İngiliz diplomatına konuya gösterilen yoğun ilgiyi sormuş; **“İsmet Paşa! Senelerce çok şeyler söyledik, çok şeyler vaat ettik. Bütün dünyada birçok taahhüt altına girdik. Şimdi bunlara son verirken, bu kadar merasim yapılmasını neden yadırgıyorsun”** cevabını almıştır.⁶⁹ Lozan Barış Antlaşması, Mondros ve Sevr Antlaşmalarıyla kendilerine toprak vaat edilen Ermeni lobisi için büyük bir yenilgi olmuştur.

---

⁶⁸ İnönü, İsmet; **İsmet İnönü’nün Hatıraları – Lozan Antlaşması**, Cumhuriyet, 1998, Cilt 1, s 113–124.

⁶⁹ İnönü; age, s 113–124.

4. BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE

GÖRSEL ERMENİ PROPAGANDASI VE SANAT

İlk iki bölümde Ermeni sorununun tarihsel arka planı anlatıldı. Bu bölümde ise bu sorunun Ermeni lobiciler tarafından; basın, görsel medya ve sanat kullanılarak nasıl çarpıtıldığı, örnekleriyle ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Ermeni lobisi, bağımsız Ermenistan'a ulaşabilmek için Yunan ve Bulgar ayaklanmalarını model almıştı. Bu model ise **“ayaklanma – Osmanlı Müdahalesi – Dış Müdahale – Otonomi – ayaklanma – Osmanlı Müdahalesi – Dış Müdahale – daha fazla otonomi - ayaklanma – Osmanlı müdahalesi – dış müdahale – daha da fazla otonomi - ayaklanma – Osmanlı müdahalesi – dış müdahale – bağımsızlık”** şeklinde formüle edilebilir. Bu zincir, görüldüğü üzere bağımsız oluncaya değin, ayaklanma çıkartmayı esas alıyordu. İlk parametre ayaklanmaydı. İkinci parametre Osmanlı müdahalesine takiben gerçekleşmesi beklenen, dış müdahaleydi.

Günümüzde olduğu gibi, eskiden de, devletler ciddi bir dış müdahale yapmadan önce, kamuoyunu buna hazırlamak zorundaydı. Neticede bu müdahale askeri bir boyut kazanacak olursa, gönderilecek olan askerler, halkın çocuklarıdır. Halkın çocuklarını, ölebilecekleri görevlere gönderebilmek için, kamuoyuna bunun gerekli olduğu iyice anlatılmalıdır. Ermeni lobisi ve emperyalist devletler, kendi kamuoylarını buna hazırlamak için, 1800'lü yılların sonundan projenin çöktüğü Lozan Antlaşması'na kadar, Ermeni sorununu sürekli sıcak tuttular. Yabancı bir ülke üzerine kamuoyu hazırlamak sürekli propaganda gerektirir. Toplumların yabancı ülkelerdeki hadiselerle ilgili ortalama hafızaları ve ortalama ilgi düzeyleri, genellikle çok yüksek değildir. Bu yüzden propaganda sürekli ve keskin hatlarla yapılmalıdır.

Ermeni lobisi ve emperyalist devletler, görsel propagandayı şu araçlarla yapagelmişlerdir.

- İllüstrasyonlar
- Karikatürler

- Portreler
- Kapak, afiş tasarımları ve posterler
- Sinema filmleri
- Belgeseller
- Reklam filmleri
- Müzik klipleri
- Anıtlar
- Diğer görsel propaganda çalışmaları

Bu çalışmaları örneklemeye geçmeden önce, kavramsal olarak propaganda tekniklerini hatırlatmak yerinde olacaktır.⁷⁰

Basitleştirme ve Tek Düşman Kuralı: Propaganda her şeyden önce konuyu basitleştirip, herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilir hale sokmaya çalışır. “Yaşasın A”, “Umudumuz B”, “Kahrolsun C”, “Katil D” gibi sloganlar, etkili bir siyasal propagandanın vazgeçilmez öğeleridir. Sert ve sivridir. Dost ve düşman, iyi ve kötü bellidir.

Kabaca, Genel İfadelerle Anlatma Kuralı: Bu kural da, kitlelere verilmek istenen mesajların basitleştirilmesinin doğal bir sonucudur. Fikirler genel geçer ifadelerle anlatılır, detaylara girilmez.

Tekrar Kuralı: Hitler’e göre, propaganda; az sayıda düşünce ile sınırlandırılıp, o az sayıdaki düşünceyi bıkmadan usanmadan tekrarlamalıdır. Ticari reklam filmlerinde olduğu gibi, bu metot yardımıyla, sürekli duyulan şey doğruymuş gibi, bilinçaltına yerleşebilir.

Ermeni lobisinin birebir uyguladığı bu metotlar, 1800’lerin sonundan günümüze kadar ulaşan Ermeni propagandasında harfiyen uygulanmıştır.

---

⁷⁰ Bahsi geçen teknikler hakkında detaylı bilgi için bkz. Kışlalı, Ahmet Taner; Siyasal Sistemler – Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, Ankara, İmge Kitapevi, 1998, s.169-182.

4.1. Belgeseller

Adından da anlaşıldığı gibi, tarihsel olayların belgelere dayalı, görsel anlatımıdır belgeseller. Belgesellerin bu teknik özelliği, izleyici üzerinde güven duygusu yaratmakta ve sinema filmlerinin aksine hemen hemen hiç sorgulanmadan, sunulan enformasyonun "doğru" kabul edilmesine yol açmaktadır.⁷¹

Pozitif bilimler açısından sorgulanması zor olan belgeseller, sosyal bilimlerde doğruların çarpıtıldığı propaganda araçları olarak kullanılabilir. Daha ikinci Dünya Savaşı'nda, Hitler'in; Almanya'nın askeri, ekonomik gücünü daha ihtişamlı göstermek için özel olarak yönetmenler istihdam ettiği bilinmektedir. Hitler'in bu metodu kullanması, İngiliz ve Rus rakiplerini de bu yönde tetiklemiştir. Öyle ki, Hitler'in yaptırdığı filmlerin görüntüleri Ruslar tarafından yeniden montajlanarak, Almanya'ya karşı kullanılmıştır. Bu belgesel savaşları, cephelerdeki mücadele bitene değin sürmüştür. Hitler'in Alman ordularının heybetini propaganda etmesi için görevlendirdiği ünlü belgesel yapımcısı Leni Riefenstahl, hazırladığı belgeseller sebebiyle, savaş sonrası Nürnberg Savaş Suçları Mahkemesinde yargılanmıştır.⁷²

Timsahların, köpekbalıklarının hayatları; insan sağlığı, depremler, fırtınalar gibi konularda; yani matematik, fen, biyoloji, coğrafya, tıp gibi branşlarda dünyanın neresine giderseniz gidin, asla değişmeyecek olan evrensel gerçekler vardır. Bunlara evrensel gerçek dememizin sebebi deney ve gözlemlere dayalı pozitif bilimlerin sonuçları olmalarındandır. Ve belgeseller; bu evrensel gerçekleri meraklı izleyicilere aktardığı için, meraklıları için evrensel doğruları, bilimsel verilerle işleyen güvenilir görsel eserlerdir.

Pozitif bilimlerin de siyasal amaçlarla kullanıldığı olmuştur. 2. Dünya Savaşına, hatta 1965'lere kadar birkaç yüzyıl boyunca, Yahudilerin "**düşük ırk**", ya da Aryenlerin "**üstün ırk**" olmasını, veya Güney Afrika'daki Apartheid rejiminin "adil"

⁷¹ Belgeselcilik ve izleyici kitle açısından belgesellere duyulan ilginin analizi için bkz. Atabey, Melek; "**Belgesel Film Yapımında Yeni Yönelimler ve Melez Formlar**", İçinde Yeni Düşünceler, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, Sayı 1, Haziran 2005, s. 217-227.

⁷² Bkz. "**Hitler'in Yönetmeni 101 Yaşında Öldü**", Radikal, 10 Eylül 2003. Apartheid rejimi, Nazi rejimi, Bolşevik rejim gibi totaliter sistemlerin yanı sıra İngiltere, ABD ve Fransa gibi ülkelerde belgesellerin ideolojik propaganda amaçlı kullanımı için ayrıca bkz Akalın, Cüneyt; "**Ankara**", İstanbul, III. Belgeselciler ve Sinemacılar Konferansında Sunulan Bildiri; Senyücel, Kerime; "**Belgesel Tarihi**", www.kameraarkasi.org; Ayar, Mehmet; "**Ana hatlarıyla Dünya Belgesel Film Tarihi**", Tarihsiz.

yönetim anlayışını ispata yönelik; Batılı genetik bilimciler tarafından yapılan sayısız bilimsel araştırma; kimi zaman pozitif bilimlerin bile siyasallaşabildiğinin önemli kanıtlarıdır. Bu şuna benzetilebilir. Su, standart koşullar sağlandığında, 100 derecede kaynar. Ama siz komünistseniz kaynama ısı 60'a düşebilir. Ya da liberallerde bu ısı 115 derecedir gibi. Günümüzde pozitif bilimleri bu şekilde siyasallaştırmak elbette ki rağbet göremez. Ancak tahrifatı daha kolay olan sosyal bilimlerde durum çok farklıdır.

Aslında buraya kadar herhangi bir sorun yoktur. Sorun; tarih, hukuk, siyaset gibi sosyal bilimlerin, izleyicilere belgeseller kanalıyla aktarılmasında yaşanmaktadır. Şu bir gerçektir ki, konu sosyal içerik kazandıkça, görüşler ve belgeler çeşitlenmekte, sunulmak istenen doğrular -ki siyasette evrensel doğruları bulmak çoğunlukla olanaksızdır- gitgide daha bulanık bir hal almaktadır. Ayrıca konunun daha objektif araştırma yapabilecek olan üçüncü kişiler tarafından değil de, sorunun taraflarından biri tarafından işlenmesi; meydana gelen eserin objektif bir belgeselden ziyade, taraflı bir dezenformasyon çalışması olmasına yol açmaktadır.⁷³

Soykırım lobisi, propaganda sürecinde konuya vakıf olmayan kitleleri kendi davalarına kazandırmak için, **"güvenilirlik" kriterinin fazlaca sorgulanmayacağı, "belgesel" türü yapımları** seçmektedir. Belgesellerde kullanılan kaynaklar alışlagelmiş, klasik soykırım materyalleridir: Misyoner ve diplomatların anı kitapları, hikaye ve romanlar, şarkılar, şiirler, görgü tanıkları, çeşitli arşiv belgeleri vs... Tüm bunlar tek yanlı bir bütün olarak ekrana yansıtıldığında **"Türklerin Ermenilere soykırım yaptıkları"** kesinlik kazanmaktadır. Anılan bütün kaynaklar ve belgeler -ki önemli kısmının sahte oldukları ispat edilmiştir- sadece Ermeni tezini desteklemek için seferber edildiği için, ekran başındaki sıradan insanların buna karşı çıkması hemen hemen olanaksız hale gelmektedir. Çünkü izlediği kurgusal bir sinema filmi değildir. İzlediği şey bir belgeseldir. Ve belgesellerde sadece **"gerçekler"** sunulur. En azından konuya yabancı olan sıradan bir izleyici için, ona sunulan doğrular kesinlikle "gerçek"tir.

⁷³ Sektörü oldukça yakından tanıyan ve çalışma çerçevesinde görüşlerine başvurduğumuz, belgesel yapımcısı ve gazeteci İsmail Kahraman da, Türk-Ermeni ilişkilerinde dezenformasyon sorununun, belgeselcilik ve basın-yayında en önemli sorunlardan biri olduğunu ifade etmektedir.

İşte bu sebeplerden dolayıdır ki, soykırım lobisi; kendi tezini yansıtan onlarca "belgesel" hazırlayıp, dünyanın dört bir yanında yayınlanmasını sağlamıştır/sağlamaktadır.

Kullanılan kaynaklar açısından incelendiğinde, soykırım tezinin referans aldığı materyallerin ne kadar tek taraflı olarak işlendiği, Türk tezini destekleyen verilerin ayıklanarak nasıl elendiği ortadadır. Ermeniler tarafından yapılan belgesellerde; Türk tezini destekleyen misyoner ve diplomat anıları, hikaye ve romanlar, şarkılar, şiirler, görgü tanıkları ve çeşitli arşiv belgelerinden neredeyse hiç bahis yoktur. Aksine "Türk barbarlığı"nı ispat etmek için düzenlenen yüzlerce sahte belgenin, bu yanlış imajı daha da pekiştirmek için seferber edilmesi söz konusudur.

Soykırım lobisi, Özellikle Azerbaycan'ın işgalinden sonra; uluslararası toplumun dikkatini dağıtmak ve hatta kimi zaman yapılan hukuksuz işgale meşruiyet kazandırmak için, belgeseller yoluyla kamuoyu oluşturma çabalarını hızlandırmıştır. Özellikle 1990'lardan itibaren, soykırım iddiaları Ermeni belgesellerinde, Azerbaycan'ın işgali ve Ermenilerin yaptıkları katliamları gizlemek için, **siyasal bir makyaj malzemesi** olarak kullanılmaktadır. Burada bu amaçla hazırlanmış başlıca Ermeni belgeselleri incelenmektedir.⁷⁴

4.1.1. Gölden Gelen Sesler: Gizli Soykırım Hakkında bir Film

(Voices from the Lake: A Film About the Secret Genocide)

2000 yılında yapımı tamamlanan belgeselin yapımcısı Armenian Film Foundation (Ermeni Film Vakfı) adına J. Michael Hagopian ve Glenn Farr'dır. Senarist ve yönetmen olarak yine J. Michael Hagopian'ı görüyoruz. Süre 87 dakika. Yapım dili İngilizce. Altyazı mevcut değil. Columbus Film Festivali'nde Bronze Chris

⁷⁴ Soykırım lobisi ve film endüstrisi üzerine Türkiye'deki çalışmalar oldukça kıt. Kapsamlı birkaç araştırma için bkz. Laçiner, Sedat & Kantarcı, Şenol; **Ararat Sanatsal Ermeni Propagandası**, Ankara, ASAM - Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2002. ayrıca bkz Scognamillo, G.; **Batı Sinemasında Türkiye ve Türkler**, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 1996; Çağlayan, Tahir Alper, **"Batı Sinemasında Türk İmajı"**, İçinde Aydınlanma 1923, s. 45, s 33-38; NTV Türkiye tarafından hazırlanan **"5. Kol"** adlı belgesel; CNN Türk tarafından hazırlanan 12 Mayıs 2003 Tarihli **"32. Gün: Türkiye'nin Filmlerdeki İmajı"** adlı belgesel.

Ödülü kazanan Film; daha sonra Fransızcaya çevrilerek, Afrika ve Avrupa'daki Fransızca konuşan ülkelerde de pazarlanmaya başlanmıştır.

Filme geçmeden önce anılan festival ve alınan ödül hakkında konuşmakta fayda var. Film sektörü günümüzde önemli bir endüstri kolu haline gelmiştir. Festivaller ve ödüller ise deyim yerindeyse, yapımcılar için, bir amaç olmaktan çıkmış, bir araç haline gelmiştir. Endüstri; bu tip festivalleri ve ödülleri reklam amacıyla kullanmaktadır. Dikkat edilirse artık pazara sürülen birçok filmin afişlerinde, filmlerin vizyona yeni girmiş olmalarına rağmen, X ödülünü almıştır, Y festivalinde sıralamaya girmiştir şeklinde ibareler bulunmaktadır. Bu ifadeler filmin başarısından çok, sinema endüstrisinin yeni pazarlama anlayışından kaynaklanmaktadır. Sektör; bunun için ödüller dağıtacak vakıflar kurmuş, yorumlar yapacak film eleştirmenleri istihdam etmeye başlamıştır. Bu süreç; iyi niyetle düzenlenen birçok festival ve verilen birçok ödülün, saygınlığını kaybetmesine yol açarak, kaliteli organizasyonları da zan altında bıraksa da, günümüz film endüstrisinde işler maalesef bu şekilde görülmektedir.

Filmin tanıtımında, yapımın sözde soykırımı ele alan **“ilk uzun metrajlı belgesel”** çalışma olduğu söylense de, bu doğru değildir.⁷⁵ Yapımcının bunu bir pazarlama stratejisi olarak düşünmüş olması muhtemeldir.

Film; başta Milken Ailesi, Sanat için Ulusal Bağış Kurumu, J. Roderick MacArthur Vakfı, Atlantic Richfield Vakfı, Lincy Vakfı, California Eyaleti Sanat Konseyi olmak üzere pek çok kurumun katkı ve yardımları sayesinde yapılmıştır. Filmin jeneriği incelendiğinde, katkıda bulunan kişi ve kurumların – ki aralarında ciddi miktarda kamu kurumu da mevcut – 100'ü aşkın olduğu görülmektedir.

Belgeselin daha giriş jeneriğinde, film boyunca verilmek istenen tüm mesajlar 3 cümlede özetlenmektedir.

“1915'te Türkiye'de muazzam bir trajedi yaşandı.

Neredeyse tüm Ermeniler yok oldu.

⁷⁵ İlerleyen başlıklarda daha önceki yıllarda yapılmış birçok uzun metrajlı belgesel incelenecektir.

Bu 20. yüzyılın ilk soykırımında, bir şehrin hikayesidir.”⁷⁶

Belgeselin devamı, içerik olarak bildik Ermeni iddialarıyla doludur. Ancak bu iddialar belgesel dediğimiz yapımların ruhuna oldukça aykırı bir şekilde, duygusal temalarla aktarılmaktadır.

“Ermenilerin; 3000 yıldır geçiş bölgesi özelliği gösteren bu antik topraklarda yaşayan, antik bir halk olduğu”nu⁷⁷ belirttikten sonra; Yönetmen Hagopian şu vurucu cümleleri sarf ediyor.

“Çocukluğumdan kalma günlerde; dut yapraklarını hatırlıyorum, yeşil çimenleri, çayırları... Ne zaman dut yapraklarına dokunsam, buradan binlerce mil ötede, Türkiye’de, doğduğum yer olan Harput’ta, öldürülen Ermenileri düşünürüm... Ve ailemin beni gizlediği dut ağaçlarının, yapraklarının nasıl hayatımı kurtardığını.”⁷⁸

Bu satırlar insanın aklına ister istemez, eski tarihi filmlerde sürekli işlenen sahneleri hatırlatmaktadır. Kadın-erkek, çocuk demeden katliam yapan barbarlardan kurtarmak için, bebeklerin sepetlerle nehirlerle salınmasını. Yönetmen Hagopian’ın anılarıyla dalga geçmek gibi bir amacımız kesinlikle yok elbette. Ama bu anlatım, böyle bir çalışmada eğreti durmuş açıkçası.

Konuyu fazla dağıtmadan, Yönetmen J. Michael Hagopian’ın, Türk meslektaşı İsmail Kahraman’dan da bahsetmek isterim. Tıpkı Hagopian gibi ,sayısız belgesele imza atan İsmail Kahraman’ın büyükbabası Ermeniler tarafından katledilmiştir. Ancak Kahraman, **“Anadolu’da Ermeni ve Rum Zulmü”** adını verdiği belgeselinde, kendi atalarının Ermeniler tarafından şehit edilmesine değinmemiştir. Her türlü materyali kullanmıştır belgeselinde, ama yinede kendi acılarına değinmemiştir. Hagopian’ın düştüğü hataya düşerek olayı kişiselleştirmemiştir yani.

⁷⁶ **Voices From The Lake: A film About The Secret Genocide**, J. Michael Hagopian, 2000.

⁷⁷ **Voices From The Lake...**

⁷⁸ **Voices From The Lake...**

Biz yeniden siyasi/tarihi iddialara dönelim.

İlk iddia Ermenilerin tarihte büyük krallıklar kurdukları iddiasıdır. Bu iddiayı kanıtlama amacıyla bir takım haritalar verilmekte,⁷⁹ ve buralar esasında Ermenilerin tarihsel olarak hakim olduğu bölgelermiş gibi izleyiciye aktarılmaktadır. Ancak bu doğru değildir. Ermenilerin yakın çevrelerini etkileme kapasitesine sahip küçük prenslikler kurdukları tarihte kayıtlı olmakla birlikte; tüm bölgeye hakim oldukları bir krallık kurdukları tarihi gerçeklerle uyuşmamaktadır.⁸⁰

Resim 3.1.

Resim 3.2.

Resim 3.3.

Resim 3.1. - 3.2. - 3.3.

Ermeniler tarafından kurulan krallıklar bu şekilde haritalandırılmaktadır. Resimlerde açıkça görüldüğü gibi; çizilen haritalarla Ermeni yurdu hem Karadeniz, hem Akdeniz, hem Hazar Denizi'yle irtibatlandırılmaya çalışılmaktadır. Özellikle Resim 2'de her 3 denize kıyı verilmiştir.

“14. ve 20. yüzyıllara arasında Ermeniler, özgürlüklerinden uzak bir şekilde, Türk egemenliğinin korkusu altında yaşadılar. 19. yüzyılın sonlarına doğru Ermeniler üzerindeki baskılar iyice arttı.

⁷⁹ Bkz. Resim 1, 2, 3. Kaynak: **Voices From The Lake...**

⁸⁰ Detaylı bilgi için bkz. Gürün, Kamuran; **Ermeni Dosyası**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983, s. 18-28. Ayrıca Ermenilerle savaşarak zafer kazanan Kazım Karabekir'in anılarında da Ermeni tarihinden bahis vardır. Karabekir, Kazım; **Ermeni Dosyası**, İstanbul, Emre Yayınları, 2. Baskı, Ocak 1995, s. 45-105.

Periyodik katliamlar başladı. (Bu kıyımlarda) Dokunulmadık tek bir aile kalmadı.”⁸¹

İlerleyen konularda daha da açılacağı gibi, yapımcı bu konuda da hissi davranmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu yıkılırken, etnik kökenine bakılmaksızın pek çok unsur bundan etkilenmiştir. Eser sahibi burada tek bir ulusun avukatlığını yapmakta, diğer ulusları ve acılarını görmezden gelmektedir. Ayrıca yine belirtilmesi gereken bir husus, Osmanlı Devletinin ayrılıkçı unsurlara yönelik giriştiği hareketlerin yazarca katliam olarak ele alınmasının taraflı bir analiz olduğudur. Osmanlı Devleti, en zayıf zamanlarını yaşamasına rağmen, devrin güçlü devletlerinden biriydi. Ayrılıkçı hareketlere yönelik refleksleri kimi zaman sert, kim zaman yumuşak olmuştur. Ama olmuştur. Olmaması devlet felsefesiyle bağdaşır bir durum değildir.

“Balkan Savaşlarıyla birlikte Avrupa’daki toprak kayıpları zirveye ulaştı. Rumlar, Sırlar, Bulgarlar ve Arnavutlar; hükümlerleriyle mücadele ederek kendi bağımsız devletlerini kurdular.”⁸²

İşte yapımcının esas kilitlendiği nokta bu satırlardır. İmparatorluk büyük güçler ve sayılan yerel halklar arasında hızla paylaşıyordu. Ermeniler de tüm bu ulusların arasına katılarak, hak ettiği yeri almalıydı. Hem de istediği büyük sınırlarla. Ama alamadılar. Ermenilerin yaşadıklarını kabullenememesinin en önemli sebebi buydu. Kaybettiler. Parçalanan İmparatorluktan pay kapan birçok ulus, o veya bu şekilde sahip olduklarıyla tatmin oldu. Çünkü tatmin olabileceği kadar kopartabilmişti parçalanan imparatorluktan. Ama Ermenilere düşe düşe Erivan ve çevresinde ki bir avuç köy ve kasaba düştü. Günümüz Ermeni milliyetçiliğinin/faşizminin temel dinamiği budur.

Ermeni lobisi; kendilerine biçtikleri büyük yurdu alamadılar. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu; Sultan Abdülhamid döneminden itibaren, ayrılıkçı Ermeni hareketinin büyümesini engelleyecek tedbirler aldılar. Bu tedbirlere rağmen Ermenilerin gözü bağımsızlıktan başka bir şey görmüyordu. Balkanlardaki ayrılıkçı hareketlerin

---

⁸¹ **Voices From The Lake...**

⁸² **Voices From The Lake...**

başarısından öylesine etkilenmişlerdi ki, aynı taktiklerin Anadolu'da da kesinlikle işe yarayacağına inanıyorlardı.

Ermeniler Anadolu'da **“Kara Haç”**, **“Armenakan”** ve **“Vatan Koruyucuları”**; Cenevre'de **“Hınçak”**, Tiflis'te **“Taşnak”** komitelerini kurmuşlardı. Bu organizasyonlar Batı tarafından da desteklenmekteydi. Bu komitelere hedef olarak Doğu Anadolu toprakları, amaç olarak ise Osmanlı Ermenilerinin birliği gösterilmiştir.⁸³ Ermeni Kilisesi, misyonerler; batılı güçlerin din adamı, politikacı, tüccar vs. maskeler altında çalışan ajan ve casusları ile açık olarak çalışan yabancı misyon şeflerinin koruyuculuğu ve teşvikiyle, Ermeni komiteleri Anadolu'da üst üste çıkartılan isyanlarla, uzun sürecek bir terör havası yaratmışlardır.

İsyanlar böyle bir uluslararası konjonktürde başlamıştır ve 1890'dan sonra da ardı arkası kesilmeden devam edecektir. 20 Haziran 1890 Erzurum İsyanı, Temmuz 1890 Kumkapı Gösterisi, 1892-1893 Merzifon, Kayseri, Yozgat olayları; Haziran 1893 I. Sason İsyanı, 18 Eylül 1895 Bab-ı Ali Gösterisi, 1895 Zeytun İsyanı, 1 Haziran 1896 Van İsyanı, 14 Ağustos 1896 Osmanlı Bankasına yapılan saldırı ve bazı hükümet adamlarıyla, hükümet binalarına karşı bombalı saldırılar; 1904 II. Sason İsyanı, 21 Temmuz 1905 Yıldız Bombası ve Sultan Abdülhamid'e suikast girişimi, 27 Mart 1909 Adana Olayları, 1914 Zeytun Olayları, 1914 Bitlis ve Muş Olayları, 1914 Elazığ (Harput) Olayları, 1915 Kayseri Olayları, 1914-15 Erzurum ve Erzincan Olayları, 1914-15 Yozgat Olayları, 1914 II. Adana Olayları, 1914 Trabzon Olayları, 1915 Van Olayları vs...⁸⁴ Bu isyanlar I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Osmanlı Devleti'nin önemli kayıplar vermesine yol açmış. Her şeyden önce cephe gerisinde güvensiz bir hava oluşturmuştur.

Burada Hagopian'ın bakış açısıyla yaklaşacak olursak, Osmanlı Devleti; bu Ermeni hareketlerine karşı tedbir almamalıydı. Peki niye? **“Gölden Gelen Sesler”** bu soruya, bırakın tatmin edici bir cevap vermeyi, hiçbir yanıt sunmamaktadır.

⁸³ www.tsk.mil.tr/genelkumay/uluslararası/ermenisorunu.htm

⁸⁴ Anadolu'daki Ermeni isyanları hakkında detaylı bilgi için Bkz. Binark, İsmet; **Asılsız Ermeni İddiaları ve Ermenilerin Türklere Yaptıkları Mezalim**, Ankara, Ankara Ticaret Odası, 2001, s 36-44; Uras, Esat; **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, İstanbul, Belge Yayınları, 1987, s 458-536, 550-568, 593-621.

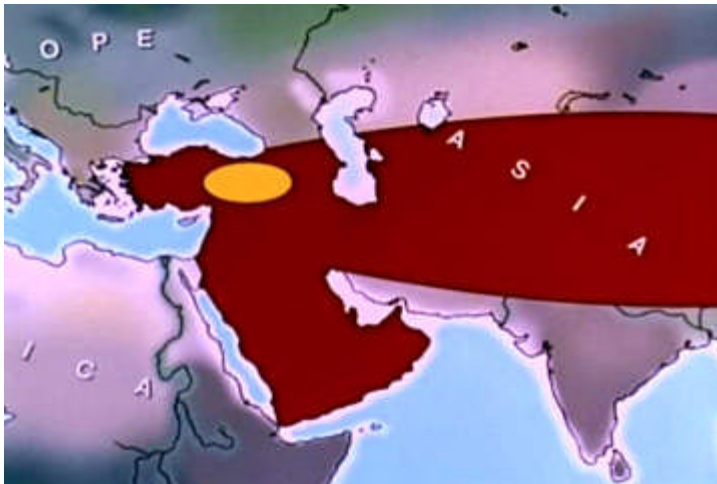
Bu noktada Hagopian'ın getirdiği kısmi sayılabilecek tek açıklama, İttihat ve Terakki'nin "Turan" projesidir. Zira Hagopian'a göre; İttihat ve Terakki yönetimi, Batı'da artık sona geldiğini anladı ve Doğu'ya, Türkistan'a yöneldi.⁸⁵ Hagopian'a göre bu projenin önündeki kocaman bir engel vardı: Ermeniler.⁸⁶ **"İmha edilmeleri"**nin tek sebebi buydu. İttihat ve Terakki; Doğu'ya saf Türk Devletini kurmaya yönelmişti. Ermeniler bu projeyi olanaksız hale getiriyordu. Bu imkansızlık İttihat ve Terakki'nin Ermenileri toptan imha etme kararını almasına yol açmıştır. Hagopian'ın tezi kısaca bu şekilde özetlenebilir.⁸⁷

Resim 3.4.

Resim 3.4.
Belgelele göre, İttihat ve Terakki Yönetiminin; tek ırklı, tek dinli bir Türkistan Kurma Projesi vardı.

Resim 3.5.

Resim 3.5.
Hagopian'a göre İttihatçıların bu projesi uygulanamazdı. Çünkü arada bir engel vardı: Ermeniler. (Sarı Bölge)

⁸⁵ Bkz. Resim 4. Kaynak: **Voices From The Lake...**

⁸⁶ Bkz. Resim 5. Kaynak: **Voices From The Lake...**

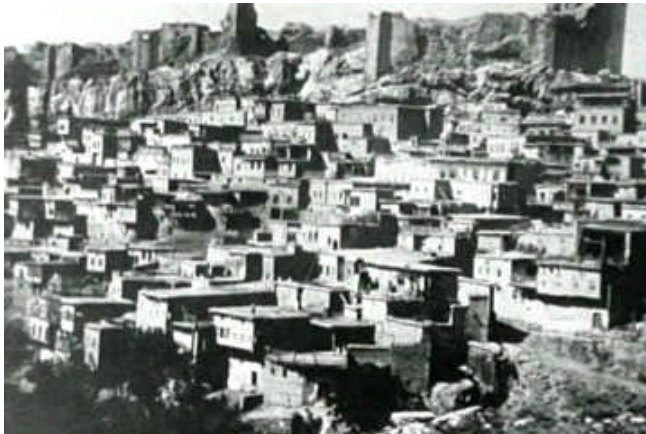
⁸⁷ **Voices From The Lake...** Bu tezin daha geniş bir açılımı için bkz. Akçam, Taner; **İnsan hakları ve Ermeni Sorunu**, Ankara, İmge Kitapevi Yayınları, 1999. Akçam, Taner; **"Anadolu'nun Homojenleştirilmesi ve Bunun Etnik Temizlik Olarak Yaşanması"**, içinde *Ermeni Tabusu Aralanırken: Diyalogdan Başka Çözüm Var mı?*, İstanbul, Su Yayınları, 2000.

Hagopian'ın bu tezi, Ermeni ulusal kimliğinin temel özellikleri hakkında da önemli ipuçları sunmaktadır. Zira Hagopian; İttihatçıların “Turan” politikası üzerine kurguladığı sözde soykırımı, açarken, Ermenileri, tek engel olarak göstermektedir. Ne Ruslar, ne Persler, ne İngilizler, Fransızlar, Çinliler, ne ABD'liler, ne de başkası. Eserdeki anlatıma bakılacak olursa bu projenin önünde tek bir engel vardı. Ermeniler. Binlerce yıllık yazılı tarih içinde, kendisine önemli bir yer edinememiş olan Ermeni ulusuna, böyle bir rolün tek başına biçilmesi, oldukça şaşırtıcı bir iddiadır. Yani **“Türkler, Turan İmparatorluğu kuracaktı”** diyorsunuz ve bu projenin başarısızlığını Ermenilere mal ediyorsunuz. Aklı başında hiçbir tarihçi bu iddiayı ciddiye almaz. Bu, Ermenilerin kendi uluslarına, ne kadar büyük önem attettiklerinin bir göstergesidir.

Bu noktada daha önce yaptığımız şu tespite bir ekleme daha yapmamız gerekiyor. Ermeni ulusal kimliğinin temel dinamiklerinden biri **“tatminsizlik”** idi. İkinci dinamiği ise, örnekte görüldüğü üzere **“kendine olduğundan daha büyük önem atfetmesi”**dir. Yani Megalomani.

“Gölden Gelen Sesler”; özelde Harput örneğinden yola çıkarak, Ermenilerin soykırımı uğratıldığını ispatlamaya çalışıyor. Burada izleyiciye verilen görsel aktarımlar çok iyi seçilmiş. Harput, şu anda harabe bir şehirdir. Günümüzde Harput'ta yaşayan bir nüfus yoktur. Yönetmen her türlü görsel öğeyle destekleyerek, bunun sözde soykırımın bir sonucu olduğu mesajını vermektedir. Zira Yönetmene göre Harput'ta çoğunluk Ermenilerden oluşuyordu. Bunların “katledilmeleri” ile birlikte, bugün Harput bir hayalet şehre dönüşmüştür deniyor.⁸⁸

Resim 3.6.

Resim 3.6.
Harput - 1915

⁸⁸ Bkz. Resim 6. ve 7. Kaynak: **Voices From The Lake...**

Resim 3.7.

Resim 3.7.
(Hagopian'ın
bakış açısıyla)
Günümüzde
Harput

Bu resimler kullanılarak, izleyiciye, Harput'un içindeki Ermenilerle birlikte yok edildiği mesajı verilmektedir. Oysa pek çok Ermeni iddiası gibi bu da yalandır. **Aslında “doğru değildir” ifadesini kullanmak isterdim ama, birazdan açıklanacağı üzere, bu tabir, durumu ifade etmekte hafif kalmaktadır. Bu bir yalandır.** Çünkü yönetmen Hagopian, istenç dışı bir hataya düşmemiş, gerçekleri bilerek saptırmıştır. Hagopian'ın, Harput'un tarihe karışması üzerine kurguladığı tezinin niçin “yalan” olduğuna gelince.

Öncelikle, Harput'un ezeli bir Ermeni şehri olduğu iddiasına değinmek gerekmektedir. Osmanlı İdaresine geçen Harput, başlangıçta Diyarbakır Eyaletine bağlı bir sancak halinde teşkilatlandırılmıştır. 1530 tarihli bir kayda göre Harput'ta o zaman 14 Müslüman, 4 ermeni mahallesi vardı. 19. Asrın sonlarında Harput'ta 2670 ev, 843 dükkan, 10 cami, 10 medrese, 8 kütüphane ve kilise, 12 han ve çeşitli büyüklükte 90 hamam bulunduğu Kamus-ül-a'lam'da belirtilmektedir.⁸⁹ Harput ve yöresi Ermenilerden çok Müslüman ahalinin yaşadığı bir yöreydi.

Bugünkü Elazığ 1834 yılında, tarihi Harput'un bir mezrası olan ve "Mezre" diye anılan ovaya nakledilmesiyle kurulmuştur. Harput, dağlarla çevrili engebeli bir bölgede, yamaçlar doğrultusunda kurulmuş bir şehirdi. Zamanla ana yollara uzaklaşmış, özellikle kışları erişimi zor bir bölge haline gelmişti. Coğrafi sebeplerden

⁸⁹ <http://www.elazig.gov.tr/tr/kulturturizmvecevre/harput.asp> (Elazığ Valiliği Resmi Sitesi)

dolayı bölgeden geçen demiryolu, Harput'tan değil de, daha uzaktaki ovalık araziden geçirilmiştir. Harput'la demiryolunun ilişkisini sağlayan Mezre, böylelikle hızla gelişmiştir. Hem Harput'un gelişmesinde coğrafi engeller oluşu, hem de Mezre'nin şehitleşmeye daha müsait bir bölgeye kurulması, bu süreci hızlandıran etkenler olmuştur.

Bilim adamlarının yer değiştiren şehirler arasında saydığı Elazığ, 1937 yılında bugünkü ismini almıştır. Harput; Sultan Aziz döneminde Mamüret'ül-Aziz ismini alıncaya kadar Harput ismiyle bilinmiş ve tarihe mal olmuştur. Ama demiryolu Harput'un çehresini büyük ölçüde değiştirmiş, Harput'tan Mezre'ye doğru büyük bir göç başlamıştır.

Harput, birbirine çok benzeyen sebeplerle tarihe karışan birçok eski şehir gibi terk edilmiş, tarihe gömülmüştür. Ancak bunun temel sebebi; Hagopian'ın iddia ettiği sözde soykırım değil, yöneticilerin 1834 yılında askeri ve idari merkezlerini mezraya taşımaları, demiryolunun mezradan geçmesi, Harput'un zamanla ana yollara uzak kalması, Mezre'nin şehirleşmeye daha uygun olan coğrafi yapısı, Harput'un coğrafi olarak gelişiminin zor olması, özellikle kış aylarında Harput'a ulaşımın zor olmasıdır. Zaman içerisinde Harput bütün fonksiyonları ile birlikte ovaya taşınarak bugünkü Elazığ'ı oluşturmuştur.⁹⁰

Yönetmen J. Michael Hagopian aslen Harput doğumludur. Harput'un niçin tarihe karıştığını, devrin büyük şehirlerinden biriyken, nasıl sıradan küçücük bir kasaba haline geldiğini, muhtemelen herkesten çok, Hagopian bilir. Ancak bunu seyirciye, iki resimle ve inanılmaz düzeyde çarpıtarak anlatması, iyi niyetle açıklanacak bir davranış değildir.

Hagopian, tüm Harput'la birlikte Ermenilerin de yok edildiğini iddia ediyor. Buna kanıt olarak Harput'taki yabancıları şahit gösteriyor. Yönetmenin şahit gösterdiği kişiler şunlar. Tacy Atkinson isimli Amerikalı sağlıkçı. Amerikan Doktor Herbert Atkinson: Tacy Atkinson'ın eşi ve Harput'taki Amerikan Annie Tracy Riges Hospital'ın müdürü. Marie Jacobsen: Danimarka'lı eğitimci. Johannes Ehemann:

⁹⁰ Elazığ ve Harput'la ilgili her türlü bilgi için bkz. <http://www.el-aziz.com/> , <http://www.haberayrinti.com/> (Elazığ'da yayın yapan yerel gazeteler). Ayrıca bkz.

Alman asıllı, kimsesiz çocuklara yardım amacı güden misyoner. Leslie A. Davis: ABD'nin Harput konsolosu. Garabed Bedrossian: Konsolos Davis'in yakın koruması, konsoloslukta kavas olarak çalışmış. Hagopian bu 6 şahidin ağzından soykırımın gerçekleştiğini iddia ediyor. Ama kanıtlar son derece kuşkulu.

Güya bu anılanlar günlük tutmuş ama günlükler yeni ortaya çıkmış. Yine Konsolos Davis'in güya ABD'ye hiç göndermediği raporlar, torunu Caleb Davis tarafından daha yeni gün ışığına çıkarılmış. Katliama ilişkin olduğu iddia edilen fotoğraflar güya Konsolos Davis'in ailesince unutulmuş ve ancak 70 yıl sonra ortaya çıkabilmiş. Ha keza kavas Garabed Bedrosyan; katliama ilişkin tanıklığını ölmeden önce 1977'de bir bant kaydına yapıp ailesine miras bırakmış. Yani bantta bir ses var, ve kızı Sarah Bedrossian "evet, bu benim babamın sesi" diyor. Olay bu. Madem şahit oldu anılan katliamlara, niçin 70 sene bekledi? Bir sürü cevapsız soru. Ha keza belgeselde katliamların resmi görevlilerce yapıldığı/yapılması gerektiği yönünde Osmanlı arşiv belgeleri sunulmuş. Bu Osmanlı belgeleri nerededir, kayıt numaraları nedir? Bu yönde hiçbir bilgi yok. Muhtemelen Andonian tarafından uydurulan belgeler kullanılıyor yine. Yani bir sürü güvenilirliği şüpheli kanıt. Osmanlı belgelerine gelince, tamamen fabrikasyon ürünüdürler.⁹¹ Zira bütün iddialara rağmen, Osmanlı arşivlerinde katliam emirleri bulunamamıştır.

Yine altı çizilmesi gereken bir başka nokta, ABD Konsolosu Davis'in Ermenilerle olan ilişkisidir. Amerika'nın bölgeye gelişi ve faaliyetleri, zaten Ermeni sorununda onları güvenilmez yapmıştır. Konu Harput olduğu için örneği Harput'tan verelim. 1978'de Amerikalılar tarafından Harput'ta açılan kolej. İsmi "Armenia College"dir. (Ermenistan Koleji) Osmanlı Devleti'nin protestosu üzerine ismi değiştirilmiş ve Fırat Koleji (Euphrates College) yapılmıştır. Daha Ermeni milliyetçiliğinin tam olarak gelişmediği yıllarda böyle bir girişim, nasıl iyi niyetli karşılanabilir.

Yine belgeselde vurgulanması gereken bir diğer nokta, bir rahibin sözde soykırımı destekleyen ifadelerle ekrana getirilmesidir. Bu konu önemlidir. Zira Ermeni lobisince yapılan görsel eserlerin istisnasız hemen hepsinde din adamları,

⁹¹ Aram Andonian tarafından uydurulan belgeler ve bunların sahteliğini ayan beyan ortaya koyan kanıtlar ilerleyen konularda ele alınacak.

Hristiyanlık, kilise gibi; ilahi kişi, kurum ya da olgular kullanılmaktadır. Ermenilerin bağımsızlık hayaliyle, asla hak iddia edemeyeceği topraklarda giriştiği maceralar; sanki onlar Hristiyan oldukları için katledilmişler gibi sunulmaya çalışılmaktadır. Filmin bitiş jeneriğinde, Vatikan Gizli Arşivlerinden yararlanıldığı da ifade edilmesi, Ermeni Lobisinin, Papalık tarafından da desteklendiğini göstermektedir. Elbette Papalık Arşivlerinde, Hristiyanlarca yapılan hangi katliamın tutanaklara geçirildiğinin ciddi bir şekilde araştırılması gereklidir. Zira sık sık skandallarla gündeme gelen Katolik Kilisesi'nin Hristiyan uluslarca yapılan katliamlarda oynadığı rol bellidir.⁹² Ve yine kilisenin misyonerlerini niçin Ortadoğu'ya gönderdiği de bellidir. Hal böyleyken Vatikan'ın belgelerini nasıl objektif belgeler olarak kabul edebiliriz?

4.1.2. Ermeni Soykırımı: 1915–1923 Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermeni Nüfusun Yok Edilişi/İmhası (The Armenian Genocide: Annihilation of the Armenian Population of the Ottoman Empire 1915–1923)

1991 Atlantis Production yapımı 26 dakikalık belgesel. Daha çok video ve VCD formatında hazırlanmıştır. Asıl hazırlanma amacı okul çağındaki çocukların "eğitimi"dir. Kasetle birlikte öğrencilere bir çalışma rehberi, öğretmenlere ise bir öğretmen rehberi verilmektedir. Ermeni dernekleri, özellikle ABD'de, filmi soykırım tarihi konusunda, okullara yardımcı materyal olarak önermektedir. Belgeselde Ermeni iddiaları, Yahudi soykırımı gibi bilinen gerçeklerle birlikte verilerek; birçok kesin delile dayalı Holocaust'un gerçekliği Ermeni iddialarına alet edilmektedir. Bunun bir diğer sonucu Holocaust konusunda yardımcı materyal arayan Amerikalı ve Musevi öğretmenlerin bu kaynağa yönelmesidir. Böylelikle sadece Türk karşıtı bir kamuoyu oluşturulmakla kalmamakta, aynı zamanda genç nesiller vasıtasıyla Amerika'daki Türk ve Yahudi toplumunun arasındaki bağlar da zayıflatılmak istenmektedir. Yapımcı firma, belgeselin, California Eyaleti Müfredat Geliştirme ve Yardımcı Materyaller Komisyonu (The Curriculum Development and Supplement Materials Commission of the State of California) için hazırlandığını belirtmektedir.⁹³

⁹² Konu görsel eserler olduğu için bu konuda Amen ve Baba filmleri örnek olarak verilebilir. Amen'de Almanların, Yahudilere yaptığı katliamları görmezden gelen Kilise; Baba filminde mafyayla iş yapmaktaydı..

⁹³ Laçiner & Kantarcı; Age, s. 30.

California Eyalet Senatosu'nun 1375 sayılı yasası gereği, eyalet fonlarından yararlanılarak yapılan belgesel; Ermeni soykırım iddialarını **“nefret suçları, vandalizm, bağnazlık”** gibi kavramlarla irdeliyor. Belgesele göre, günümüzde Zencilere, Yahudilere, Asyalılara yönelik ABD'deki nefret suçları, geçmiş soykırımlar cezalandırılmadığı için sürüyor. Yani 1915 olaylarıyla, modern dünyadaki hadiseler arasında bağlantı kuruluyor. Ermeni soykırım iddiaları bilinen birçok soykırım hadisesi ile birlikte aktararak, tüm hadiseler aynı sınıflandırmaya tabi tutuluyor. Böylelikle 1915 olaylarının tartışmalı bir hadise olduğu, atlanarak izleyiciye veriliyor.⁹⁴

Beni oldukça şaşırtan ve rahatsız eden bir husus da belgeselin sunucusu oldu. Yapım “çocuklara soykırımı öğretmek” amacıyla yapıldığı için, sunucu olarak da muhtemelen 15-16 yaşlarında bir kız çocuğu kullanılmış. Fonda geçen kanlı görüntüleri, resimleri; dişlerinde telleri olan küçük bir kızın sunması, Amerikan eğitim sisteminin ne yapmaya çalıştığı hakkında bende ciddi tereddütler oluşturdu. Eğer amaçları genç Amerikan nesillerine bu katliamların gayri insaniliği anlatmaksa, ters tepmiş olmalı. Zira 1991'de yapılan belgeseli izleyen bu Amerikan neslinin, Irak işgalinde yaptıklarını tüm dünya gördü. Kocalarının yanında kadınlara tecavüz ettiler, sakatlanıncaya dek insanlara işkence yaptılar, elektrik verdiler, dövdüler, en insanlık dışı muamelelere tabi tuttular, kadın tutuklara tecavüz ederek görüntüleri porno sektörüne sattılar. Dünya basını, Amerikan güçlerinin bu gayri ahlaki politikalarını çarşaf çarşaf manşetlere taşıdı. Bu eğitim anlayışının Amerika'yı taşıdığı nokta işte budur. Bu satırların yazarı eğitim bilimci değildir ama küçük çocuklara “Ermeni soykırımı”nı öğreteceğim diye katliam videoları izleten bir eğitim sisteminin, ne kadar sağlıklı olduğundan şüpheye düşmek için uzman olmak gerekmediği kanaatindeyim.

Bizim atalarımıza da geçmişte emsalsiz katliamlar uygulanmıştır. Türklerin; Balkanlardan, Kafkaslardan, Ortadoğu'dan çekilmesi güle oynaya olmamıştır şüphesiz. Nice katliamlara, nice zulümlere maruz kalmıştır halk. Canını kurtarabilenler perme perişan atmışlardır kendilerini Anadolu'ya. Tüm bu acıların, katliamların resimleri, görüntüleri bugün Türk arşivlerinde mevcuttur. Ancak

⁹⁴ **The Armenian Genocide: Annihilation of the Armenian Population of the Otoman Empire 1915-1923**, Atlantis Production, 1991.

Türkiye’de hiçbir eğitimci bunları göstermez yetişkin olmayan öğrencilere. Ancak üniversite sıralarına gelen öğrencilerin bir kısmına sunulur bu görüntüler. Çünkü Türk eğitim politikası henüz olgunlaşmamış genç beyinleri, bu görüntülerle çocuk yaşta Ermenilere, Rumlara düşman etmek istemez.

Bugün Ermenistan Eğitim Bakanlığı, Türkiye’ye ve Türklere düşman bir nesil yetiştiriyor. Daha ilkokul sıralarında oturan öğrencilerin söylediği şu marşlara bakın.

“Öcümüzü almak lazım, al kardeşim al!

Vatanımız işgal altında, al kardeşim al!

Vatan içinse ölüm, değerlidir ölüm...”⁹⁵

Ermenistan’da bu mantıkla yetiştirilen eski nesiller, ülke bağımsızlığını kazanır kazanmaz Azerbaycan’a saldırdı. Türkiye’den toprak isteyen bağımsızlık bildirgesini, Ermenistan Anayasası’nın bir parçası ilan etti. Önemli olan bir ülkenin coğrafi olarak küçüklüğü değil, niyeti ve gücüdür. Ermenistan eğitim sisteminin yetiştirdiği bu nesillerin, ülkelerinin gücü yettiği takdirde Türkiye’ye saldırmayacağına kim garanti verebilir? Ermenistan’ın dış politika tarihi, bir anlamda irrasyonel dış politika tercihleri tarihidir. Ermenistan eğitim sistemi Türkiye’nin Doğusunda Türkiye/Türk düşmanı bir nesil yetiştirirken; okyanus ötesinde, ABD’de Ermeni kökenli valiler, politikacılar, eğitimciler benzer bir nesli yetiştirmek için kolları sıvamışlardır.

Belgelese göre Osmanlı “ayrımcılık sistemi”, Hristiyan oldukları için Ermenileri, kafir (non-believer) olarak görmekte, ve onlardan ek vergiler almaktaydı.⁹⁶ Bu ifadeler bile yapımcıların, Osmanlı idare ve vergi sistemine ne kadar yabancı olduklarını anlamaya yeterlidir. Öncelikle “ayrımcılık sistemi” denilen şeyin Osmanlı idaresindeki adı **“millet sistemi”**dir. Ermenilerin ve diğer Müslüman olmayan ilahi din mensuplarının bu sistemde ki adı da **“zimmi”**dir. İslam devleti ile bu gibi kimseler arasında yapılan sözleşmeye göre; zimmilerin can ve mal güvenlikleri, din ve vicdan hürriyetleri, İslam devletinin teminatı altına alınırdı.

⁹⁵ Ermenistan’da bir ilkokulda, 7-8 yaşındaki öğrencilere söylenen bu marşın görüntüleri için Bkz. **Sarı Gelin – Katliam Çıkarılan Vize**, (4. Bölüm)

⁹⁶ **The Armenian Genocide: Annihilation of the....**

Sözleşmenin diğer tarafı olan zimmilerin görevi ise, buna karşılık İslam devletine karşı sadakat göstermek ve “**cizye**” adı verilen ek bir vergi ödemektir.⁹⁷ Verdikler cizye karşılığında ortalama 5 yıl süren (olağanüstü koşullarda bu süre çok daha fazla olabiliyor) askerlik hizmetinden muaf tutuldukları için, Gayrimüslimler asla bu vergiden şikayetçi olmamışlardır. Bilakis askerlikten muafiyet, Gayrimüslim unsurların zenginleşmesinde çok önemli bir rol oynadığından, daima bu sistemin muhafazasından yana tavır almışlardır. Böylelikle ömür boyu işlerine odaklanabilmişler, kimi zaman yıllarca süren savaşlarda sakat kalmak, ölmek gibi bir korku da taşımamışlardır.

Belgeselin “katliamlara” ilişkin betimlemeleri de gerçekten çok ilginç. Belgeselin iddiasına göre “Osmanlı Hükümetinin Özel Üniteleri” o kadar çok Ermeni öldürmüş ki, Fırat nehri kan kırmızı akmış. Fırat nehrinin kan akması hikayesi bir yana, burada önemli olan husus “özel birimler” konusudur. Soykırım lobisi, Ermenilerin öldürülmesi için Nazi rejiminin “SS Birlikleri” benzeri, sırf bu işle görevlendirilmiş birimler olduğunu iddia etmektedir. Ancak bu iddiayı doğrulayabilecek en ufak bir bulgu/kanıt söz konusu değildir. Talat Paşa’ya atfedilen uyduruk belgeler bir yana, Osmanlı arşivlerinde böyle bir askeri birime atf yapan herhangi bir belge bulunmamaktadır. Hepsi bir yana, İstanbul Hükümeti tehcire tabi tutulan Ermeni kabilelerini korumak için imkanlar dahilinde jandarma birlikleri görevlendirmiştir. Yol boyunca kabilelere yönelik aşiret, eşkıya saldırıları olmuştur. Bu saldırılarda kabilelerini koruyamayan görevliler ve saldırıya karışanlar idama varan cezalara hüküm giymiş ve cezaları infaz edilmiştir.⁹⁸ Hem Ermenileri katletmek için özel birimler oluşturacaksınız, hem de Ermeni kabilelerini koruyamadığı için kendi askeri/sivil görevlilerinizi yargılayıp hapis cezasına, hatta idam cezasına mahkum edeceksiniz. Buradan da anlaşıldığı gibi, bu iddialar propaganda amaçlıdır. Mantıksal dayanaktan yoksundur.

Soykırım lobisinin, bu belgeseli; genç nesillere, California eğitim kurumları tarafından aktarması sorunun vahametini gözler önüne sermektedir. California eyaleti, kendi yerel meclisinde sözde Ermeni soykırımını defalarca tanımakla

⁹⁷ Akçam, Taner; **İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu – İttihat ve Terakki’den Kurtuluş Savaşına**, Ankara, İmge Kitapevi Yayınları, 1999, s. 52-53; Ayrıca Bkz. Fayda, Mustafa; “**İslam Tarihinin İlk Dönemlerinde Gayrimüslimler**”, İzmir, Türk Tarihinde Ermeniler Sempozyumu, 1983, s. 22.

⁹⁸ Halaçoğlu, Yusuf; “**Ermenilerin Suriye’ye Nakli: Sürgün mü, Soykırım mı? - Belgeler**”, Tarihsiz, s. 23.

kalmamış, genç nesillerin özgürce düşünmelerini engelleyici tarzda, bu iddiaları eyalet eğitim müfredatına da sokmuştur. Bu noktada adeta devlet eliyle propaganda yapılmaktadır. Ermeni Kökenli eski California Valisi George Deukmejian'ın "Uluslararası Ermeni Soykırımı Konferansı"nda yaptığı açılış konuşmasında sarf ettiği sözler, California Eyaleti'nin, Ermeni propagandasında adeta bir "soykırım" vakfı gibi çalıştığını göstermektedir:

"Bildiğiniz gibi artık daha fazla insan Ermeni soykırımı olarak bilinen tarihin bu korkunç sayfasından haberdar olmaya başladı. Burada, California'da, olayın özümsemesini arttırmak için devam eden birçok çaba vardır. Örneğin, California Yasama Meclisindeki kararların geçmesini sağlarken, Vali olarak geçirdiğim her yıl, 24 Nisan'ı anma günü olarak ilan edilmesi için emirler yayınladım. Bu günler, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında hükümet yetkilileri tarafından sistematik olarak ve vahşice katledilen 1,5 milyon masum Ermeni'nin hatıralarını onurlandırmaktadır.

Bizler aynı zamanda eyaletimizin genç insanların, bu trajik olay hakkındaki gerçekleri öğrenmesiyle de ilgileniyoruz. Geçtiğimiz günlerde California Eyaleti Eğitim Kurulu, diğer büyük insan hakları ihlalleri ile birlikte, Ermeni soykırımı çalışmalarını da, Tarih ve Sosyal Bilimler Müfredatı'na dahil etti. Ne yazık ki bu konudaki bilimsel materyaller daha sınırlıydı. Bu yüzden yeterli ve profesyonel araştırmalar çok önemlidir. Hiç kimsenin Ermeni soykırımının katıksız gerçekliğini tartışamaması için, uluslararası toplum; gerçekleri tam olarak araştırmak ve belgelendirmekle sorumludur."⁹⁹

Eyalet valisinin bu sözleri - en azından California içinde - karşı koyulamaz bir propaganda ağının varlığına işaret etmektedir. Eyaletin, hazırlanan bu ve bunun gibi belgeselleri, direkt olarak eğitim müfredatına dahil etmesi; soykırım lobisinin dolaylı

⁹⁹ Eski California Valisi George Deukmajian'ın beyanati için bkz. Hovannisian, Richard G. (Ed); **The Armenian Genocide – History Politics Ethics**, London, Macmillan, 1992, s. XI.

yollardan finanse edilmesi demektir. Üstelik bu güncel bir durum değildir. California eyaletinin konuyu eğitim müfredatına dahil etmesi 1988'lere kadar dayanmaktadır.¹⁰⁰

Vali Deukmejian'ın, **"Ermeni soykırımı hakkında bilimsel materyal eksikliği"**nden bahsetmesi için ise, açıkçası söylenecek söz bulmak zordur. Zira geçen yüzyılda Ermenilerin bu konudaki yayınlarının sayısı 26.000'i bulmuştur.¹⁰¹ Bu açıklamanın altında yatan gerçek şudur ki; Vali Bey'in amacı, daha çok Ermeni genci, California Eyalet Bütçesi ve Birleşik Devletler Federal Bütçesinden istihdam etmektir. Böylelikle ABD Ermeni toplumunun sosyal gücü ve yayılımı daha da güçlendirilirken, Vali Bey de kendisine sadık bir seçmen kitlesi oluşturacaktı.

Ermeniler tarafından yapılan bu yapımlar, etnik temelli ürünler olduğu için, hedef kitlenin Ermenilerle sınırlı olacağı açıktır. Ancak bunların resmi kanalların fonlamasıyla daha geniş kesimlere ulaştırılması, hiç şüphesiz propagandanın devamı için en önemli unsurlardan biri olan finansal imkanların yenilenmesini ve büyümesini sağlamaktadır. Niteliğine bakılmaksızın para kazandıran bu ürünler Türkiye karşıtı uluslararası kampanyaların yürütülmesinde önemli rol oynamaktadır.

4.1.3. Bir Ermeni Yolculuğu (An Armenian Journey)

1987'de gösterime girmiş olan 56 dakikalık belgesel film; Theodore Bogosian'ın sözde "soykırım"ın tanıklarından biriyle beraber, Türkiye'de "katliamlar"ın yapıldığı yerlere yaptıkları seyahati konu alıyor.¹⁰² Şimdi şu katliam konularını biraz açalım:

Burada önemli olan nokta şudur. Öncelikle ileri sürülen katliamlar, ya da katliamdan kurtulan görgü tanıklarının ifadeleri, 1915 olaylarını "soykırım" şeklinde nitelendirmek için yeterli değildir. Bunun böyle kabul edilmesi için, Türklerin "tek bir Ermeni'nin bile burnunun kanamadığını iddia etmesi gerekir ki, Türkiye'de bu tip bir iddiayı dillendiren hiç kimse mevcut değildir.

¹⁰⁰ Bkz. <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1988/ocak1988.htm> , 7 Ocak 1988.

¹⁰¹ Akgönenç, Oya; **"Yeni Milenyuma Girerken Ermeni İddiaları ve Türkiye'nin Tepkisi"**, içinde Dönemeç Dergisi, Ankara, Ankara Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yayını, Sayı 50, Mart 2001, s. 21. Soykırım lobisinin üretkenliğini göstermesi açısından daha somut bir örnek olarak bkz. İlter, Erdal; **Türk – Ermeni İlişkileri Bibliyografyası**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2001.

¹⁰² Laçiner & Kantarcı; A.g.e. s. 30.

Soykırım iddialarına karşı en sert ifadelerle karşı çıkan Türkler bile, arşiv belgeleri üzerinden, Ermenilerin 300.000'e varan sayılarda kayıp verdiğini doğrulamaktadır.¹⁰³ Bu rakamın içinde iklim koşullarından ölenler vardır. Açlıktan ölenler vardır. Hastalık ve ilaçsızlıktan ölenler vardır. Elbette katliamlar sonucu ölenler de vardır.

Doğu Anadolu'daki kimi Kürt Aşiretleri sadece Hristiyan Ermenilere değil, bölgedeki Türklere ve hatta askeri garnizonlara dahi saldırmışlardır. Hatta bazı Kürt aşiretlerin ilçe basmaya kadar giden saldırganlıklarının, aşiretler arası çatışmalara yol açtığı dahi bilinmektedir.¹⁰⁴

Ayrıca Kafkasya ve Balkanlar'dan sürülen ve intikam ateşiyle kendini Osmanlı topraklarına atan milyonlarca Türk, Çerkez, Abaza, Tatar, Laz, Arnavut ve diğer Müslüman halklar; yaşadıkları kötü anılar nedeniyle Hristiyanlar'a kötü gözle bakıyordu. Ne de olsa yaşadıkları yerlerden sürülmeleri, milyonlarcasının ölmesi, milyonlarcasının aç perişan halde Osmanlı topraklarına kendilerini atması: hepsi "Hristiyanlığın ulvi değerleri" adına yapılmamış mıydı? Osmanlı İmparatorluğu'nun dört bir yanına yerleştirilen sığınmacılar, başlarına gelenleri unutmamıştı. Devlet otoritesinin zayıfladığı bölgelerde bu gibiler tarafından Ermenilere yönelik katil eylemleri gerçekleşmiştir.

Üçüncü olarak, görevlerinin onlara verdiği yetkileri aşarak yasaları çiğneyen bazı devlet görevlileri tarafından, Ermenilerin can ve mal güvenliğini riske atan, yada direkt olarak çiğneyenler olmuştur. Ancak daha çok lokal olarak gerçekleşen bu hadiselerde sorumlular cezalandırılmışlardır. 1300'ün üzerinde sanık yargılanmış, birçok kişiye idam dahil çeşitli cezalar verilmiştir.

Dördüncü olarak, şehirlerarası yolları mesken tutup, soygunculuk yaparak geçinen asker kaçakları, eşkıyalar vardır ki; bu kişiler güçleri yettiğinde askeri

¹⁰³ Konunun tarih boyutunda en yetkin araştırmaları yapan Türk araştırmacılarından; Esat Uras, Kamuran Gürün, Yusuf Halaçoğlu gibi başlıca yazarların eserlerinde, 300.000 Ermeni'nin hayatını kaybetmiş olabileceği bilgisi teyit edilmektedir. Yine Türk tezini savunan Amerikalı tarihçi Justin McCarthy'ye göre, bu rakam 600.000'e kadar çıkabilir.

¹⁰⁴ Bkz. McCarthy, Justin; **Ölüm ve Sürgün**, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 1995. s. 44-56. ve devamı.

kafilelere dahi saldırmış, yapabildikleri her yerde yağmalama ve soygun faaliyetlerine girişmiş, herhangi bir etnik kin gütmeksizin devlet içindeki bütün unsurlara zarar vermişlerdir. Bu gibilerin bütünüyle etkisiz hale getirilerek asayişin sağlanması, ancak 1930'lara doğru, Cumhuriyet'e kısmet olmuştur.

Son önemli etken ise, imparatorluğu oluşturan unsurlar arasındaki güven krizidir. Bu güvensizlik savaşıla birlikte, cephelere yakın bölgelerdeki olaylardan etkilenerek, haklı bir endişeye dönüşmüştür. Tarihi üzerinde büyük spekülasyonların yapıldığı Van İsyanı, buna en önemli örnektir. Van'da önceden silahlanmış/silahlandırılmış olan Ermeniler; büyük bir isyan çıkararak, şehri Rus ordusu gelmeden düşürmüştür. Van'da yaşanan katliam (kaçamayanların tamamı öldürülmüştür) imparatorluğun diğer bölgelerinde yoğunlaşan şüphe ve endişeyi, sivil savaşa dönüştürmüştür. Yaşanan sivil savaş beklendiği üzere, Uluslararası Savaş Hukuku'nun pek ciddiye alınmadığı, kuralsız ve zalimce bir savaş olmuştur. Zira insanlar; devletlerin aksine, çıkarları için değil, sadece canları için savaşmışlardır.

Dolayısıyla, bu dönemde gerçekleşen tehcir işleminin, can ve mal güvenliği risk altında olan unsurları daha güvenli bölgelere tahliye etmek gibi bir amacı da vardı. Yani merkez sadece kendini değil, aynı zamanda risk altındaki Ermeni toplumunu da koruma güdüsüyle hareket etmiştir. 1.500.000 Ermeni'nin öldüğü iddiası ise güvenilir kanıtlardan yoksundur. Zira günümüzde Ermeni nüfusunun yaklaşık % 75'inin Ermenistan dışında yaşadığı düşünüldüğünde, "Osmanlı bu kadar Ermeni'yi öldürdüyse, diaspora Ermenileri nereden çıktı?" sorusu yanıtızsız kalmaktadır.

Daha dehşetli bir tablo ise, şu noktada karşımıza çıkmaktadır. 1914-1922 yılları arasında kesin rakamlarla tespit edilen toplu katliam vakalarında, hayatını kaybeden Türklerin sayısı 517.955'tir. 1906-1922 döneminde; kesin sayımı yapılamayan toplu katliamlarda hayatını kaybedenlerin sayısı ise, yaklaşık olarak 2,000,000'un üzerindedir. (Bkz. Tablo 4.1. ve Tablo 4.2.)

Tablo 4.1. 1906–1922 Yılları Arasında Anadolu’da ve Kafkaslarda Ermeniler Tarafından Katledilen Türklere Ait Tablo¹⁰⁵

Tarih	Yer	Ölü Sayısı
21.02.1914	Kars, Ardahan	30.000
08.05.1916	Pasinler	2.000
08.05.1916	Tercan	563
08.05.1916	Van, Tatvan	1.600
09.05.1915	Bitlis	40.000
08.05.1916	Bitlis	10.000
09.05.1915	Bitlis	123
1915	Van	44
22.05.1916	Van	1.000
22.05.1916	Köprüköy / Van	200
22.05.1916	Van	15.000
22.05.1916	Van	8
22.05.1916	Van	8.000
22.05.1916	Van	80.000
22.05.1916	Van	15.000
23.05.1916	Of	5
23.05.1916	Trabzon	2086
23.05.1916	Van	300
11.05.1916	Van	44.233
11.05.1916	Malazgirt	20.000
11.06.1916	Bitlis	12
01.04.1916	Van, Reşadiye	15
1916-6	Van Abbasağa	14
1916-6	Edremid, Vastan	15.000
1915-4	Bitlis	29
1915-4	Muradiye	10.000
1915-5	Van	20.000
1915-2	Haskay	200
1915-2	Dutak	3
1915-4	Van	120
1915	Van	150
1915-5	Bitlis	16.000
1916-5	Muş	500
25.05.1916	Bayezid	14.000
1915	Muş	800
1915-8	Müküs	126
1915-6-7	Müküs Sehan	121
1915-7	Muş Akçan	19
1329	Muş	10
1915	Bitlis Hizan	113
1915	Van	5200
14.08.1916	Bitlis	311

¹⁰⁵ T.C. Devlet Arşivleri’nden aktaran www.ermenisorunu.gen.tr . Ayrıca bkz. Forsnet’in hazırladığı “Ermeni Sorunu” adlı CD ROM formatındaki (yazılım) Belgesel.

06.06.1916	Şatak Serir	45
06.06.1916	Şatak	1150
15.01.1916	Terme	9
25.01.1919	Kars	9
21.01.1919	Kilis	2
26.02.1919	Adana, Pozantı	4
18.05.1919	Osmaniye	1
13.06.1919	Pasinler	3
03.06.1919	İğdır	8
07.07.1919	Kars, Göle	9
09.07.1919	Kağızman	6
09.07.1919	Kurudere	8
08.07.1919	Mescidli	4
08.07.1919	Gülyantepe	10
11.07.1919	Mescidli	20
19.07.1919	Bulaklı	2
24.07.1919	Kars, Kağızman	9
1919-7	Sarıkamış	803
1919-7	Sarıkamış	695
1919/8	Muhtelif Köyler	2502
05.07.1919	Kağızman	4
1919	Tiknis, Ağadeve	5
19.07.1919	Pasinler	2
1919	Nahçıvan	4000
1919-7	Kurudere	8
04.07.1919	Akçakale	180
1919	Sarıkamış	9
15.08.1919	Erzurum	153
15.08.1919	Erzurum	426
1919-9	Allahüekber	3
14.09.1919	Sarıkamış	2
11.11.1919	Maraş	2
1919-11	Adana	4
16.11.1919	Ulukışla	7
07.12.1919	Adana	4
22.01.1920	Antep	1
1919-9	Ünye	12
28.02.1920	Pozantı	40
10.02.1920	Çıldır	100
09.03.1920	Zaruşat	400
02.02.1920	Şuregel	1350
1338-3	Maraş	4
22.03.1920	Şuregel, Zaruşat	2000
09.03.1920	Zaruşat	120
16.03.1920	Kağızman	720
06.04.1920	Gümrü	500
28.04.1920	Kars	2
05.05.1920	Kars	1774

22.05.1920	Kars	10
02.07.1920	Kars, Erzurum	408
02.07.1920	Zengibasar	1500
27.07.1920	Erzurum	69
01.02.1920	Zaruşat	2150
1920-5	Kars, Erzurum	27
1920-8	Oltu	650
1920-8	Kars, Erzurum	18
15.10.1920	Bayburt	1387
20.10.1920	Göle	100
17.10.1920	Pasinler	9287
18.10.1920	Tortum	3700
19.10.1920	Erzurum	8439
26.10.1920	Kars civarı	10693
1920-10-?8	Aşkale	889
06.01.1919	Zaruşat	86
01.12.1920	Kosor	69
03.12.1920	Göle	508
04.12.1920	Kosor	122
04.12.1920	Kars, Zeytun	28
04.12.1920	Sarıkamış	1975
06.12.1920	Göle	194
07.12.1920	Kars, Digor	14620
14.12.1920	Sarıkamış	5337
1920	Göle	600
1920	Kars	3945
1920	Haramivartan	138
1920	Nahçıvan	64408
29.11.1920	Zarcısat	1026
1921-2	Zenibasar	18
1920	Nahçıvan	5307
1920-2	Kars civarı	561
1920-12	Erivan	192
1921	Karakilise	6000
21.11.1921	Pasinler	53
21.11.1921	Erzurum	1215
1918	Hınıs	870
1918	Tercan	580
1921	Nahçıvan	12
1921	Bayburt	580
1921	Arpaçay	148

Toplam: 517.955

Tablo 4.2. Sayı Tespiti Yapılamayan Olaylar Tablosu ¹⁰⁶

Tarih	Yer	Ölü Sayısı
11.02.1906	Revan	25 köy halkı
09.05.1915	Bitlis	1 köy halkı
09.05.1915	Bitlis	Sayı belirsiz
22.05.1916	Van	Sayı belirsiz
23.05.1916	Van	Sayı belirsiz
11.05.1915	Trabzon	Sayı belirsiz
11.06.1916	Bitlis	Sayı belirsiz
11.06.1916	Van	Sayı belirsiz
11.06.1916	Başkala	Sayı belirsiz
11.06.1915	Van	180 hane
1915-6	Bitlis	100 hane
1915-5	Van	Sayı belirsiz
10.06.1915	Maçka	Sayı belirsiz
17.12.1914	Eleşkird	Sayı belirsiz
23.05.1916	Hınıs	Sayı belirsiz
1915-12	Muş	Sayı belirsiz
1915-1	Muş	2 köy halkı
1915	Elaziz	Sayı belirsiz
1915-8	Gevaş	Sayı belirsiz
1915-2	Şatak	9 köy
1915	Hizan	Sayı belirsiz
03.06.1916	Diyarbakır	55
1916-5	Tercan	30 köy
25.01.1919	Ardahan	Sayı belirsiz
08.07.1919	Gülantab	2 köy
16.07.1919	Büyük Vedi	Sayı belirsiz
25.07.1919	Gümrü	Sayı belirsiz
12.07.1919	Kars	1 aile
1919-7	Artvin	Birçok
1919-7	Bayezid	Birtakım
1919-8	Nahçıvan	3 köy ahalisi
1919	Sarıkemiş	Çok sayıda
1919	Sarıkemiş	1 köy
1919	Sarıkemiş	Sayı belirsiz
15.08.1919	Erzurum	30 hane
12.07.1919	Kars	2 aile
12.08.1919	Kars	Sayı belirsiz
12.08.1919	Kars	Tüm erkekler
12.08.1919	Kars	Bütün halk
18.08.1922	Kars	Tüm erkekler
31.08.1919	Sarıkemiş	Bütün halk
31.08.1919	Kağızman	Sayı belirsiz
18.08.1919	Kağızman	Sayı belirsiz

¹⁰⁶ T.C. Devlet Arşivleri'nden aktaran www.ermenisorunu.gen.tr . Ayrıca bkz. Forsnet'in hazırladığı "Ermeni Sorunu" adlı CD ROM formatındaki (yazılım) Belgesel.

1919-9	Karaurgan	Sayı belirsiz
14.09.1919	Sarıkamış	Sayı belirsiz
03.03.1920	Kozan	Çok sayıda
1920	Şuragel	Sayı belirsiz
09.03.1920	Zaruşad	Sayı belirsiz
16.03.1920	Kağızman	Sayı belirsiz
24.05.1920	Kars Civarı	Sayı belirsiz
27.07.1920	Oltu-Göle	Tüm erkekler
24.05.1920	Kars civarı	Bütün halk
03.12.1920	Kars	Sayı belirsiz
1919	Kars civarı	Bir kaç çadır
1919-3	Kars civarı	85 hane
1919-3	Sarıkamış	1 köy halkı
1919-2	İğdir	Yüzlerce kişi
1920	Kars civarı	Sayı belirsiz
1920-11	Erivan-Kars	Sayı belirsiz
1918	Tekman	Sayı belirsiz

Tüm bu katliamlardan kurtulan görgü tanıklarının ifadeleri, yazılı ve görsel olarak kamuoyuna sunulmuştur. Bunların önemli bir kısmı yabancı dillere çevrilerek uluslararası topluma da sunulmuştur. Hazırladığı belgeselde, katliam tanıklarıyla birlikte, Anadolu'yu gezen Theodore Bogosian'ın, benzer katliamlara tanık olmuş Türk görgü şahitlerinin ifadelerinden bihaber olması olanaksızdır. Oysa Bogosian, hazırladığı eserde bunlara yer vermemeyi tercih etmiştir ve onun bu tercihi, çalışmasının objektif bir tarih çalışması değil, gözyaşı ve sömürüye dayalı bir propaganda çalışması olduğunu göstermektedir.

4.1.4. Ermeni Davası (The Armenian Case)

Soykırım lobisinin en aktif isimlerinden J. Michael Hagopian tarafından yazılıp, yapımı gerçekleştirilen belgesel 1975 yılında gösterime girmiştir. 45 dakikalık belgeselde 1915 olayları; katliamlardan kurtulduğu iddia edilen kişilerin ağzından, tamamen Ermeni bakış açısıyla verilmektedir. Birinci Dünya Savaşı ile başlatılan "belgesel"; yaşanan olaylardan sonra Ermenilerin tüm dünyaya yayılmaları ve diasporada yeni bir hayata başlamalarını, aralara bol miktarda **"barbar Türk"** görüntüsü serpiştirerek anlatmaktadır. Belgeselde dikkat çekici bir diğer nokta ise Ermeni iddialarının sürekli Batılı, özellikle de Amerikan kaynaklarıyla

desteklenmesidir. Amerikan Başkanı Wilson'un azınlıklar ve Ermeniler konusundaki planları, belgeseldeki Ermeni iddialarına önemli bir zemin oluşturmuştur.¹⁰⁷

Filmin yapımcısı J. Michael Hagopian, diasporada Ermeni film sektörünün, önde gelen isimlerindendir. Ermeni Film Vakfı'nın kurucusu da olan Hagopian, aynı zamanda birçok Ermeni filminin üretimini üstlenen Atlantis Productions'ın da başkanıdır. Sürekli Ermenilerle ilgili filmler yapan kuruluşun adı bile kinayelidir. "Atlantis" suların altında kaybolmuş eşsiz ve büyük bir uygarlığı temsil eder. Ermeniler de, özellikle İlk Hristiyan millet oldukları iddiasıyla, Hristiyanlıkları konusunda, aynı portreyi çizmeye çalışmıyorlar mı?

Atlantis Productions etiketiyle yapılan belgesel, 1975 gibi, eski tarihli bir eserdir. Hagopian; 1979 yılından bu yana yaptığı bütün filmleri Ermeni film Vakfı (Armenian Film Foundation - AFF) etiketiyle piyasaya sürmektedir. AFF, bir yapım şirketi değil, bir vakıf görünümündedir. Vakfın internet sitesinde de; Vakfın kar amacı gütmeyen eğitim ve kültür kurumu olduğu, amaçlarının Ermeni kültürel mirasını multi-medya ortamda korumak ve geliştirmek olduğu yazmaktadır.¹⁰⁸ Burada amaçlanan Vakıf görüntüsü altında hem vergi vermemek, hem vakıf sıfatıyla bağış toplayabilmek, hem de kamusal destek fonlarına daha kolay erişim sağlayabilmektir. Vakıf statüsü kamu fonlarına erişimde kolaylık sağladığı kadar, özel sektörle yapılacak sponsorluk antlaşmalarında da önemli bir unsurdur. Zira özel bir yapım şirketine sponsorluk yapılarak harcanan paranın geri dönmesi, ancak yapıma ortak olmakla mümkünken; "eğitim ve kültür vakfı" görünümündeki bir kuruma verilen desteğin, vergiden muaf tutulması söz konusu olabilmektedir. Michael J. Hagopian ve Ermeni Film Vakfı'nın faaliyetlerine ilerde yeri geldikçe değinilecektir.

Tekrar belgesele dönmek gerekirse, öncelikle Türk/Türkiye karşıtı en sert belgesel filmin bu olduğu söylenebilir. Hiç şüphesiz soykırım lobisinin ürettiği bütün yapımlar, Türkiye'ye yönelik sert mesajlar içermektedir. Ama bu belgesel, kesinlikle en sert olanı. Muhtemelen bunun sebebi filmin sponsorlarında saklı. Zira belgeselin sponsorları arasında aşırı milliyetçi Taşnaksütyun (Ermeni Devrimci Federasyonu) ve Ramgavar (Ermeni Liberal Demokrat Organizasyonu) gibi en uç Ermeni

¹⁰⁷ Laçiner & Kantarcı; A.g.e., s. 30.

¹⁰⁸ http://www.armenianfilm.org/aff/news_and_events.htm

örgütlerinin de ismi mevcut. Bu örgütlerden destek alabilmek de, ancak çok sert yapımlar ortaya koymakla mümkündür.

Belgesel Hitler'in söylediği iddia edilen bir sözle başlıyor. Soykırım propagandasının en önemli malzemelerinden biri olan bu söze göre, Hitler; Polonya işgali öncesi, generallerine katliam emri verirken Ermeni sorununa atıfta bulunarak, **“artık kim Ermenilerin imhasından söz ediyor ki”** diyor. Soykırım lobisinin en önemli dayanaklarından biri olan bu söz de, pek çok iddia gibi uydurmadır. Hitler'in bu sözü söylediğine dair somut hiçbir delil gösterilememiştir bu zamana kadar. Kaldı ki Hitler böyle bir söz söylese bile, bu sadece kendini bağladı, Türkleri değil. Ama Ermeni lobisi için önemli olan bu değildir. Bu taktik amaçlı bir iddiadır. Türklerin adının Hitler'le yan yana anılması bile dünya kamuoyunda Türklere antipati doğuracağından, böyle bir metot benimsemişlerdir. Tekrar iddianın doğruluğuna dönecek olursak, Hagopian'ın belgeseline göre Hitler bu lafı 23 Kasım 1939'da söylemiştir.¹⁰⁹ Görev Berlin'de filminde ise aynı söze atfen verilen tarih 22 Ağustos 1939'dur.¹¹⁰ Ruth Rosen'da aynı iddia için 22 Ağustos 1939 tarihini kullanırken;¹¹¹ Amerika'da faaliyet gösteren Ermeni Ulusal Enstitüsü, böylesine önemli bir beyanatı tarih vermeden kullanmaktadır.¹¹² Hovannisian ise bu beyanatın tarihini 1939 olarak vermekte, ay ve gün şeklinde detaya girmemektedir.¹¹³ Yapıldığı iddia edilen konuşmanın tarihi hususundaki çelişki ve belirsizlikler bir yana, sözün alındığı iddia edilen kaynakların şüpheli olduğu, bir kısmının ise –örneğin Nürnberg Tutanakları- hiç olmadığı birçok araştırmayla ortaya çıkarılmıştır.¹¹⁴ Ancak tüm bu itirazlara rağmen soykırım lobisi, çalakalem her çalışmada bu sözlere atıfta bulunmaktadır. McCarthy'nin de dediği gibi, burada önemli olan Hitler'in bu sözü söyleyip söylemediği değildir. Önemli olan Hitler gibi “şeytanlığı tartışılmaz” biriyle, Türklerin adını yan yana anabilmektir. Yoksa Adolf Hitler gibi birinin, Ermeni tarihi üzerine

¹⁰⁹ **The Armenian Case**; J. Michael Hagopian, Atlantis Production, 1975.

¹¹⁰ **Assignment Berlin**; Hyayr Toukhanian.

¹¹¹ Rosen, Ruth; **“The Hidden Holocaust”**, San Fransisco Chronicle, 15 Aralık 2003.

¹¹² <http://www.armenian-genocide.org/hitler.html>

¹¹³ Hovannisian, Richard G.; **“The Armenian Genocide and Patterns of Denial”**, İçinde Hovannisian, Richard G. (Ed.); **The Armenian Genocide in Perspective**, New Brunswick (USA), Transaction Books, 1986, s. 123-124.

¹¹⁴ Hitler'e atfedilen sözler hakkında bkz. Lowry, Heath W.; **“The U.S. Congress and Adolf Hitler on the Armenians”**, İçinde Political Communication and Persuasion, Volume 3, Number 2, 1985; Ataöv, Türkkaya; **“Hitler and the ‘Armenian Question’”**, <http://www.ataa.org/ataa/ref/hitler.html>; Delen, Demir; **“Armenian Forgeries and Falsifications”**, http://www.ataa.org/ataa/ref/arm2_fcta.html.

ciddi bir kaynak olarak nasıl kabul edilebileceği değildir sorun.¹¹⁵ Bu yüzden soykırım lobisi Hitler'e atfedilen sözlerdeki ısrarını sürdürmekte, hatta bu efsaneyi Türkiye'ye taşıma yolunda ciddi gayret sarf etmektedir.¹¹⁶

Türkiye Cumhuriyeti topraklarının önemli bir kısmı ısrarla "Batı Ermenistan" şeklinde tanımlanıyor. Ermenilerin Nuh Peygamberin soyundan geldiği, İlk Hristiyan devlet oldukları ifade ediliyor. Ağrı Dağının – ki Ermeniler bu dağa "Ararat" diyorlar – Ermenilerin ulusal sembolü olduğu ve bu dağın birgün yeniden Ermenilerin olacağı mesajı veriliyor. Amerikan Büyükelçisi Morgenthau'nun ifadeleriyle ve Talat Paşa'nın yazdığı iddia edilen dokümanlarla soykırım ispatlanmaya çalışılıyor.¹¹⁷

Bir başka çok önemli ayrıntı, soykırım fiilinin işlemekle suçlanan kişilerle ilgilidir. Ermeni lobisinin eserlerinde, soykırım fiili genellikle; Talat, Enver ve Cemal Paşalar ile İttihat ve Terakki'nin "gizli" imha birimlerinin üstüne yıkılmaya çalışılır. Bu anlamda bir bütün olarak Türk ulusunun "soykırım fiiline katılımı" arka planda verilirdi. Bu eserde Türklerin geniş bir katılımı ile soykırım fiiline katılım gösterdiği üzerine basılarak vurgulanmaktadır. Bu iddianın bu kadar sert ifadelerle esere yansması muhtemelen sponsorlar arasında Taşnak'ların da bulunmasından kaynaklanıyor.

Aram Andonian'ın uydurduğu sahte katliam telgrafları, soykırım lobisinin hazırladığı her eserde olduğu gibi, burada da yerini almış. Belgelese göre Talat Paşa, tüm valiliklere gönderdiği telgrafında şu emri vermiştir:

"Hükümet; Türkiye'de yaşayan bütün Ermenileri yok etme kararı almıştır. Beş (5) yaşından büyük bütün Ermeniler şehir dışına çıkartılıp kesilecek..."¹¹⁸

¹¹⁵ McCarthy, Justin; **"Bırakın Tarihçiler Karar Versin"**, Ankara, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 2, 2001, s. 57.

¹¹⁶ Bu gayretin son ürünü doğrudan bu konuyu ele alan bir kitabın Türk okurlarına sunulmasıdır. Yukarıda dile getirilen hiçbir itirazı dikkate almaksızın yazılan kitap 2006 yazında Türk okuyucusuyla buluşmuştur. Bkz. Bardakjian, Kevork B.; **Hitler ve Ermeni Soykırımı**, İstanbul, Peri Yayınları, 2006.

¹¹⁷ **The Armenian Case....**

¹¹⁸ **The Armenian Case....**

Bu telgraflar soykırım lobisinin tüm uyarılara rağmen, ne kadar gayriahlaki çalıştığının en önemli kanıtıdır. Zira bu vesikalarda kullanılan imzalar sahtedir. Tarihlendirmeler yanlıştır. Mantık dışı isim hataları mevcuttur. Gizli yazışmalarda kullanılan şifreleme ve deşifre kodları uydurmadır. Osmanlı Devletinde kullanılan resmi yazışma kağıtlarına benzemeyen bir kağıt türü üzerine yazıldırılar. Bir Osmanlı İçişleri Bakanı'nın yapamayacağı Osmanlıca yazım ve dilbilgisi hataları ile doludur. Hepsinden öte, yazıların başına yazılan “Besmele” ibaresi bile kimi zaman yanlış yazılmıştır. Kısacası bu dokümanlar sahtedir, uydurmadır.¹¹⁹ Ermenistan Hükümeti; bugün Erivan Soykırım Müzesinde sergilenen bu sahte telgrafların uzmanlarca incelenmesini reddetmektedir. Oysaki bu evrakların gerçekliği ispatlansa, bu Ermeni lobisinin birincil amacını gerçekleştirecek, yani Türk tarihçiler soykırım tezlerini kabul etmek zorunda kalacaklardır. Ama Ermenistan bu öneriyi kabul etmemekte, yıllardır bu uyduruk vesikaları camdan bir fanusun içinde,¹²⁰ Erivan'daki sahte soykırım müzesinde “belge sahteciliğinin” bir ürünü olarak sergilemeye devam etmektedir.

Kriminoloji uzmanı Zeki Miraç Fındıklı'ya göre; imzalar, tıpkı parmak izleri gibi, sahiplerine ait özel işaretlerdir. Bu sebeple, hiç kimse, bir imzayı fotokopi gibi tıpatıp taklit edemez.¹²¹ Aynı özellik el yazıları içinde geçerlidir. Görünen o ki, Ermenistan'ın sadece arşivleri değil, müzeleri bile; Talat Paşa'nın katliam emirleriyle doludur. Osmanlı hatta Alman Arşivlerinde de Talat Paşa'ya ait birçok belge mevcuttur. Soykırım iddiasında bulunanlar, bu dokümanların orijinalliğini kanıtladığı anda, Türk akademisyenlerin birçok tezi çökecektir. Burada Ermenistan'ın yapması gereken, ellerindeki sahte vesikaları, Alman ya da Osmanlı arşivlerindeki Talat Paşa'ya ait vesikalarla kıyaslamaktır. Bu kriminoloji biliminin çözebileceği bir durumdur ve sonuçlarının hukukiliği tartışılmaz. İki tarafın uzlaşması durumunda, üçüncü bir ülkenin kriminal laboratuvarlarında bu metinler kıyaslanabilir ve gerçekler resmen ve hukuken ortaya çıkarılmış olur. Belgeler Talat Paşa'ya aitse Türk tezleri, değilse Ermeni tezleri çöker. Görünen o ki, Ermenistan'ın bu öneriye olumlu yanıt vermesi mümkün değildir. İşin ilginç tarafı, suçu isnat eden, ispatla mükellef olduğu için,

¹¹⁹ Orel, Şinasi & Yuca, Süreyya; **Ermenilerce Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü**, Ankara, TTK Basımevi, 1983.

¹²⁰ **Sarı Gelin – Dostluğu Yeniden Hatırlamak**; 6. Bölüm.

¹²¹ Fındıklı, Zeki Miraç; **“Türkiye’de Sahtecilik Suçları”**, Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Fakültesi Yayını, Tarihsiz.

esasinda bu teklifi Ermeni lobisinin yapması gerekmektedir. Ama birçok platformda tekrar tekrar söylendiği gibi, Ermenistan; yalanının tescillenmesinden korkmaktadır.

Belgeselin son kısmında Ermeni diasporasının faaliyetlerine yer verilmektedir. Bu çerçevede birçok akademisyen, senatör, temsilciler meclisi üyesi, hukukçular ve Ermeni aktivistlerle röportajlar ekrana getirilmektedir. Bu kısımda 10–12 yaşındaki çocuklardan tutun da, yetişkinlere kadar; herkes Ağrı Dağı'nın onların olduğunu ve bir gün mutlaka ona yeniden sahip olacağını söylemektedir.¹²² Resmi düzeyde olmasa bile, bu bir toprak talebidir.

1954 yılından beri kendisini Ermeni siyasi görüşlerini yaymaya adanmış olan Hagopian, bu tarihten günümüze dek, özellikle sinema ile eğitimi birleştirmeyi amaçlamıştır. Belki de "Ermeni Davası" benzeri filmlere ağırlık vermesinin en önemli nedeni de budur. Diğer bir deyişle Amerikan okullarında gösterilebilecek filmler hazırlamıştır. Seyircinin yaşı ne kadar küçük olursa gösterilecek filmlerin etkisinin daha çok olacağı açıktır. 70'in üzerinde belgesel ve filme imza atan Michael Hagopian'ın filmlerinin büyük bir çoğunluğunun, ABD Eğitim ve Etnik Miras Programı (U.S. Office of Education and Ethnic Heritage Program), California Beşeri Çalışmalar için Gelir Kurumu (California Endowment for Humanities) ve California Eyaleti Eğitim Bakanlığı'ndan sağlanan maddi yardımlar ile gerçekleştirildiğini hatırlatmakta yarar var.¹²³

4.1.5. Sessizlik Duvarı - Ermenilerin Konuşulmayan Kaderi (A Wall of Silence – The Unspoken Fate of the Armenians)

1997'de çekilen belgeselin yapımcısı, Humanist Broadcasting Foundation (İnsancıl Yayın Vakfı). Yapım ve yönetimi, Dorothée Forma üstlenmiş. 55 dakikalık belgeselin bir kısmı İngilizce, bir kısmı Türkçe. Türkçe bölümler, İngilizce alt yazılı.

Filmin isminin "Bir Sessizlik Duvarı" olmasının nedeni ise tahmin edileceği üzere, Ermeni iddialarının "hak ettiği ilgiyi göremediği" kanaatidir. **"20. yüzyılın ilk**

¹²² **The Armenian Case....**

¹²³ Laçiner & Kantarcı; A.g.e., s. 30-31.

soykırımı”nı konu aldığını iddia eden belgesel; Ermeni tarihçi **Vahakn Dadrian** ve Türk tarihçi **Taner Akçam**’ın hayat hikayelerini ve Ermeni soykırımı iddialarını birleştirerek/örtuşturerek izleyiciye aktarmaktadır. Belgeselde dengeleyici unsur olarak görülen Türk tarihçi Akçam, tüm Türkler adına soykırımı kabullenerek, eserin propagandatıf gücünü arttırmaktadır. Yapımda Taner Akçam’ın **“Türk tarihçisi”** olarak sunulması görünüm itibariyle doğru olmakla birlikte, esas itibariyle yanlıştır. Zira Akçam, her ne kadar Türk kökenli bir araştırmacı olsa da, sonuçta Ermeni lobisiyle birlikte hareket eden, o lobiye mensup bir yazardır. Yönetmen Dorothée Forma, çalışmayı çok sesli gösterme adına bilinçli olarak, Akçam’ı bu şekilde lanse etmeyi tercih etmiştir. Bunu yapım boyunca bir kere bile, Akçam’ın Türk tezini temsil etmediğinin belirtilmemesinden anlıyoruz.

Laçiner de haklı olarak, yapımcının bu tavrına itiraz etmektedir.¹²⁴ Yapımcı, Taner Akçam’ı **"Türk Tarihçisi"** olarak sunuyor ki; Ermeni sorunu söz konusu olduğunda, bu ifade, sıradan izleyici için oldukça yanıltıcıdır. Zira yönetmenin **"dengeleyici unsur"** olarak yer verdiği Akçam’ın, Türk görüşünü temsil gücünün ne kadar olduğu önemli bir soru işaretidir. Ancak yönetmenin böyle bir kaygısı yoktur. Zaten tek amacı, "Ermeni soykırımı" iddiasını Akçam ve Dadrian’ın ağzından ispat etmektir. Akçam bu filmde; Türkiye’nin tarihiyle yüzleşmesi gerektiğini iddia ederek, Türklerin geçmişe dönük "hatalar"ını yeniden gözden geçirmelerinin gerektiğini söylüyor. Oysa bu görüş, Türkiye’de hakim görüş değildir.

Belgesel, Dadrian’ın; Brüksel’de bir üniversitede ve Roma’da İtalyan Parlamentosu’nda ¹²⁵ verdiği konferans görüntüleriyle başlıyor. Bu konferanslarda Dadrian ilginç ama doğru olmayan bilgiler aktarıyor dinleyicilerine. Zira Dadrian, bu konferanslarında Yahudi soykırımı ile “Ermeni soykırımı” arasındaki farkı şu şekilde izah ediyor:

“Yahudiler anavatanlarından uzakta, Ermeniler ise anavatanlarında soykırımı uğramışlardır.”¹²⁶

¹²⁴ Laçiner & Kantarcı; Age, s. 29.

¹²⁵ Bu lobi faaliyetleri sonuç vermiş ve 16 Kasım 2000 tarihinde İtalya Senatosu, Ermeni iddialarını kabul eden bir soykırım kararını kabul etmiştir.

¹²⁶ **A Wall of Silence – The Unspoken Fate of the Armenians**, Dorothée Forma, 1997.

Yahudilerin, isyan girişiminde bulunmuş olmamaları, öte yandan Ermenilerin defalarca isyan çıkarttığı bir yana; bu konuşmada ifade edilen “anavatan” ibaresi bile doğru değildir. Ermenilerin burayı “anavatan” olarak sahiplenmeleri başka ulusların da burayı yurt tutmadıkları anlamına gelmez. Ama Dadrian, açıkça bu mesajı vermektedir. “Orası sadece Ermenilerindir”.

Dadrian’ın bu ifadelerinden hemen sonra, belgeselin ikinci kahramanı olan Taner Akçam’ın konferans görüntüleri aktarılıyor. Mersin Üniversitesinde düzenlenen panele katılan Akçam, bildirisinde şu ifadelere yer veriyor:

“Tarihimizi tabulaştırmanın nedenleri ve sonuçları üzerine bir şeyler söyleyeceğim... Zannediyorum, yakın tarihimizde yaşanan birçok olayın ve bunlar üzerine konuşmanın, bizler için “tabu” niteliğine sahip olduğu konusunda hemfikirizdir. Başta Ermeni kırım olmak üzere, özellikle farklı milletler arasında, yüzyılımızın başında büyük şiddet gösterileri şeklinde yaşanmış olaylar, bizler için üzerinde çok konuşulması istenmeyen, tabu temalardır. Bu konularda uğraşmak isteyenlerin; ya ceza hukuku çerçevesinde, ya da toplumdan dışlamalar biçiminde cezalandırılmalı, genel kural gibidir. Bazı tarihi olgular üzerinde konuşmanın ve onları tabulaştırmanın ve hatırlatanlara gösterilen duygusal tepkilerin nedeni; bir tür savunma mekanizmasıdır. Bu savunma mekanizmasının hedefi; kırım, katliam, sürgün gibi kavramlarda ifadesini bulan olayların bize hatırlatılmasını engellemektir. Burada amaç şu olabilir. Yaşanmış olanla açık bir yüzleşmeye girmek ve onunla hesaplaşmaktan kaçınarak, bu hatırlamanın yaratacağı olumsuz sonuçlardan kurtulacağımızı zannetmekteyiz belki.”¹²⁷

Akçam’ın bu ifadelerine göre Türk ulusu hastadır. Ve sancılarını unutarak/hatırlamamaya çalışarak, hastalığını kendi kendinden gizlemeye çalışmaktadır. Toplumsal psikoloji üzerine uzman olmamakla birlikte, kanımca

---

¹²⁷ A Wall of Silence – The Unspoken...

durum bunun tam tersidir. 1915 yılını milat kabul edersek, o günden bugüne tüm tercihlerini Türk/Türkiye karşıtlığı yönünde alan, Ermenistan ve Ermenilerin toplumsal psikolojisi sağlam değildir kanımca. Psikolog Vamık Volkan'ın **“seçilmiş travma ve yas tutamama”** şeklinde ifade ettiği bu durum; neredeyse 100 yıldır Ermenistan'ı ve Ermeni halkını esir almıştır.¹²⁸ Hal böyleyken **“hastalığın”** Türk halkına yamanmaya çalışılması; objektif olmayan, iyi niyetten yoksun bir değerlendirmedir.

Belgeselde Türkiye üzerine sıralanan tutarsız analizler bununla da bitmiyor. Dadrian; Türk Tarih Kurumu'nun (TTK) bir konferans için, 2 kere Ankara'ya davet edildiğini ama bu tekliflerini reddettiğini söylüyor. Gerekçesini ise “can güvenliği” şeklinde ifade ediyor!¹²⁹ Ermenistan'da bırakın konferansa bildiri sunmayı, Türk olmak bile araştırmacılar için tutuklanma sebebiyken;¹³⁰ Dadrian'ın böyle bir gerekçeyle Türkiye'yi kötülemesi akıl alır şey değildir. Kaldı ki belgeselin başında Taner Akçam'ın Türkiye'de verdiği konferansın görüntüleri bile bu iddianın kofluğunu, karalama amaçlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Dadrian, açıklamalarına cinayet usulleri ile devam ediyor. Dadrian'a göre Türkler; Ermenileri başlıca 3 metodu kullanarak öldürdü. Birinci yöntemde; mermi ve baruttan tasarruf için ilkel kesici aletler kullanıldı. Hançer, balta, kama, vs... ikinci metot suda boğma yöntemi idi. Dadrian'a göre pek çok Ermeni Karadeniz'de boğularak öldürülmüştür. Fırat nehri de bu amaçla sıklıkla kullanılmıştır. Üçüncü metot ise canlı canlı yakma yöntemiymiş. Dadrian bu üç yöntemden kurtulanların ise, göç yolunda; açlık, sefalet ve salgın hastalıklarla öldürüldüğünü iddia etmektedir.¹³¹

Dadrian'ın bahsettiği bu üç metod da, toplu katliam metodudur. Tarihin eski çağlarından beri ve en medenileştığımız günümüz dünya toplumunda bile, bu insanlık dışı yöntemler uygulanmaktadır. Bosna'da Sırp katliamları, Dağlık Karabağ'da Ermeni katliamları bu tip katliamların uygulandığı son vakalar

¹²⁸ Volkan, Vamık D.; **“Etnik Çatışmalara Psikolojik Görüş Açısından Yaklaşım”**, İçinde *Politik Psikoloji*, Ankara, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Yayın No: 203, 1993, s. 70-72.

¹²⁹ **A Wall of Silence – The Unspoken...**

¹³⁰ Örn. Ermeni Arşivlerinde inceleme izni alabilen tek Türk vatandaşı olan Yektan Türkyılmaz'ın tutuklanması için bkz. <http://www.ntvmsnbc.com.tr/news/329333.asp> , 19 Haziran 2005.

¹³¹ **A Wall of Silence – The Unspoken...**

arasındadır. Dadrian, yaşayan Ermeni neslinin işgal edilmiş Azeri topraklarında bu katil yöntemlerini uyguladığından bihaber değildir. Aksine bunu saklamak için tarihin tozlu sayfalarına kafasını gömerek, hedef şaşırtmaktadır. (Tüm bu katliamların fotoğrafları sayfa 94-99'da sunulmuştur) Tarih; bir kere daha, günümüz acılarını yok sayan, bir makyaj malzemesi olarak kullanılmaktadır. Dadrian, 3 türlü toplu katliam yönteminden bahsetmekte ve kurtulanların çöllerde açlıkla, susuzlukla, sefalet ve hastalıkla öldürüldüğünü iddia etmektedir. Bu iddialara, Anadolu'da katledilen Türklerin toplu mezarlarını bulmak için, sayısız kazı çalışmasına katılan tarihçi Hüsamettin Yıldırım şu cevabı vermiştir.

“Yani 1.5 milyon Ermeni’nin öldürüldüğünü, katliama maruz tutulduğunu söylüyorsunuz. Ama bu 1.5 milyon insanın 10 tanesinin 20 tanesinin bulunduğu bir yer olmalı. Yani bunlar öldüyse bir toplu mezar filan vardır. Gelin, burayı da gösterin, orayı da kazalım”¹³²

Ama amaç bağcıyı dövmek olsa gerek, Ermeni lobisine yönelik bu çağrılar yankı bulmamaktadır. Bu insanlar kesici aletlerle öldürüldüyse kemikleri durur, yakıldılarsa yine izi kalır. Boğuldularsa su atar kıyıya, takıldılarsa bir şeylere su dibinde izleri durur. 1.5 milyon insanın izleri öldürmeyle yok olmaz. Bu rakamlar, bu iddialar tutarsızdır, dayanaksızdır. Siyasal bir projenin parçasıdır bu iddialar. Gerçek olsa 1915'ten bu yana saklanamazdı. 1915'ten, hatta bu tarihin de öncesinden kalan iddialardır “Ermeni katliamları”. Bu kadar organize olmuş bir lobi, her sene bu konuları araştırmaya ayrılan milyonlarca Dolar para. Sonuç: nerde ve ne zaman çekildiği belli olmayan bir avuç katliam resminden, her çalışmaya konu olan birkaç uyduruk telgraf metninden fazlası değil. Kanıtsız, dayanaksız bir soykırım iddiasıdır Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu konu.

Dadrian, bu 3 yöntemle öldürülemeyen Ermenilerin açlık, susuzluk, sefalet ve salgın hastalıklarla öldürüldüğünü iddia etmektedir. Dönemin zirai ve tıbbi koşullarından habersizmiş gibi ortaya attığı bu iddia; tek yanlı olarak, sadece Ermenileri kurban gösterdiği için, kabul edilebilir olmaktan uzaktır. Yapılan

¹³² Doç. Dr. Hüsamettin Yıldırım'la röportaj. **Sarı Gelin – Kader Birliği**, 5. Bölüm.

araştırmalar, aynı dönemde **salgın ve hastalıktan ölen Türklerin sayısının, sadece Osmanlı Ordusu'nda 400.000'i aştığına** dikkat çekiyorlar.¹³³ Şüphesiz, kıtlıktan ölenlerin sayısı bundan daha az değildi.¹³⁴

Belgesel baştan aşağıya benzer monologlarla dolu. Soykırım lobisinin iddiaları bir Dadrian'dan, bir Akçam'dan sürüp gidiyor. Ancak yapımın finalinde süre giden bu monolog zirveye çıkıyor. Sohbet anında Mersin'de yaptığı sunumu Dadrian'a özetlerken, Akçam: **"Türk toplumu hastadır. Yani biz hastayız ve bizim bir toplumsal terapiye ihtiyacımız var. Yani, çünkü bizim tarihe ilişkin tutumumuz histerik bir tutumdur"** ifadelerini kullanıyor. Bunun üzerine Dadrian: **"Cesaretin için seni tebrik ederim"** diyor.¹³⁵ Aslında belgeselin özetlemek için sadece bu kısım bile yeterli. Baştan sona monolog, en ufak bir diyalog yok.

Belgeselde uygulanan strateji, Ermenilerin son dönemde ağırlık verdiği stratejilerden biridir. Türk kökenli kimi araştırmacıların "soykırım"ı doğrulayan eserleri kullanılarak: **"Aslında Türk halkının soykırımı tanıdığı, ancak nedendir bilinmez, despot Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin"** ki bu ısrarla "TC" (konuşurken "TeCe" diye vurguluyorlar) şeklinde ifade ediliyor; **"despot TC'nin ısrarla bu tarihsel gerçeği inkar ettiği"** beyan ediliyor. Kanıt mı? İşte Akçam. Eserin yapımcıları için Taner Akçam'ın, Türk kamu vicdanını ne ölçüde temsil ettiği önemli değildir. Konuşurken tüm Türkler adına **"biz"** diye konuşmaktadır ya. Yönetmen için bu kafidir. Akçam ve diğer birkaç Türk asıllı yazarın; **öznesi "biz", yüklemi "pişmanız" olan itirafları**, "soykırım"ın ispatı değil mi? Bu fikirleri inandırıcı bulmayanlar ise en baştan **"paid agent"** ilan edilir ki, bu lafın dilimize en uygun çevirisi **"satılık kalem"**dir.¹³⁶ Oysa eserin hazırlanmasında gerçek anlamda Türk görüşünü ifade edebilecek bir araştırmacının katılımı sağlansaydı, izleyicilere sorunu bir bütün olarak analiz edebilme olanağı sunulmuş olurdu. Ancak yapımcılar sadece kendi fikirlerini aktarmayı tercih etmişler.

¹³³ Özdemir, Hikmet; **Salgın Hastalıklardan Ölenler (1914-1918)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005. s. 137.

¹³⁴ Özdemir; A.g.e., s. 66. Ayrıca Bkz. Lewy, Guenter; **"20. Yüzyılın İlk Soykırımı mı? Ermeni Sorununu Yeniden Tartışmak"**, Ankara, İnsanlığa Karşı Suçlar Araştırma Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 19. Sonbahar 2005.

¹³⁵ **A Wall of Silence – The Unspoken...**

¹³⁶ Bu ifadeler sadece Türk araştırmacılar için değil, özellikle Heath Lowry, Justin McCarthy gibi yanıtlanmamış eserler yazar yabancı kişiler için de kullanılmaktadır.

4.1.6. Unutulmuş Soykırım (The Forgotten Genocide)

J. Michael Hagopian'ın yönetmenliğini üstlendiği belgesel, 1975'te çekilmiş. Seslendirmeyi Ermeni asıllı ünlü aktör Mike Connors üstlenmiş. "Unutulmuş Soykırım" 28 dakikalık bir belgesel olmasına karşın sağladığı popülarite birçok uzun metrajlı filminden daha fazla olmuştur. 20'ye yakın ödül almıştır. Kazanılan ödüller pek popüler olmayan, daha çok yerel festivallerden kazanılan ödüllerdir. Bunlar belgeselin pazarlanmasında önemli bir unsur konumundadır. Ancak asıl önemli başarısı, iki dalda Emmy ödüllerine aday gösterilmiş olmasıdır. Her ne kadar Hagopian; Emmy ödüllerine uzanamasa da, Emmy ödüllerine aday gösterilmek bile bir yönetmenin kariyeri için çok önemli bir artıdır. Tüm bunlar ilginin boyutlarını açıkça göstermektedir. Tanıkların ve arşiv belgelerinin Ermeni iddialarını kanıtladığı iddia edilen filme, daha sonra 17 dakikalık bir de ek yapılmıştır.¹³⁷

Belgesel Hitler'e ait olduğu iddia edilen sözlerle başlıyor. Bu sözlerin söylendiği ileri sürülen tarih, yine diğer pek çok Ermeni yapımından farklı olarak tarihlendirilmiş. Her Ermeni belgeselinde olduğu gibi; Ağrı Dağı'nın Ermenilerin sembolü olduğu, Ermenilerin Hz. Nuh Peygamberin soyundan geldiği, İlk Hristiyan devlet oldukları yolundaki Ermeni iddiaları bir bir sıralanmış. Aynı zamanda Ermeni Krallığı'nın, Büyük Dikran döneminde, Ortadoğu'da başat güç haline geldiği de iddia edilmektedir.¹³⁸

Bu iddialar, Ermeniler de tarih yazımının abartılarla, mistik öğelerle, efsanelerle dolu olduğunun kanıtıdır. Zira Ermeniler, tarihin hiçbir döneminde bölgesel dahi olsa, başat güç olamamışlardır. Ermenilerin anavatan olarak ifade ettikleri bölgenin gerçek hakimleri; İran Hükümdarlığı, Makedonya İmparatorluğu, Roma ve Sasani İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Arap İmparatorluğu, Emeviler ve Abbasiler, Selçuklular, Osmanlı İmparatorluğu ve günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'dir. Bununla beraber bölgede Ermeni derebeylere ait, kısmen otonom, küçük yapılar olmakla birlikte; bunlar arasında asla bir milli Ermeni şuurundan bahsetmek mümkün değildir.¹³⁹

¹³⁷ Taşnak Partisi'nin sponsor olmasıyla filmin dili sertleştirilerek eklenen bu 17 dakikalık bölümden sonra, film "Armenian Case" adıyla yeniden satışa sunulmuştur.

¹³⁸ **The Forgotten Genocide**; J. Michael Hagopian, Atlantis Production, 1975.

¹³⁹ Gürün; A.g.e. s. 23.

Sözde soykırıma dayanak olarak ABD'nin İstanbul Büyükelçisi Henry Morgenthau'nun şahadetine başvurulmuştur. Belgeseldeki ifadeler ile anlatmak gerekirse; Morgenthau, Talat Paşa'ya "Türk dostu bir Ermeni'den bahsetmektedir. Büyükelçi Morgenthau, bahsi geçen Ermeni'yi "Türk dostu" olarak tanıttınca, Talat Paşa dayanamaz ve **"Bizim onlara yaptıklarımızdan sonra, hiçbir Ermeni Türklere dost olamaz"** demişmiş.¹⁴⁰ Hepsinden önce, Talat Paşa'nın anılarında **"İstanbul'da bulunduğu sürece kimse tarafından ciddiye alınmadığı"**nı ve **"yalancı"**¹⁴¹ olduğunu ileri sürdüğü ABD elçisi Morgenthau'ya karşı, böylesine boşboğaz konuşması mantıklı değildir. Akıl işi değildir. Yani siz bir ulusu toptan yok etmek için irade göstereceksiniz; sonra bunu kahvehanede muhabbet eder gibi, ABD elçisine itiraf edeceksiniz. Kim, nasıl inanabilir buna? Morgenthau'nun anıları baştan sona Talat Paşa'nın sahte itiraflarıyla doludur.¹⁴² **"Ciddiye alınmayan bir diplomatla"**, Talat Paşa bu konuları neden konuşsun? Bir kısmı savaş döneminde, devlet sırrı hüviyetinde olan bilgileri, niçin aktarsın Morgenthau'ya? Bu cevabı verilemeyen sorular bile, Büyükelçi Morgenthau'nun eserinin, bölgedeki Amerikan siyasi projelerine zemin hazırlamak için propaganda amaçlı yazıldığını ispata yeterlidir.

Belgesele göre Morgenthau 1914-1917 yıllarında ABD Büyükelçisi olarak hizmet vermiştir. Oysa tıpkı Hitler'e atfedilen tutarsız tarihli sözler gibi, bu noktada da tarihler hatalı verilmiş. Zira Morgenthau 1914-1917 döneminde değil, tam olarak Kasım 1913-Ocak 1916 tarihleri arasındaki 26 aylık dönemde İstanbul Büyükelçiliği görevini yürütmüştür.¹⁴³ Başlı başına bu iki kronoloji hatası bile, belgesel metnin ne kadar çalakalem hazırlandığına kanıt olarak gösterilebilir. Belgeselde Büyükelçi Morgenthau'nun ifadeleriyle "soykırım"ın gerçekliği ispat edilmeye çalışılmaktadır. Oysaki Lowry tarafından çok açıkça ortaya koyulduğu gibi, Büyükelçi Morgenthau'nun eseri; ABD'yi, İngiltere ve Fransa'nın saflarında savaşa sokmak için, propaganda amacıyla kaleme alınmıştır. Öncelikle yansıtılan veriler doğrudan Ermeniler tarafından toplanmıştır. Büyükelçinin katibi Hagop S. Andonian ve hukuk

¹⁴⁰ **The Forgotten Genocide....**

¹⁴¹ Talat Paşa; **Talat Paşanın Hatıraları**, İstanbul, Cumhuriyet Gazetesi Yayını, Temmuz 1998, s. 26-27.

¹⁴² Bkz. Morgenthau, **Henry; Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü**, İstanbul, Belge Yayınları, 2006.

¹⁴³ Lowry, Heath W.; **Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası**, İstanbul, İsis Yayıncılık, Birinci Baskı, Temmuz 1991, s. 12.

danışmanı Arshag K. Schmavonian verilerin derlenmesinde çok önemli rol oynamıştır. Kitabın yazım sürecinde yeterli edebi donanımına sahip olmayan Morgenthau, metni Pulitzer ödüllü gazeteci, tarihçi ve biyografi yazarı Burton J. Hendrick'e yazdırmıştır. Kitap şayet edebi bir beğeni kazanmışsa, bunu yalnızca Hendrick'e borçludur. Oysa kitabın gerçek yazarı dünya kamuoyundan gizlenmiştir. Burada amaçlanan eseri alelade bir eser olmaktan çıkartıp, ona yarı-resmi bir hüviyet kazandırmak için, resmi bir devlet görevlisinin ismini kullanabilmektir.¹⁴⁴ Süreci tam olarak tanımlamamız gerekirse; çoğu ikinci-üçüncü elden olan istihbarat bilgileri üzerinde önce Morgenthau-Andonian ve Hendrick üçlüsü bir çalışma yapmış, sonra bunun içeriğini Amerikan Dışişleri Bakanlığı adına Schmavonian gözden geçirmiş, Başkan Wilson adına Dışişleri Bakanı Robert Lansing'in son rötuşlarını takiben de, Burton J. Hendrick nihai metni tamamlamıştır.¹⁴⁵ İşte Soykırım lobisinin en önemli dayanak noktalarından biri olan "Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü" bu şekildedir. Kısacası eser ABD Başkanı Wilson'ın da içinde bulunduğu bir büyük lobi tarafından, Amerikan halkını savaşa kışkırtmak için, propaganda için yazılmıştır. Bu iddianın en önemli kanıtı Amerikan arşivlerinde ortaya çıkartılan Büyükelçi Morgenthau'nun günlüğündeki verilerdir. 26 Eylül 1915 tarihli günlük kaydına, Büyükelçi şu notları düşmüştü:

"Ermeni Protestanlarının Vekili Zenop Bezciyan uğradı. Schmavonian kendisini benimle tanıştırdı. Okul arkadaşımıştılar. (Tehcir bölgesindeki) şartlar hakkında bana çok şey anlattı. Zor'daki Ermenilerin hallerinden oldukça memnun olduklarını söylemesine şaşırdım. İşlerini kurup, hayatlarını kazanmaya başlamışlar bile. Bunlar ilk gönderilenlerden olup, katledilmeden oraya varmışa benziyorlar. Bana çeşitli kampların nerede olduğunu gösteren bir liste verdi ve yarım milyon (500.000) kişinin buralara nakledildiğini sandığını söyledi. Kış bastırmadan onlara yardım edilmesi gerektiği hususunda ısrarlıydı."

Elbette bu satırlar soykırım lobisinin birçok iddiasını çürüttüğünden, Ermeni yazarlarca rağbet görmemektedir. Çünkü seçilmiş, abartılmış, uydurulmuş

¹⁴⁴ Hendrick ve Morgenthau'nun gizli kalan işbirliği için bkz. Lowry; A.g.e. 20-24.

¹⁴⁵ Lowry; A.g.e. s. 24.

hikayelere benzemiyor bu ifadeler. Büyükelçinin anılarına dayanarak, yıllarca 1.500.000 Ermeni'nin katledildiğini ileri süren soykırım lobisi için, bu satırlar zehirli kırbaç gibidir. Bu yüzden atıfta bulunulamaması şaşırtıcı değildir. Bu durum hem 1915'lerin Morgenthau'sunun, hem de günümüz soykırım lobisinin; olaya objektif değil politik mülahazalarla yaklaştığının göstergesidir. Yeri gelmişken Büyükelçi Morgenthau'nun ve politik güdümlü eserinin; Ermeni lobisinin diğer temel dayanakları olan birçok eserde katkısı vardır. Zira Morgenthau'nun ABD Dışişleri Bakanlığı ile dayanışma içinde; hem Lepsius'a, hem Lord James Bryce'a (dolayısıyla Arnold Toynbee'ye) doküman sağladığı ortaya çıkmıştır. Morgenthau'nun süzgecinden geçen bu veriler, savaş döneminde ve sonrasında, Türk ve Almanları -ama öncelikle Türkleri- karalamak için yapılan yazılı/görsel propagandanın en değerli hammaddesi olmuştur.¹⁴⁶

Belgeselde Büyükelçi Morgenthau'nun şahitliğini güçlendirmek için, torunuyla bile, Dedesini doğrulayan bir röportaj konulmuştur.¹⁴⁷ Daha da ilginç olanı ise, belgeselin aynı zamanda tarih tanışmanı olan Prof. Avedis Sanjian'la yapılan röportaj. Zira Sanjian bu röportajında, **“şayet modern dünya, Ermeni soykırımına gereken sert tepkiyi gösterseydi, Avrupa'da Yahudi Soykırımı gerçekleşmeyebilirdi”** ifadelerini kullanmaktadır.¹⁴⁸ Görüldüğü gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış sürecinde Ermeni toplumunun başına gelen her şeyden Türkleri sorumlu tutan soykırım lobisi; 1915 sonrası için de, tepkisizliğinden dolayı tüm dünyayı suçlamakta, üstelik bu tepkisizliğin daha da büyük felaketlere yol açtığını ileri sürmektedir. Bir anlamda Yahudi soykırımında bile, Türklere pay çıkartılmaktadır. Bu son derece art niyetli bir iddiadır. Her türlü dayanaktan yoksundur.

İlk olarak Hitler gibi bir aşırının –tamamen demokratik yollarla- iktidara gelmesinde en önemli payın, savaş sonrasında Almanya'yı, tüm Alman halkının onurunu kıracak kadar, ölçüsüzce cezalandıran Fransa ve İngiltere'ye ait olduğunu söylemek pek hatalı olmayacaktır.

¹⁴⁶ Lowry; A.g.e. s. 64-72.

¹⁴⁷ **The Forgotten Genocide....**

¹⁴⁸ **The Forgotten Genocide....**

İkinci olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş döneminde Türk ve Ermeni toplumları arasında yaşanan çatışmaları ısrarla dinsel kisve altında, bir Müslüman-Hristiyan çatışması şeklinde sunan Ermeni lobisi; iş Yahudi soykırımına gelince yan çizmektedir. Yahudi soykırımı sadece 1933-1945 Nazizm döneminde yaşanmamıştır. Bu kısım sadece fiilin Holocaust dönemini içerir. Yahudi Soykırımı yaklaşık 1000 yıldan uzun süren bir süreçtir ve bu suçun bütün günahı Hristiyan dünyasının omuzlarındadır. Sadece Ortaçağ'da Katolik Kilisesi hakimiyetindeki dönemde değil, Luther ve dinsel bölünme, sonrasında Aydınlanma çağı ve ulus-devlet sürecinde bile Hristiyanlarca dönem dönem yürütülen Yahudi katliamları devam etmiştir. Depremlerden, su baskınlarından, fırtınalardan, kıtlıklardan; Yahudiler sorumlu tutulmuştur. Avrupa nüfusunun büyük bir kısmının ölümüne yol açan, Büyük Kara Veba salgını bile, Yahudilere mal edilmiş, hadiseyi takiben büyük Yahudi katliamları gerçekleştirilmiştir. Bizzat Kilisenin ve Hristiyan kralların, derebeylerin emriyle öldürülmüştür milyonlarca Yahudi. Sebebi de etnik değil, dinseldir. Yahudilerin katli, Holocaust sonrasına kadar Vatikan'ın, yani "Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi" olduklarını ileri süren Papa'ların öğretileri çerçevesinde sürdürülmüştür. 1000 yıldan uzun süre Vatikan, tüm Yahudileri "İsa Katilleri" şeklinde damgalamış, giyim kuşamlarından, yapabilecekleri mesleklere kadar Yahudi toplumunun tümüne kah katliamlarla, kah ayrımcılıkla zulmetmiştir.¹⁴⁹ Balkanların düşüşü sırasında Sırp, Bulgar ve Yunanlılar sadece Müslüman ahaliyi değil, çok daha ağır bir şekilde Yahudi cemaatine de saldırılarda bulunmuştur. Rum ve Ermenilerin, Yahudilere yönelik katliamlara iştirak sebepleri sadece sahip oldukları güçlü antisemitik miras değildir. Zira antisemitizm ve diğer dinsel faktörlerin yanında, ticari rekabet içinde olmaları da önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur. Üstelik günümüzde Ermenistan'da yaşayan Yahudi cemaati, hala ciddi ayrımcılıklarla, bezdirerek göç ettirme

¹⁴⁹ Avrupa ve Hristiyanlık tarihindeki Yahudi katliamları ve sebepleri için bkz. Oberman, H; **The Roots of Antisemitism**, Philadelphia, Fortress Pres, 1981; Subaşı Çelen, Bahar; **"1000'den 2000'e Tarihsel Süreç İçinde Avrupa'da Yabancı Düşmanlığı"**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Stratejik Analiz, Cilt 3, Sayı 27, Temmuz 2002; Wynne, Hugh; **"Antisemitism in Church History"**, <http://www.familyrestorationmagazine.org/tishrei/tishrei021.htm>; Türk, Fahri; **"Rusya'da Yahudi Aleyhtarlığı: Geçiş Süreçlerinde Siyasallaştırılmış Bir Olgusu"**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Stratejik Analiz, Sayı 11, Mart 2001.

politikalarıyla karşı karşıya bulunmaktadır.¹⁵⁰ Öyle ki önümüzdeki birkaç on yılda, Ermenistan'da Yahudi nüfus kalmayabilir.

Ayrıca eserin ismi de, başka birçok çalışmaya ilham olmuştur: **“Unutulmuş Soykırım.”**¹⁵¹ Unutulmuşluk... Yazılan onbinlerce makale ve kitap, yasama, yürütme ve yargı organları soruna taraf hale getirilmiş nice ülke, tartışmaya katılan nice uluslararası kuruluşu rağmen, kullanılan en önemli temalardan biri **“unutulmuşluk.”** İşte açmaz burada. Bu olsa olsa bir paradokstur, ya da propaganda. Bu durum, bu iki seçenekten başka, ne ile açıklanabilir ki?

Günümüzde birçok Ermeni yansız yazar, eserlerinde benzer cümleleri sloganlaştırmaktadır. Örneğin Ermeni lobisinin en önemli isimlerinden biri olan Richard G. Hovannisian kendi mücadelesini tanımlarken **“Tarihsel suçlara karşı olanca gücümüzle savaşmalıyız. Anıların unutulmaya karşı verdiği mücadele, çarpışmamızın ana safhasıdır”** demektedir.¹⁵² Bu örnekte de görüldüğü gibi **“unutulmuşluk”** teması, artık akademik çalışmalarda bile, ikna gücünü artırmak için edebi bir anlatımla işlenmektedir.

Sonuçta bu gibi eserlerin hemen hepsinin, roman gibi tarih yazma anlayışının ürünü olduğunu söyleyebiliriz. Ermeni tarih anlatımının edebi yöntemler gözetilerek yazılması, her defasında biraz daha fazla **“yeniden kurgulanma”**sına yol açmaktadır. Bu ise iki karşıt görüş arasındaki mesafeyi açmaktan, böylelikle uzlaşma umutlarını bütünüyle kilitlemekten başka hiçbir şeye hizmet etmemektedir.

¹⁵⁰ McCarthy, Justin; **Ölüm ve Sürgün – Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus Olarak Temizleme İşlemi (1821-1922)**, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 1998, s. 9-10, 81-83, 102-104 ve birçok yer. Günümüzde Ermenistan Yahudilerinin göçe zorlanması ve mevcut ayrımcılıklar için bkz. Laçiner, Sedat; **“Armenia’s Jewish Scepticism and It’s Impact on Armenian-Israel Relations”**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 2, 2001.

¹⁵¹ Laçiner & Kantarcı; A.g.e., s. 31.

¹⁵² Hovannisian, Richard G. (ed.); **The Armenian Genocide – History, Politics, Ethics**, London, Macmillan, First Print, 1992, s. xxii.

4.1.7. Bitlis'ten Fresno'ya: Fresno'lu Karabian'lar – California'da bir Ermeni

Ailesinin 100 Yılı (From Bitlis to Fresno: 100 Years of an Armenian Family in California – The Karabians of Fresno)

Yine bir J. Michael Hagopian belgeseli. Hagopian 56 dakikalık belgeseli hem yazmış hem de yönetmiştir. 1997, Ermeni Film Vakfı (AFF) yapımı belgesel, Bitlisli Karabian sülalesinin, Amerika'daki 100. yılını anlatıyor. Belgesel siyasi mesajlar vermekten çok, Ermeni Film Vakfı'na para kazandırmak için yapıldığını söyleyebiliriz. Zira filmde Türkiye'ye yönelik siyasi mesajlar, Hagopian'ın diğer eserleriyle mukayese edildiğinde, yok denecek kadar az. İsimlerini ölümsüzleştirmek isteyen Karabian sülalesinin, vakfa para bağışı karşılığında bu belgeseli yaptırdığı kolayca anlaşılıyor.

Karabianlar'ın ilk Amerikalısı olan Krikor Karabian; 1896'da Bitlis-İstanbul-Fransa hattında başladığı macerasına California/Fresno'da nokta koyuyor ve buraya yerleşiyor. Krikor Karabian'la başlayan Amerikan rüyası, sülalenin diğer bireylerinin de ABD'ye gelmesiyle daha da büyüyor. Ve şu an Fresno'daki "Ararat Mezarlığı"nda yatan Krikor'un torunları ABD'deki 100. yıllarını kutluyorlar.

Belgesele göre Sultan Abdulhamid'in Ermenilerin katliam emrini vermesiyle katliamlar başlıyor ve Bitlis'te kalan son Karabianlar da 1915 Soykırımıyla hayatlarını kaybediyor.¹⁵³ Belgeselde Türklere yönelik bu iddialar sadece 1 dakikalık bir bölümü kaplıyor ve tekrar edilmiyor. Bunun dışında sadece bölge Ermenilerinin sosyal hayatları, ABD'de kök salarken yaşadıkları sıkıntılar vs. ele alınıyor.¹⁵⁴

Fresno'daki Ermeniler ABD'de ciddi bir ayrımcılıkla karşı karşıya kalmışlar. Yüzme havuzlarına girememişler, eğitim olanakları kısıtlanmış, mülk edinmekte zorluklar yaşamışlar.... Ancak 2. Dünya Savaşından sonra ayrımcılık azalmaya başlamış.¹⁵⁵

¹⁵³ **From Bitlis to Fresno: 100 Years of an Armenian Family in California – The Karabians of Fresno**, J. Michael Hagopian, Armenian Film Foundation, 1997.

¹⁵⁴ Amerikan Ermeni toplumunu sosyal yaşam açısından ele alan bir kaynak için bkz. Bakalian, Anny ; **Armenian Americans: From Being to Feeling Armenian**, New Brunswick (USA) & London, Transaction Publishers, 1992.

¹⁵⁵ **From Bitlis to Fresno: 100 Years of....**

Zamanla Ermeni toplumu kendi kiliselerini, kendi okullarını kurmaya başlamış. Eski nesil yerleşimciler İngilizce konuşamıyorlarmış. Bu onlara yönelik ayrımcılığın temel sebeplerinden biriymiş. Fakat şimdi tüm Ermeni “klanları” İngilizce konuşabiliyorlar. Gençler içinde çok olmamakla birlikte, hala akıcı bir şekilde Ermenice okuyup yazabilenler mevcut. Bu özellik, gençlere özel bir itibar kazandırıyor Ermeniler arasında. Zira belgeseldeki iddiaya göre, Ermeniler milli kimliklerini korumak için ciddi çaba sarf ediyorlar. Her ne kadar bu iddia edilse de, Ermeni gençlerle yapılan röportajlar bunu pek de doğrular nitelikte değil. Çünkü etnik grup içinde evlenmeyi buyuran görünmez yasaların aşıldığı hususu, birçok genç tarafından ifade edilmektedir. Mikrofon uzatılan genç bir Ermeni bayan; **“eskiden hep Ermenilerle evlenirdik. Sonraları yabancılarla evlenmek de doğal karşılanır hale geldi. Şu anda hep yabancılarla (Ermeni kökenli olmayan Amerikalılar) evleniyorlar”** demektedir. Yine bir başka genç Ermeni bayan, **“artık yabancılarla evlenebiliyoruz. Ama kültürel mirasımızı, Ermeni kimliğimizi, asla unutmuyoruz”** dese de; ABD’deki güçlü asimilasyon sisteminin, bu kimliği nesilden nesle aşındıracağı muhakkaktır. ABD’de anadilini bile konuşamayan nice Ermeni gencinin bulunması bunun önemli kanıtlarından biridir.

California/Fresno’daki Karabian, Simonian, Basmajian, Badigian, Avakian, Krikorian gibi - çoğu Bitlis kökenli - başlıca Ermeni ailelerinin fonlarıyla yapılan belgesel film; Ermeni toplumunun Amerikan toplumuna entegrasyon sürecinin 100 yıllık öyküsünü yansıtıyor. Ermeniler her zaman, içinde yaşadıkları toplumlarla tam anlamıyla kaynaştıkları,¹⁵⁶ hatta kimi zaman o toplumun neredeyse ana unsurlarından biri haline geldikleri iddiasındadırlar.¹⁵⁷ Batı Avrupa, özellikle Kuzey Amerika’daki durum değerlendirildiğinde, Ermenilerin durumu pek de abartmadıkları ortadadır.

¹⁵⁶ Özellikle ABD ve Kanada Devlet Başkanlarının her yıl yayınladığı 24 Nisan mesajları, Ermenilerin bu konuda haklı olduklarını göstermektedir.

¹⁵⁷ Bkz. Vartanian, Hrag; “Quebec’s Conflict with Diversity – French, English or Armenian?”, www.agbu.org/agbunews/

4.1.8. Herkes Burada Değil: Ermeni Soykırımı Aileleri

(Everyone's Not Here: Families of the Armenian Genocide)

1987 yapımı, 28 dakikalık belgeselin yapımcısı Amerika Ermeni Asamblesi'dir. (The Armenian Assembly of America - AAA) Yönetmen ve yapımcı olarak William S. Parsons'ı görüyoruz. Belgesel, daha çok eğitim kurumlarını hedeflemektedir. 28 dakikalık belgeselin yanında, bir de "**çalışma rehberi**" verilmektedir. Filmde bildik iddialar yinelenirken, ailelerin nasıl parçalandığı noktası üzerinde durularak, siyasi iddiaların üzerine bir de insani boyut açılmış, böylelikle Amerikan toplumu en zayıf noktasından yakalanmak istenmiştir.¹⁵⁸ Eser, Türklerin de aile dramları yaşadığı gerçeğini, görmezden gelmektedir.

4.1.9. Gizli Holocaust: 20. Yüzyılın İlk Soykırımı

(The Hidden Holocaust: The First Genocide of the 20th Century)

A&E Home Video şirketi tarafından yapılmış olan belgesel 45 dakikadır. Konu bildik konudur. Ancak eserin adından da görüldüğü gibi bu eserde de, Yahudi soykırımı olan Holocaust'la, 1915 olayları arasında paralellik kurulmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşım sadece Türkleri değil, Musevi cemaatinin de tepkisini çekmektedir.¹⁵⁹

Bilindiği gibi Hitler Almanya'sının Yahudilere karşı yaptığı soykırım, Modern Batı'nın işlediği en önemli suçlardan biridir. İsrail ve Uluslararası Musevi Cemaati yaşadıkları soykırımı, zaman zaman - hatta çoğunlukla - Filistin'deki ayrımcılık ve Ortadoğu'daki yayılcılık faaliyetlerini gizlemek için makyaj malzemesi olarak kullanabilmektedir. Burada karşılıklı bir alışveriş söz konusudur. Batı sadece bu soykırımı kabul ederek; Kızılderili ve Zencilere karşı yürüttüğü soykırımın üstünü örtmektedir. Soykırımlar ele alındığında sadece Musevilerin ele alınması ile gerçekten de; ne Kuzey ve Güney Amerika Yerlilerine, ne Afrika insanlarına, ne Asya - Pasifik bölgesindeki kırımlara, ne de Asya kırımlarına sıra gelmemektedir. Böylelikle hem Batı hem de İsrail, kendini daha rahat hissetmektedir.

¹⁵⁸ Laçiner & Kantarcı; A.g.e., s. 32.

¹⁵⁹ Laçiner & Kantarcı; A.g.e., s. 32.

Ermeni lobisi ise Musevilerin bu ayrıcalıklı konumunu çekememekte, pastadan kendisi de pay istemektedir. Bu anlamda soykırım lobisinin pastada gözünü diktiği dilim - en somut anlamda - Dağlık Karabağ ve Azerbaycan topraklarının bir kısmıdır. Ermenilerin yemek istediği ikinci dilim ise – ki bu oldukça uzun vadeli bir hedeftir – onların "Batı Ermenistan" dediği Türkiye'nin Doğusunda kalan toprakların bir kısmıdır. Ermenilerin bu ham hayali olacak iş değildir aslında. Ancak Batının politikalarıyla uyumluluğu vardır. Zira Türk Coğrafyası'nın parçalar halinde tutulması, Ermenilerin bu politikası ile oldukça uyumludur. Bu politika özellikle İran ve Rusya'dan büyük destek görmektedir.

Bu sebeple, Türkiye; 1915 olayları soykırımmış, değilmiş tartışmalarından ziyade, daha somut konulara yönelmelidir. Yani pastaya. Türk dış politikası 1915'te yaşanan asırlık olaylar yerine, günümüzde vuku bulan daha somut olaylara odaklanmalı, dikkatlerin başka aktörlerce bu gibi konular kullanılarak dağıtılmasına engel olunmalıdır. Kanımca temel problem başta Dağlık Karabağ olmak üzere, işgal edilmiş Azerbaycan topraklarıdır.

4.1.10. Kilikya... Yeniden Doğuş (Cilicia... Rebirth)

27 dakikalık belgesel, Ermeni Film Vakfı'nca finanse edilmiştir. Senaryo yazarı ve yapımcı olarak karşımıza çıkan isim yine J. Michael Hagopian'dır. Belgeselin tarih danışmanlığını ise California Üniversitesi'nden (Los Angeles) Prof. Avedis K. Sanjlan yapmıştır. Belgeselde, Ermenilerin Anadolu'nun Güneydoğusu ve bugünkü Suriye'nin bir kısmında büyük bir medeniyet yarattıkları iddia edilerek, Kilikya Krallığına atıfta bulunuluyor. Belgeseldeki iddialara göre, Birinci Dünya Savaşı'nda büyük bir katliama uğrayan Ermenilerden sağ kalanlar Suriye'nin Halep kentinde yeniden dirilmişler ve hayata dört elle sarılmışlardır.¹⁶⁰ Tipik bir Hagopian filmi olan "Kilikya"da diğer filmlerde olduğu gibi, Ermeniler, büyük felaketlere rağmen yılmayan, adeta sıfırdan yeniden ayağa kalkmayı başaran bir ulus olarak gösteriliyor. Bu anlayışın kendilerini **"Nuh Efsanesi"** ile ilişkilendiren Ermeniler arasında yaygın olduğu söylenebilir.¹⁶¹

¹⁶⁰ **Cilicia... Reborn (in Aleppo)**, J. Michael Hagopian, Armenian Film Foundation, 1987.

¹⁶¹ Laçiner & Kantarcı; A.g.e., s. 32.

Nuh Efsanesi, Ermeni propagandasının sürekli işlediği bir tema olarak oldukça ilginç bir konudur. Zira Ermeniler, Nuh Peygamberin soyundan geldiklerini iddia etmektedirler. Efsaneye göre Ermeniler, Büyük Tufan'ın ardından, gemisi Ağrı Dağı'na oturan Nuh Peygamber'in torunlarıdır. Ağrı Dağı'na sahip olmayı çok istemelerinin sebebi de budur. Zira Ağrı Dağı – Ermenice tabiriyle **"Ararat"** – onlar için ilahi bir mirastır. Ancak burada şöyle bir problem ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi İslam inancına uygun olarak Türkler, bütün Peygamberlere sadakatle inanmaktadır. Yani Türkler sadece Hz. Muhammed'e değil; tıpkı Hz. İsa, Hz. Musa gibi, Nuh Peygambere de, diğer bütün Peygamberlere duyduğu gibi dini bir bağlılıkla, inanç duymakta ve hepsini sahiplenmektedirler. Hal böyleyken İslam inancına göre bütün insanlık - Ermeni tezinin aksine - Nuh'un torunları sayılmaktadır. Buradan hareketle hiçbir ulusun, Hz. Nuh üzerinde hak iddia ederek siyasi taleplerde bulunmak gibi bir hakkı/ayrıcılığı yoktur. İlahi kaynaklara referansta bulunarak siyaset yapmanın, ne denli makul olabileceği konusu bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte, çok da makbul bir metot değildir.

Resim 3.8.

Resim 3.8.

Ermenilerin hak
İddia ettikleri
**"Tarihsel
Ermenistan"**

4.1.11. Tarihi Ermenistan (Historical Armenia)

Belgesel niteliğindeki 53 dakikalık film, J. Michael Hagopian tarafından yazılmış ve görüntülenmiştir. Seslendirmeyi gerçekleştiren ise Guy Runnion'dır.

Başta Ermeni Eğitim Konseyi olmak üzere birçok kurum ve kişi, belgesele sponsor olmuştur.

Yapımda bir grup Amerikalı Ermeni'nin “**anavatan**”larına yolculuk yapıldığı iddia edilmektedir. Belgeselde ifade edilen Ermeni “anavatan”ının şehirleri arasında sadece Erivan, Eçmiyazin, Garni gibi Ermenistan şehirleri değil; İstanbul, Ankara, Adana, Gaziantep, Harput, Van, Bitlis, Kars gibi Türk şehirleri de vardır.

İlk durak olan İstanbul'da, Osmanlı hanedanının özel mimarı, büyük Ermeni mimar Balyan'ın şaheseri, Dolmabahçe Sarayı'nın tanıtımı yapılıyor. Daha sonra Surp Pirgiç Ermeni hastanesi, Ermeni mezarlığı gibi tarihi mekanlar geziliyor. Sonrasında grup, İstanbul'dan Ankara'ya giderken, yol manzarası eşliğinde, ilk politik mesaj veriliyor: **“Türkler bölgedeki Ermeni medeniyetini istila etmiştir”**

Ancak, belgesel ekibi; Ankara'nın Doğu'suna geçince, **“Tarihi Ermenistan”**a ulaştığını ilan ederek,¹⁶² adeta mesaj bombardımana başlıyor.

Resim 3.9.

Resim 3.9.

Belgeselde tanımlanan “Tarihi Ermenistan” Batı ve Doğu sınırları tam belirtilmemiş olmasına rağmen, neredeyse 3 denize de sınırı bulunmaktadır.

Fonda çalan Türkçe musiki şarkılarıyla beraber Adana'ya geliniyor. Burada uzun uzun Kilikya Krallığına dair atıflar yapılıyor. İşin garip tarafı, sürekli Türkleri katliamcılıkla, barbarlıkla suçlayan Hagopian'ın, burada büyük bir şevkle Haçlı akınlarını övmektedir. Hem de son derece edebi bir üslupla:

¹⁶² Bkz. Resim 9. Kaynak. **Historical Armenia**, J. Michael Hagopian, Armenian Film Foundation.

“Adana bölgesinde bir kale. Kimbilir hangi Haçlı akınında yaptılar bunu. Ermeniler kim bilir ne yardımlar yaptılar bu kale için. Kim bilir kaç Ermeni kızı evlendi, Haçlı şövalyelerle...”

Bu tür filmlerin en önemli amaç ve hedefi, Ermenilerin Amerikalılıklarını kanıtlamanın yanında, Anadolu'nun da Ermenilerin “anavatanı” olduğu iddiasını desteklemektir.¹⁶³

Ancak Ermenilerin elde ettikleri imkanları, Anadolu'nun Türk yurdu değil de, aslında Ermenilerin anavatanı olduğu yönündeki çabalan desteklemek için kullanmalarının kesinlikle tarihsel, siyasal, hukuksal temeli yoktur. Dahası bu tutum, Ermeni lobisindeki; tarihi, siyasal ve hukuki bağnazlığın kanıtıdır. Ermenilerin ABD ve diğer ülkelerde, yerel toplumla başarıyla entegre olması, ileri sürdükleri fikirlerin aşırılığını/hukuksuzluğunu gölgelemek için kullanılmaktadır. Anılan belgesel de bu yöndeki çabalardan biri olarak değerlendirilmelidir.

4.1.12. Dağlık Karabağ: Ermeni Tarihinin Üçüncü ve Dördüncü Cildi (Nagorny Karabakh: The Third and Fourth Volume of the Armenian History)

60 dakikalık belgesel, 1988 Almanya yapımıdır. Yönetmen Don Askarian, yapımcı Don Askarian ve Margarita Woskanian'dır. Ermenice ve Rusça çekilen film, İngilizce ve Almanca altyazılı olarak Alman televizyonlarında da yayınlanmaktadır.¹⁶⁴ Şu anda piyasada satışı da yapılan film, tamamen Ermeni bakış açısı ile Azerbaycan devletini baskıcı ve hukuk tanımaz bir devlet olarak göstermektedir.

İddialara göre Askarian, 1988'de Karabağ için yapılan büyük gösterileri gizlice filme aldı, ardından bunları kaçırdı ve bu belgeseli ortaya koydu. Belgeselde doğal olarak sadece miting görüntüleri yok. Azerbaycan Türklerine dönük suçlamalar da yapılıyor. Ayrıca bugünkü Azerbaycan'ın önemli bir kısmını işgal etmiş bulunan

¹⁶³ Laçiner & Kantarcı; A.g.e., s.31-32.

¹⁶⁴ Edinilen bilgilere göre her yıl Nisan ayının son haftasında Alman televizyonları Ermeni belgesellerini göstermektedir.

Ermeniler **"mağdur kişiler"** olarak takdim ediliyor. Filmde çok sayıda tecavüz, işkence ve cinayet görüntüleri var ve bunlar Türkler tarafından gerçekleştirilmiş olarak sunuluyor. Birçok uluslararası festivalde gösterilen belgesele yönelik bir değerlendirme yazısının **"Etnik Temizlik Kirli Gerçeğinin Tasviri"** başlığıyla yayınlanmış olması, filmin Batı'daki etkisi hakkında fikir veriyor.

Film, son 10 yıldır Alman kamuoyuna odaklanan Ermeni lobisinin en önemli ürünlerinden biridir.¹⁶⁵

Askarian'ın bu çalışmasında gerçekler bütünüyle ters yüz edilmiştir. Bilindiği gibi Sovyetler Birliği dağılmadan önce başlayan çatışmalar, Kızıl Ordu'nun da Ermenilerle aynı safta mücadeleye katılmasıyla, Azerbaycan'ın işgali ile sona ermiştir. Bakü'yü köşeye sıkıştırmak için, Moskova'nın da destek verdiği düşünüldüğünde, Azerilerin hangi kuvvetle, ne şekilde Ermenilere zulmetmiş olabileceği sorusu yanıtızsız kalmaktadır. Belgeselde ileri sürülen katliam iddiaları açıkça gülünçtür. Bu sıradan bir Latin Amerika ülkesinin, ABD'yi işgal etmesi gibi bir şey. Bir an için gözlerinizi kapatıp hayal edin. Peru Ordusu'nun California Eyaletini işgal etmesi nasıl olanaksızsa; Azerilerin, söz konusu çatışmadaki asimetrik güç dengesi (güç dengesizliği demek daha uygun olur aslında) sebebiyle iddia edilenleri yapması olanaksızdır. Üstelik bölgedeki savaşı izlemek üzere giden uluslararası basın ve diğer gözlemcilerin aktardıkları, bölgeden gönderilen fotoğraflar ve video kayıtları, Ermenilerin işgal ettikleri bölgelerde tam anlamıyla dehşet saçtığını gözler önüne sermektedir.¹⁶⁶ Tüm dünya basınında yaptıkları katliamlar, resimleriyle birlikte çarşaf çarşaf yayınlanmıştır. Ama kısa bir süre. 1992 Mart ayının başlarında; bölgedeki muhabirleriyle tüm gelişmeleri yorum, fotoğraf ve video kayıtlarıyla dünyaya gösteren dünya basını, bir anda yayınlarına nokta koymuştur. Bugün korkunç katliamların üzerinden 14 yıl geçti. Dünya basınında, Azerbaycan işgali ve Ermenilerce yapılan katliamlar neredeyse hiç işlenmemektedir. İşin ilginç yanı, kanımca Türk basınında bile, konu yeterince işlenmemektedir.

¹⁶⁵ Laçiner & Kantarcı; A.g.e., s. 34-35.

¹⁶⁶ Azerbaycan topraklarında gerçekleştirilen Ermeni katliamları için bkz. Atıfta bulunulan gazete haberleri, olayları yerinde gören muhabirlere aittir. Bu kişiler aynı zamanda görgü tanıklarıdır. Cengiz, Kürşad; **Katliam (Fotoğraf Albümü)**, İstanbul, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, 1993; Quinn, Paul; "Armenians killed 1000, Azeris Charge", Boston Globe, 3 Mart 1992; Goltz, Thomas; "Armenian Soldiers Massacre Hundred of Fleeing Families", The Sunday Times, 1 Mart 1992; "Corpses Litter Hills in Karabakh", The Times, 2 Mart 1992; Smolowe, Jill; Zarakhovitch, Yuri; "Massacre in Khojaly", Time, 16 Mart 1992.

4.1.13. Dağlardaki Karanlık Orman (Dark Forest in the Mountains)

Karabağ Konusu, Ermenilerin kendilerini aklayabilecekleri belki de en son konudur. Uluslararası hukuk kurallarını açıkça ihlal ederek bir devletin topraklarının % 20'sini işgal eden ve bir milyon kişiyi mülteci durumuna düşüren Ermeni saldırganlığını savunabilmek oldukça güçtür. Ancak sinema büyülü bir alandır. Kameralar her zaman doğrulan ve gerçekleri göstermez. Ekrana her zaman haklılar yansımaz. Son dönem Ermeni filmleri bunun en güzel kanıtıdır. "Dağlardaki Karanlık Orman" bu tür belgesel filmlere iyi bir örnek oluşturur. Roger Kupelian'ın bu filminde suçlu ile masum yer değiştirmiştir. Birçok sinema salonunda ve üniversite kampüslerinde gösterilen bu film, Ermeni sinemasının güncel konularda da oldukça etkili bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.¹⁶⁷

Yönetmen Kupelian, belgeseli çekme sebebini şu sözlerle açıklıyor:

"O dönemde Kafkasya'da, Azerbaycan ile yeni bağımsız olan Ermenistan arasında çok bilinmeyen bir savaş vardı. Bir Bosna durumu söz konusuydu. Azerbaycan Hükümeti, Stalin döneminde çizilmiş bulunan sınırlarda, etrafı çevrilmiş bir Ermeni grubunu bölgeden çıkarmaya ve baskı altına almaya çalışıyordu. Basın konuyla ilgili bazı şeyler yazıyordu, ancak bunlar etkili olmaktan uzaktı. Bölge ile geçmişten gelen kan bağları bulunan bir kişi olarak bunun, oraya gidip gerçek bir hikayeyi filme çekmek için iyi bir fırsat olduğunu düşündüm."¹⁶⁸

Kupelian'ın sözleri konuya yabancı olanlar açısından makul bulunabilir. Ancak bölgede yaşanan durum hiçte onun anlattığı gibi değildir. Bir kere Azerbaycan'da halen az da olsa bir Ermeni nüfusu söz konusudur. Ancak günümüzde Ermenistan'da yaşayan tek bir Azeri yoktur. Yine belgeselde tekrar edilen iddiaların aksine, Ermenistan Ordusu yaklaşık 1.000.000 Azeri'yi Anayurdundan sürmüştür. Daha da korkunç olanı, işgal bölgesinden kaçamayan tüm Azeriler; genç, yaşlı, çoluk

¹⁶⁷ Laçiner & Kantarcı; A.g.e., s. 35.

¹⁶⁸ Laçiner & Kantarcı; A.g.e., s. 35.

çocuk, kadın, erkek demeden katledilmişlerdir. İlişikteki resimler katliamın kanıtı olan yüzlerce resimden, sadece bir kısmıdır.¹⁶⁹

Azerbaycan'ın genel nüfusunun 8.000.000 civarında olduğu düşünüldüğünde; 1/8'i mülteci durumunda olan bir ülkenin karşılaşıcağı zorluklar ortadadır. Daha kolay anlaşılması bakımından Türkiye üzerinden örneklemek gerekirse, Türkiye'de 9 milyon (9.000.000) mültecinin yaşadığını düşünün. Ülkenin bütün dengeleri alt-üst olurdu. Azerbaycan, Ermenistan'ın saldırgan dış politikası nedeniyle 1992'den bu yana tam bir sefalet yaşamaktadır. İşte Kupelian'ın bu belgeseli, Azerbaycan'daki bu insanlık dışı manzaranın üstünü örtmek amacıyla çekilmiştir.

ABD'nin, **"Ermenistan'ı işgal ettiği"** gibi komik/bağnaz (bu gerekçe için ne denilebilir ki?) bir gerekçeyle Azerbaycan'a yapılan yardımları donduran 907 No'lu yasası ve Arjantin Senatosu'nun 5 Mayıs 1993 tarihli uluslararası toplumu **"Otonom Dağlık Karabağ ve Ermenistan'a"** destek vermeye davet eden kararı, AB'nin Azerbaycan'ın işgali karşısında Ermenistan'ı açıkça kınamaktan uzak olan belgeleri... vs. bu gibi belgesellerin kamuoyuna sürekli olarak aktarılmasıyla mümkün olmaktadır.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Katliam resimleri için kaynak: Cengiz, Kürşad; **Katliam (Fotoğraf Albümü)**, İstanbul, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, 1993; Quinn, Paul; "Armenians killed 1000, Azeris Charge", Boston Globe, 3 Mart 1992; Goltz, Thomas; "Armenian Soldiers Massacre Hundred of Fleeing Families", The Sunday Times, 1 Mart 1992; "Corpses Litter Hills in Karabakh", The Times, 2 Mart 1992; Smolowe, Jill; Zarakhovich, Yuri; "Massacre in Khojaly", Time, 16 Mart 1992. Resim ve video görüntüleri için ayrıca bkz. <http://www.khojaly.net/photo.html>, <http://www.khojaly.org/photos/>, <http://www.come.to/khojaly>, <http://www.khojaly.org/video/>, http://www.chingizmustafayev.com/video_arxiv.php.

¹⁷⁰ 907 No'lu yasanın ABD ve Azerbaycan dış politikasına etkileri için bkz. Cabbarlı, Hatem; **"Azerbaycan-ABD ilişkilerinde 907 Sayılı Ek Madde Engeli"**, Ankara, ASAM, Küresel Değerlendirme Bülteni, 16 Aralık 2004; Arslanlı, Araz; **"ABD'de Adaletsizliğe Verilen Ara: 907 Sayılı Ek Maddenin Uygulanmasının Durdurulması"**, Ankara, ASAM, Stratejik Analiz, Sayı 21, Ocak 2002, s. 55–62. Karabağ'ın işgali ve tarihi konularda yabancı parlamentoların çıkarttıkları yasa ve kararlar için bkz. Lütem, Ömer E.; **"Olaylar ve Yorumlar"**, Ankara, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Periyodik Yazı Dizisi.

Resim 3.10.

Resim 3.11.

Resim 3.10. (Üstte)
Ermeniler tarafından bütün
bireyleri öldürülmüş bir
Azeri ailesi.

Resim 3.11. (Solda.)
Katledilen Azeri çocuklar.

Resim. 3.12.

Resim 3.12.
Ermenilerce katledilen yaşlı
bir Azerbaycan Vatandaşı.

Resim 3.13.

Resim 3.13.

Ermeni işgalinde
katledilen çocuklar

Resim 3.14.

Resim 3.14.

Ermeni işgalinde
katledilen çocuklar

Resim 3.15.

Resim 3.15.

Asılarak öldürülmüş
Azeri bir genç

Resim 3.16.

Ermeni asker ve milisleri, Azerbaycan işgalinde akla hayale sığmayacak gaddarlıkta işkenceler uyguladılar.

Resim 3.16.

Bacakları ve cinsel organı kesilen bir Azeri.

Resim 3.17.

Annesinin karnı yırtılarak öldürülmüş doğumu yakın bir bebek.

Resim 3.17.

Resim 3.18.**Resim 3.18.**

Yüzünün derisi yüzülerek öldürülen bir Azerbaycan vatandaşı.

Ermeni işgalcilerin, basitçe öldürmekten zevk almadıkları, bu işi bir oyun oynar gibi zevkle yaptıklarının bir kanıtı.

Resim 3.19.**Resim 3.19.**

İşgal bölgesinden kaçamayan bütün siviller, yaş ve cinsiyet ayırt edilmeksizin, Ermenilerce öldürüldüler.

Resim 3.20.**Resim 3.20.**

Babası ve abisiyle birlikte öldürülen bir çocuk.

Resim 3.21.**Resim 3.21.**

Yandaki iki resim aynı kız çocuğuna ait.

Resim 3.22.

İkinci resimde görüldüğü gibi, muhtemelen tecavüz edilerek öldürüldü.

Resim 3.22.**Resim 3.23.****Resim 3.23.**

Ermeni vahşetinin yok ettiği bir aile daha. Annenin cesedi çocuğun üzerinde duruyor. Muhtemelen üstüne kapanarak çocuğu korumak istemiş. Etraf cesetlerle dolu.

Resim 3.24.**Resim 3.24.**

Ermeniler tarafından, yakın mesafeden infaz edilen bir Azerbaycan vatandaşı.

Resim 3.25.

İşgal ve katliamların yol açtığı mülteci (Kaçkın) akını

Resim 3.25.

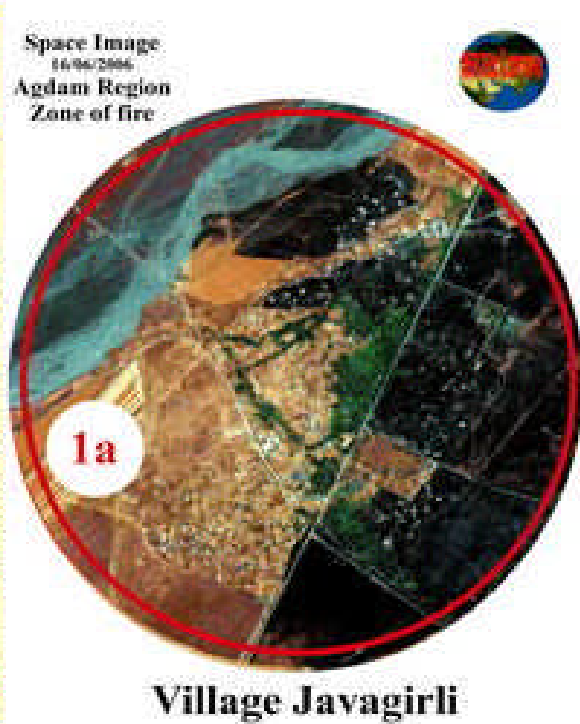
Azerbaycan işgalinin kalıcı sonucu, yerinden yurdundan kovulan bir milyon civarında Azeri oldu. Bu mültecilerin (kaçkın/kaçkın) çoğu, 1992'den bu yana, Azerbaycan'da yük vagonlarında, mülteci kamplarında, yokluk içindeki barakalarda elektrik ve sudan yoksun bir şekilde yaşamak zorunda bırakıldı. Azerbaycan'da her 8 aileden biri, halen kaçkın konumundadır.

İşgal ettiği topraklardan çekilmemekte ısrar eden Ermenistan'ın son hamlesi, mültecilerin ebediyen dönmelerini engellemek için, tüm yapıları imha etmek oldu. Yeterince yıkım malzemesine sahip olmayan Ermenistan, bu yıkım işini, işgal altındaki toprakları tamamen ateşe vererek gerçekleştirmektedir. 2006 Haziran'ından bu yana sistemli bir şekilde bütün ormanlar, tarlalar, fundalıklar, köyler ve şehirler ateşe verilmektedir. (Bkz. 16 Haziran 2006 tarihli uydu resimleri.)¹⁷¹

Resim 3.26.

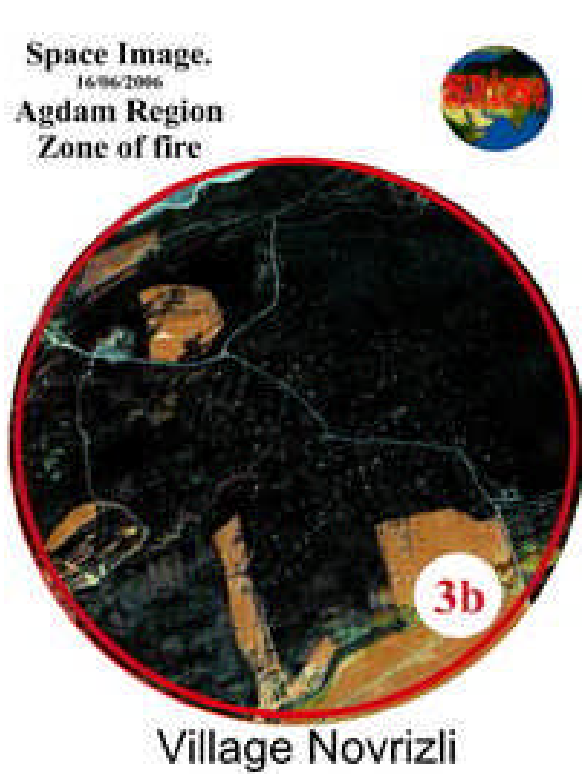

Resim 3.27.

¹⁷¹ Yangınlara ilişkin uydu resimleri çok daha yüksek çözünürlükte Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı resmi sitesinde mevcuttur. <http://www.mfa.gov.az/>

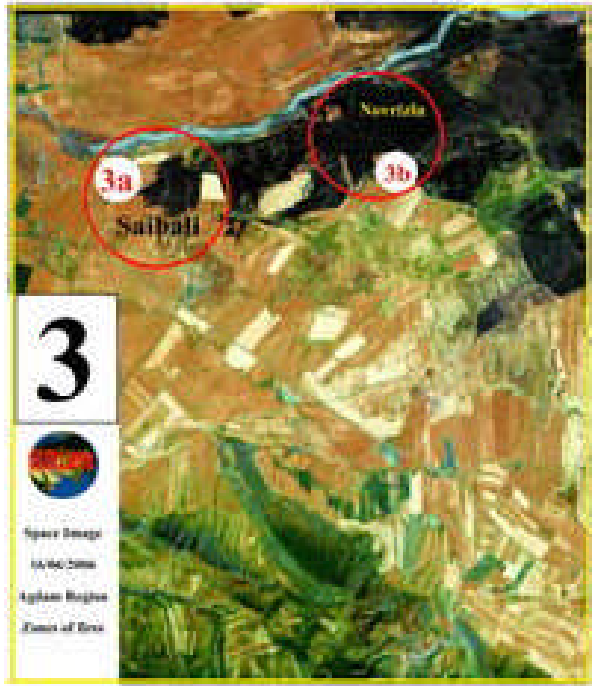
Resim 3.28.

Resim 3.29.

Resim 3.30.

Resim 3.31.

4.1.14. Ermenistan İçin Manda Yönetimi (Mandate for Armenia)

25 dakikalık bu belgeselde “**çok gizli**” bazı Amerikan belgelerinin ortaya çıkarılarak, tarihe ışık tutulduğu iddia ediliyor. Dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson'un, General James G. Harbord'u araştırma yapması için Anadolu'ya göndermesini konu alan belgeselde, bilinen Ermeni iddiaları tekrar ediliyor. Filmde sıkça Ankara, İstanbul, Harput, Diyarbakır, Mardin, Erzincan, Erzurum ve Erivan görüntüleniyor. General Harbord'un meşhur raporunun cimbızlanarak verildiği belgesel, Ermenileri manda konusunda yaşadıkları hayal kırıklığını ifade ediyor.¹⁷²

Filmin tarih danışmanlığı ve seslendirmesini Prof. Richard G. Hovannisian {California Üniversitesi} yapmış. Ayrıca tarih danışmanı olarak James B. Gidely'den de (Kent State University) yararlanıldığı belirtilmektedir.

Ermenilerin bulduğu bu “**çok gizli belgeler**”e daha önceki başlıklarda değindiğimizden burada bu konuya tekrar girmiyoruz. Ancak soykırım lobisinin ortaya attığı çok gizli belgelerin genellikle savaş zamanında dağıtılan propaganda broşürleri, sonradan düzenlenmiş sahte belgeler vs. gibi şeyler olduğunu hatırlatmakta fayda var.

4.1.15. Halkım Nerede? (Where are My People?)

Klasikleşmiş bir Michael J. Hagopian yapımı. 28 dakikalık bir belgeseldir. Birinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki dönem, Ermeniler açısından değerlendirilmektedir. 1965 yapımı filmin "Ermeni soykırımı" iddialarını belgeselleştiren ilk yapım olduğu belirtilmektedir.¹⁷³

4.1.16 . Amerikalı Ermeniler (The Armenian Americans)

Diaspora (özellikle de ABD ve Kanada) Ermenileri arasında gözlemlenen en çarpıcı özellik, birbirlerine olan bağlılıklarıdır. Belli bir başarıyı yakalamış olan

¹⁷² **Mandate for Armenia**, J. Michael, Hagopian, Armenian Film Foundation.

¹⁷³ Laçiner & Kantarcı; A.g.e., s. 36.

Ermenilerin, kendilerinden daha alt düzeyde olan Ermenilerin yükselmeleri için ellerinden geldiğince yaptıkları yardımlar, diğer bütün etnik gruplara örnek olacak düzeydedir. "Amerikalı Ermeniler" adlı belgesel de benzer bir anlayışın ürünüdür. ABD'de başarılı olmuş ünlü Ermenilerin hayat hikayelerini anlatan filmin vermek istediği mesaj da, Ermenilerin Amerikan kültürünün ayrılmaz bir parçası haline geldikleri ve Amerikan kültürüne vazgeçilemez katkılarda bulunduklarıdır. Filmde, Türklerden çok da hoş bahsedilmediği kolaylıkla söyleyebiliriz..

90 dakikalık belgesel 2000 yılında yapılmış. Dili İngilizce. Yapımcısı ve yönetmeni Andrew Goldberg.

Tanıtımı yapılan isimler arasında Tenisçi Andre Agassi, yazar Peter Balakian, aktör Mike Connors, aktör - yazar Eric Bogossian, aktrist –yazar Andrea Martin, NCAA basketbol koçu Jerry Tarkanian, Şarkıcı Cher gibi ünlü Ermeni isimler bulunuyor. Bunlara ek olarak birçok tanınmış sima da, bu filmde kendine yer bulmuştur. Bu isimlerden bazılarının birçok sinema projesinde bir araya gelmesi, aralarındaki bağı da ortaya koymaktadır.¹⁷⁴

Filmin jeneriğinden sonra birde sürpriz yapılmış. Çünkü jenerik bittikten sonra da belgesel devam ediyor. Ek röportajlara ilaveten, 1922 yapımı, Ermeni soykırım iddialarını ekrana getiren bir sessiz filmin, "Ravished Armenia"nın görüntüleri ekrana getiriliyor. Anılan film, sessiz sinema döneminde yapılan ve soykırım iddialarını beyaz perdeye taşıyan, ilk film olma özelliğini de taşımaktadır.¹⁷⁵

4.1.17. California Ermenileri: İlk Kuşak

(California Armenians: The First Generation)

Bir Michael J. Hagopian yapımı daha. 30 dakikalık bir belgeseldir. California Ermenilerinin özellikle Osmanlı İmparatorluğu'ndan (filmde ısrarla "Türkiye" olarak belirtiliyor) bu bölgeye nasıl geldikleri ve ne gibi zorluklarla karşılaştıkları anlatılıyor. Film, soykırım iddialarına da geniş yer vermiştir. Filmde vurgulanan bir diğer önemli

¹⁷⁴ Laçiner & Kantarcı; A.g.e., s. 36.

¹⁷⁵ **The Armenian Americans**, Andrew Goldberg, WLIW21 Production, 2000.

nokta, ABD'ye gelen ilk Ermenilerin, tıpkı zenciler gibi, ayrımcılığa maruz kalmış olmalarıdır.¹⁷⁶

4.1.18. Ağrı Dağı İşareti (Ararat Beckons)

Ağrı Dağı'nı ve Ermeniler için önemini anlatan 49 dakikalık bu belgeselde sanatsal bir dil kullanılıyor. Ermeni iddiaları ile sanatın birleştiği bir yapıt. Hagopian yapımı olan belgeseli Mike Connors seslendirmiş. Filmin yapımı İngilizce ama Ermenice versiyonu da var. 1995'te yapılan belgeselin tanıtımında, filmlerin Türkiye'den uzun uğraşlar sonucu kaçırıldığı iddia ediliyor.¹⁷⁷

Ermeniler tarafından yapılan belgesellerde, eseri daha gizemli hale getirmek için ısrarla belgelerin Türkiye'den gizlice kaçırıldığından filan bahsedilmektedir. Bu yöntem basit bir pazarlama stratejisi olmaktan ziyade, Türkiye'yi **despot bir ülke, bir diktatörlük** olarak gösterme güdüsüyle kullanılmaktadır.

4.1.19. Ağrı Dağı'na Dönüş (Back to Ararat)

"Ağrı Dağına Dönüş" adlı belgesel Ermenilerin "soykırım" iddialarını ele alıyor. İlginçtir, yapımcı firma filmin tanıtımını "bu olayı ele alan ilk film" cümlesiyle yapıyor. Oysa filmin yapım yılı 1988. Belgeseli, İsveçli yapımcı Pea Holmquist yönetmiş. Piyasada halen satılmakta olan 100 dakikalık filmin kopyaları, birçok Amerikan halk kütüphanesinde bulunmaktadır. 8 Haziran 1989 günü Boston Globe'daki yorum, belgeselin Batı kamuoyundaki etkisinin boyutlarını gözler önüne seriyor:¹⁷⁸

"Ağrı Dağı'na Dönüş'ün en güzel sahnesi, 1915'ten sağ kurtulmayı başaranlar ile yapılan mülakatların olduğu kısım.(Bu kişiler o zaman çocuktuk. Şimdi ise 80'li yaşlardalar) Bu sahneler bizleri bir zamanlar Ermenistan olan Türkiye'nin güzel fakat boş kırsal kesimine götürüyor. Hala oralarda yaşayan yaşlı bir kadın "kendi ülkemde mülteci gibiyim" diyor. Şu anda Almanya ve

¹⁷⁶ California Armenians: The First Generation; J. Michael Hagopian, Armenian Film Foundations.

¹⁷⁷ Laçiner & Kantarcı; A.g.e., s. 37.

¹⁷⁸ Nakleden, Laçiner & Kantarcı; A.g.e., s. 37.

New York'ta yaşayan hayatta kalanlar, bunun nasıl olduğunu anlatıyor. Ermeniler vuruldular, kuyulara atıldılar, bıçaklandılar yada bir çoğunun sonunda öleceği Suriye'ye yolculuğa zorlandılar. Bir çoğuyusa mağaralarda diri diri yakıldılar. Türkiye Hükümeti hala Ermenilerin üçte ikisini yok eden bu katliamı tanımayı reddediyor. Hatta tanımak yerine "yeniden yerleştirme"den yada savaş şartlarından kaynaklanan her iki tarafın kayıplarından bahsedebiliyor... Film tarihi belgesel türü için iyi bir çalışma. Ancak bazen günümüz olaylarına kayarak odak noktasını kaybediyor. Örneğin belgeselde bir Türk diplomatını vuran aşırı bir Ermeni ile röportaj var. Yine anayurtlarının bir gün Türkiye'den kurtarılacağını düşünen, New York'ta yaşayan hayalperest genç bir çiftle yapılmış bir röportaj daha var".

Filmin Türkiye'de yapıldığı söylenen çekimlerinin bulunduğu kısımda 92 yaşında, yaşlı bir kadınla yapılan söyleşi de var. O dönemi büyük bir üzüntüyle anan yaşlı kadın, çekim ekibine **"eğer polis duyarsa sizi alır götürürler. Dikkatli olun"** diyor. Elbette bunu söyleyen yaşlı kadının, Anadolu'nun bir köyünde onlarca yıl nasıl kalabildiği sorusu filmde hiç sorgulanmıyor.¹⁷⁹

4.1.20. Miras (Legacy)

Yapımcı, senarist ve yönetmen olarak yine Michael J. Hagopian'ı görüyoruz. Türkleri kötüleyecek ne varsa bu 23 dakikalık belgeselde bulmak mümkün. Film; Ermenilerin, Suriye çöllerinde Türkler tarafından öldürülmelerine kadar birçok iddiayı dile getiriyor. Anılan belgesel bununla da kalmayıp İzmir'i Türklerin yaktığına kadar götürülüyor olayı.

¹⁷⁹ Laçiner & Kantarcı; A.g.e., s. 37.

Filmi seslendirenler George Deukmejian, Mike Connors ve Walter Karabian.¹⁸⁰ George Deukmejian'in, Ermeni kökenli (eski) California valisi olduğunu da belirtelim.

4.1.21. Burası Ermenistan (This is Armenia)

60 dakikalık İngilizce belgesel. Yönetmen Arsen Aslanian. 1988 yapımı belgeselin yapımcısı MNG/Paradise.

4.1.22. Soykırım Etkeni (Genocide Factor)

ABD'de son yıllarda gösterime giren bir diğer film, "Soykırım Etkeni" adlı yapımdır. Dört bölümlük belgeselin özellikle ilk bölümünde Türklere geniş yer ayrılmıştır.

Eser, Ermeni lobisinin, Ermeni iddialarını nasıl bir devinime tabi tuttuğunun önemli kanıtlarından biridir. Ermeni iddiaları ilk ortaya çıktığı günden beri sürekli olarak kendisini yenilemektedir. Üstelik bu, İddiaların hemen her boyutunda göze çarpmaktadır.

Örneğin ölü sayısını ele alalım. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış senetlerinin imzalandığı dönemlerde, birçok kongre toplanmış ve sonuçta imza edilen antlaşmalarla Osmanlı İmparatorluğu fiilen tarihe karışmıştır. Anılan toplantılarda Ermeniler daima birçok delegasyon tarafından temsil edilmiş, elde ettikleri uluslararası destekler sayesinde hemen her konuda seslerini duyurabilmişlerdir. Ancak bu delegasyonların aktardıkları ölüm rakamları çoğunlukla tutarsız olmuştur. Öldüğü iddia olunan Ermeni nüfusuna yönelik rakamlar ilk etapta 600,000 olarak beyan edilmiş, sonra 800,000 olmuştur. Zamanla bu rakam çok daha yukarılara taşınmıştır.

Hatta Encyclopedia Britannica gibi, ciddiyetiyle tanınan yapıtlar bile bu konuda vahim yanlışlıklar sergilemişlerdir. Zira ansiklopedinin 1918 baskısında ölen

---

¹⁸⁰ Laçiner & Kantarcı; a.g.e., s 38.

Ermeniler için 600,000 rakamı verilirken; bu sayı, 1968 baskısında esrarengiz bir şekilde 1.500.000'a yükselmiştir.¹⁸¹ Yine 25 Nisan 2002 yılında Galler Ulusal Meclisi'nin (İngiltere) "Ermeni soykırımı"nın anan kararında, Ermeni kayıpları şaşırtıcı bir şekilde 2.140.000'e yükselmiştir.¹⁸² İnternet gibi daha denetimsiz ortamlarda ise 3,000,000'a varan rakamlar bile telaffuz edilebilmektedir.

Ancak tek problem bu değildir. Ermeni iddiaları sadece rakamlar açısından değişim göstermemektedir. Sahip olduğu argümanları da günün koşullarına göre yeniden biçimlendirmektedir. Sadece yeni rakamlar değil, yeni argümanlarla da iddialarını desteklemektedirler. Bu amaçla el atılan son konu ise PKK/KADEK/KONGRA-GEL (veya bir sonraki ismi her ne olacaksa) terörizmi ve Türkiye'nin terörizme karşı verdiği mücadeledir.

Soykırım lobisince dile getirilen son iddialar, 1915 olaylarına yeni teorik yaklaşımlar getirmektedir. Buna göre **"Türklerin Ermenilere soykırım yapmamış olması olanaksızdır"**. Soykırım lobisine göre bunun sebebi tarihseldir. Zira **"soykırım Türklerin devlet geleneğinin önemli bir parçasıdır"**. Teorinin güncel açılımına göre **"zaten Türkler bugünde Kürtlere soykırım yapmıyorlar mı?"**.¹⁸³

Son dönemlerde Ermeni lobisince daha sık seslendirilmeye başlanan bu iddianın önemli açılımlarından biri de "Soykırım Etkeni" (Genocide Factor) adlı belgesel filmidir.

Dünyadaki soykırımları ve insanlık suçlarını kamuoyuna anlatmayı hedefleyen film, aslında sadece Türkiye düşmanlığı içermektedir. Film, Türklerin 1915 senesinde, Ermenilere vahşice soykırım uyguladığını iddia etmektedir. Filmin diğer önemli teması ise terör Örgütü PKK/KADEK'e (veya bundan sonra alacağı isim her neyse) karşı yürütülen mücadelenin aslında Kürtlere yönelik bir soykırım hareketi olduğudur.⁴² ABD tarafından terör örgütleri listesine alınan bir örgütün, Amerikan televizyonlarında bu şekilde kamuoyuna yansıtılması şaşırtıcıdır.

¹⁸¹ Forstnet'in hazırladığı "Ermeni Sorunu" CD-ROM'u. Ayrıca bkz. www.ermenisorunu.gen.tr

¹⁸² Sedat Laçiner & İhsan Bal; **"İngiltere Ermenileri Lobicilik ve Ermeni Sorunu"**, Ankara, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 1, Sonbahar 2002, s 116.

¹⁸³ Bu oldukça aşın bir yaklaşımdır. Daha çok PKK'nın yayın organlarınca dile getirilmektedir. Ermeniler genellikle bu iddiayı ilk elden dillendirmemekle birlikte, anılan kaynaklara atıfta bulunmaktadır.

PKK terörizmi 30,000'in üzerinde can kaybına, binlerce kişinin sakat kalmasına ve milyarlarca dolar ekonomik kayba sebep olmuştur. Toplumsal doku üzerinde açtığı moral yara ise bu sonuçların daha ötesindedir. Yol açtığı silinmez yaralarla Türk toplumsal hayatında derin izler bırakan PKK, birçok ülke ve kurum tarafından terör örgütleri listesine dahil edilince, isim değişikliğine gitmiş ve KADEK/KONGRA-GEL gibi adlarla varlığına devam etmiştir. Günümüzde fazla aktif olamamasının tek nedeni örgütün içine girdiği belirsizlik sürecidir. Örgüt, zayıflığını gizlemek amacıyla **"barış için ateşkes"** gibi yapay sloganlarla, yeni bir propaganda süreci başlatmıştır. Oysa bu politika, Örgütün eylem gücü kazanmak amacıyla yaptığı bir zaman kazanma çabasından başka bir şey değildir. Avrupa'da örgütün bu politikasına ısrarla prim veren birçok ülke vardır. Öyle ki kimi zaman bu tip hadiseler, Türkiye'de neredeyse haber değeri bile taşımamakta, gazetelerin ancak iç sayfalarında yer bulabilmektedir.

Ancak daha en başında, örgütü terör listesine alan ABD'nin medya aracılığıyla yapılan bu tip yanıltıcı yayınları görmezden gelmesi dehşet vericidir. **"Bizim teröristimiz kötü, sizin teröristiniz iyi"** şeklinde niteleyebileceğimiz bu son dereceli sakıncalı anlayış; sadece Türk - Amerikan ilişkilerinin geleceğine değil, ABD'nin 11 Eylül sonrası yürüttüğü uluslararası terörizmle mücadele programına da gölge düşürmektedir. Esasen Irak işgali boyunca Irak'taki güvenli bölgede üslenen PKK'nın, Türkiye'ye yaptığı saldırılar ve ABD tepkisizliği, Amerika'nın terörizmle mücadelesinin zaten pek gölge düşecek bir tarafı kalmadığını göstermektedir.

Ermeni lobisinin "soykırım" iddiaları Türkler için moral anlamda büyük önem taşımaktadır. Ancak bu konu Türklerin 24 saat gündemini oluşturan bir konu değildir. Ancak soykırım lobisinin aktifliği ölçüsünde, Türk kamuoyunda ses getirmektedir. Ermeni sorunu, Türk toplumunun gündelik hayatında, bırakın hayat pahalılığı, işsizlik gibi temel iç politika sorunlarını; toplumun dış politika gündeminde bile pek bir yer tutmamaktadır. Ancak iş Ermeni lobisi, Rum lobisi ya da hangi lobi olursa olsun; PKK/KADEK'e destek anlamına gelebilecek davranışlar göstermeye gelince işin rengi değişmektedir. Türkiye'de PKK terörüne karşı şehit vermeyen şehir, kasaba hemen hemen yok gibidir. Ve Türkler bu konuda çok ciddidir. 1915 olaylarını "soykırım" olarak nitelendirmek farklı bir konudur. Hatta denilebilir ki birçok uzman, sorunu

"low politic" (nispeten öncelikli olmayan) bir konu olarak değerlendirebilmektedir. Ancak terör sorunu ısrarla belirttiğimiz gibi çok farklı bir konudur. Bir noktadan sonra soykırım lobisinin aktiviteleri ne yönde olursa olsun. Ama konu PKK ya da KADEK – ya da bir sonraki ismi ne olursa - olduğu zaman; Batılı ülkelerin, kendi içlerindeki Türk karşıtı lobilere karşı önlem almamaları, toplumlararası ilişkilerde kalıcı zararlara yol açabilir.

4.1.23. Umutsuz Saatler (Desperate Hours)

Batıda sıklıkla işlenen **"barbar Türk"** imajına rağmen, bunun böyle olmadığını ileri süren yapımlar da mevcuttur. Ancak bu tip yapımların; sayıca, oldukça az olduğu açıktır. "Umutsuz Saatler" de bu belgesellerden biri.

Yaşadıkları toplumun önemli unsurlarından biri olmaları, Ermenileri o ülkenin iç ve dış politikasında söz sahibi yapmıştır. Ancak Ermenilerin bu güçlerini oldukça bağnaz fikirler çerçevesinde kullandıkları acı bir gerçektir. Zira ortalama bir Ermeni sitesi incelendiğinde bile, bu bağnazlık bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmaktadır. Dışardan bakan ulusların, Türklere yönelik değerlendirmelerde daha adil olacağı açıktır. Bu belgeselde, anılan adil çabalar arasında sayılabilir.

"Umutsuz Saatler" karamsar bir ölüm hikayesi olmaktan ziyade, bir umut öyküsü. Zira belgeselde Ermenilerce onca iftira atılan Türklerin, sayısız Musevi'yi nasıl ölümden kurtardığı anlatılıyor. Genellikle Musevi toplumu tarafından izlenen ve gösterildiği salonlarda ayakta alkışlanan yapım, ABD Musevi toplumu tarafından yapılmıştır. Belgesel, ABD Türk toplumunda da büyük bir beğeniyle karşılaşılmıştır.

Filmin Chicago - Wilmet'teki gösteriminden önce bir konuşma yapan Türkiye'nin Chicago Başkonsolosu Yavuz Aktaş, İsrail Başkonsolosu Moche Ram ve ABD'deki ünlü Musevi kuruluşu Anti-Defamation League başkan yardımcısı Joel Sprayregan; Türkiye'nin, Musevilerin zor günlerinde gösterdiği çabalardan ve sergilediği insanlıktan bahsetmişlerdir. Chicago'daki Türkler, ABD'deki Ermeni lobisinin Musevileri yanlarına alma çabalarına karşı, Türk-İsrail dayanışmasının da

bir belgesi olan "Umutsuz Saatler" filminin, Amerikan parlamenterlere gösterilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.¹⁸⁴

"Umutsuz Saatler"de, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Musevi soykırımı döneminde Türkiye'nin Musevi göçmenlere kucak açması anlatıyor. Filmde, Fransa, Rodos ve Bulgaristan'da yaşayan Musevilerin, Türk diplomatlarının çabasıyla, kendilerine diplomatik pasaport verilerek Türkiye'ye ve oradan da Filistin'e kaçırılması anlatılıyor. MainStreet şirketinin sunduğu "Umutsuz Saatler" filmi, Berenbaum Group ve Shenandoah Film tarafından hazırlandı. Filmin yapımcılığını Victoria Barrett, Dr. Michael Berenbaum ve tarihçi Ronaid Goldfarb üstlenirken; yönetmenliği de Victoria Barrett yaptı.

Burada Ermeni Propagandasına karşı bize aktif destek veren - Azerbaycan dışındaki - tek ülke olan İsrail'den biraz bahsetmekte fayda var. Daha 1400'lü yıllarda İspanya'dan kurtarılmalarıyla başlayan Türk- Musevi ilişkilerine, gerek İsrail, gerekse uluslararası Musevi cemaati büyük önem vermektedir. Bu öneme yol açan sebeplerin en önemlisi stratejik sebepler olmakla birlikte - ki bu dengeler şu an itibarıyla önemli değişikliklere gebe olabilir - duygusal sebeplerde kısmen rol oynamaktadır. Bu noktada Türkleri destekleyen yabancı belgesellerin sadece Museviler tarafından yapılması bir yana; İsrail'de Ermeni tezini destekleyen belgesellerin, tarihi gerçekleri çarpıttığı gerekçesiyle yasaklanmış olması da söz konusudur.¹⁸⁵ 3 Ermeni belgeselinin İsrail'de gösterimi bu gerekçeyle yasaklanmıştır. Üstelik bu yasaklama İsrail Hükümeti tarafından değil, İsrail'deki sivil toplumun baskıları sonucu gelmiştir.

Bu konu Türk - İsrail ilişkilerinde öncelikli olmayan, tali bir konudur, İsrail'le ilişkilerimizin üzerine kurulduğu temel parametreler, ABD'nin bölgeye gelmesi ve Irak'ın geleceği konusundaki şüphelerle yeniden sorgulanır hale gelmiştir. Bu kritik konularda dış politika uyumluluğu bozulmadığı müddetçe, İsrail, Ermeni iddialarına karşı bir kalkan olarak kullanılabilir. Ancak belirtildiği gibi, Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerinde soykırım sorunu temel parametre değildir. İsrail olmasa da olur, olmasa da. Ancak Elbette olması tercih edilir.

¹⁸⁴ NTV Türkiye, 24 Nisan 2001.

¹⁸⁵ Laçiner, Sedat; "Armenian Jewish Scepticism...."

Bu noktada ilave edilmesi gereken bir diğer nokta ise, İsrail bile çeşitli gerekçelerle, Ermenilere karşı Türklerin safında yer almasına rağmen; Azerbaycan dışındaki Türk Cumhuriyetleri'nin konuya yaklaşımı neden bu kadar pasiftir? Şimdilik sadece eski Sovyet elitinin hakim durumunu sürdürmesi ve bir türlü tam anlamıyla gelişemeyen ilişkilerle özetleyebiliriz bu durumu.

4.1.24. Sarı Gelin

Türlere yönelik soykırım kampanyasına verilen bir diğer cevap, son yılların en kapsamlı yapımlarından biri olan “Sarı Gelin” olmuştur. Cumhuriyet tarihinde, sözde Ermeni katliamlarını ele alan en kapsamlı belgesel olan Sarı Gelin’de birçok ilke imza atılmıştır. İlk kez ulaşılan bilgi ve belgeler, çeşitli ülkelerde ilk kez girilen mekanlar, ilk kez yayınlanacak görüşler bunlardan birkaçıdır.

Eserin yapımcılığını Videotek Prodüksiyon üstlenmiş.¹⁸⁶ Her bölümü 40 dakika olan, 6 bölümlük belgesel serisinin yapımına 1999 yılında başlandı. 240 dakikalık belgesel serisi; 3 yıllık araştırma, 8 aylık çekim ve 4 aylık kurgu sürecinin sonunda, 2003 yılında tamamlandı. 6 bölümlük bir belgeselin yurtdışında pazarlama sorunlarıyla karşılaşacağı düşünülerek, -ki bu tespit çok yerindedir- tüm bölümlerden toplam 70 dakikalık bir özet yapılmış ve başlıca yabancı dilleri içeren DVD opsiyonuyla, yurtdışında satışa sunulmuştur.

Bu belgesel için mutlaka belirtilmesi gereken bir husus da şudur. Daha önce Türkiye’de Ermeni sorunu üzerine yapılan çalışmalar, bir televizyon kanalının ya da Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı gibi kurumların siparişi üzerine çekilmekteydi. Bu belgeselde geleneksel yapının aksine, bir pazar oluşturulması fikri gözetilmiş, bu amaç doğrultusunda çalışmalara başlanmıştır. Zira belgesellerin kopyalanarak piyasaya sürülmesi, daha önceki birçok eserlerde söz konusu değilken, Sarı Gelin belgeseli sadece Türkiye’de değil, Avrupa ve Amerika pazarında da satışa sunulmuştur. Yani burada sipariş üzerine film yapmaktan çok, risk alarak film yapmak

¹⁸⁶ Yapımcı firma ve diğer eserleri için bkz. <http://www.videotek.com.tr> . Belgeselin resmi sitesi için ayrıca bkz. <http://www.sarigelinbelgeseli.com>

söz konusudur. Sonuç kısmında da değinileceği üzere, bu Türk belgesel/sinema endüstrisi için çok önemli bir dönemeçtir. Uzmanlaşma ve risk almanın getirisi, eserin teknolojik altyapısına da yansımıştır. Zira eserde kullanılan ses ve görüntü sistemleri, son teknoloji ürünüdür.

Belgeselin yapımcılığını Ahmet Çelenk üstlenirken, Yönetmenliğini İsmail Umaç, editörlüğünü Güray değerli yapmış. Danışmanlığı ise Mim Kemal Öke ve Nejat Göyünç üstlenmiştir.

Belgesel, oldukça titiz ve ayrıntılı bir araştırmanın ürünüdür. Çekimler başta Türkiye olmak üzere; ABD, Almanya, Avusturya, Avustralya, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Fransa, İngiltere, İtalya, Lübnan, Rusya, Macaristan ve Suriye'nin de içinde bulunduğu 15 ülkede yapılmış. Anadolu'da 25 il merkezi; 123 ilçe, köy ve mevrada çekim yapılmış. Çekim sürecindeki seyahatlerde toplam 137.000 Kilometre yol kat edilmiş.

Arşiv araştırmaları belgeselin belkemiğini oluşturmaktadır. Bu çerçevede Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Türk Arşivleri, (Başbakanlık Devlet Arşivleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Genelkurmay Harp Tarihi Arşivleri) İngiliz Arşivleri, Rusya Ulusal Komünist Partisi Merkez Komitesi Gizli Arşivleri, Azerbaycan Devlet Arşivleri, Fransa Genelkurmay Arşivleri, Taşnaksütyun Arşivleri, T.İ.T. Enstitüsü Arşivleri, 500. Yıl Vakfı Arşivleri, Bursa Osmanlı Kütüphanesi Arşivleri ve Atatürk Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Merkezi Arşivleri üzerinde incelemeler yapılmış; araştırma bünyesinde ayrıca 10.000'e yakın arşiv belgesi görsel olarak kopyalanmıştır.

Belgeselin çekiminde arşivler kadar röportajlardan da yararlanılmıştır. Türk ve Ermeni görüşlerini temsil eden 56'sı akademisyen, 1915 olaylarını yaşamış 16'sı canlı tanık, 31'i ikinci kuşak tanık yakını, 14'ü politikacı, 13'ü din adamı, 7'si sivil toplum örgütü başkanı ya da yöneticisi, 7'si gazeteci, 6'sı diplomat, 4'ü sanatçı, 2'si işadamı, 2'si eğitimci, ayrıca sıradan vatandaşlar ve öğrenciler de dahil olmak üzere, toplam 160 kişiyle röportajlar gerçekleştirilmiştir. Röportajlarda Türk ve Ermeni görüşünü savunanlar arasında ayırım gözetilmemiştir. Her iki taraftan 1915 olaylarını yaşayan canlı tanıklar ve/veya bunların nesillerinden gelen tanık yakınları, Ermeni

terör örgütünce katledilen Türk temsilcilerin yakınları, Türkiye Ermenileri, Halep, Beyrut, Erivan ve Los Angeles Ermenileriyle de röportajlar yapılmıştır.

Esere katkı sunan kişiler arasında tıpkı röportajlarda olduğu gibi, Ermeni tezlerini işleyen kişilere de yer verilmiştir. Bu yapılan çalışmanın objektif olma zorunluluğuyla hazırlandığını göstermektedir. Daha önce incelenen Ermeni belgesellerinde bu kurala pek riayet edilmemişken; Sarı Gelin, tartışmaya açtığı her başlıkta, karşı tezi savunan tarafa da mikrofon uzatmıştır. Yapımda fikir ve önerileriyle katkı sağlayan kişiler geniş bir liste oluşturmaktadır. Çalışmanın ne kadar objektif olduğunu ortaya koymak için bu listenin tamamını vermek gerekmektedir.

Bu kişiler: Andrew Mango, Ali Kerpetenoğlu, Ali Hasanov, Anar Rızayev, Arif Hoccoğlu, Aşod Sogomonyan, Augusto Sinagra, Aytunç Altındal, Barry Jacobs, Bedros Miriatian, Bruce Fein, Cemal Kutay, Enver Konukçu, Erich Feigl, Erim Candar, Erkmen Sağlam, Erol Kürkçüoğlu, Francois Rochebloine, Gegham Manukian, Gündüz Aktan, Hasan Köni, Harry Ojalvo, Hrant Dink, İrfan Ülkü, Kallerya Bellova, Laurenti Barsegian, Jeffrey Lewis, Levon Maraşlıyan, Mark Parris, Mesrop Mutaşyan, Michel Pelchat, Naci Turgut, Nihat Özcan, Radick Martirossian, Ömer Engin Lütem, Patrick Devejian, Samuel A. Weems, Sandra Fei, Souren Kataroyan, Salahi Sonyel, Selah Muhammedoğlu Aliyev, Stefano Trinchese, Sosi Ayvaz, Tatyana Çaladze, Türkkaya Ataöv, Valeh Hacılar, Vahit Aziz, Vamık Volkan, Vedat Yenerer, Yusuf Sarınay, Yusuf Halaçoğlu.

Liste incelendiğinde Ermeni tezlerini savunan birçok isim göze çarpmaktadır. Bu liste, Sarı Gelin belgeselinin objektif bir araştırma çabasının ürünü olduğunu ispat eden önemli bir kanıttır. Katkıda bulunan kurumlar listesinde de aynı durum söz konusudur.

Bu kurumlar: T.C. Dışişleri Bakanlığı, Ermenistan Dışişleri Bakanlığı, Beyrut Patrikliği, Halep Patrikliği, İstanbul Patrikliği, TRT Genel Müdürlüğü, Azerbaycan Space TV, Kanal D Televizyonu, ATV Televizyonu, Hürriyet Gazetesi, Milliyet Gazetesi, Günaydın Gazetesi, Atatürk Üniversitesi, Kafkas Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 100. Yıl Üniversitesi, Erivan Devlet Üniversitesi; Adana, Ağrı,

Ardahan, Bitlis, Bursa, Erzurum, Gaziantep, Iğdır, İstanbul, Kayseri, Mardin, Muş, Rize, Trabzon ve Van Valilikleridir.

Belgesel, daha önce hiçbir yapımda yer almayan bulguları ortaya koymaktadır. Bunlardan en önemlisi, Ermenilerden özür dileyerek bu işi kapatalım diyen kesimlere cevap mahiyeti taşıyan röportajdır. Erivan Soykırım Müzesi Müdürü Prof. Dr. Laurenti Barsegian'la yapılan bu röportaj çok önemli ifadeler içermektedir:

“Bütün bunlar hesaplanmış ve 1919 tarihinde Paris’teki kongreye sunulmuştur. O hesaplar Avrupa’nın tüm ülkelerinin arşivlerinde mevcuttur ve istendiğinde bulunabilir. Aynı hesaplar Türkiye’de de vardır. Oradaki hesaplara göre bu meblağ; yalnız 1914–1918 tarihlerinde, Ermenistan topraklarında, Türkiye tarafından girişilen soykırım neticesinde, 50 milyar Amerikan Dolarıdır.”¹⁸⁷

Son yıllarda Türkiye’de, sözde soykırımın varlığına inanmadığı halde, ya bezginlikten ya cin fikirlikten, **“özür dileyelim gitsin, konu kapansın”** şeklinde özetleyebileceğimiz fikirler ileri süren insanlar ortaya çıkmıştır. Daha çok liberal kesimden gelen bu seslere, Prof. Barsegian’ın bu sözleri çok iyi bir cevap niteliğindedir. Görüldüğü üzere, Soykırım Müzesi Müdürü Barsegian’a göre Türkiye, **50 milyar \$** ödeme yapmalıdır. Üstelik bu ödeme **sadece 1914-1918’in diyeti** olacaktır. Soykırım lobisinin diğer haklarını saklı tutulmaktadır.

Levon Maraşlıyan da bu konudan hareketle, **“Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Hükümeti tarafından Ermeni halkına karşı bir soykırım işlenmiştir. Ve elbette bu iş, bugünle de ilgilidir. O nedenle sadece tarihsel değildir. Bazıları bunun sadece tarihsel olduğunu söylüyor. (Bu doğru değildir)”** şeklinde beyanat vermektedir.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Sarı Gelin – Ermeni Sorununun İçyüzü (1. bölüm), İsmail Umaç & Ahmet Çelenk, Videotek Prodüksiyon, 2003.

¹⁸⁸ Sarı Gelin – Ermeni Sorununun....

Belgeselde üzerinde durulan bir başka konu da, Ermenilerin ölümle tehdit etme alışkanlıkları ve saldırganlıklarıdır. Bu kısımda gazeteci/muhabir Tatyana Çaladze'nin başına gelenler anlatılıyor. Azerbaycan'ın işgalini bizzat bölgede izleyen Çaladze, Letonya'ya döner dönmez, çektiği katliam resimlerini ülkenin en büyük gazetesi olan "Baltık Zamanı"nda yayınlar. İlk birkaç gün sessizlik olur. Sonra birden bire ciddi olaylar patlak verir. Gazetesine saldırılar olur. Kendisine saldırılar olur. Ölüm tehditlerinin ardı arkası kesilmez. Üstelik tüm bunlar Letonya gibi küçük bir ülkede cereyan eder. Nedeni basittir. **"Sen Tatyana Çaladze, Ermenilerin yaptığı katliamları nasıl deşifre edersin tüm ülkeye?"** Niye? **"Çünkü Ermeniler katliam yapabilemez, yapmış olamaz"** Tatyana Çaladze ülkesini terk etmiştir artık.¹⁸⁹ Soykırım lobisinin gerçek yüzünü deşifre eden bir kalem daha kırılmıştır yani.

Ölüm tehditleri ile bezdirme, soykırım lobisinin alışkanlık haline getirdiği bir davranıştır. Yani **Tatyana Çaladze**, bu konuda yalnız değildir.

Daha önce Prof. Dr. **Stanford Shaw**, ölüm tehditlerine maruz kalmış, geri adım atmayınca, pek çok okuyucu buna inanmayacaktır ama, adamın evi bombalanmıştır. Stanford Shaw, anavatanı Amerika'yı terk etmiştir. Mümkün olduğunca "soykırım" konusundan uzak durmakta, bu konuda röportaj bile vermek istememektedir.

Prof. Dr. **Heath Lowry**. Soykırım lobisinin temel kaynaklarından biri olan "Büyükelçi Morgenthau'nun Hikayesi" adlı yapıtın, temelsiz olduğunu ortaya koyan, ve hala soykırım lobisince cevaplanamamış bir eser kaleme almıştır. Sonuç. "Paid Agent" (satılık kalem) ilan edilmiş, tehditlere maruz kalmış, çalıştığı üniversiteden kovulması için düzenlenen kampanyalarla hırpalanmıştır. Artık "soykırım" sorunu üzerine çalışmamaktadır.

Prof. Dr. **Justin McCarthy**. Nüfus bilimci. Ermeni savlarının çoğunun temelsiz olduğunu ortaya koyan, nüfus istatistiklerine dayalı bir eser kaleme almış, katledilen Türklerin Ermenilerden çok daha fazla sayıda olduğunu ortaya koymuştur. Henüz, eserinde yanlışlığını ileri süren, nüfus bilimine dayalı cevabi bir çalışma

---

¹⁸⁹ Sarı Gelin – Ermeni Sorununun....

yapılamamıştır. Sanki Ankara’da bakanlığa bağlı Satılık Kalem Genel Müdürlüğü varmış, ona buna oluk oluk para akıtıyormuş gibi; Justin McCarthy de, satılık kalem olmakla suçlanmıştır. Yetmemiş, ölüm tehditleri almış, üniversitesinden kovulması için kampanyalar düzenlenmiştir. Niye? Ermeni iddialarını çürüttü diye.

Film yapımcısı Robin Williams “Türkiye’de kitab-ı Mukaddes’e ait Hazine” adlı bir belgesel yapar. Filmde Türkiye’yi öven ifadeler vardır. Tehditler alır. Yine de birkaç kere filmin gösterimini yapmayı dener. Ama Ermeni gruplar salonu basar ve rezalet çıkarır. Toplantıyı alt-üst ederler. Gösterimi keserler. Bir başka denemede Ermeniler salonu işgal ederler, seyirciler çıkmamakta direnince salona koku bombası atarlar ve izleyicileri zorla tahliye ederler.¹⁹⁰

Emekli Savcı Samuel A. Weems. Üstteki alıntıları yaptığımız eseri kaleme aldığı için bizzat kendisi de tehdit mesajları alır. Aldığı bu tehditleri de kitabında yayınlar.

En ilginç tehdit anılarından birini de Pulat Y. Tacar’dan öğreniyoruz. Avrupa Parlamentosunda, soykırıma atıf yapan 1987 tarihli kararın oylaması öncesinde yaşanır hadise. Kendisinden aynen aktarıyorum:

“Avrupa Parlamentosu’nda lehimizde konuşma yapacak parlamenterlerin bir bölümü silahla tehdit edilmişlerdir, bu tehditlerden ben de nasibimi aldım. Avrupalı parlamenterlerden sadece bir tanesi, Alman Wedekind parlamento koridorunda Ermeni teröristler tarafından silahla tehdit edildiğini kürsüden beyan etme cesaretini göstermiş, diğerleri ise susmuşlar veya salondan çıkmışlardır.”¹⁹¹

Soykırım lobisinin –ki sanırım bu durumda **“soykırım mafyası”** terimi de rahatlıkla kullanılabilir- alışkanlık haline getirdiği bu örneklerin, onların **saldırgan** yapısını deşifre etmek için yeterli olduğunu düşünüyorum. Tekrar belgesele dönelim.

¹⁹⁰ Weems, Samuel A.; **Armenia – Secrets of a “Christian” Terrorist State**, Dallas, St. John Pres, First Printing, 2002, s. 19-21. Emekli Savcı Samuel A. Weems de alıntı yaptığımız bu kitabı yazdığı için sayısız tehdit alır.

¹⁹¹ Tacar, Pulat Y.; **“Ermenilere Soykırım Yapıldığı Savmın Hukuksal ve Ahlaki Açılardan İncelenmesi”**, Ankara, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 2, 2001, s. 101.

İşlenen önemli konulardan biri de ASALA teröristleri. Türk kamuoyu ASALA, JCAG, ARA gibi örgütlerin Türk Diplomatik Misyonlarından, sivil hedeflere kadar birçok saldırı gerçekleştirdiğini, birçok masum insanın ölüm, yaralanma ve/veya sakatlanmasına yol açtığını bilmektedir. Az bilinen konu ise çeşitli ülkelerde cezalarını çekerek, tahliye olan bu katillerin, Ermenistan'da krallar gibi karşılandığıdır.¹⁹² Bruce Fein'in dile getirdiği bu hadise, Ermenistan'ın sosyal psikolojisini yorumlayabilmemize yardımcı olacak çok önemli ipuçları veriyor. Bu hadise, Ermeni toplumunun, Türklerin ölümlerinden garip bir haz aldığı izlenimi vermekte ve genç Ermenileri de aynı yoldan yürümeye teşvik etmektedir. Açıkçası bu Türkiye için kaygı verici bir gelişme. Ancak halen Ermenistan'da iktidarda bulunan Taşnak Partisi'nin Basın Sözcüsü Gegham Manukian'ın, **“terörizm gerekliydi”** beyanı,¹⁹³ Ermenistan'ın böyle bir kaygısı olmadığını gösteriyor.

Ermenistan'ın Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelik yaklaşımı, resmi belgeler üzerinden değerlendirilmiştir. Ermenistan Cumhuriyeti Anayasası, tarafların egemenlik haklarını kayıt altına alan Kars Antlaşmasının 12. maddesine aykırı olarak, Türkiye topraklarını **“Büyük Ermenistan”** içinde görmeyi hedefleyen bağımsızlık bildirgesine atıfta bulunmaktadır. Soykırım lobisinin önde gelen araştırmacılarından Levonyan da, bu resmi tutumu **“ben politikacı değilim, hükümette görev yapmıyorum. Bu tarz konuların müzakere edilmesi gerekir. Ama bir tarihçi olarak size söyleyebilirim ki, tarihsel açıdan Doğu Anadolu bölgesinin bazı kısımlarında, haklı bir Ermeni iddiası var. Adalet bir çok şekilde ortaya çıkar. Toprak konulardan biridir. Diğer konu da mali tazmindir”** sözleriyle onaylamaktadır.¹⁹⁴

Laurenti Bersegian da, **“Ermeniler diyorlar ki ‘Ermeni halkının doğduğu, oluştuğu o bölgeleri bize geri verin.’ Şu an bizim vatanımız küçüktür. Ama tarihi Ermenistan'ın yüzölçümü 350.000 Km2'yi kaplar. % 80'i, bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin topraklarını teşkil eder”** sözleriyle, toprak talebine arka çıkmaktadır. Kendisi zaten daha önceki sayfalarda, 50 milyar Dolarlık bir tazminat talep ederek, Ermenistan'ın tazminat konusundaki tutumunu da açıkça dile getirmişti.

¹⁹² Sarı Gelin – Ermeni Sorununun....

¹⁹³ Sarı Gelin – Ermeni Sorununun....

¹⁹⁴ Sarı Gelin – Suikastlarla Kazanılan Kimlik (2. bölüm), İsmail Umaç & Ahmet Çelenk, Videotek Prodüksiyon, 2003.

Lübnanlı araştırmacı Hagop Havatyan da, **“zarar ziyanın ödenmesi ve nihayet bir şekilde iki ülkeyi barış ve mutluluğun tatminine yönelten toprak meselesi, yani toprakların iadesi”** koşuluyla, Türk-Ermeni ilişkilerinin yeniden canlanabileceğini ifade etmektedir.

Yani bu adamlardan birisi Taşnak Partisinin Basın sözcüsü-bürokrat, birisi Amerika’da kürsü yönetiyor, birisi Müze yöneticisi ve akademisyen, bir diğeri Lübnan’da akademisyen. Koskoca adamlar, mevkileri makamları var, eğitim sahibi insanlar. Bu adamlara tarih mi anlatmalı, uluslararası ilişkiler mi anlatmalı, diplomasi mi anlatmalı? Masa başında oturarak toprak ve para talep ediyorlar. Soykırım lobisinin bu tavrı ayağı yer basan bir tavır değildir. Akla ve mantığa aykırıdır. Ermeni asıllı fotoğraf sanatçısı Ara Güler, toprak ve tazminat taleplerine **“Aslında ben bu Amerikalı bir sürü Ermeni’yle de kavga ettim Los Angeles’ta. E tarihi bilmiyor, bilmem neyi bilmiyor, hiçbir şey bildiği yok, oturup öyle palavra atıyorlar.”** sözleriyle tepki göstermektedir.¹⁹⁵

Belgesel de PKK’nın Ermenistan’da bir dönem büyük müsamaha ve destek gördüğüne dair anlatım ve görüntülerde da mevcuttur. Terör uzmanı Ercan Çitlioğlu’nun PKK-Ermenistan ilişkilerine dair ifadeleri, PKK’lı teröristlerin, Erivan/Leninakan’daki gösterilerinin görüntü kaydı eşliğinde aktarılmaktadır.¹⁹⁶

Altı bölümlük belgeselde neredeyse tüm Ermeni iddialarına cevap verilmiştir. Yukarıda verilen örneklerden de görüldüğü gibi, Ermeni tezlerinin tutarsızlığını daha açık ortaya koyabilmek için, Ermeni lobisine mensup kişilerle yapılan röportajlara fazlasıyla yer verilmiştir.

Belgeselde Musa Dağı olayı, Talat Paşa’ya atfedilen sahte dokümanlar, sahte resimler, 1970’lerden 90’lara kadar süren Ermeni terörizmi, toprak ve tazminat talepleri, arşivlerin açılmasına ilişkin doğru olmayan Ermeni iddiaları, olayları aydınlatabilecek olan Ermeni arşivlerinin kapalı tutulması vb. gibi tüm konular ele alınmaktadır.

¹⁹⁵ Sarı Gelin – Suikastlarla Kazanılan....

¹⁹⁶ Sarı Gelin – Sessiz Tanık Arşivler (3. bölüm), İsmail Umacı & Ahmet Çelenk, Videotek Prodüksiyon, 2003.

Belgeselin yapılışında, Ermeni lobisince yapılan belgesellerin aksine, çocukların gelişimlerine zarar verecek görüntülerden kaçınılmıştır. Bu özellik belgeselin, ilköğrenim kurumlarında da kullanılabilmesine olanak vermektedir.

Anılan belgeseli; kapsam, mali verimlilik, pazarlama, araştırma metotları ve çekim teknikleri gibi kriterlere göre değerlendirmemiz gerekirse; son kriter dışında, sadece Ermeni sorunu üzerine değil, genel anlamda Türk belgeselcilik sektöründeki en iyi yapım olduğunu söylemek yerinde olacaktır.¹⁹⁷

4.1.25. Anadolu’da Ermeni ve Rum Zulmü

58 dakikalık Türkçe belgeselin yönetmeni İsmail Kahraman’dır. Yapımcılığı Anadolu Belgesel Yapımcılık üstlenmiş.

Belgesel, Soykırım lobisinin sıklıkla dile getirdiği, Ermenistan’ın Türklerce işgal edildiği tezine cevap vererek başlıyor. İddiaların aksine Anadolu’nun Ermenilerden değil, Bizans İmparatorluğundan alındığı ifade ediliyor. Kaldı ki bu iddianın doğru olması bile hiçbir şeyi değiştirmez.

Türklerin 1071’de Anadolu’ya girmesi üzerine kurgulanan bu iddianın mantıksal temeli yoktur. Çok daha öncesinde, kavimler göçü sırasında ilk Türkler Karadeniz’in Güney ve Kuzeyinden Avrupa’ya geçmeye başlamıştır. Yani her şeyden öncesi Türklerin bölgeye gelişi, esas itibarıyla 1071’in çok öncesine dayanır. 1071’in önemi Anadolu’nun artık sadece bir geçiş bölgesi olarak algılanmasından vazgeçilip, bir yerleşim alanı, yani yurt olarak ele alınmasıdır. Türklerin bu kararına da direnen Ermeniler değil, bölgenin siyasi hakimi ve sahibi olan Bizans olmuştur. Dandanakan ve Malazgirt savaşları bu anlamda, Anadolu’nun Türk yurdu olması için yapılmış

¹⁹⁷ Çekim teknikleri açısından en ileri seviyedeki Türk belgeselinin “Gelibolu” olduğu konusunda genel bir uzlaşısı vardır. Tarafsız bir yapım olma iddiasında kantanın topuzunu biraz kaçırın yapım, yurtdışında büyük ilgi görmesine rağmen, genel olarak Türk izleyicisini pek tatmin etmediği söylenebilir. Çanakkale Savaşı ile Tehcir yasası arasında önemli bir kronolojik bağ olmasına rağmen, anılan eserde şaşırtıcı bir şekilde, Ermeni sorununa tek bir atıf yapılmamıştır. Bu sebeple bu çalışma kapsamında ele alınmayacaktır. Bkz. **Gelibolu/Gallipoli**, Tolga Örnek, Ekip Film, 2005.

savaşlardır. Ermeni lobisinin 10. yüzyıldan kalma bu olayı, çarpıtarak, siyasi iddialarına dayanak yapması sadece akıldışı değil, gülünçtür de.

Birçok Ermeni belgeselinin aksine, “Anadolu’da Ermeni ve Rum Zulmü”nde, olaya bakış açısı etnik ya da bölgesel değil, çok daha tutarlı olarak, küreseldir. Ermeni lobisinin yaptığı belgesellerde, Birinci Dünya Savaşı, sanki en önemli aktörleri Ermenilermiş gibi anlatılmaktadır. Tüm eserlerde, bu Ermeni merkezli bakış açısı hakim anlatım tarzıdır. Oysa Birinci Dünya Savaşı, yeryüzündeki ilk toptan savaştır ve savaşa sadece Ermeni gözüyle bakmak sağlıklı bir analiz metodu değildir.

Belgesel bu noktadan hareketle Osmanlı ordusunun savaştığı tüm cephelere atıfta bulunmaktadır. Kafkasya, Mısır (Sina), Hicaz, Yemen, Irak, Suriye, Filistin, Galiçya, Çanakkale ve Anadolu’nun her yanına yayılmış Ermeni ve Rum ayaklanmaları. Bu olayların bir bütün olarak incelenmesi gerektiği, belgeselin temel iddiasıdır ve son derece yerinde bir iddiadır. Yönetmen Kahraman, olayların analizinde ağaca değil, ormana odaklanmış ve belgesel bu mantık üzerine kurgulanmıştır.

Belgeselde dikkat çekici çok önemli görüntüler mevcut. Ancak kanımca en önemlisi Ermeni katliamlarının mağdurlarına ayrılan bölümde yaşananlardır. Zira katliamların yaşandığı Erzurum’a bağlı Köprüköy’e çekim yapmaya giden ekip, burada birkaç dakika içinde bir toplu mezar bulmuştur. Sadece 20–30 santimetrelik elle yapılan kazılarda bile kurbanlardan kalanlara ulaşılabilmektedir. Köylüler, kazı yapılması, atalarına ait cenazelerin usulünce çıkartılması için ilgili kurumlara başvurduklarını, ama sonuç alamadıklarını ifade ediyorlar. Hiç şüphesiz bu bir skandaldır. Bu anlamda Türk kültür politikalarına da ciddi eleştiriler getiren belgesel, bu olayın takipçiliğini yapacağını belirterek sona eriyor.¹⁹⁸

¹⁹⁸ **Anadolu’da Ermeni ve Rum Zulmü**, İsmail Kahraman, Anadolu Belgesel Yayıncılık.

4.1.26. Almanya ve Gizli Soykırım (Germany and the Secret Genocide)

2003 yapımı, 57 dakikalık, İngilizce belgeselin yönetmeni Michael J. Hagopian, Yapımcısı Ermeni Film Vakfı'dır.

“Birinci Dünya Savaşının ortalarında insanlığa karşı muazzam bir suç işlendi. Bu; soykırımın, sorumluluğun, suç ortaklığının ve örtbas etmenin anlatılmayan hikayesidir” önsözüyle başlayan belgesel, hedef tahtasına hem Türkiye'yi hem Almanya'yı koymuştur.¹⁹⁹

Belgesel, kabaca özetlersek Almanya ve Osmanlı Devleti'nin, Ermeni “soykırımı”nın her aşamasında, planlama ve uygulamada, işbirliği içerisinde olduğu mesajını vermektedir. Dahası bu suçu Türklerle birlikte işleyen Alman yönetimi, bu suçun örtbas edilmesi ve inkarında da, Türklere destek olmaktadır.

Türk halkının soykırım suçuna geniş bir iştirak gösterdiğini ileri süren belgesel,²⁰⁰ bu iddiaları dile getirirken Alman halkına gül atmayı da ihmal etmemiş. Zira anlatıma göre, sadece üst düzey Alman yönetimi bu işin içindeymiş. Hagopian'ın iddiasına göre, Alman halkı bu işe katılmadığı gibi, yoğun tepki bile göstermiş.²⁰¹

Bu belgeselin zamanlaması çok önemlidir. Zira Almanya'da Ermenilere soykırım yapıldığını tanıtmaya çalışan çabalar son yıllarda zirveye çıkmıştır. Hagopian, birazda bu ortamı kullanma isteğiyle Almanya'yı işin içine çekecek bir yapıma imza atmış olabilir.

Ermeni sorununun Almanya'da ele alınış biçimi ve işlevi, bu konunun ABD'de ya da Fransa'da taşıdığı boyut ve yüklendiği işleminden daha farklıdır. Bu ülkelerin aksine Almanya'da bir Ermeni diasporası bulunmamaktadır. Almanya'nın bir önemli farkı da, ülkede 2 milyondan fazla Türkün yaşamasıdır. “Kürt” ve “İslam” sorunlarında olduğu gibi, Alman çevrelerin Ermeni sorununda izledikleri politikanın da genel “yabancılar” (Türkler) politikası çerçevesinde belirlendiği söylenebilir. Ermeni sorunu

¹⁹⁹ **Germany and the Secret Genocide**, Michael J. Hagopian, Armenian Film Foundation, 2003.

²⁰⁰ Ayrıca bkz. **The Armenian Case**; J. Michael Hagopian, Atlantis Production, 1975.

²⁰¹ **Germany and the Secret Genocide....**

ve soykırım iddiası, hem Türkiye'nin AB'ye girmeye ehil olmadığını, hem de Almanya Türk toplumunun "ulusal azınlık" sayılamayacağını kanıtlama işlevi görmektedir. Zira **"Türk toplumu yoktur, Türkiye'nin Türklerden, Kürtlerden, Ermenilerden, Müslümanlardan, Hristiyanlardan ve diğer azınlıklardan oluşan büyük bir toplumu vardır."** Türkiye'nin "kasıtlı olarak Kürt ve Ermeni kültürlerini ihmal ettiği" iddiasıyla, Alman kamuoyundan "Ermenilerle aynı kaderi paylaşan Kürtlere" sempati göstermesi istenebilmektedir. Türk toplumunun ulusal bir azınlığa dönüşmesini önlemek amacıyla, Türk ulusunun "yapaylığı"nı, "mozaik"liğini kanıtlamaya çalışan çevreler, soykırım tezini gündemde tutmakla, Alman kamuoyunun Türklere karşı önyargılarını perçinlemektedir. Zira egemen söyleme itiraz, karar alma mekanizmalarında yer edinilebilmesini imkansız kılmaktadır. Bacinoğlu'nun ifadesiyle, **soykırım tezini sorgulayan bir Türkün; ne medyada, ne politikada, ne de akademi çevrelerinde iş bulması mümkün değildir.**²⁰²

Belgeseli, Almanya'nın bu politikasının kendi başına açtığı, bir hem bir sorun hem de bir fırsat olarak değerlendirebiliriz. Çünkü ister istemez, soykırım lobisinin daha güçlü dile getirmeye başladığı bu tez, Almanya cephesinde muhtemelen, **"Biz hiçbir şey yapmadık, her şeyi Türkler yaptı"** ya da en kötü ihtimalle **"Türklere engel olmak istedik ama beceremedik"** şeklinde cevap bulacak, yani yukarıda izah edildiği gibi Almanya'nın da istediği şekilde, birbirini besleyen iki tez, nihai olarak işi Türklere yıkacaktı.

Zira Almanya'da yaşayan Ermeniler bazı Almanların da katılımıyla daha 2000 yılı Nisan ayında Alman Meclisine bir dilekçe vererek Federal Almanya Cumhuriyetinin sözde Ermeni soykırımını resmen tanımasını talep etmişlerdi. Bu dilekçe Alman Meclisi tarafından işleme konularak Alman Dışişleri Bakanlığından görüş istenmişti. Bu görüşün alınmasından sonra Dilekçe Komisyonu Eylül 2001 ayı içinde toplanarak bu konunun parlamentonun işi olmadığını ve Türkiye'nin duyarlılığının da dikkate alınması gerektiğini belirten ve Türk-Ermeni sivil toplum

²⁰² Bacinoğlu, Tamer & Bacinoğlu, Andrea; **Modern Alman Oryantalizmi**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001, s 198-199. Ayrıca bkz. Akgül, Deniz Altınbaş & Sezal, Semra Rana; **"Almanya'nın Asimilasyonist Politikaları ve Entegrasyon Anlayışı"**, 2003, www.avsam.org/turkce/analizler/analizler/; Akgül, Deniz Altınbaş; **"Alman İçişleri Bakanı Asimilasyon ve Kopenhag Kriterleri"**, 2003, www.avsam.org/turkce/analizler/.

örgütleri arasında temasların başlamış olduğuna dikkatleri çeken bir karar kabul ederek konuyu kapatmıştı.²⁰³

Ama soykırım lobisi Almanya'nın üzerine gitmeyi tercih etti. Hagopian'ın belgeseli çektiği dönem, bu döneme denk gelmektedir zaten. 2003'te yapılan bu belgeselden 2 sene sonra, Ermeni iddiaları tekrar Alman Federal Meclisi'ne taşındı. Türkiye'nin ve Almanya'daki Türkleri ciddi tepkisiyle karşılaşan bu girişim, bu sefer büyük ölçüde amacına ulaştı. Alman Federal Meclisi'nin aldığı karar metninde, olaylar “soykırım” değil de, “katliam” olarak nitelendirildi ve “Almanya'nın 1915'teki olaylardaki rolünden dolayı üzüntü duyduğu” ifade edildi.²⁰⁴

Yeniden belgesele dönelim. Belgesel, temelde misyoner anılarına dayandırılmıştır. Amerikalı Misyoner Tracy Atkinson'un günlüğünden²⁰⁵ aktarımlarla Almanlar ve Türkler suçlanmaktadır. Ama bu iki ulus yalnız değildir. Atkinson'un ifadesiyle “şeytan”da bu ittifakın içindedir. **“İyi planlanmış ve iyi yürütülen bir faailyet Türk işi olamaz.Bu iş ancak Alman-Türk ve Şeytan ortaklığı olabilir”** diyerek Türkleri hem beceriksiz hem de şeytan olmakla suçluyor Misyoner Atkinson.

Belgeselin diğer kaynağı ise Alman Misyoner Johannes Lepsius'tur. Savaş döneminde de, Alman halkının Anadolu'daki savaş hakkında en önemli bilgi kaynağıydı Alman misyoner Lepsius. Kendisi İstanbul'da sadece bir ay kalmıştır. Savaş bölgesine giderek yerinde incelemeler yapmamıştır. Sadece Amerikan Elçisi Morgenthau ve Ermeni kaynaklardan gelen notları toparlayıp Almanya'ya dönmüştür. Ama elindeki materyaller yetersiz olduğundan, Alman arşivlerinde de araştırmalar yapmıştır. Günümüzde soykırım lobisinin atıf yaptığı en önemli kaynaklardan biri olan Lepsius'un Ermeni lobisince gizlenen yanı ise bu belgeler üzerinde tahrifat yaptığıdır. Lepsius, Türklere duyduğu derin kin ve Almanya-Osmanlı ittifakından rahatsızlık duyan kilisenin de kendisine verdiği destekle,

²⁰³ Lütem, Ömer Engin; “Olaylar ve Yorumlar”, Ankara, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 3. 2001, s. 17-18.

²⁰⁴ “Almanya’da Ermeni Tasarısına Onay”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/328798.asp>; Almanya’daki Ermeni çabaları için ayrıca bkz. Deveci, Yıldız; “Sözde Ermeni Soykırımının 90. Yıldönümünde Almanya ve Ermenistan’daki Yankıları”, Ankara, İKSAREN Bülten, 17 Şubat 2005; İyigüngör, Aydan; “The Profile of the Armenian Diaspora in Germany”, Ankara, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 3. 2001, s. 259-274.

²⁰⁵ Atkinson’un günlüğü diğer çalışmalarda da kullanılmıştır. Bkz. **Voices From The Lake: A film About The Secret Genocide**, J. Michael Hagopian, 2000.

Almanya’da muazzam bir propaganda kampanyası başlatmıştır. Bu kampanyası esnasında daha önce belirtildiği gibi sayısız resmi belge üzerinde tahrifat yapmıştır. Belgelerin bazı kısımlarını atlamış, bazı kısımlarını silmiş, bazı kısımlarına ise aslında olmayan cümleler eklemiştir.²⁰⁶ Araştırmacı Mustafa Çolak, bu belgelerin asıllarını ve Lepsius tarafından üzerinde tahrifat yapılmış halini yayınlayarak, bu sahtekarlığı ortaya çıkartmıştır. Lepsius, dürüst bir araştırmacı değildir. Eserlerindeki belgeler sahte ve/veya üzerinde tahrifat yapılmış belgelerdir. Dolayısıyla doğruymuş kabul edilemez.

Hagopian, belgeselini daha etkileyici kılmak için, yaşlı bir Ermeni kadına, şarkı söyletmektedir.

“Bindik arabaya, indik Katma’ya”²⁰⁷

Orada başladı evlat kaçmaya

Türkler başladı alıp kaçmaya

Dinumın uğruna ölerler beni”²⁰⁸

Şarkılarla, türkülerle soykırımı kanıtlama çabası elbette pek de bilimsel bir metot değildir. Ama propagandanın temel amacı, ortak gerçekleri bulmak değil, kendi “gerçek”lerini yaymaktır. Hagopian’ın çalışması, bu açıdan muazzam bir propaganda çalışmasıdır. Elbette ki her zamanki gibi eksiktir ama. Şimdi Hagopian’ın çalışmasında yer vermediği ya da yer veremediği şarkılardan bazı örnekler sunmak istiyorum. Bu şarkılarda Ermeni şarkısıdır ve tehcir kararının alındığı 1915’ten yaklaşık 23 yıl önce, bu şarkıların varlığı kayıt altına alınmıştır. Kaynak Fransız Dışişleri Bakanlığı Devlet arşivleridir. Şarkı sözlerinin eğreti durmasının sebebi, orijinal dillerinden Türkçeye çevirilmiş olmalarıdır.

“Savunalım kendimizi

Kanımızı emen Türklere karşı

²⁰⁶ Çolak, Mustafa; **“Kaynak Kitiği ve Tehcir Olayında Belge Tahrifatı – Johannes Lepsius Örneği”**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Belleten, Cilt LXVI, Sayı 247, Aralık 2002, s. 967-984.

²⁰⁷ **“Katma”**, ermeni tehcirinde güzergah üzerindeki bir kasabanın adıdır.

²⁰⁸ **Germany and the Secret Genocide....** Türkçe olarak söylenen şarkının son mısrası defalarca dinlenmesine rağmen, sözler tam olarak anlaşılamamıştır. İngilizce geçen altyazıda, muhtemelen dublajı yapanlar da anlamadığı için, son mısranın çevirisi koyulmamıştır. Gerçek sözler biraz farklı olabilir.

**Şiddetle savunalım
Ve kurtaralım kendimizi.**

**Seyirci kalıyor bizim sefaletimize
Bulgar'ın hamisi Avrupalı,
Vatan sevgisiyle
Beslesin Ermeni anneler çocuklarını
Bir de İngiliz Gladston'a
Sevgi hisleriyle...**

**Ey Amerika'yı mekan tutan hürriyet
Unutma Ağrı dağını
Bu dağda Haikos soyundan geleni unutma
Ona da yardım et.”²⁰⁹**

(Halep, 8 Ocak 1892)

1892'de kayıt altına alınmış bu şarkıda, İngiliz Başbakanı Gladston'a, Avrupa'ya, Amerika'ya yakarışın sebebi, Büyük Ermenistan kurma hayalidir.

**“Pek utanç verici oldu sonu babamın
Öldü yatağında, Türklerle savaşmadan
Bense hiç layık değilim Zeytunli adına
Çünkü ancak üç Türk öldürdüm
Böyle ölmek istemiyorum
Birçok Türkü öldürmeden
Ölmek, ölmek istemiyorum.”²¹⁰**

(Maraş, 17 Ocak 1898)

²⁰⁹ Fransız Devlet Arşivlerinden aktaran Kodaman, Bayram; “Üç Ermeni Şarkısı ve Ermenilerin Türklere Bakışı”, içinde, Afyoncu, Erhan (ed.); Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar, İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayını, 2001, s. 103-118.

²¹⁰ Kodaman; Age, s. 112.

1898’de, Maraş’ta yeterince Türk öldüremediği için üzülen bir Ermeni’nin çektiği “acıları” konu alan bu şarkıyı, niye belgeseline almaz Hagopian? Şarkının tarihi ortadadır, söylendiği yöre ortadadır, sözleri ortadadır. Yaşlı kadınlara hüznü dolu şarkılar söyletiliyor propaganda yapmak için, bunu niye koymuyor çalışmasına? Cevapsız soruları bırakıp, tekrar şarkılara dönelim.

**“Bir yiğidi vurmuş yolda koymuşlar,
Can teslim etmeden, deri soymuşlar,
Cep cep etmiş, yanlarını oymuşlar,
El cepte, figanı arşa dayandı.**

**Bir hamile kadın, davranmış kaça,
Ermeni eylemiş hep parça parça,
Kılış ile vurmuş, bölünmüş kalça,
Akan kızıl kanı, arşa dayandı.**

**Çocuğu karnından çıkartmış bakar;
Can teslim etmeden süngüye takar;
Bebeğin fizahı, dağ taşı yakar,
Dağın taşın şanı arşa dayandı.**

**Altı yüz altmış can battı kırıldı;
Çoğu yandı, geri kalan vuruldu,
Bu köyün defteri artık dürüldü,
Halinin yamanı arşa dayandı**

**Tanrı Ermeni’ye vermiş fırsatı,
Kesti kökümüzü, kırar milleti,
Ruzi-kıyamete kaldı müddeti,
İntikamın günü arşa dayandı.”²¹¹**

²¹¹ Bu ağıt ve daha birçoğu için bkz. Solmaz, Gürsoy; “Yaşayanların Dilinden Ermeni Zulmü”, Ankara, Yeni Türkiye, Ermeni Özel Sayısı, Cilt II, Sayı 38, Mart-Nisan 2001, s 1050–1119.

Görüldüğü gibi Türklerin de birbirinden acılı şarkıları vardır. 1800'lerin sonlarından bu yana, tüm ağıtlar bir envanterde derlenebilseydi, belki de on binlerce Türk ağıtı olurdu. Ağıtların çoğu yazılı hale getirilmediği için nesilden nesile unutulup gitmiştir. Buna rağmen hala binlerce ağıt mevcuttur. Yönetmen Hagopian, Anadolu ağıtları üzerine hiçbir çalışma, araştırma yapmadan, Ermenilere ait olduğunu ileri sürdüğü ağıtlarla kamuoyu yaratmaya çalışmaktadır. Bu tutumu etik değildir.

4.1.27. Vaat Edilen Topraklardaki Yabancılar (Strangers in a Promised Land)

61 dakikalık belgeselin yapımcısı yine Ermeni Film Vakfı, yönetmeni Michael J. Hagopian'dır. Film, ilk Ermenilerin ABD'ye gelişlerinin 100. yıldönümü şerefine hazırlanmış. Önemli sayıda sponsor desteğiyle yapılan filmde, California Eyalet fonları ve Birleşik Devletler Eğitim Bakanlığı fonlarından da faydalanılmış. Belgeselin sunuculuğunu da eski California Valisi George Deukmejian yapmaktadır zaten.

Amerikan Ermeni toplumunun çalıştığı iş sahaları, geçmişten günümüze bu iş sahalarındaki çeşitlenme gibi sosyal konular incelenmektedir.

Ayrıca Ermenilerin, 1950'lere kadar ciddi bir ayrımcılıkla karşılaştıkları ifade ediliyor. Bu çerçevede eğitim, mülk edinme, çalışma alanları ve sosyal hayatın birçok cephesinde ciddi sıkıntılar yaşamış Amerikan Ermeni toplumu.²¹²

Başlangıçta, ilk gelen nesil uzun süre İngilizce öğrenememiş. Sıkıntıların bir kısmı bu noktada başlamış. Zamanla İngilizce öğrenimi sorun olmaktan çıkmış. Ama ayrımcılık azalmakla birlikte sürmeye devam etmiş.

Belgeselde birçok Ermeni'nin ayrımcılık duvarını aşabilmek ve topluma entegre olabilmek için isimlerini değiştirdikleri belirtiliyor. Ermenice isimler terk edilerek, Amerika'da sık kullanılan isimler kullanılmaya başlanmış. Belgeselde isim değiştirenlerin çoğunun bunu "gönüllü" olarak yaptığı ifade edilse de, bu iddia çok da sağlıklı gelmiyor insana.

²¹² **Strangers in a Promised Land**, Michael J. Hagopian, Armenian Film Foundation.

Belgeselde özellikle zengin ve uçsuz bucaksız tarım arazileriyle dolu olan California/Fresno'ya odaklanılmıştır.

Bir dönem Fresno'da sürgün hayatı yaşayan Ermeni çetecisi (General) Antranik'e yönelik muazzam övgüler mevcut filmde. Onun bir kahraman olduğundan söz edilmektedir. Oysa Antranik emrindeki düzenli ve düzensiz birliklerle sayısız katliama imza atmış birisidir.

Aynı şekilde Talat Paşa'yı katleden Soghomon Tehlirian'a yönelik övgü dolu sözlerde mevcuttur. Hatta bölgedeki Ermeni toplumu, Tehlirian adına, tepesinde kartal bulunan bir kahramanlık anıtı bile yaptırmış.²¹³ Katillere yönelik böylesine övgüler içeren bir filmin, ABD Eğitim Bakanlığından bile fon alabilmiş olması oldukça sakıncalı bir durumdur.

Filmde tahmin edileceği gibi, tarihsel Ermeni iddialarına da geniş yer ayrılmış. Ermenilerin; Nuh Peygamberin soyundan geldikleri, büyük medeniyetler kurdukları, Hristiyanlığı devlet dini yapan ilk ulus olmaları, Türkler tarafından soykırıma uğratılmaları gibi iddiaların tamamı, bu filmde de işlenmektedir.

---

²¹³ Strangers in a Promised Land....

4.2. Sinema Filmleri

Film endüstrisi basına oranla, tüketime daha elverişli ve ileti aktarmak açısından daha etkilidir. Bir kopyanın düşük maliyeti ve bir gösterim yerinde koltuk ücreti karşılığında kitlelere sürekli gösterme olanağı, hepsinden de ötesi görsel iletinin **"gerçeklik"** etkisi;²¹⁴ sinemayı, soykırım lobisinin ağırlık verdiği propaganda sahalarında - özellikle son yıllarda - öncelikli bir noktaya taşımıştır. Filmler sadece sinema salonlarında değil; ticari gösterimlerin ardından televizyon ekranlarında gösterilerek ve video, VCD, DVD formatında piyasaya sunulularak, her an yüz milyonlarca insanı etkileyebilecek kapasitededir. İletilecek mesajların tek yönlü olarak aktarıldığı beyaz perde, entelektüel durumuna bakmaksızın hedef kitle olarak oldukça geniş bir kesime hitap etmektedir.

Doğal olarak Ermeni soykırım propagandasının yapıldığı önemli alanlardan biri tahmin edileceği gibi sinemadır.²¹⁵ **"Gerçeği yalnızca gerçeği filme çekeceğine yemin eder misin?"**. Sektörün doğası gereği, her yönetmen bu soruyu "evet" yanıtı veremez. Film, gerçek öykülere dayansa dahi, netice olarak bir kurgudur. Ve kurmaca kurmacadır. Tarihsel gerçekle kurmaca her zaman bağdaşmayabilir. Ancak asıl tehlike, tarihi ve gerçeği bilmeyenlerin, kurmacayı gerçek gibi algılaması ile ortaya çıkar. Film endüstrisi, Amerika başta olmak üzere batılıların tekelinde olunca, etkin bir propaganda makinesi olan sinemanın bir araç olarak kullanılması siyah-beyaz yıllardan bugüne kaçınılmaz oldu. Tabii bu durumdan en çok muzdarip olanlar kuşkusuz batılıların **"öteki"** diye tanımladıklarıydı. Siyahlar, Çinliler, Hintliler, soğuk savaş döneminde Ruslar, Araplar, İranlılar ve Türkler... Kötü adamlar **"ötekiler"den** çıktı. Kahramanlar hep batılıydı. "Ötekiler" in iyi adamı canlandırdığı filmlerin oranı, toplamda hep çok düşük kaldı.²¹⁶

²¹⁴ İlal, Ersan; **İletişim Yıgımsal İletim Araçları ve Toplum**, İstanbul, Der Yayınları, 1997, s. 46.

²¹⁵ Soykırım lobisi ve film endüstrisi üzerine Türkiye'deki çalışmalar oldukça kıttır. Kapsamlı birkaç araştırma için bkz. Laçiner, Sedat & Kantarcı, Şenol; **Ararat Sanatsal Ermeni Propagandası**, Ankara, ASAM - Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2002. ayrıca bkz Scognamillo, G.; **Batı Sinemasında Türkiye ve Türkler**, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 1996; Çağlayan, Tahir Alper, **"Batı Sinemasında Türk İmajı"**, İçinde Aydınlanma 1923, s. 45, s 33-38; NTV Türkiye tarafından hazırlanan **"5. Kol"** adlı belgesel; CNN Türk tarafından hazırlanan 12 Mayıs 2003 Tarihli **"32. Gün: Türkiye'nin Filmlerdeki İmajı"** adlı belgesel.

²¹⁶ 32.Gün: Türkiye'nin Filmlerdeki İmajı

Türk kamuoyunda "**Türk karşıtı film**" dendiğinde akla hemen "**Geceyarısı Ekspresi**", "**Musa Dağında kırk Gün**", "**Arabistanlı Lawrence**" ve "**Ararat**" gibi filmler gelmektedir. Oysa bu buzdağının görünen kısmıdır. Anılanların dışında birçok film; yerine göre açıkça, kimi zamanda bilinçaltına gizli mesajlar göndererek, "**barbar Türk**" imajını 21. yüzyıla taşıyan uluslararası kampanyada rollerini yerine getirmektedir.

Bu noktada sadece soykırım lobisi tarafından üretilen önemli bazı filmler değil, ek olarak Türkiye ve Türklerin genel imajı aleyhine misyon üstlenen diğer önemli filmlerde incelenmektedir.

4.2.1. Musa Dağında Kırk Gün (The Forty Days of Musa Dagh)

Avusturyalı yazar - şair Franz Werfel'in aynı adlı romanından²¹⁷ yola çıkarak, High Investments Films tarafından sinemaya aktarılan 120 dakikalık, İngilizce filmin yönetmeni Saryk Mouradian, yapımcısı John Kurkjian'dır. Ermenilere soykırım yapıldığı iddialarını dile getiren en önemli yapımlardan biridir. Dahası soykırım lobisi tarafından bir başyapıt olarak değerlendirilmektedir. Filme yönelik batı kamuoyundaki eleştiriler de genellikle olumludur.

Romanlardan uyarlanan filmlerde genellikle aşırı abartılı sahneler yaşanmaktadır. Çünkü kitapların yüzlerce sayfada anlattığı şeyleri, filmler ortalama 90–120 dakikaya sığdırmak zorundadır. Bu filmde de çok abartılı sahne ve diyaloglar mevcuttur. Ancak genelin aksine Werfel'in romanındaki aşırı şoven diyalogların çoğu, senaryoda kullanılmadığı için, romanın her şeye rağmen filmde daha abartılı olduğunu söyleyebiliriz.

Ermenilerin maruz kaldıkları "**soykırım ve işkenceleri**" anlatan filmde, Türk askerlerinin "büyük bir şevk içinde nasıl işkence yaptıkları" konusu işlenmektedir. Film başlamadan önceki jenerikte Ağrı Dağı manzarası eşliğinde, Ermenilerin Nuh Peygamberin torunu oldukları, ilk Hristiyan devlet oldukları gibi konular sıralandıktan sonra koskoca bir Ermenistan haritası gösterilmektedir. Ayrıca Ermenilerin dinleri için

²¹⁷ Werfel, Franz; **Musa Dağ'da Kırk Gün**, İstanbul, Belge Yayınları, 2003.

savaşıkları ifade ediliyor ki Ermenilerin haçlı ruhunu kanıtlaması dışında, bu iddia kesinlikle doğru değildir.

Filmin çekimi için ilk girişim 1935 yılında yapılıyor. Metro-Goldwyn-Mayer şirketi kitabın film hakkını satın alıp, hazırlıklara başlıyor. Ancak dönemin Türk hükümetinin tepkisi üzerine, film projesi rafa kaldırılıyor. 1935'te "Holivut" adlı Türk sinema dergisi, bu gelişmeyi **"Musa Dağında Kırk Gün isimli kitabın filme çevrilmesinden vazgeçildi. Eğer tekrar çevrilmek istenirse, Türk hükümetinin kabulü ile olacaktır. Eğer Türk hükümeti kabul etmezse, senaryo hiç çevrilmeyecektir. M.G.M şirketi bu hususta teminat verdi"** satırlarıyla okurlarına duyurmuştur.²¹⁸ Günümüzde sözde Ermeni soykırımını anlatan filmlerin, Avrupa Konseyi bünyesinde faaliyet gösteren Euroimages vasıtasıyla, Türkiye Cumhuriyeti bütçesinden bile fon alabildiği düşünüldüğünde,²¹⁹ Atatürk döneminde bu konuda ne kadar hassas olunduğu daha da iyi anlaşılmaktadır.

Filmin giriş sahnesinde Talat ve Enver Paşalar, gülüşerek, tüm Ermenileri öldürecek olan planın işleyişini kontrol ediyorlar. Önlerindeki harita günümüzde Ermenilerce kullanılan propaganda haritalarının aynısıdır. Harita üzerinden "soykırım"ın işleyişini anlatan Talat Paşa, "fakat en büyük başarı şu bölgelerde, yöredeki Ermeniler bütünüyle tehcir edildi" dediği zaman; Enver Paşa, **"tehcir mi, hah hah hah"** şeklinde kahkaha atıyor.²²⁰

Filmin İttihatçı liderlerin, yabancılarla diyalog sahneleri tam da soykırım lobisini tatmin edecek şekilde çekilmiş. Talat ve Enver Paşalar, Lepsius ve Morgenthau ile sohbet ederken, Ermenilerin ileri sürdüğü her şeyi, boşboğazlık edip, bir bir kabul ediyorlar. Öyle ki, yeri geliyor, Morgenthau ve Lepsius, İttihat ve Terakki'nin en tepesindeki bu iki isme kah bağırıp çağırıyor, fırça atıyor, kah insanlık dersi veriyor, azarlıyor. Bunların bırakın kitabının, senaryosunun yazılmasını, filminin çekilmesini, bunların düşünülmesi bile gülünçtür.

²¹⁸ 7 Eylül 1935 tarihli **Holivut** Dergisinden aktaran Scognamillo; Age, s. 172-173.

²¹⁹ Bkz. **"Euroimages'ten Soykırım Filmine Destek"**, Hürriyet, 14 Mart 2006; "Tarla Kuşu Çiftliği'ne Karşı Girişim", <http://www.ntvmsnbc.com/news/365216.asp>, 15 Mart 2006.

²²⁰ **The Forty Days of Musa Dagh**, John Kurkjian & Saryk Mouradian, High Investments Films, 1982.

Bu arada filmin başrol oyuncusu Gabriel ortaya çıkıyor. Gabriel bölgede sevilen bir Ermeni liderdir. Yakın arkadaş olduğu Cemal, Gabriel'i bölgeden kaçması için uyarıyor. Cemal, Osmanlı ordusunda subaydır ve filmdeki tek iyi Türk karakteridir. Gabriel, Ermeni papazla birlikte Ermeni ahaliyi “direniş”e ikna ediyor ve dağa çıkıyorlar.

Bu arada tehcir çoktan başlamıştır. Türk askerleri çoluk çocuk, kadın erkek, genç yaşlı demeden; kabilelerdeki herkese işkenceler yapıyor, kırbaçlıyor, tecavüz ediyor, katlediyorlar.

Cemal'in uyarısı ve Gabriel'in organizasyon yeteneği, kaçan Ermenileri kurtarmıştır. Gabriel komutasında, tüm Ermeniler Musa dağında mevzilenirler. Üstlerine sevk edilen askeri birlikleri pusuya düşürüp öldürürler. Filmde, en kötü adam rolündeki Vali –ki kendisine sadece “Efendi” olarak hitap ediliyor- Gabriel'le birlikte dağa çıkmayan Ermeni ahaliyi katlediyor, kızlara tecavüz ediyor.

Askeri birlikler yetersiz kalınca, Musa dağına topçu birlikleriyle birlikte büyük bir ordu sevk ediliyor. Bu yeni gelen birliğin Türk ve Alman komutanları, tüm Ermenileri öldürme kararı alıyorlar. Efendi, bu duruma çok seviniyor. Ama yaşları 14–15 civarında olan Ermeni çocukları, bir gece kampa sızarak topları imha ediyorlar. Film bu ya, onca askerin içinde kampa sızıp tüm topları ve mühimmatı dinamitliyor Ermeni çocukları. Bu durumda Efendi ile ordudaki Alman ve Türk komutanın, Ermenileri yok etme hayalleri suya düşüyor. Ama pes etmiyorlar. Bu sefer Ermenileri açlıktan öldürmek için dağı ablukaya alıyor, bölgeye tüm giriş çıkışları yasaklıyorlar.

Ablukanın etkisiyle kıtlık baş gösterince Gabriel Fransız ordusuna yardım etmeleri için haberci gönderiyor. Bu haberciler de küçük çocuklar arasından seçiliyor. Gabriel'in 13–14 yaşlarındaki çocuğu Steven da, savaşa destek olmak için babasından izin bile almadan haberciyle birlikte gider. Yolda haberci kurtulur ama Steven, Türk askerlerince yakalanır. Vali rolündeki kötü adam gerçekten çok kötüdür. Gabriel'in oğlu Steven'a tecavüz eder ve sonra çocuğu öldürür. 13-14 yaşlarındaki küçük bir erkek çocuğuna tecavüz etmek ve öldürmek; bunu yapan gerçekten çok kötü bir adam olmalı.

Cemal, üzgün ve Türklüğünden utanır bir halde, Steven'ın cesedini, dağa, babasının yanına götürür. Manzarayı gören Steven'ın annesi delirir. Türklüğünden utanan Cemal, Efendi'ye yaptığı için yanlış olduğunu söyler. Efendi, bir subay olmasına rağmen, Cemal'i de öldürür. Bu esnada Fransız gemileri Ermenileri kurtarmak için gelmişlerdir. Ama Gabriel, oğlunun intikamını almalıdır. Son bir atak yaparlar. Daha iki gün önce cephaneleri tükenen, neredeyse bir haftadır yemek yiyemediği için açlıktan ölen Ermeniler; saldırıya geçerek Türk ordusunu darmadağın ederler. Fransız savaş gemileri de top atışlarıyla destek olur bu savaşa. Gabriel, yüzlerce askerin arasından karargaha kadar sızar. Efendi'yi ve Türk komutanı öldürür, intikamını alır. Aynı şekilde kaçarak geri döner. Türk ordusu bozguna uğratılmış, Ermeniler kurtulmuştur.²²¹

Sinema dilindeki ifadesiyle **“iyiler kazanmış, kötüler kaybetmiştir.”**

Filmde saçmalık boyutuna varan tüm tutarsızlıklara rağmen, filmin jeneriğinde ve basın tanıtımlarında, Musa Dağında Kırk Gün'ün **“yaşanmış, gerçek bir hikayeden”** uyarlandığı ileri sürülmektedir. Yapımcılar bunu iddia etse de, Ermeni sorunu konusunda hiçbir fikri olmayan bir yabancı için bile, film, gerçek olamayacak kadar saçmadır.

Pek çok Ermeni iddiasında olduğu gibi, soykırım lobisi, Musa Dağı olayı hakkında da yalan söylemektedir. Bunun ilk kanıtını İngiliz ve Fransız arşiv belgeleriyle Yusuf Halaçoğlu ortaya koymuştur. 12 Kasım 1914 günü İngiltere'nin Kahire'deki diplomatik temsilcisi M. Chcetham, Dışişleri Bakanı'na gönderdiği telgrafta **“Boghos Nubar Paşa'nın, Türkiye ile reformlar konusunda anlaşmak için pek umudu kalmayan Kilikya Ermenilerinin, Adana, Mersin ve İskenderun'a yapılacak bir çıkartmada, Müttefiklerin safında gönüllü olarak yer alabileceklerini; bölgenin dağlık kısımlarındaki Ermenilerin de silah ve cephane ile donatılırlarsa Türkiye'ye karşı isyan edebileceklerini”** bildirdiğini nakletmektedir.²²²

²²¹ The Forty Days of Musa Dagh....

²²² Halaçoğlu, Yusuf; “Ermenilerin Suriye'ye Nakli: Sürgün mü, Soykırım mı? - Belgeler”, Tarihsiz, s. 7-8.

Müttefiklerin İskenderun bölgesine çıkartma yapmayı düşündükleri bir dönemde, bölgedeki Ermeniler ayaklanarak Musa Dağına çıkmışlardır. Ancak Suriye Ordusu komutanı Cemal Paşa'nın Süveyş Harekatı, müttefik çıkarmasının yönünü Çanakkale'ye çevirmiştir.²²³ Ancak müttefikler, yinede Akdeniz kıyısından bu Ermenileri tahliye etmişlerdir. Filmde ve romanda iddia edilenin aksine, herhangi bir şekilde savaş, çatışma vuku bulmamıştır. Bu konu, Fransız hükümetinden resmen sorularak doğruluğu öğrenilebilir. Daha sonra Musa dağında yapılan araştırmalarda hiçbir insan cesedine rastlanmadığı gibi; yaralı veya hasta bir kimse de bulunamamıştır. Bu bakımdan Yahudi asıllı Werfel tarafından yazılan ve bütün dillere çevrilerek dağıtılan ve filme de alınan bu kitabın konusunun, tamamen hayali ve uydurma olduğu, Türkler aleyhinde kamuoyunu yanıltmak için bir propaganda niteliği taşıdığı sonucuna varılmıştır.²²⁴

Ancak tüm bu delillere rağmen, soykırım lobisi filmin toplu gösterimini yapmak için, hiçbir fırsatı kaçırmamaktadır. Ermeni dernekleri özellikle 24 Nisan günlerinde filmi geniş kitlelere gösterecek organizasyonlar düzenlemektedir, 24 Nisan 2000'de Virginia Üniversitesi'ndeki organizasyonda olduğu gibi. Böylelikle yüksek statüdeki hedef kitlenin, soykırım tezine yakınlığı sağlanmaktadır.²²⁵

4.2.2. Görev Berlin (Assignment Berlin)

Yönetmenliğini Hrayr (Peter) Toukhanian'ın yaptığı filmin çekim süreci Amerikan Ermeni toplumunun yardımları ile başladı. Bunun yanı sıra Detroit'te çekilen filmin **"Şehrin tanıtımına ve sanatsal hayatına katkıda bulunduğu"** gerekçisiyle; New Detroit Şirketi, Detroit Şehri Sanat Konseyi, Şehrin belediye başkanı, yerel medya ve diğer bazı şirketlerden de yardım sağlanmış, sonuçta bir milyon dolarlık bir bütçe oluşturulmuştur. Bazı Ermeniler de çok düşük bir ücret karşılığında rol alarak filmi desteklemişlerdir. Sayılan örneklerin devlet kapısında filmleri için destek bekleyen Türk sanatçılar ve Türk devleti için de örnek oluşturacağı söylenebilir.

²²³ Halaçoğlu, Age, s. 8.

²²⁴ Sakarya, İhsan; **Belgelerle Ermeni Sorunu**, Ankara, Genelkurnay Basımevi, 1984, s. 245.

²²⁵ Laçiner & Kantarcı; **Ararat Sanatsal Ermeni Propagandası**, s. 25-26.

Tanıtımlarında **"gerçek bir tarihsel olay"** olduğu belirtilen filmin galası, 1982'de Detroit'teki tarihi Mason Tapınağı'nda yapılmıştır. Bu başlangıç soykırım Propagandasının temel araç ve amaçları açısından önemli ipuçları vermektedir: dinsel öğeleri kullanmak ve hedef kitle olarak; varlıklı, elit kesimleri davaya kazandırmak. Filmin daha sonraki toplu gösterimleri özellikle Ermenilerin yoğun yaşadığı bölgelerde yapılmış ve genellikle kapalı gişe oynamıştır. Ermeni diasporasında büyük memnuniyet yaratan film, diğer ulusların da ilgisini çekmiş; International Releasing Corporation aracılığıyla Fransa, İtalya, İspanya, Yunanistan, Sovyetler Birliği, Avustralya, Tayland, Tayvan ve tüm Güney Amerika ülkelerinde de gösterilmiştir. Aradan geçen zamana rağmen filmin dağıtımı tüm dünyada video, VCD, DVD vs. vasıtasıyla sürmektedir. Etkisini halen sürdüren film, soykırım lobisince organize edilen festivaller ve toplu gösterilerde sunulmaya devam etmektedir. Örneğin 25 Ocak 2002'de Kanada - Toronto'da gösterime sunulan filmde girişler ücretsiz tutulurken, tüm masrafları ARFYOC Ermeni derneği karşılamıştır.²²⁶

Film bir zarf içinde kafi miktarda para, silah, gizli görevinin yazılı olduğu bir şifrenin, Tehlirian'a verilmesi ile başlıyor. Bu çok gizli görev, savaş sonrasında Almanya'ya kaçan İttihat ve Terakki liderlerinin öldürülmesidir.

Filmde aslı olmayan birçok iddiaya yer verildiği gibi, Türkler arasında geçen diyaloglarda **"Enver, (Paşa) bir Almandan daha Almandır"** şeklinde, üstünde düşünülmesi gereken önemli politik göndermeler de var.

Talat Paşa, filmdeki en kötü adam rolündedir. İktidarı döneminde sahip olduğu muazzam olanaklara rağmen, bir lokma bir hırka şeklinde özetleyebileceğimiz bir hayat tarzı yaşadığı bilinen, lüksten uzak duran Talat Paşa, bu filmde tam bir zevk düşkünü olarak betimlenmiş. Sürekli geneleve giden, 3-4 kadınla birlikte ilişkiye giren bir adam şeklinde gösterilerek, Talat Paşa'nın sadece canına kastedildiği yetmiyormuş gibi, ahlakına da kastedilmiştir.

Talat Paşa'nın suçlu olduğu önyargısını pekiştirmek için, filmin İstanbul çekimlerinde, Talat ve Enver Paşaların; Büyükelçi Morgenthau ve Alman Papaz

²²⁶ Laçiner & Kantarcı; Age, s. 26.

Johannes Lepsius ile diyaloglarına geniş yer verilmiştir. Bu diyaloglarda Morgenthau ve Lepsius, İttihat ve Terakki liderlerini gözlerinin içine baka baka aşağılamakta, onlara bağırp çağırılmaktadırlar. Bu sahneler, kesinlikle inandırıcılıktan uzaktır. Filmdeki anlatıma bakılırsa, Enver ve Talat Paşa, soykırım suçlarını çoktan itiraf etmişler. Bu iddialar film boyunca kullanılmaktadır. Mesela cinayetden sonra Papaz Lepsius, Talat Paşa'nın suçlu olduğunu iddia eden şu ifadeleri vermiştir. Güya İstanbul'da 11 İttihatçı üst düzey lider **çok gizli bir toplantıya** çağırılmıştır. Lepsius'un anlatımına göre Talat Paşa, bu toplantıda şu konuşmayı yapmıştır.

“Efendiler, Doktorlar, Paşalar;

Bugün önümüzde bir Ermeni sorunu var. 100 yıl önce Yunan, Sırp ve Rumen sorunumuz vardı. Sonuç; Yunanistan, Sırbistan ve Romanya oldu. 50 yıl önce Bulgar sorunumuz vardı. Sonuç, Bulgaristan oldu. 10 yıl önce tekrar bir Arnavut sorunumuz oldu. Sonuç, tekerrür. Arnavutluk. Bugün Ermeni sorunumuz var. (Bağırarak) Ama Ermenistan asla gerçekleşmeyecek. Bu halkla bu şehirleri birbirinden kopartacağız. Ermenistan, sonsuza dek Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olarak kalacaktır. (Alkışlar...)”

İttihatçı liderlerden biri itiraz ediyor. **“Bunu yapmak gibi bir olanağımız yok. Askerlerimizi bu iş için kullanmamız mümkün değil”** şeklinde eleştiride bulunuyor.

Talat Paşa; **“Buna dikkat edeceğiz. Cihat ilan edeceğiz, bir kutsal savaş. Müslümanları kullanacağız. Tehcire yardımcı olmak için lokal polis teşkilatını kullanacağız ve mahkumları da salacağız bu iş için”** şeklinde cevap veriyor.

Gizli toplantıda bulunan bir asker bu önlemleri beğenmiyor ve **“Onları sürmek yeterli değil. Aynı zamanda onları imha etmeliyiz. Tüm Rumları, Süryanileri, Yahudileri... Ve son olarak Kürtleri bile...”** şeklinde itiraz ediyor.

Talat Paşa, bu öneriyi **“Zamanı değil, zamanı değil”** diyerek reddediyor.

Yukarıda alıntı yapılan bu diyaloglar, İttihat ve Terakki'nin güya "soykırım" kararı aldığı **"çok gizli"** toplantıda yaşanmış diyaloglarmış. Ve papaz Lepsius, bunları adalet kurumu önünde kamuoyuna açıklıyor. Böylesine gizli bir toplantının zabıtlarını -ki böyle bir toplantı yapılmış olsa bile zabıt tutulması mantık dışıdır- nerden bildiği, nasıl ele geçirdiği hiç sorgulanmıyor. Talat Paşa şöyle demişmiş, Enver Paşa böyle demişmiş. Filanca gizli toplantıda şu kararlar alınmışmış. Lepsius'un belge sahtekarlığı yaptığı, resmi dokümanları keyfince tahrif ettiği, bizzat atıfta bulunduğu orijinal belgeler üzerinde teknik incelemeler yapılarak ispat edilmiştir. Araştırmacı Mustafa Çolak, bu belgelerin üzerindeki tahrifatları ve buna dair teknik analizleri dünya kamuoyunun dikkatine sunmuştur.²²⁷ Buna rağmen ısrarla Lepsius'a ve güvenilmez eserlerine sahip çıkılmaktadır. Bu soykırım lobisinin, amaca giden yolda her yolu mubah gördüğünün en açık delilidir.

Bu ifadeler sonucu jüri kararını vermiştir. **"katil" Tehlirian, suçsuz bulunmuştur.**²²⁸

Neticede dünya hukuk tarihinde belki de ilk defa, bir mahkemede böylesine bir hukuk rezaleti yaşanmıştır. Cinayeti işleyenin beraat ettiği ve hayatını kaybeden kurbanın, gıyaben suçlu bulunduğu bir mahkemenin; elbette kitaplarının yazılması, filmlerinin çevrilmesi gerekmektedir. Ama bu Türklerin aleyhine değil, Ermeni lobisinin ve Alman hukuk sisteminin aleyhine olmalıdır.²²⁹

"Gerçek bir tarihi olayı" anlattığını ileri süren film, Talat Paşa'nın Berlin'de suikasta uğrayışını tamamen Ermeni bakış açısıyla vermektedir. Filmde suikasta uğrayan Talat Paşa olmasına rağmen, yönetmen "Görev Berlin"de asıl terörist olarak Talat Paşa ve arkadaşlarını suçlamakta, Talat Paşa'yı öldüren katili ise Ermeni ulusunun bir **"kahraman"**ı olarak yüceltmektedir. Ancak filmin dışındaki

²²⁷ Çolak, Mustafa; **"Kaynak Kritiği ve Tehcir Olayında Belge Tahrifatı – Johannes Lepsius Örneği"**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Belleten, Cilt LXVI, Sayı 247, Aralık 2002, s. 967-984.

²²⁸ **Assignment Berlin**, Hrayr Toukhanian, Orion, 1982.

²²⁹ Talat Paşa suikastı ve Tehlirian davası için bkz. Terzioğlu, Arslan; **"Talat Paşa ve Bahattin Şakir'in Berlin'de Öldürülmesi ve Ermeni Tehciri"**, İstanbul, Talat Paşa'nın Ölümünün 81. Yıldönümünde Uluslararası Terörizme bir Bakış Sempozyumu, 15 Mart 2002; Schellendorf, Bronsart Von; **"Talat Paşa için Şahitlik"**, Ankara, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 4, Aralık 2001, s. 76-82.

gerçek olaylarla kıyaslandığında yönetmenin **"sanatsal"** olduğunu iddia ettiği bu keskin tutumu -garip de olsa - oldukça sıradandır. Alışlagelmiştir.

Nitekim 1983'te Portekiz'deki Türk Büyükelçiliği'ne baskın yaparak havaya uçuran, ancak baskında hayatlarını kaybeden 5 Ermeni terörist -ki Ermeni toplumunca **"Lizbon Beşlisi"** olarak adlandırılırlar- **"şehitlik"** payesi ile onurlandırılmışlar; dahası Massachusetts Watertown Ermeni Toplumu Eğitim Merkezi'nde, Illinois Glenview Ermeni Azizler Resul Kilisesi'nde, Dearborn Michigan Ermeni Cemaat Merkezi'nde, New Jersey Ridgefield'daki Saint Vartanantz Kilisesi'nde ve Washington D.C.'deki Soorp Khatch Kilisesi'nde yapılan siyasi toplantı, anma günleri ve dini ayinlerde yad edilerek **"ulusal kahraman"** haline getirilmişlerdir.²³⁰

Bu da gösteriyor ki, soykırım lobisinin **"öyle felaketlere uğradık ki, ne yapsak yeridir"** yaklaşımı sadece siyasal hayatta değil, sanatta da baskındır. Zaten tanıtımlarda da, filmin söz konusu katili ölümsüzleştirdiği büyük bir gururla ifade edilmektedir. Sonuçta **"çaresiz** delikanlının öldürdüğü Talat Paşa, filmde **"1,5 milyon hayatı söndüren Ermeni soykırımının baş mimarı"** olarak lanse edilmektedir ki, bu tema 1915'ler ve 1970 sonrası dönemde eline silah alan bütün Ermeni gençlerin bilinçaltına sadece kutsayıcı ve teşvik edici mesajlar vermekle kalmıyor, aynı zamanda Ermeni terörizminin bütün sonuçlarını meşrulaştırıyor da.²³¹

4.2.3. Anne (Mayrig)

1991 yılında, iki bölüm halinde çekilen filmin süresi 157 dakikadır. Soykırım iddialarının beyaz perdeye yansıdığı en önemli örneklerden biri olarak görülmektedir. 1921 yılında Fransa'ya göçen bir Ermeni ailesinin sıkıntılarını konu alan eserde; Türkler, her zaman olduğu gibi **"kötü adam"** rolünde. Film Ermeni kadınının konumunu da sorguladığı için özellikle bu yönden iyi eleştiriler almıştır. Tüm bu olumlu eleştirilere rağmen film iyi bir hasılat elde edememiş, ancak soykırım faaliyetlerinde önemli bir adım olarak görülmüştür. Fransızca olarak çekilen filmin

²³⁰ Lowry, Heath W.; "19. ve 20. Yüzyıl Ermeni Terörizmi – Devamlılık Bağı", içinde Uluslararası Terörizm ve Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1984, s. 75-77.

²³¹ Laçiner & Kantarcı; **Ararat Sanatsal Ermeni Propagandası**, s. 26-28.

toplu gösterimleri aradan geçen zamana rağmen birçok Ermeni derneğince devam ettirilmektedir. Uluslararası dağıtımını İsviçre'nin M Pathe ve Fransız AMFL firmalarının üstlendiği filmin, en son gösterimi Londra'daki Gulbekian Hall'da 5 Şubat 2002 tarihinde gerçekleşmiştir.

Araksi (Anne) rolündeki Claudia Cardinale ve Agop rolündeki Omar Sharif dünya çapında iki oyuncudur. Ama filmin asıl ağır topu yönetmen Henri Verneuil'dur. 1996 yılında tüm hayatı boyunca sinemaya yaptığı katkılardan dolayı "Fransa'nın Oscar'ı" sayılan Cesar Onur Ödülü kazanan Verneuil, Fransız sinemasının en önemli isimleri arasında gösterilmektedir. Jean Paul Belmondo, Jean Gabin, Alain Delon gibi Fransız sinemasının dev isimleriyle çalışan yönetmenin en büyük hayali, Ermeni iddialarını yansıtan bir "soykırım" filmi çekmekti. "Anne" adlı yapıt, yönetmenin bu hayalinin bir ürünüdür.

Yönetmene dair bir diğer önemli not ise kendisinin kökeniyle ilgilidir. 1920 yılında Anadolu'da doğan ve Ermeni asıllı olan Verneuil'ün gerçek ismi Ashot Malakian'dır.²³²

İlerleyen yıllarda adını değiştirerek Fransız ismi alan yönetmenin, soykırım tezini yansıtan çalışması, başkalarının gözünde kendisinin Ermeni olmadığı düşünülerek daha objektif bulunabilir. Ancak şu gerçek bilinmelidir ki, Henri Verneuil, sorunu dışardan değerlendiren üçüncü bir şahıs değil, soruna taraf olan lobinin bir parçasıdır.

İkinci nokta ise yönetmenin seçtiği; kadın ve kadının toplumsal çilesi çerçevesinde İşlenen olay örgüsünün, eserde verilen mesajları karşılayamamasıdır. Her şeyden Önce Anadolu'dan göçen insanların ıstıraplarını anlatan eserin, o günün Anadolu'sunu yansıtmaması filmin bütünlüğünü bozuyor. Burada eleştiri noktası Ermenilerin sıkıntıları değildir elbette. Türkler, 1915 ve sonrasında yaşananların "soykırım" olarak değerlendirilmesine karşı çıkıyorlar. Ancak küçük bir azınlık dışında, tehcirin Ermenileri perişan ettiğini reddeden hemen hemen yok gibidir. Buna rağmen, savaşın Anadolu Türk kadını üzerindeki etkilerini yansıtmadan,

---

²³² Laçiner & Kantarcı; a.g.e., s 28 - 29

yaşanan acıları **"sadece Ermenilerin acıları"** olarak yansıtmak, hele hele beyaz perde gibi iletilerin ancak tek yönlü olarak aktarılabildiği bir ortamda -üstelik sanat adına- bunu yapmak, en hafif tabiriyle haksızlıktır.

Anılan dönemde Mülk Köyünden Fatma Nine'nin, Halide Edib'e söyledikleri hatırlandığında zihinlerdeki resim tamamlanmış olacaktır.

"Ah kızım" dedi. Dizlerimin üzerinde duran notlarımın üstüne sabırsızca elini koydu. "Yakılmış kulübeler, çoktan gırtlığı kesilmiş insanlar hakkında kargacık burgacık bir şeyler yazmanın yararı ne? Yok onlar artık. (Senin yazı yazman) Bizim karnımızı mı doyuracak, yoksa başımızın üstüne çatı mı çekecek, ya da yaşamamızı mı sağlayacak? Köyün üç bin sığırı, koyunu vardı. ...(Şimdi ise) Yumurtlayacak bir tek tavuk bile yok. Benim ihtiyarı ve Yunanlının yaraladığı kızımı nasıl doyuracağım? Karnımızın içindeki bu kızgın açlığı yatıştırmak için kaydattığımız otların üzerine ekecek tuz bile yok...

Yanlış olan bir şey var, yanlış olan bir şey var kızım. Eskiden Allah'ın başımıza musallat ettiği tek bela jandarmalar sanırdık. Sonra, Sultan bizim ne biçim zulümlere uğratıldığımızı bilmiyor demeye başladık. Zulme uğratılmak mı? Şimdi başımıza gelenlere bakılırsa o zamanlar cennette yaşıyormuşuz. Ah, Allah'ım, canlı bırakılanların üzerinde biraz dam, çatı bıraksınlar diye şu Yunanlılara ne kadar yalvardım! Bana güldüler ve Avrope (Avrupa) bizi işte bütün bu halleri size edelim diye gönderdi, sizi artık hiç rahat koymayacağız dediler. Kızım, biri şu Avrope denen herife söylesin; biz garip köylüleri rahat bıraksın. Biz ona ne ettik?"²³³

²³³ Adıvar, Halide Edib; The Turkish Ordeal, New York, 1928, s 314'den aktaran McCarthy, Justin; Ölüm ve Sürgün, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 1998, s. 276. ("Türkün Ateşle İmtihanı"nın bendeki Türkçe baskısında anılan ifadeler mevcut değil. Eserin aslı İngilizce olduğundan, Türkçe çeviride atlanmış olmalı.)

Birinci Dünya Savaşı, dünyanın önemli bir kesiminde büyük felaketlere sebep olmuştur. Şüphesiz savaşın önemli cephelerinden biri olan Anadolu da, yaşanan felaketlerden nasibini almıştır. Kocalarını, analarını, babalarını, kardeşlerini, kız ve erkek çocuklarını kaybeden bütün Ermeni kadınları savaşın derin acılarına ortak oldu, tıpkı diğer kadınlar gibi. Gördesli Makbule'ler, Kılavuz Hatice'ler, Binbaşı Ayşe'ler, Asker Saime'ler, Nenehatunlar Türk İstiklal Harbi'nin kadın kahramanlarıdır ve Türk kadınlarının sırtına binen ağır yükün en büyük kanıtlarıdır.²³⁴ Hal böyleyken Verneuillün olaya sadece kendi ailesi açısından bakarak, dar bir çerçeveden olayları betimlediğini söylemek daha doğru olur. Türk kadınlarının çektiği sıkıntılara sırtını dönen, adeta görmezden gelen bu yaklaşım, filmin salt propaganda amacıyla yapıldığının en önemli kanıtıdır. Muhtemelen ticari açıdan tutmamasının da altında bu tekdüzelik yatmaktadır.

Yönetmenin diğer filmleriyle kıyaslandığında büyük hayal kırıklığı yaratan "Anne" adlı filmini, anılan veriler ışığında değerlendirdiğimizde; filmin ortaya yeni bir şeyler koymadığını, aksine klasik Soykırım tezlerini teyit eden bir propaganda ürünü olduğunu görmekteyiz.

4.2.4. Hasret {The Yearning, Karot}

1990 Ermenistan yapımı, 137 dakikalık Ermenice filmin tanıtım, pazarlama ve dağıtımını Ermeni diaspora kuruluşlarınca yapılmaktadır. Konusu bir hayli "dramatik" olan film, saf Ermeni tezi üzerine kurulmuştur.

Buna göre; Arakel Aloyan adlı Ermeni'nin köyü Türkler tarafından yakılmış ve köydeki tüm kadınlara tecavüz edilmiştir. Bunun üzerine Sovyetler Birliği'ne geçen Aloyan, tüm olanlara karşın, hala Türkiye'deki köyünü özlemektedir. Sonunda içindeki hasret duygularını engelleyemeyen Aloyan, tamamen insani duygularla Sovyet Sınırını geçer. Amacı ailesinden geriye kalan mezarları ziyaret edebilmek, evlilik töreninin gerçekleştirildiği **"kiliseden geriye kalan duvarları"** öpebilmektir.

²³⁴ Türk ve dünya harp tarihinde kadınların yükü ve çeşitli uluslardan birçok kadın kahraman için bkz. Çaka, Cahit; Tarih Boyunca Harp ve Kadın, Ankara, As.Fb. Basımevi, 1948; "Milli Mücadelenin Kadın Kahramanları", http://www.tsk.mil.tr/kitaplar_dokumanlar/anekdotlar/index.htm

Ancak Sovyet Hükümeti bu çabayı bir casusluk girişimi olarak görür ve olaylar bu örgü üzerine gelişir.

Filmin özellikle ilk kısımlarında sözde "Türk vahşeti" özenle işlenmiştir. Buna ek olarak filmin tanıtımlarında "Batı ve Doğu olarak ikiye ayrılmış bir milletin trajedisi" ifadeleri kullanılmakta ve Türkiye topraklarının "Batı Ermenistan" olduğu ısrarla vurgulanmaktadır.²³⁵

4.2.5. Komitas

1988 Batı Almanya yapımı, 96 dakikalık bir filmidir. Uluslararası alanda en çok ses getiren Ermeni filmlerinden biridir. Yönetmeni bir Sovyet Ermenisi olan ve şu anda Berlin merkezli olarak çalışmalarını yürüten Don Askarian'dır. Kimi eleştirmenler tarafından Sergei Paradjanov'dan sonra gelen en Önemli Ermeni yönetmen olarak değerlendirilen Askarian'ın uluslararası festivallerde filmleri en çok gösterilen Ermeni yönetmenlerden biri olduğu söylenebilir.

"Komitas"ta Türklerin milyonlarca Ermeni'yi öldürdüğü iddiası ispatlanmış, genel kabul görmüş bir veri olarak ele alınıyor ve gelişmeler bu **"varsayım"** üzerine kuruluyor. Filmin kahramanı olan Komitas²³⁶, Kütahya doğumlu müzisyen bir Ermeni keşişidir. **"1915 yılında Türklerin gerçekleştirdiği katliamları"** görünce aklını yitiriyor ve filmde bundan sonra gelişen olaylar ele alınıyor.

Komitas'ın sağladığı başarılar arasında en önemlilerinden biri de Interfilm Ödülü'nü (Interfilm Prize) almış olmasıdır. Dini kurumlar ile bağlantılı olan bu Ödülü veren jürinin gerekçesi de kararın ne kadar siyasi olduğunun ve sanatsal kıstasların en önemli öncelik olmadığına kanıtıdır:

"1915 toplu katliamının ardından kendisini sessizliğe gömen keşiş ve besteci Komitas ile birlikte bizler de onun ve halen yası devam eden Ermeni halkının acılarını paylaşıyoruz."

²³⁵ Laçiner & Kantarcı; a.g.e., s 29.

²³⁶ "Komitas" ismi, bazı kaynaklarda "Gomitas" şeklinde de kullanılmaktadır.

Soykırım lobisinin en çok ses getiren filmlerinden biri olan "Komitas", halen **"Türklerin işlediği Ermeni soykırımı"** ibaresiyle yan yana anılmaya devam etmektedir.²³⁷

Ancak filmin etkisi sadece beyaz perde ve ekranlarla sınırlı kalmamıştır. Filmde yaratılan tek taraflı efsane, soykırım lobisi tarafından başarıyla işlenmiştir. Özellikle Fransa Parlamentosunun 18 Ocak 2001 tarihli **"Fransa, 1915 Ermeni soykırımını açıkça tanır"** şeklinde kabul ettiği **"yasa"** ile birlikte, Soykırım lobisi Paris Belediyesi nezdinde giriştiği büyük kampanyayı hızlandırmıştır.

Bu çabalar nihayet ürününü vermiş ve 30 Ocak 2001 tarihinde Paris Belediyesi, başkentte bir **"Ermeni soykırımı anıtı"**nın dikilmesini oybirliğiyle kararlaştırmıştır.²³⁸ Alınan karara göre, yaklaşık 300 bin dolara mal olan anıt, başkentten 8. mahallesinde yer alan Place du Canada'ya dikilecekti. Ermeni plastik sanatçı David Yerevantsi tarafından yapılan ve kaidesiyle birlikte boyu altı metreyi bulan bronz heykel, 24 Nisan 2003'te Paris'in en merkezi noktalarından biri olan Kanada Meydanı'na dikilmiştir. Dikilen heykelde tasvir edilen kişi "Komitas" filminde işlenen müzisyen ve din adamı "Komitas"tan başkası değildir.²³⁹ Anıtın kaidesinde 1915 vakası, "soykırım" olarak nitelenmektedir.

Tek başına bu örnek bile, soykırım lobisince filme yüklenen misyonun ne olduğunu açıklamaktadır. Yüz binlerce insanın her gün bu tip bir anıtın önünden geçtiği Fransa'da, artık **"objektif tartışma"** yöntemiyle insanları ikna edebilmenin ne kadar zorlaşacağı ortadadır.

4.2.6. Avetik

"Komitas" adlı filmiyle soykırım lobisinde popülaritesi artan Don Askarian'ın, bir diğer önemli filmi de 1992 Ermenistan - Almanya ortak yapımı, **"Avetik"**tir. 84 dakikalık filmin orijinali Ermenice çekilmiş, ancak diğer birçok Ermenice filmde olduğu gibi; alt yazı ya da dublajla İngilizce, Fransızca gibi daha yaygın dillere aktarılmıştır.

²³⁷ Laçiner & Kantarcı; a.g.e., s. 33.

²³⁸ <http://www.ozgurpolitika.org/2001/01/30/allhab.html> - 31 Ocak 2001

²³⁹ <http://www.ntvmsnbc.com/news/212450.asp> - 24 Nisan 2003

Filmin kahramanı -tıpkı yönetmenin kendisi gibi- Berlin'e sürülmüş, Ermeni bir film yönetmenidir. Filmde Alman ırkçılığından, 1989 Ermenistan Depremi'ne ve 1915 olaylarına kadar birçok trajik olaya atıf var. 1915'te yaşanan olayları, yalnızca Ermenilerin yaşadıkları acılarla sınırlayarak izleyiciye sunan film, sadece soykırım propagandasının klasik örneklerinden birini yansıtmakla kalmıyor; daha da ötesinde 1915 olayları, Nazi Askerleri ve Karabağ çatışmaları gibi birçok olayı bir arada vererek, izleyicilerin bilinçaltına **"Nazi zulmüyle Türk barbarlığı arasında paralellikler"** olduğunu ima eden ve bütünüyle yanlış olan mesajlar vermektedir. Nitekim filmin hemen hemen tüm eleştirilerinde **"Türklerce yapılan soykırım"**dan bahsedilmesi; filmin, seçtiği hedef kitleyi başarıyla manipüle edebildiğini göstermektedir. Fazio, The Japan Times'da yayınlanan eleştirisinde, filme dair şu yorumları yapmıştır:

"... Bunlar Avetik'in sürgündeki yaşamındaki düşünceleri içeriyor; Alman ırkçılığı, 1915'te Ermenilerin Türkler tarafından soykırıma uğratılması (Holocaust boyutunda dehşet verici bir olay), büyük yıkıma yol açan 1989 depremi (Ermeniler bu depreme Rusların sismik cihazlarının yol açtığına inanıyorlar) ...

... Filmde eleştirilebilecek bir şey varsa, o da filmin müzikten yoksunluğudur. Filmin çoğunun diyalogsuz geçmesi ve müzikten yoksun olması, filmi olması gerekenden daha statik bir hale sokmuş."²⁴⁰

Film; geri dönüşler, hayaller ve alışılmışın dışında diyalog ve müzikten yoksun yapısıyla izlenmesi zor bir film. Askarian'ın diğer filmleri gibi sınırlı bir seyirci kitlesine hitap ediyor. Ancak eserin hedef kitlesinin entelektüel açıdan etki gücü yüksek kişilerden oluştuğu söylenebilir. Soykırım lobisi, filmin ulaşabileceği en geniş kitleye ulaşabilmesi için özel bir çaba göstermektedir.²⁴¹

²⁴⁰ Fazio, Giovanni; **"Through the Doors of Perception"**, The Japan Times, 25 Mart 1995. Fazio'nun 1998'den bu yana Japan Times'da yazdığı yazılar incelendiğinde uluslararası gösterime giren Türk filmlerine hiç değinmemesine rağmen, birçok Ermeni filmine, olumlu eleştiriler getirmesi manidardır. Ayrıca bkz. Fazio, Giovanni; **"Who Remembers the Armenians? Egoyan Replies"**, The Japan Times, 25 Ekim 1995.

²⁴¹ Laçiner & Kantarcı; a.g.e., s 34.

4.2.7. Eski Roma Yolunda (On the Old Roman Road)

Don Askarian'ın bir başka sürgünde sanatçı filmi. 76 dakikalık 2001 yapımı film; Hollanda, Rotterdam'da yaşayan bir Ermeni yazar olan Levon'un, geçmiş ve güncel yaşantısı arasındaki gidip gelmelerini konu alıyor. Levon, geçmişinde birbiriyle çelişen o kadar değişik öge hatırlıyor ki: Bir Türk polisi, kızıl saçlı bir kız, Türk cesetlerini soyan bir akrabası, baskı, gözyaşı, develer, köpekler vs... Tüm bunları estetik ile siyasi baskıların çelişkisi olarak veren yönetmen, güncel yaşamda ise olayları günümüz Hollanda'sına bağlıyor. Filmin bu kısmında Ermeni teröristlerden ve **bir Kürdün "trajedisini"**nden de bahis var.²⁴²

Filmin çekildiği dönem, soykırım lobisinin, Hollanda'nın sözde "Ermeni soykırımı"nın resmi olarak tanınması için yoğun bir kampanya yürüttüğü dönemdir. Ancak Hollanda genelinde Ermeni nüfusunun oldukça düşük olması, yürütülen kampanyayı etkisiz kılmıştır. Bunun üzerine kampanyanın hedefini yerel hükümetler, belediye meclisleri düzeyine indirerek amaçlarını revize eden soykırım lobisi, Hollanda'da önemli miktarda Türk nüfusu olduğunu da göz önüne alarak Türk karşıtı bir koalisyon oluşturma yolunu tutmuştur. Üstelik bu çabalar sadece Hollanda'da yerel düzeyde değil, tüm dünya çapında gerçekleştirilmiştir.

Terör Örgütü PKK/KADEK'e yakın gruplar, Türkiye kökenli bazı aşırı sol örgütler, etnik ve dinsel nefret hisleriyle hareket eden bazı Kürt, Rum ve Süryani grupların sözde "Ermeni soykırımı" davasına kazandırılmaları için çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar kimi zaman entelektüel terör düzeyinde abartılı ürünler vermiştir.

Yine bu konuda Ermenistan Cumhuriyeti, Soykırım lobisi ve PKK/KADEK arasında gizli bir anlaşma yapıldığına dair veriler de mevcuttur.²⁴³

²⁴² Laçiner & Kantarcı; a.g.e., s 35.

²⁴³ "Ermenistan'a Teröre Yardım Suçlaması" haberi için bkz. <http://www.ntvmsnbc.com/news/154144.asp> . Ermenistan/soykırım lobisi ve Ayrılıkçı terörist örgüt PKK ilişkilerine örnek olarak ayrıca bkz. <http://www.ntvmsnbc.com/news/112699.asp> , <http://www.ntvmsnbc.com/news/190530.asp> , <http://www.ntvmsnbc.com/news/349900.asp> ,

Bazı eserlerde Ermenilerle Kürtlerin Aryen ırka ait özellikler taşıdıklarından başlayıp, bu halkların konuştuğu dillerin cümle yapılarının bile indo-Cermen dillere benzemesinin bunu ispatladığına kadar birçok ilginç konular işlenmiş, bunların aslında aynı soydan olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Öyle ki bu akım, bu iki halka Alman ve İranlı Farsları katarak daha da genişletilmiştir.²⁴⁴ Öte yandan kimi çalışmalarda ise yıllardır kendini "Kürt" zanneden bazı kişilerin, Hollanda'ya gelir gelmez Ermeni"olduğunu keşfetmesi konu edilmiştir.²⁴⁵ Benzer eserler son dönemde Türkiye'de de yapılmaya başlanmıştır.²⁴⁶

Türkiye dışındaki bu tip vakalar; farklı bir hayata sahip olmak, yeni bağlantılar kurmak gibi sebeplerle, Ermeni lobisine katılmak amacıyla yapılan aslı olmayan bireysel girişimler olabilir. Son yıllarda tekrar Ermeniliğe dönme olaylarında, bu kişilerin yıllardır gizlice Ermeniliği yaşayan kişiler oldukları, ya da farkında olmadıkları halde Ermeni atalarının olduklarını öğrendikleri ve akabinde Ermeniliğe döndükleri yolunda iddialar mevcuttur. Bu konudaki araştırmalar daha yeni yapılmaya başlandığı, henüz yeterli bir literatür ve uzlaşma bulunmadığı için bu konulara girmeyecek, sadece ilgili birkaç kaynağa atıf yapmakla yetineceğiz.

Askarian'ın bu filmde ele aldığı Ermeni teröristlere yönelik söylenecek bir şey yoktur. Bu zaten Ermeni yönetmenlerin geleneksel alışkanlığıdır. Ancak filmde işlenen **"Kürt trajedisi"**, bu çabalar çerçevesinde değerlendirildiğinde, aktardığı propagandatıf mesajlar daha açık görülecektir. Üstelik yaşanan sürecin, Hollanda'nın Assen Belediyesi tarafından dikilen bir **"soykırım anıtıyla"** sonlandığı göz önüne alındığında; yapılan propagandanın zamanlama ve işlenen konu açısından, oldukça **"stratejik / iyi hesaplanmış"** olduğu ortaya çıkmaktadır.

²⁴⁴ Bu iddialara ilişkin onlarca örnek için bkz. Bacınoğlu, Tamer & Bacınoğlu, Andrea; **Modern Alman Emperyalizmi**, Ankara, ASAM Yayınları, 2001.

²⁴⁵ Zenian, David; **"From Turkey to Holland: A Journey to Freedom"**; makale için bkz. http://www.agbu.org/agbunews/display.asp?A_ID=48

²⁴⁶ Tehcirden kurtarmak amacıyla Türk ailelerince saklanan Ermeni ailelerin ve evlatlık alınan çocukların sayısının yüz binleri bulduğu belirtilmektedir. İddiaya göre bu insanlar yıllardır, "gizli Ermenilik" şeklinde ulusal kimliklerini korumuşlar. Bu konuda bkz. Başyurt, Erhan; **Ermeni Evlatlıklar**, İstanbul, Karakutu Yayınları, 2006; Çetin, Fethiye; **Anneannem**, İstanbul, Metis Yayınları, 2005.

Askarian'ın filmi, Hollanda'da sözde "soykırım"ı tanıtmak ve Türkiye karşıtı koalisyonu genişletmek amacıyla gerçekleştirilen kampanyada önemli bir misyon üstlenmiştir.

4.2.8. Arabistanlı Lawrence (Lawrence of Arabia)

Bugün 40 yaşını aşmış olan efsanevi film, dünya sinemasının başyapıtları arasında sayılmaktadır. 1962 yılında beyazperdeye aktarılan eser, yedi dalda Oscar kazanarak, eşine az rastlanır bir başarı göstermiştir.²⁴⁷ Tüm dünyada belki de yüz milyonlarca insanın izlediği film, bugün bile televizyonlarda prime-time saatlerinde yayınlanabilmekte; video, VCD, DVD vs. araçlarla piyasada dağıtılmaktadır.

Senaryosunu bütünüyle **"gerçek tarihsel olaylara"** dayandırıldığını öne süren film; hırslı bir İngiliz ajanının, Ortadoğu'da Osmanlı İmparatorluğuna karşı genel bir Arap ayaklanmasını başlatmasını konu alıyor.

T. E. Lawrence, 1916 yılında İngiliz ordusunun Kahire'deki başkomutanlığında istihbarat subayı olarak çalışmaktadır. Bir Arap isyanı sonucu Türklerin gücünün kırılacağı düşüncesinde olan İngiliz Casusluk Örgütünün başındaki Komutan Dryden, üstleri ve arkadaşları tarafından pek seilmeyen Lawrence'ı, Prens Faysal ile konuşmaya yollar. Lawrence, uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra Faysal'a ulaşır ve kendi aralarında birlik sağlayamayan Arapları ustaca yönlendirir. O zamana kadar olanaksız sayılan bir işi başararak, Türklerin elindeki Akabe'yi alır. Bu zaferden sonra kısa bir süre de olsa Lawrence'ın önderliğinde Araplar birleşirler. Ama ulusal bilinçten yoksun olan Araplar kazandıkları her zaferden sonra ganimetleri alıp Lawrence'ı terk ederler. Lawrence İngilizlerden önce Şam'ı alabilmek için Araplara silah ve para sağlar. İngiliz kuvvetleri General Allenby komutasında Şam'a girdiklerinde kent çoktan Araplar tarafından işgal edilmiştir.

Kentin stratejik önemi olan yerlerini aralarında paylaşan Arap kabileleri arasında iktidar mücadelesi başlar. Oysa İngilizler ve Fransızlar, Türklerin terk ettiği

²⁴⁷ 32. Gün: Türkiye'nin Filmlerdeki İmajı

toprakları çoktan aralarında paylaşmışlardır. Lawrence, savaşta gösterdiği başarılarından ötürü albay rütbesine yükseltilir ve kendisine bir asker olarak görevini yaptığı, bundan sonraki aşamanın politikacıların işi olduğunu söylenir. Lawrence hiçbir zaman "Birleşik Arap Ulusu" ve "Arap Ülkesi" düşüncesinin gerçekleştiremeyeceğini anlar. Savaşın sonunda ne İngilizlerden ne de yıllarca birlikte savaştığı Araplardan hiçbir takdir görmeden İngiltere'ye geri döner.

Filmin en vurucu sahnesi, hiç şüphesiz "esir yok, esir yok" naraları atılarak, yaralı Türk askerlerinin bulunduğu savunmasız bir konveya yapılan saldırı sahnesidir. Yaralı ve savunmasız durumdaki tüm Türk askerleri vahşice öldürülürler. Böylelikle filmdeki **"iyi Arap"** imgesi de öldürülür. Artık tek "iyi", Araplara bağımsızlık veren İngilizlerdir.

Sinema tarihinin en önemli filmlerinden biri olan "Arabistanlı Lawrence", 1962 yılında; En İyi Yönetmen, En İyi Film, En İyi Çevre Düzenlemesi, En İyi Görüntü Yönetmeni, En İyi Özgün Müzik, En İyi Kurgu, En İyi Ses dallarında olmak üzere tam 7 Oscar kazandı. Ayrıca 1962 yılında İngiliz Akademi Ödülleri'nde "En İyi İngiliz Filmi" ve "En İyi Oyuncu" ödüllerini de aldı. Senaryosunu Robert Bolt'un yazdığı filmin yönetmenliğini, çok önemli bir isim olan David Lean'in yapmıştır, Peter O'toole, Alec Guinness, Anthony Quinn, Jack Hawkins, Omar Sharif gibi dünya çapında yıldızların oynadığı film, sadece o dönemde elde ettiği başarıyla kalmamıştır. Film günümüzde bile, raflarda ve televizyonlarda pazarlanmaktadır.

Klasik Türk karşıtı filmlerde yapılan benzetmeler bu film ve elde ettiği başarıyla iyice perçinlenmiştir. Daha önce genellikle edebi metinlerde kullanılan eşcinsel ve tecavüzcü Türk erkeği tipi bu filmde de kullanılmıştır. Türklere karşı yapılan propagandatıf filmlerin değişmez unsurudur eşcinsellik ve tecavüzcülük. Genellikle bir subay, polis veya gardiyan üstlenir bu rolü. 227 dakikalık filmin Türkiye'de Önemli ölçüde kısaltılarak gösterilmesi, bu eşcinsel rollerin ve diğer ağır ithamların sansürlenmesinden kaynaklanmaktadır.

Eşcinsellik iddialarını burada biraz daha detaylı incelemekte fayda var. Lawrence'ın yayınladığı anıları ve senaryodaki tutarsızlıklar bu sorunun yanıtını vermemizi sağlamaktadır. Lawrence'ın anlattıkları konusunda, Türk tarihçilerinin ve o

dönem gizli servis elemanlarının aktarımları neredeyse yok denecek kadar azdır. Çoğu araştırmacının "yalancı" diyebildiği Lawrence'ın, bazı yalanları konusunda, yapılan araştırmalar yeterince bilgi vermektedir. Lawrence'ın anılarında aktardığı "Deraa gecesi" başlı başına olay olmuştur. Zira filmin en vurucu sahnelerinden biridir Deraa gecesi. Filmin Türkiye'de dağıtım izni verilen kopyasında sansürlendiği için bulunmayan bu bölümde, Türk askerlerinde yakalanan Lawrence, bir Türk subayının tecavüzüne uğramaktadır.

20 Kasım 1917 günü tek başına Deraa kasabasına giren ve amacının buradaki askeri birlikler ve tren merkezi hakkında bilgi toplamak olduğunu söyleyen Lawrence, durumundan şüphelenen Türk askerleri tarafından tutuklanmış ve bölge kumandanına götürülmüştür. Dünya, Deraa gecesi olayını sadece Lawrence'ın iddialarından öğrenmiştir. Olayın tek bir tanığı yoktur. İddiaya göre, Bölge Komutanı Hacı Muhittin Bey, Lawrence'a cinsel ilişki kurma önerisinde bulunmuş, reddedince, askerlerin önünde işkence yapmış, kamçılattmış ve sonunda tecavüz etmiştir.²⁴⁸

Ancak Lawrence'ın bu iddiaları ciddiye alınacak türden değildir. Zira Deraa'ya gelmeden önce girdiği çatışma sırasında aldığı yaralar geçmeden, Lawrence'ın dört günlük sıkı bir çöl yolculuğuyla Deraa'ya varmış olması, bütün vücudu kan içinde kalacak şekilde işkenceden geçmesi, kırbaçlanması, ardından tecavüze uğraması, hemen ardından askerlerin elinden kaçarak, tek başına yollara düşüp, dört gün boyunca deve sırtında 650 kilometreyi aşarak, Akabe'ye varması ve hiçbir şey olmamış gibi savaşa devam etmesi akıldışıdır. O zamanın teknik imkanları göz önüne alındığında, Lawrence'ın anılarında anlattığı bu süreç olanaksızdır. Buradan da anlaşılacağı gibi, Lawrence, tıpkı boş bulunduğu savaş meydanları gibi, boş bulunduğu yazı meydanlarını da doldurmayı başarmıştır.²⁴⁹

Filmde abartılarak verilen bir diğer tema ise Lawrence'ın savaştaki başarılarıdır. Oysa birkaç noktada demiryolu mayınlamak dışında, askeri anlamda çok büyük bir başarısı yoktur. Bir askeri uzmana göre, bölgenin coğrafi yapısı

²⁴⁸ Lawrence üzerine yazan kimi yazarlarımız, Deraa gecesini, tecavüz olayını keserek aktarmışlardır. Bkz. Zeki. Mehmet; **Lawrence - İngiliz-Arap İlişkilerinde Lawrence'nin Gizli Yüzü**, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2001, s. 146-151.

²⁴⁹ Özkan, Tuncay; **Bir Gizli Servisin Tarihi - Milli İstihbarat Teşkilatı**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1996, s. 44.

düşünüldüğünde sıradan bir askerin yapamayacağı hemen hiçbir şey yapmamıştır Lawrence. Yaptığı tek şey İngiliz hükümetinden aldığı altınları dağıtmak olmuştur. Eğer başarılı olduysa bunun sebebi saldırıda bulunduğu hattı savunmanın imkansızlığıdır. O dönemin teknik koşulları düşünüldüğünde değil Türk ordusu, en güçlü ordu bile çöl bölgesinde uzanan lojistik destek hattını koruyamazdı.

Kısacası "Arabistanlı Lawrence" filmi, kendi içinde tutarsızlık gösteren birçok tema barındırıyor. Ancak sinema hayatında kendisi ve eserleri toplam 45 kez Oscar'a aday olmuş başarılı bir yönetmen ve yıldız oyuncuların üstün performansı sayesinde, bütün bu olanaksızlıklar seyirciye olasıymış gibi verilebilmiştir. Türkiye'nin en büyük şanssızlığı da filmi ortaya çıkaran ekibin, sinema dehası olmuştur. En başta da söylendiği gibi. Hiçbir yönetmen **"gerçeği, yalnızca gerçeği filme çekeceğine"** dair yemin etmiyor.

4.2.9. Geceyarısı Ekspresi (Midnight Express)

Bu filmin yapımcıları bile, yaptıkları eserin Türkiye'nin başına bu kadar iş açacağını tahmin etmemişlerdir herhalde. Türk karşıtı filmler genellikle Rum lobisi, Ermeni lobisi gibi, Türkiye ile pek barışık olmayan toplumlarda iş yapardı. Diyebiliriz ki "Geceyarısı Ekspresi" bu kalıbın dışında kalan birkaç nadir film arasında, en önemli olanıdır. İngiliz-Amerikan ortak yapımı olan film, 1978'de gösterime girdiğinde öyle büyük bir başarı kazandı ki; bu başarı Alan Parker'a en iyi yönetmen, Oliver Stone'a da en iyi senaryo dalında Oscar kazandırdı.

Türkiye'de bazı kesimler, filmin başarısının altında Türkiye'nin gösterdiği tepkinin yattığını söyleseler de, kanımca bu pek doğru değildir. Zira bu filmde Türkiye'yi kurban eden şey, tek kelimeyle, Alan Parker ve Oliver Stone'un sinema dehaları olmuştur.

Elbette bu Türkiye'nin haklı eleştirilerini yalan çıkarmaz. Geceyarısı Ekspresi, gerçekten propaganda amacıyla çekilmiştir. Filmin jeneriğinde yer alan Ermenice ve Rumca isimler de -ki Türkiye karşıtı hemen her yapımda jenerik bu tip isimlerle doludur- bu tezi kısmen doğruluyor. Bu filmde abartı vardır, bu filmde her türlü

olumsuzluk vardır, bu filmde tek yanlı anlatım vardır, kötüleme vardır, propaganda vardır, iftira ve yalan kampanyası vardır. Ama bu filmi Alan Parker ve Oliver Stone yapmıştır. Ve bu iki isim, filmdeki bütün bu olumsuzlukları, yetenekleriyle gizlemeyi bilmişlerdir.

Burada Türklerin gösterdiği tepki ve filmin başarısı arasında kurulan bağa biraz daha değinmekte fayda var. Bu iki isim genellikle birlikte çalışmaktadır. Ve ortaya koydukları tek film Geceyarısı Ekspresi değildir. Stone ve Parker; Barbar Conan, Yaralı Yüz, Platoon, Katil Doğanlar, Birdy, David Gale'in Hayatı, Nixon, Any Given Sunday, Evita, U-turn, Comandante, Angela'nın Külleri, JFK vs... sinema dünyasını sallayan birçok kült yapıma, birlikte imza atmışlardır. Oscar'ından, Altın Küre'sine kadar sayısız ödül kazanmışlardır. Hal böyleyken filmin başarısını, Türklerin resmi ve/veya gayri resmi tepkisine bağlamak - en azından bu film için - pek de doğru bir yaklaşım değildir. Bu örnekte Türkiye'nin; filmin değil, yönetmen ve senaristin gazabına uğradığını söyleyebiliriz. Buna, kısmen, filmin parlak diyebileceğimiz oyuncu kadrosu da eklenebilir.

Kadronun filmin başarısına olan etkisini ortaya koymak için bir başka neden ise, diğer filmlerin benzer başarıyı yakalayamaması, hatta kötü eleştiriler almasını gösterebiliriz. Film; konusuyla, ortaya koyduğu Türk stereotipiyle, verdiği Türkiye imajıyla kendinden sonra birçok filme ilham kaynağı olmuştur. Bir kısmı bu çalışmada da incelenmiş olan ve "Geceyarısı Ekspresi" ile birebir benzerlikler gösteren birçok yapıt yapılmış, ancak hiçbirisi başarılı olamamıştır. Bu örnek de, sinemanın büyüğü anlatımının gerçekleri tersyüz etmekte ne kadar etkili olduğunun önemli bir kanıtıdır. Eğer sanatta çok başarılıysanız, İki kere ikiyi beş yapmak her zaman olanaksız değildir.

Bir diğer önemli nokta ise filmin sadece çekildiği dönem değil, günümüzde de popülaritesini yitirmemiş olmasıdır. Film, 1999 yılında Türk Dış İşleri için yeni bir kriz daha yaratmıştır. Filmin sahibi olan Columbia Pictures, Japon devi Sony tarafından satın alınmış ve şirket, Sony Music Columbia'ya dönüştürülmüştür. Bu olayla birlikte Sony Music Columbia, piyasaya sattığı VCD - DVD oynatıcıların yanında promosyon olarak "Geceyarısı Ekspresini vermeye başlamıştır. Bu, Sony ürünlerinin girdiği her eve anılan filmin girmesi demektir. Yani milyonlarca insana

ulaşan bir dağıtım ağı söz konusuydu. Araya Türk Dış İşleri, Japonya Dış İşleri, TÜSİAD ve diğer sivil toplum kuruluşlarının girmesine rağmen, sorun güçlkle aşılmıştır.

Filmin konusuna gelince; Amerikalı Billy Hayes, turizm amaçlı geldiği Türkiye'den evine dönerken, eşe dosta dağıtmak için üstüne zulaladığı 2 kilo esrarla yakalanınca, hapisane günleri başlıyor ve tatili zehir oluyor. Sıradan bir kaçakçılık olayını, o dönemde Türkiye-ABD ilişkilerinde sorun yaratan **"Haşhaş krizi"** ile ilişkilendirerek veren filme göre, Hayes aslında diplomasinin kurbanı olmuştur.

Filmdeki İstanbul, en pis İstanbul'dur. Filmdeki Türk yemekleri en kötü yemeklerdir. Filmdeki askerler, polisler, gardiyanlar en kötülerdir. Filmdeki Türkler her yönüyle kötüdür. Ve inanılmaz bir olay ama filmde tek bir iyi Türk yoktur. Filme göre bütün Türk avukatlar namussuzdur. Türk erkekleri eşcinsel eğilimlidir. Adalet mekanizmasına rüşvet hakimdir vs... Kısacası iki saatlik film boyunca, Türkiye ve Türkler ile ilgili tek kare olumlu anlatım yok. Ancak Türklerin asıl tepkisini çeken, Hayes'in mahkemede kullandığı ifadeler olmuştur. Gerçek hayattan alındığı iddia edilen filmin, mahkeme sahnesinde Billy Hayes mahkeme heyetine, ırkçı bir söylemle hakaretler yağdırmaktadır.

"Böylesine domuz bir ulus olarak, onları yememeniz ne kadar komik.

İsa, piçleri affeder, ama ben bunu yapamam.

Nefret ediyorum.

Nefret ediyorum sizden.

Milletinizden, halkınızdan nefret ediyorum.

Sizin kızlarınızı, uşaklarınızı .....im, çünkü onlar birer domuz.

Siz domuzsunuz.

Hepiniz domuzsunuz..." ²⁵⁰

²⁵⁰ Filmde geçen bu repliğin orijinali ilişiktir.

"For a nation of pigs, it sure is funny you don't eat them.

Jesus Christ forgave the bastards, but i can't.

I hate,

I hate you

I hate your nation and hate your people

I fuck your sons and daughters, because they're pigs.

You are a pig.

You are all pigs..."

Filmler netice itibariyle kurgudur. Değil bunlar, bunlardan çok daha ağır ifadeler bile geçebilir bir filmde. Şaşırtıcı olan ise böylesine ifadeler barındıran bir filmin, dünyanın en büyük sinema ödülü sayılan Oscar ödülünü, hem de en önemli iki dalda birden, kazanmış olmasıdır. Açıkça ırkçılık yapan böylesine bir film, nasıl bu şekilde ödüllendirilebilir? Anlaşılması zor olan asıl husus budur.

Film boyunca sivil alanlarda, bile sağda solda dolaşan, uyuklayan, sürekli sigara içen, birbirini tartaklayan, birbirlerine hakaret eden bir sürü asker, polis var. Burada verilmek istenen mesaj ise, Türkiye'nin bir polis devleti olduğudur.

Bir diğer garip ayrıntı ise, tuvaletlerde bile Atatürk'ün resimlerinin kullanılmış olması. Yönetmen, Havalimanındaki tuvalet aynasının iki yanında, simetrik olarak asılmış, Türk bayrağına sarılı, üzerinde "ATA" yazılı Atatürk resimleri kullanmış ki, bence Türk toplumundaki Ata sevgisi daha çirkin anlatılamazdı. Aynı tuvaletteki bir diğer ayrıntı ise, Boğaz Köprüsü'nün odaklandığı bir İstanbul silüetinin köşesine, yine Atatürk ve Fatih Sultan Mehmet'in resminin koyulmasıdır. Türkiye'nin hangi tuvaletinde Atatürk'ün, Fatih Sultan Mehmet'in resmi vardır? Sözde gerçek hikayeden uyarlanmış ama mekanları bile hayal mahsulü.

Filme göre o günlerde 4 uçak, hava korsanlarınca kaçırılmıştır. Polis, havaalanındaki rutin güvenlik önlemlerini arttırmıştır. Uçağa binmeden önce bomba araması yapan polis, Billy Hayes'in üstünde bomba olduğunu zanneder. Ama bu Billy Hayes'in karnına sararak zulaladığı 2 kilo esrardır. Karakolda Hayes'in bavullarını arayan polisler çantalarda ne varsa yere atar, kırıp döker. Derken Amerikalı bir diplomat gelir ve aracılık yapar. Üst düzey bir polisle, 2 kilo esrarı bulduğu kişiyi yakalatmak üzere anlaşma yapılır. Satıcı bulunacak ve Hayes evine, Amerika'ya dönecektir. Ama Hayes, operasyon esnasında bir yolunu bulur ve kaçır. Artık Billy Hayes için, diplomatların da yapabileceği bir şey yoktur.

Bu arada filmde izleyiciye oldukça komik gelen ayrıntılar da var. Hayes, diplomatla sohbet ederken, diplomat o dönemki eroin sorunundan dert yanar. Hayes ise kendisinin eroin kullanmadığını söyler. Diplomat "uyuşturucu uyuşturucudur" diye

cevap verince, başına gelenlere anlam veremediğinden olsa gerek, **"benim ilk denememdi. Sadece 2 kiloydu"** diye cevap verir.

Filmin cezaevi çekimlerinde, Türk hukukçuları oldukça kızdıracak ifadeler var. Zira filmin önemli karakterlerinden esrarkeş Max'e göre, Türkiye'de bir hukukçunun dürüst olduğundan şüphelenilirse, derhal barodan ihraç edilirmiş.

Filmde oyuncuların hepsi bozuk bir Türkçe ile konuşuyor. Özellikle Duruşma sahnesindeki yargıcın ne konuştuğu oldukça zor anlaşılıyor. Savcı rolünde ise olabildiğince itici bir tip çizilmeye çalışılmış. Bu rolü oynayan Ermeni kökenli aktörün, bu konuda oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Cezasını çekmek üzere "Sagamilcar" (Sağmalcılar) Cezaevi'ne yollanan Hayes, burada kendisine tecavüz etmek isteyen başgardiyani öldürerek, hapishaneden kaçıyor ve 1975'te Yunanistan sınırını geçerek, ABD'ye, yani ailesine ve özgürlüğüne kavuşuyor.

Ancak bu kaçış hikayesi, filmin başında belirtilen **"İzleyecekleriniz gerçek bir hayat hikayesine dayanmaktadır"** uyarısı ile uyuşmuyor. Zira Billy Hayes, filmde iddia edildiği gibi Sağmalcılar Cezaevinden kaçmamıştır. Çünkü cezasını çekmekte olduğu yer, ABD'deki meşhur Alcatraz hapishanesi gibi bir ada hapishanesi olan, İmralı Cezaevi'dir.

Özgen Acar'ın araştırmaları, 6 Ekim 1970'te Yeşilköy Havaalanı'nda iki kilo esrarla yakalanan Billy Hayes'in, o dönemde basına yansıdığı gibi İmralı Cezaevi'nden kendi çabalarıyla kaçmadığını, CIA ile MİT arasındaki işbirliği sonucu kaçırıldığını ortaya koymaktadır.²⁵¹

NTV Türkiye'de yayınlanan "Beşinci Kol" adlı belgeselde ifade edildiği gibi; kaçış planı, CIA'in o dönemde Ankara ve İstanbul'da İstasyon şefi olan ajanlar tarafından yapıldı. Türk tarafı da hazırlanan plana uydu.

Zira oldukça heyecanlı bir kadın olan Billy Hayes'in annesi, oğlunu kurtarmak için Amerikan Kongresi başta olmak üzere, bütün kurumların üzerinde ağır bir

²⁵¹ **Beşinci Kol**, NTV Türkiye tarafından hazırlanan belgesel, Ekim 2002.

kamuoyu baskısı oluşturmıştı. Türk tarafı böylesi "önemsiz" bir konunun ilişkilerde pürüz yaratmasını istemiyordu. Zira o dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinde; Kıbrıs, Haşhaş sorunu, Yunanistan'ın NATO'dan ayrılması, ABD'nin koyduğu silah ambargosu, Amerikan askeri üsleri gibi birçok önemli ve karışık sorun bulunmaktaydı. Türkler bu sebeple, önemsiz bir sorun gibi gördükleri Hayes'in işini CIA ile birlikte bitirmek, böylelikle **"Billy Hayes sorunu"**nu başlarından atmak istediler. Plana göre, cezasının belli bir süresini İstanbul'da geçiren Billy Hayes, dönemin Adalet Bakanı'na yapılan baskı üzerine, yarı açık İmralı Cezaevi'ne nakledildi.

Bily Hayes, İmralı Cezaevi'ndeyken ilginç olaylar birbirini kovalamaya başladı. Söz gelişi, Hayes, bir gün adanın etrafında tesadüfen boş bir sandal buldu. Sandala atladığı gibi, Marmara'yı avucunun içi gibi biliyormuşçasına, küreklere asılmaya başladı. Bir sürat motoru gördü. Motora doğru yaklaştı. Motorda, kolayca tahmin edilebileceği gibi CIA görevlileri vardı. Hayes, motorla Tekirdağ'a götürüldü ve oradan eline tutuşturulan pasaportla Yunanistan'a geçti.

Billy Hayes'in kaçtı gibi gösterilerek serbest bırakılması karşılığında, susması sağlanacaktı. Türk tarafı anlaşılmaya uyduğu halde Billy Hayes uymayacak ve ABD'ye gider gitmez o ünlü "Midnight Express" (Geceyarısı Ekspresi) kitabını yazacaktı. Hayes kitabında, fırtınalı bir günde kendi başına kaçtığını yazıyordu, ama ünlü yönetmen Alan Parker, kitabı sinemaya aktarırken, Sağmalcılar Cezaevi'nde kendisine tecavüz etmek isteyen başgardıyanı öldürüp kaçmasını tercih edecekti.²⁵² Hayatında kimseyi öldürmemiş, hatta yaralamamış olan birisini, gardıyan öldürterek hapishaneden kaçtırmak ve bu filme **"gerçek hayattan alınmıştır"** ibaresi koymak, ahlaki bir tutum olmasa gerek.

Filmin jeneriğinin en sonunda, yani hiç kimsenin izlemediği bir yerde, filmin yapımcıları tarafından koyulan uyarı yazısı, bu anlamda oldukça ilgi çekicidir.

"Gerçek bir hikayeye dayanan bu filmde, betimlenen Billy Hayes ve ailesi de yaşayan gerçek kişilerdir. Filmde geçen diğer

²⁵² Beşinci Kol. Ayrıca bkz. Kaplan, Sefa; "Geceyarısı Ekspresi'nin Yazarı CIA-MİT İşbirliği ile Kaçırıldı", Hürriyet, 24 Eylül 2002.

bütün kişiler kurgusaldır, filmde anlatılan kişilerle olan isim, karakter ya da geçmiş benzerlikleri bütünüyle tesadüfidir ve kasıtlı olarak yapılmamıştır."

Filmin en başında, herkesin izlediği yere "İzleyecekleriniz gerçek bir hayat hikayesine dayanmaktadır" uyarısı ekleniyor. Ama aynı film ekibi, filmde hiç kimsenin izlemeyeceği, jeneriğin en sonuna böyle bir uyarı koyuyor. Burada muhtemelen bir dava açılması ihtimali ile hareket edilmiştir. Yani filmi hazırlayan ekip, yaşanan olayları bile bile abartılı/tek yanlı olarak anlatmış ve bunun bilincinde olduğu içinde hukuksal yaptırım riskine karşı önlem almıştır.

İlerleyen yıllarda filmin yapımcısı olan Oliver Stone, filmdeki sahnelerin abartılı olarak çekildiğini kabul etmiş ve Türk halkından özür dilemiştir. Ancak aradan geçen onca yıldan sonra, gecikmiş olarak gelen bu özrün hiçbir şeyi değiştirmedeği ortadadır. Zira birçok uluslararası ve ulusal kanalda gösterilmeye devam eden film, neredeyse bugün bile ilk günkü popülaritesini sürdürmektedir.

4.2.10. Ebediyen Kayıp (Für Immer Verloren)

Batılıların, Türkleri "**öteki**" ilan ederek olumsuz imajlar içine hapsettiği filmler serisinin son halkalarından biri Alman Sat-1 televizyonunda yayınlanan iki bölümlük dizi film "**Ebediyen Kayıp**" olmuştur. Uwe Janson'un yönettiği 2003 yapımı filmde, Türk oyuncular da rol alıyor. Film, Batı sinemasının, Türkiye ve Türklere bakışı açısından bir başa dönüş olarak nitelendirilebilir.

Filmin senaryosu, 25 yıl önce çekilen ve dünyadaki Türk imajına ağır darbe indiren "**Geceyarısı Ekspresi**" ile **birebir paralellikler** taşıyor. Ancak "Geceyarısı Ekspresi" senaryosunu yaşanmış bir olaya dayandırırken; "Ebediyen Kayıp"ta senaryonun gerçeklerle ilgisi olmadığı, kurgu olduğu belirtiliyor. Fakat yönetmenin buna rağmen Uluslararası Af Örgütü'nün raporlarını kaynakça olarak göstermesi, tam tersi bir durum ortaya koyuyor.

Filmin konusuna gelince; Geceyarısı Ekspresi'nde yaşanan senaryoyla hemen hemen bütünüyle aynı gibi. Güzel düşüncelerle başlayan Türkiye tatili, mutlu bir Alman ailesinin sonu oluyor. Anne, Bodrum havaalanında uyuşturucu ile yakalanınca kabus dolu günler başlıyor. Tıpkı Geceyarısı Ekspresi'nde olduğu gibi, filmdeki kadın kahramanımız (Geceyarısı Ekspresi'nde baş karakter erkekti), cezaevi günlerinde yaşadıklarının bir kabus değil, gerçek olduğunu, cezaevinde işkence görmeye başladığında anlıyor. Her iki filmin de Türk karakterleri acımasız, insafsız ve sadist.

Ancak "Geceyarısı Ekspresinden farklı olarak Ebediyen Kayıp'ta **"iyi Türkler de"** mevcut. Her iki filmde de kahramanlar "hak etmedikleri" cezalara çarptırılıyorlar. Geceyarısı Ekspresi'nde, filmin kahramanı 5 yıl kaldığı cezaevinden, kendisine tecavüz etmeye kalkışan başgardiyani öldürerek kaçarken; Ebediyen Kayıpta ise, bayan kahramanımız, kendisini cinsel ilişkiye zorlayan gardiyani yaralayarak kaçmayı başarıyor.

Filmde göze çarpan önemli bir farklılık ise mahkeme sahneleri. Af Örgütü'nün raporlarından faydalanan yönetmenin kullandığı jüri üyeleri, salon yapısı vs. daha ziyade Amerikan filmlerini andırıyor. Yönetmenin, Uluslararası Af Örgütü gibi ciddi bir kurumun raporlarından hareket ederek; Türk hukuk sistemini böylesine derin yanlışlıklarla nasıl yansıtabildiği, önemli bir soru işareti oluşturuyor.

Türk karşıtı sinema için, adeta saplantı haline gelen en önemli öğelerden birisi de **eşcinselliktir**. Ebediyen Kayıp, bu noktada da diğerlerinden farklı değil. Tek bir farkla. Bu tip filmlerin olmazsa olmaz koşulu olan **"eşcinsel Türk erkeği"**nin yerini; bu filmde kahramanımızı alıcı gözlerle süzen **"eşcinsel Türk kadını"** almaktadır. Hiç şüphesiz tecavüz, cinsel taciz gibi eylemler olmadıkça anılan öğelerin bir anlamı yoktur. Film tamamlayıcı unsur olarak bu eksikliği de giderdiğinden; Türk karşıtı bir filmin genel şablonuna bütünüyle uyumludur.²⁵³

Filmin asıl şaşırtıcı yanı ise zamanlama ve menşeidir.

²⁵³ Bu şablon birçok değişmez nitelik taşımaktadır, örneğin Edward Said'in formüle ettiği tipik doğulu stereotipi: Barbar, cahil, sinisi, cinsel sapmalar gösteren, merhametsiz vs. Batı'nın Doğu'ya yüklediği nice anlam ve yakıştırma için bkz. Said, Edward W.; **Oryantalizm (Doğubilim) – Sömürgeciliğin Keşif Kolu**, İstanbul, İrfan Yayıncılık, 4. Basım, Mart 1998; <http://www.tallarmeniantale.com/art-Movies.htm>.

Denilebilir ki Egoyan'ın çekebileceği en ırkçı perspektifle çektiği **"Ararat"** bile; Türkiye'de oldukça geniş bir kesimi öfkelenirse de, hemen hemen hiç kimseyi şaşırtmamıştır. Türklerin toplumsal hafızasıyla açıklayabileceğimiz bu genel öngörü, Türklerin, **soykırım propagandası** ve bunun sömürüsüne alışkın olmalarından kaynaklanıyor. Ama iki ülke arasında yaşanan bütün problemlere karşı²⁵⁴ Almanya gibi, Türkiye için son derece önemli olan bir ülkeden, Türkiye'yi böylesine karalayan bir filmin çıkması gerçekten düşündürücüdür. Üstelik Ararat, Arabistanlı Lawrence, Musa Dağında Kırk Gün vb. gibi yapımların "Türk imajı" üzerindeki tahribatı genellikle düşünsel temelde olurken; bu film, turizm sektörü gibi hassas -üstelik büyük ekonomik önem atfedilen- bir alanda da, Türkiye aleyhine durumlar yaratacak kapasitededir. Turist olarak Türkiye'ye gelen bir ailenin ziyan oluşunu, izleyicinin bilinçaltına, sadece **"Türklerin yaratılıştan gelen barbarlığına"** dayandırılan ırkçı mesajlarla aktaran film; en hafif ifadeyle iyi niyetli değildir. Aynı zamanda turizmde Türkiye'nin en önemli müşterileri olan Almanları doğrudan hedef aldığı için, son derece sakıncalıdır da. Açıkçası, filmi izlerken, Akdeniz çanağında Türk turizmine rakip ülke ve kuruluşların, filmin gizli sponsoru olabileceği gibi bir şüpheyeye kapıldım.

Filmde şaşırtıcı olan ikinci nokta ise eserin zamanlamasıdır. 2003 yılında, Türkiye hakkında böyle bir filmin yapılması, insanı ister istemez komplo teorileri kurmaya itiyor. 1980 öncesi soğuk savaş temelli anarşi ve İhtilaller, Soğuk Savaşın yarattığı devletlerarası güvensizlik ortamı, Körfez Bunalımı, PKK'yla mücadele derken; Türkiye, terörizm ve insan hakları ihlallerinin birbirini beslediği kabus dolu ağır bir uykudan uyanmıştır. Soğuk savaşın bitişiyle başlayan süreç, gerek dünyada gerek Türkiye'de insan hakları standartlarını oldukça yükseltmiştir. Bu dönemde bile bu tip filmlerin yapılabilmesi, sadece Türkiye'de yaşanan olumlu gelişmeleri baltalama isteğiyle açıklanabilir. Bölge ülkelerinin terör örgütleri vasıtasıyla ormanları bile yaktırdığı bir ülkede, bu gibi komplo teorilerinin bütünüyle temelsiz olduğunu söylemek de oldukça zor.

²⁵⁴ Türk - Alman İlişkilerinin aksayan yanları için bkz. Bacınoğlu, Tamer ve Bacınoğlu, Andrea; **Modern Alman Oryantalizmi**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001. Ayrıca Bkz. Akgül, Deniz Altınbaş ve Sezal, Semra Rana; **"Almanya'nın Asimilasyonist Politikaları ve Entegrasyon Anlayışı"**, 2003, www.avsam.org/turkce/analizler/analizler/. Ayrıca bkz. Akgül, Deniz Altınbaş; **"Alman İçişleri Bakanı, Asimilasyon ve Kopenhag Kriterleri"**, 2003, www.avsam.org/turkce/analizler/

Almanya'nın en çok izlenen televizyonlarından biri olan Sat 1'de yayınlanan "Ebediyen Kayıp"; senaryosu, oyun kadrosu ve yönetimiyle **"ikinci Geceyarısı Ekspresi"** olabilecek çapta bir film değildir. Ancak Almanları Türkiye'yi ziyaretlerinde tedirgin edecek türden mesajlar iletmektedir. Abartılı sahneleri ile Almanya'da yaşayan Türklerin protestoları ile karşılaşan filme, yayınlanmasının ardından bazı Almanlardan da tepki gelmiştir.²⁵⁵

4.2.11. Ararat

Ermeni kökenli Kanadalı yönetmen Atom Egoyan tarafından çekilen film,²⁵⁶ Türk karşıtı filmler zincirinin son halkasıdır. 110 dakikalık filmin yapımcıları Alliance Atlantis ve Serendipity Point Film şirketleri üstlenmiş. Filmin finansman ve dağıtımını ise dünya devi Miramax yapmaktadır. Başlangıçta filmin en çok göze batan üstünlüğü, Egoyan gibi Oscar'lı bir yönetmenin yanı sıra, filmin spekülasyonlara konu olan bütçesidir.

Türk basınında filmin bütçesine yönelik iddialar 60 milyon dolara kadar çıkmıştır.²⁵⁷ Ama bu rakamlar gerçekçi değildir. Filmin bütçesine ait resmi rakamlar elimizde olmamakla birlikte, sıradan bir tarihi filmde daha pahalıya mal olmadığını söylemekte mahsur yoktur. Zira filmdeki en kalabalık sahnelerde bile, figüran sayısı 100'ü bulmuyor. Zaten figüranların önemli bir kısmının, bu projeye destek olmak için ücretsiz oynayan Ermenilerden oluştuğu basında yazılmıştır. Filmde pahalı savaş sahneleri, abartılı efektler, patlamalar yok. Oyuncu kadrosunun da birinci sınıf olduğunu kimse iddia edemez. Dolayısıyla film için ileri sürülen astronomik bütçeler, gerçekçi görünmemektedir.

İlk etapta Cannes Film Festivali'nde ödül almak gibi önemli bir vizyonla çekilen filmde, yapımcı MIRAMAX firması, Oscar da bekliyordu. Ancak dünyanın her yerine dağılmış bulunan Türk toplumları tarafından büyük tepki çeken film hem Cannes'da,

²⁵⁵ 32. Gün: Türkiye'nin Filmlerdeki İmajı

²⁵⁶ Ararat filminin çekim süreciyle ilgili tüm detaylar için bkz. Laçiner, Sedat & Kantarcı, Şenol; **Ararat – Sanatsal Ermeni Propagandası**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, 2002.

²⁵⁷ Zaman gazetesinin haberine göre filmin bütçesi 63 milyon Dolara varıyordu. Daha film gösterime girmeden yapılan bu iddiaların çoğu abartılıdır. **"İkinci Geceyarısı Ekspresi Yolda"**, Zaman, 28 Kasım 2001; Türk basınında filmin bütçesine yönelik iddialar için bkz. Laçiner & Kantarcı; Age, 74–75.

hem de Oscar'da havlu attı. Ermeni lobisine mensup gruplarca ayakta alkışlanan film, tarafsız eleştirmenlerden geçer not alamadı. Bir Rus eleştirmene göre, film sıradan bir propaganda filmiydi. Filme en sıcak bakan Fransızlar bile, filmin başarılı olmadığını belirtmektedirler.

Film Türk basınında oldukça uzun süre tartışılmıştır. Radikal gazetesinde yazan bazı yazarlar dışında, bütün Türk yazarlar filmin ırkçı bir film olduğu yönünde yazılar yazmıştır. Türkiye Ermeni cemaatine yönelik yayın yapan Agos gazetesi genel yayın yönetmeni Hrant Dink de, bir röportajında filmin iyi bir film olmadığını, Türkiye'de oynamasını istemediklerini ifade etmiştir.

Filmin senaryosu üzerinde de büyük spekülasyon yaşanmıştır. Radikal gazetesi filmin ırkçı olmadığı savını desteklemek için, senaryosunun bir kısmını okuyucularına taşımıştır. Ancak daha sonra diğer gazeteler ve akademisyenlerce yapılan araştırmalarda, yayınlanan senaryonun eksik ve değiştirilmiş senaryo olduğu ortaya çıkartılmıştır. Ararat'la ilgili yayınlanan yüzlerce gazete makalesi irdelendiğinde, Radikal gazetesinin, sanki filmin avukatlığını yapıyormuş gibi bir duruşu vardır.

Uluslararası gösterimi 2003 yılında sona eren filmin gösterim hakkı, Türkiye'de Belge Film tarafından satın alınmıştır. Kültür Bakanlığı tarafından bir kısmı sansür edilerek gösterim izni alan film, sinemalarda oynayacağı gün protestolarla karşılaşmıştır. Bunun üzerine ithalatçı firma, filmin gösteriminden vazgeçtiğini ilan etmiştir. Sinemada gösterilmeyen film, şu anda DVD reyonlarında Türk piyasasına sürülmektedir. Film sadece Türkiye'de değil, diğer memleketlerde de protesto edilmiştir. Filmin ilk gösteriminin yapıldığı Cannes Film Festivalinde, Fransa'da yaşayan Türk gençleri halaylarla zurnalarla filmi protesto etmişlerdir. Soykırım lobisini yalancılıkla suçlayan pankartlar açan Türk gençleri ile Ermeni gençleri arasında gerginlik yaşanmıştır.²⁵⁸

Filmin konusuna gelince. Film, Ermeni ressam Arshile Gorky'nin "Sanatçı ve Annesi" adlı tablosundan yola çıkarak, sözde Ermeni soykırımını konu alıyor. Ancak film, "Ermeni soykırımı"nın doğruluğu yanlışlığı üzerine değildir. Zira film zaten bunu değişmez doğru olarak ele alıyor. Ve bu "doğru"nun filmini çekmek isteyen bir film

²⁵⁸ "Ararat'a Halaylı Protesto", Hürriyet, 21 Mayıs 2002.

ekibinin başından geçenleri hikaye ediyor. Tipik Egoyan tarzı anlatımla çekilen film, kendi içinde bir çok hikayeyi barındırıyor. Günümüzden tarihe gidiş-gelişlerle yapılan anlatım, yer yer oldukça karışık bir hal alıyor. Zaten birçok eleştirmen, filmin anlaşılabilir düzeyde karışık olduğu eleştirisini getirmiştir.

Filmde her zaman olduğu gibi, eşcinsel bir Türk var. Bu Türk'ün ağzından oldukça zayıf bir şekilde Türk tezi de dillendiriliyor. Ancak burada amaçlanan asıl şey Türk tezinin ne kadar zayıf ve inanılmaz olduğunu göstermek. Zira Türk tezini dillendiren eşcinsel Ali karakteri, son derece bilgisiz biri ve açıklamaları da son derece üstünkörü olarak yapıyor. Yani fikrîsel çatışmada, derinlik unsuru neredeyse hiç yok. Ancak tahmin edildiği gibi Ermeni acıları, verilebilecek en derin anlatımla aktarılıyor. Tek bir Türk'ün bile acısına değinilmeden.

Filmde cinsellikle ilgili tek tema Ali'nin eşcinsel olması değil. Filmde iki üvey kardeş rolünde oynayan Raffi ve Celia'nın birbirleriyle cinsel ilişkiye girmeleri gibi son derece anlamsız ve ahlak dışı sahneler var. Üstelik ahlaki olarak, filmde bu davranışın hiçbir eleştirisi yapılmıyor. Üvey de olsa, bu insanlar kardeşler. Filmde ensest bir ilişki kullanan Egoyan, ya bu ilişki modeline eleştiri getirmeliydi, ya da hiç kullanmamalıydı bunu. Bu tavrın, ensest ilişkiyi ahlaken normal karşılama gibi, ters mesajlar verdiği kanaatindeyim. Yapım ekibi, bu konuda senaryoya müdahale etmeliydi bence.

Raffi'nin babası eski bir teröristtir. Bir Türk diplomatı öldürmek isterken, polislerce öldürülmüştür. Ama Raffi, babasının bir özgürlük savaşçısı olduğunu ileri sürüyor.²⁵⁹

Filmin ırkçı söylemi Raffi'nin Ali'yle arabada yaptığı sohbette zirveye çıkıyor. Raffi'ye göre sözde soykırımı kabul etmeyen her kişi ve kurum, ölmeyi hak ediyor aslında. Salt senaryo metnine bağlı kalırsak, bu yargının varlığı tartışmaya açık kalır. Ama metinle görüntünün birleştiği bu konuşma sahnesinde, bu ima çok güçlü bir şekilde verilmektedir. Bu da yönetmen ve oyuncuların üstün performansının kanıtıdır.

²⁵⁹ Ararat, Atom Egoyan, Alliance Atlantis & Serendipity Point Film, 2002.

Filmde Van valisi, küçük Ermeni çocukların ayaklarına nal çakıyor. Türk askerleri toplu tecavüz partisi yapıyor. Sözüm ona hamile bir Ermeni kadının karnından süngüyle çocuk çıkartılıyor ki bu tip hamile kadın cinayetlerinin aslında Ermeni çetelerce yapıldığını kanıtlarıyla belgelemiştik. Saatlerce kırbaçlanan genç kızlar diri diri yakılıyor. Kadınların göğüsleri kesiliyor.²⁶⁰ vs... Propaganda filmlerinin ruhuna uygun olarak, tek bir iyi Türk yok.

Haklı olarak, filmin, iyilik ve kötülük çizgisinde, Türkleri yerleştirdiği noktayı; **“bütün Türkler kötüdür, bazı Türkler daha kötüdür”** şeklinde ifade edebiliriz.

Ancak günümüzde Erzurum Atatürk Üniversitesi'nin girişimleriyle bölgede yapılan kazılar sonucunda; filmde, Ermenileri katlettikleri ileri sürülen Türklere ait toplu mezarlar ortaya çıkartılmıştır.²⁶¹

Filmin Türklüğe bakışı kadar, İslamiyet dinine bakışı da ırkçıdır/haçlı zihniyetindedir. Zira 7–8 yaşındaki çocuğun ağzından, Ali için, **“ama siz Tanrı'ya inanmıyorsunuz ki”** dedirtiliyor.²⁶² Çünkü Ali bir Türk'tür ve Müslüman'dır. Babası çocuğu böyle söylediği için kızınca, bu sefer 60–70 yaşındaki dedesi, **“Türkler kendi Tanrı'larına inanıyorlar”** diyerek, çocuğu savunuyor. Yani Egoyan'ın kamerasına göre iki “Tanrı” vardır ve Türkler, kendilerine/Batıya ait olmayan “Tanrı”ya tapınmaktadır.

Üstte bahsi geçen **“inançlı dede”**, filmin sonunda, üvey kız kardeşiyle yatan iyi çocuk Raffi'nin eroin kaçakçılığı yaptığını örtbas ediyor. Eroinler nerden mi geliyor? Türkiye'den.

Klasik propaganda yapımlarındaki birçok özellik bu filmde bir kere daha teyit ediliyor. **“Kahrolsun A, Yaşasın B”** kurgusunda çekilen filmde, çok taraflı bir

²⁶⁰ Van'da yaşananların aksi yönde olduğu, katliamlara maruz kalan kesimin Türkler olduğuna dair resmi belgeler ve görsel kayıtlar için bkz. Süslü, Azmi; Yıldırım, Hüsamettin ve Gündüz, Birgül N.; **Efsane ve Gerçekler: Türk-Ermeni İlişkileri**, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, 2001, s. 14-21.

²⁶¹ Konukçu, Enver; **“Massacres of the Turks and Mass Graves”**, içinde The Armenians in the Late Ottoman Period, Ankara, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını, 2001, s. 154.

²⁶² **Ararat....**

sorun, tek tarafın duygu ve düşünceleriyle ele alınmış. Etkileşim yok. Savunma hakkı -ki kutsaldır- yok.²⁶³

Başarılı bir yönetmen, nispeten seçkin diyebileceğimiz bir oyuncu kadrosu ve güçlü bir yapımcı firma. Birçok kişinin filme destek için gönüllü olarak, ya da çok az bir ücretle rol aldığı film; Ermenistan, Kanada ve Fransa hükümetlerinden de maddi destek almıştır. Tüm bunlara rağmen filmin vardığı noktanın fiyasko olduğunu söylemekte mahsur görmüyorum. Bir noktada “Ararat” filmiyle dağ, fare doğurmuştur.

Basındaki bazı kalemler, bu gelişmeyi Türklerin akılcı tepkisine bağlasa da, bu satırların yazarı bu başarısızlığı Egoyan'a bağlama eğilimindedir. Egoyan başarılı bir yönetmen olmakla birlikte, düşük bütçeli filmlerin adamıdır. İşte bir adam vardır, bir kadın vardır. Bunlar arasındaki aşk, nefret ihanet vs. yaşanır. Egoyan filmleri budur. Yoksa başka bir şey değildir. Düşük bütçeli duygusal dramlarda, Egoyan iyi iş çıkarır. Başarısızlığın en önemli sebebi, böylesi tarihsel bir yapıtta Egoyan'a bu kadar para vermektir. Ermeni lobisi bunu yapmış ve kaybetmiştir. kanımca benzer temalı bir filmi; Spielberg, Mel Gibson, Oliver Stone, Roman Polanski gibi daha usta yönetmenler çekse idi, yeni bir "Geceyarısı Ekspresi" ile karşı karşıya kalınabilirdi.

Ermeni lobileri bu fiyaskodan hareketle, gelecek sefer için yukarıda anılan daha nitelikli yönetmenlerle şansını denemeyi düşünebilir. Ama isimleri sayılanlar, iyi araştırma yapmadan, para için her senaryoyu filme alan insanlar değiller. Mutlaka araştırma yapacak ve sonuçta önlerine koyulan senaryoya müdahale edeceklerdir. Bu da ortaya çıkan filmin, Ermenilerin istediği gibi bir film olmasını engelleyecektir.

Daha önceki satırlarda belirtildiği gibi. Eğer kameranın başında art niyetli bir yönetmen varsa, gerçekler rahatlıkla köreltilebilir, saptırılabilir. Ama izleyicinin bakış açısını köreltmek için, bir yönetmen yetmez. Bu konuda sinema dehalarına ihtiyaç vardır. Ararat, kadro itibarıyla Oscar'lı, başarılı bir yönetmene sahipti. Ama bir dehaya sahip değildi. Bundan dolayı, Ararat'ın uğradığı fiyaskoyla mutlu olmak

²⁶³ Film Amerikan Misyoner Clarence Usher'in anılarına dayanılarak çekilmiştir. Usher'in anılarındaki objektiviteden yoksun ifadeler ve tutarsızlıklar için bkz. Kantarcı, Şenol; “**Ararat Filmi Senaryosundaki Tarihsel Olayların İncelenmesi**”, s. 118-128.

yerine, bunu bir başlangıç olarak ele almak ve gelecekteki politikaları bu düzlem üzerine inşa etmek daha yerinde olur. Sonuç olarak "Ararat" bu yolda çekilen ilk film değildi. Şüphesiz son film de olmayacaktır.

4.2.12. Dzori Miro

130 dakikalık, 1979 yapımı filmin dili Ermenice, yapımcısı ArmenFilm'dir. Film İngilizce altyazılı olarak Ermenilerin yoğun bulunduğu ülkelerde pazarlanmaktadır. Çekim yılı 1979 olduğundan yapımcı ülke olarak Sovyetler Birliği görünmekteyse de, filmin menşei Ermenistan'dır.²⁶⁴

Filmde, Ermeni Kahramanı Miro ile Türkler arasındaki mücadele anlatılıyor. Türk komutan Osman Ağa, emrindeki askerlerle birlikte terör estirmektedir. Keyfi şekilde cinayet işlemeye varan barbarlıklarla halka zulmetmektedir. Özellikle "gavur" olarak nitelediği Ermenilere.

Tehcir döneminde –ki filme göre bu soykırım dönemidir- Osman Ağa, Miro'nun bütün yakınlarını öldürür. Katliamdan kurtulan Miro, Osman Ağa'yı öldürerek intikamını alır ve dağlara çıkar. Çeteci arkadaşlarıyla birlikte "vatanlarını" savunurlar.

Bu arada kılıçlarıyla dans eden Türk askerleri, (aynen böyle betimlenmişler) bir yandan eğleniyor, bir yandan çoluk, çocuk, genç, yaşlı demeden Ermenileri öldürüyorlardır. Bir başka yerde ise Türk askerleri genç ve güzel kızları uçurumdan aşağıya atıyorlar. Miro, zaten çok önceden beri dağlarda örgütlenmiş bulunan çetecilerle, bu konvoylara saldırarak, Ermenileri kurtarır.

Derken Bolşevik ihtilali olur. Savaş biter. Ermenistan'da Bolşevik devrimine katılır. Hayattan bezmiş olan Diro, birgün Bolşeviklerin kutlama yaptığı bir törende, bir mülteci güzeli görür. Ona duyduğu aşk, içinde yeniden yaşama isteği, bir aile kurma isteği uyandırır. Bu şevkle hayata sarılan Miro, mülteci güzelinin gönlünü alır ve aile kurar. Film mutlu sonla biter.

²⁶⁴ **Dzori Miro**, Jirair Avetisyan(yön.), SSCB, ArmenFilm, 1979.

Filmde, Ermenilerin tüm zorluklara rağmen, adeta kendi küllerinden yeniden doğdukları ve Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde yeni bir hayata başladıkları mesajı veriliyor.

4.2.13. Tecavüze Uğramış Ermenistan (Ravished Armenia)

1922 yılında çekilen filmin dağıtımını Associated First National Pictures, yapımcılığını ise **“Ermenilere ve Süryanilere Yardım için Amerikan Komitesi”** (American Committee for Armenian and Syrian Relief) adına Selig Studios yapmıştır. Sessiz sinema döneminde çekilen film, doğal olarak siyah beyazdır. Film, tehcirden kaçan bir kızın 1918 yılında yazılan anılarından sinemaya uyarlanıyor.

Doğu Anadolu'dan kaçan bir Ermeni kızı olan Aurora Mardiganian öyküsünü M.L. Gates'e anlatıyor. Gates de bu öyküyü 1918'de kitaplaştırıyor. Kitabın adı **“Tecavüz Edilen Ermenistan: Büyük Katliamdan Kurtulan Hristiyan Kızı Aurora Mardiganian'ın Öyküsü”**dür. Kitabın adındaki **“Hristiyan kızı”** ibaresi bile, kitabın hangi ruh haletiyle kaleme alındığını ispata yeterlidir.

Katledilen Müslümanların acılarının kaale alınmadığı 1920'lerin Amerika'sında -ki ben Amerika'da bu zihniyetin hala pek değişmediğini düşünüyorum- **bir “Hristiyan kızı”nın acıları** elbette büyük rağbet görmüştür.²⁶⁵

Kitap ikinci elden çıkmadır. Mardiganian anılarını yazarlığı yapacak olan Gates'e anlatırken, muhtemelen biraz abartmıştır. Eseri kaleme alırken muhtemelen Gates de, birkaç şey koymuştur bu anıların üstüne. Tahminen Frederic Chapin de, anıları senaryoya dökerken üstüne bir şeyler eklemiştir. Son olarak senaryoyu filme uyarlayan Oscar Apfel'de bu abartma serisine katkıda bulunmuş olsa gerek. Çünkü izlediğim bu filmin, rahatlıkla en abartılı Ermeni filmlerinden biri olduğunu söyleyebilirim. Film katliamlarla başlayıp, katliamlarla sürüp, katliamlarla bitiyor. Bu kadar katliama şahit olduğunu ileri süren genç bir kız, nasıl bahsettiği katliamlardan

²⁶⁵ Mardiganian'ın anıları, adındaki “Hristiyan kızı” ibaresi çıkartılarak, günümüzde yeniden piyasaya sürülmüştür. Slide, Anthony (ed.); **Ravished Armenia and The Story of Aurora Mardiganian**, Lanham, Maryland & London, Scarecrow Pres, 1997.

kurtulabilir? Sanıyorum katliamların listesini okunduğunda, aklı başında kimse bu hikayeye inanmayacaktır.

Scognamillo da, Holywood'un ticari amaçları için filmi büyük ölçüde abarttığını düşündüğünden Film hakkında şu yorumu yapıyor: **"... Filmin ilk dönem Hollywood yapımcılarına ne denli uygun düştüğü kolayca anlaşılmaktadır: Katliam tutkunu Türkler, ırz düşmanı Türkler, esir pazarları, haremle, işkenceler, yakışıklı bir Ermeni çobanı, kahraman bir Amerikalı misyoner kadın ve de olaya karışan ABD'nin büyükelçisi."**

Oscar Apfel'in yönettiği filmde Mardiganian kendisini oynamış. Gerek kitabın gerekse filmin doğuşunun arkasında Amerika'daki birçok Ermeni dernek ve oluşumunun yer aldığını görüyoruz. Amerika'da birçok kentte yapılan, filmin gösterilerinden elde edilen hasılat ise Yakındoğu'ya Yardım Komitesi (Committee for the Relief of the Near East) ve Ermeni Savaş Yardım Cemiyeti'ne (Armenian War Relief Association) gitmiştir.²⁶⁶

Amerikalı sinema tarihçisi Lewis Jacobs filmi değerlendirirken sinemanın gücü hakkında önemli bir fikir de veriyor: **"... O zamanlar tüm ülkede 'Ermenilere yardım edin' diye feryatlar yükseliyordu ve 'Açık Artırmadaki Ruhlar' Doğu'daki kıtlığın dramatik bir temsili olarak, Türklerin kurbanları için fon toplamaya çok yararlı oldu."** Ardından Moving Picture World'un yorumunu da ekliyor: **"Film, bağış kampanyasının büyük başarısında en önemli etkenlerden biri oldu."**²⁶⁷

Piyasada kopyası bulunmayan filmin, 50 yıldır kayıp olduğu ileri sürülmektedir. Söylenene göre 50 yıldır bulunamayan filmin, en sonunda 15 dakikalık bir bölümü bulunabilmiştir.²⁶⁸

²⁶⁶ Eski bir yapım olması sebebiyle, film hakkındaki kaynak ve bilgiler sınırlıdır. Filme değinen birkaç çalışma için bkz. Scognamillo, G.; **Batı Sinemasında Türkiye ve Türkler**, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 1996, s. 22-24; Çağlayan, Tahir Alper, **"Batı Sinemasında Türk İmajı"**, İçinde Aydınlanma 1923, s. 34-35.

²⁶⁷ Çağlayan, Age, s. 35.

²⁶⁸ **The Armenian Americans**, Andrew Goldberg, WLIW21 Production, 2000.

Sessiz sinema döneminde yapılan filmler çok uzun sürmediğinden, filmin önemli bir kısmını kurtarılmış olduğu söylenebilir. Görüntülerden de, hikayede fazla bir eksiklik olmadığı anlaşılıyor.

15 dakikalık görüntülerde Türk askerleri şehirleri basıyor. Kadın-erkek, çoluk-çocuk, genç-yaşlı demeden herkesi öldürüyorlar. Katliam yapanlar arasında halk da var. Filme göre tüm Türkler bu işin içindedir. İşin garip tarafı, askerler şehir meydanında ellerinde kılıçlarla, tüfeklerle Ermenileri öldürürken, askeri bando takımının bu askerlerin arkasında müzik çalıyor olması. Filme göre, katliamlar bando marşlarıyla yapılmış yani. Papazlar ve küçük çocuklar binalara sokuluyor ve diri diri yakılarak öldürüyorlar. Kadınlara topluca tecavüz ediliyor. Kadın ve çocuklar köle tüccarlarına satılıyor. Yolda kafiye bedeviler saldırıyor. Beğendikleri kadın ve çocukları alıp zorla götürüyorlar. İçinde onlarca din adamı olan bir kilise var. Tamamını işkence ederek öldürüyorlar. Bir kadın Türklere teslim olmaksızın uçurumdan denize atlıyor ve kaçıyor. Kadınlar esir alınıyor. Canlı canlı atların arkasına bağlayıp, sürükleye sürükleye öldürüyorlar. İnsanları topluca çarmıha geriyorlar.

Film başış toplama amacıyla yapıldığı için çarmıha germe, Hristiyan din adamlarını öldürme gibi dini duyguları kabartacak sahnelerle özellikle ağırlık verilmiş anlaşılan. Özellikle çarmıha gerilme hadisesi, Hz. İsa Peygamber'e atfı yaptığı için, Hristiyanlar açısından çok provokatif sahnelerdir. Böylelikle hem Ermeniler Hz. İsa'yla aynı kaderi paylaşmış tamamen mazlum bir halk gibi gösteriliyor, hem de en başından beri olayları bir Müslüman-Hristiyan çatışması gibi göstermek isteyen Ermeniler bu amaçlarına ulaşmış oluyordu.

Çarmıh hikayesi prim yapmış olsa gerek; **“Tecavüze Uğramış Ermenistan”** filmi, isim değiştirilerek, **“Açık Arttırmadaki Ruhlar”** (Auction of Souls), **“Çarmıha Gerilmiş Ermenistan”** (Crucified Armenia), **“Ermeni'nin Çarmıha Gerilişi”** (An Armenian Crucifixion) gibi isimlerle tekrar tekrar gösterime sokulmuştur.²⁶⁹

---

²⁶⁹ Scognamillo; Age, s. 23.

4.2.14. İvan – Beyaz Şeytanın Oğlu (Ivan – il Figlio del Diavolo Bianco)

1953 İtalya yapımı, siyah beyaz Film.

Filmde Doğu Anadolu'da Türklerin ve Kürtlerin saldırılarına maruz kalan Ermenileri korumaya çalışan bir Rus prensinin kahramanlıkları konu ediliyor. Bazı Türklerin “kötü” imajının dışında tutulduğu dikkat çekiyor.²⁷⁰

4.2.15. Kaplan Taze Etten Hoşlanır (Le Tigre Aime la Chair Fraiche)

1964 yılında Fransızlar tarafından yapılan film; Ermeni terörist saldırısı tehlikesi altında yaşayan, diplomat bir aileden iki Türk kadını korumaya çalışan bir Fransız ajanının macerasını konu ediniyor.²⁷¹

Ermeni terörizmi 1920'lerden itibaren durulmuştur. 1973'e kadar Ermenilerce yapıldığı bilinen herhangi bir terörist saldırı yapılmamıştır. Özellikle diplomatlara yönelik Terör kampanyası 1973'te başlamıştır. 1964 yılında bu senaryoda bir filmin yapılmış olması, şaşırtıcı bir durumdur.

4.2.16. Türkler ve Türkiye'yi Konu Alan Diğer Filmler

Yabancılar tarafından Türkleri ya da Türkiye'yi konu alan birçok film çekilmiştir. Bunların tamamını bir çalışma çerçevesinde ele almak olanaksızdır. Aşağıda Türkleri öven ya da yeren, ya da tarafsız şekilde ele alan çeşitli filmlerden bazı örnekler verilmiştir. Bu gibi filmler bir bütün olarak incelendiği takdirde, Türkler ve Türkiye konulu yabancı sinemanın gelişimi daha sağlıklı analiz edilebilir. Ancak bu analiz sadece sanatsal açıdan değil, politik açıdan da yapılmalıdır. Zira aşağıdaki listede sayılan kimi filmler, öncelikle politik gerekçelerle çekilmişlerdir.

- Marcus'un Ahlakı (The Morals of Marcus) – İngiltere, 1915.
- Koşucu (The Galloper) – 1915.

²⁷⁰ Çağlayan, Age, s. 35.

²⁷¹ Çağlayan, Age, s. 35.

- Onaltıncı Eş (The Sixteenth Wife) – 1915.
- Kendi Ayakkabılarına Sığan – (Filling His Own Shoes) – 1917.
- İstanbul Bakiresi (The Virgin of İstanbul) – 1919.
- Tutsak (The Captive)
- Yakup'un Kuyusu (Le Puit de Jacob) – Fransa.
- İkiz Jalma (Jalma la Double) – Fransa, 1927.
- Lanetli Abdül (Abdul the Damned) - İngiltere–Almanya, 1935.
- Cinayeti İşleyen Adam (Der Mann der den Mord Beging) – 1931.
- Beş Parmak (Five Fingers) – 1951.
- Her Şey Olabilir (Anything Can Happen) – 1952.
- Amerika Amerika (America America) – ABD, 1963.
- Kanlı Makedonya Düğünü (Makedonska Krvava Svadba) – Yugoslavya, 1968.
- 12. Karl (Charles XII) – İsveç, 1925. (Demirbaş Şarl'ın İstanbul'daki Sürgün hayatı)
- Fatih Süleyman (Solimano il Conquistatore) - İtalya–Yugoslavya, 1961.
- Ağa'nın Vasiyetnamesi (A Kopanyı Aga Testamentuma) – Macaristan, 1967.
- Gelibolu (Gallipoli) – Avustralya, 1973.
- Paralı Askerler (You Can't Win Them All) – 1969.
- Korkuya Yolculuk (Journey into Fear) – 1942.
- X27 İstanbul'da Öleceksin (Cifrato Speciale) – 1966-68.
- Rusya'dan Sevgilerle (From Russia with Love) – 1962.
- Tehlikenin Arka Perdesi (Background to Danger) – ABD, 1943-44.
- Üçüncü Darbe (Le Troisième Coup) – SSCB, 1948.
- Bir Daha Buradan Geçme (Never Pass This Way Again) – 1989.
- Türk Hamlesi (Turetskii Gambit) – Rusya, 2005.

4.3. Karikatürler

1880'lerden itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü hızlandıkça, Avrupa basınında bu konuyu hicveden karikatürlerin arttığını görüyoruz. Bu karikatürlerden bir kısmında, Osmanlı Devletinin paylaşılmasını eğlenceli bir süreç olarak hicvedilirken, bazı karikatürler de ise olayın trajedi boyutu ele alınmıştır.

Bu çerçevede, çalışma içerisinde sadece Ermeni sorununa atıf yapan karikatürlere değil, olayın emperyalizm boyutuna dikkat çekebilmek için, Osmanlı Devletinin paylaşımını hicveden karikatürlere de yer verilecektir.

4.3.1. 1880'lerden İtibaren Karikatür Sanatında Büyük Oyun ve Ermeni Sorunu

Resim 3.32.

“İhtiyar Haçlılar”

Gladstone ve Argyll yönetiminde, Ermeni sorununu çözmek için Haçlı seferleri organize edildiğini ileri süren bir karikatür. Yaklaşık 100 yaşındaki karikatürün çizeri, Sir John Tenniel'dir. (1820–1914)

İngiliz Punch Magazine'de çizen Sir John Tenniel'e göre İngiltere için asıl tehdit Rusya'ydı. Bu sebeple İngiltere-Osmanlı ittifakını savunan Tenniel, Ruslara karşı yaptığı sert çizimleriyle tanınıyor.

Resim 3.33.**Resim 3.33.**

Bastırılan Yunan isyanı sonrasında, Girit'te Osmanlı Egemenliğinin tekrar kurulmasını hicveden karikatür.

Avrupa anne, ağlayan çocuğu (Rumlar), Osmanlı abisine teslim ediyor. (Çizer Sir John Tenniel)

Ancak elde ettiği geniş otonomi, Girit'in kısa sürede Osmanlı'dan kopmasıyla sonuçlanacaktır.

Resim 3.34.**Resim 3.34.**
İngiltere ve Türk Politikası

Kovuğuna yılanlar dolmuş, içten içe çürümüş olan ağaç (Osmanlı Devleti), İngilizlerce kesilirken hicvedilmiş. Ağacın üstünde "Türk Yönetimi" yazıyor. Arkadaki kişi Ermenilere bağımsızlık düşünü ilk vaat eden liderlerden, Gladstone. (Çizim Sir John Tenniel)

Resim 3.35.

“Barış Söylentileri” – Bırakın barışı sağlayalım (Bırakın parçamızı kapalım)

Büyük güçlerin Osmanlı Devletine yönelik gerçek projelerini teşhir eden bir karikatür. Avrupalı güçler ve Rusya’nın “barış” söylemiyle, Osmanlı’dan pay kapma yarışına girdiği hicvediliyor. Büyük güçler (İngiltere, Rusya, Fransa ve Almanya) ellerinde makaslarla Osmanlı haritasını oradan buradan kırmaya çalışırken; **“keşke Türkler de Hristiyan olsaydı”**, o zaman başlarına bunlar gelmezdi şeklinde, bir de not düşülmüş karikatüre.

Resim 3.36.

Güçlüler, Rusya'nın hala kovalamakta olduğu Türkiye'yi, bölmek için bekliyor.

Bu karikatürde de Osmanlı'dan pay kapma konusunda tüm Avrupa'nın anlaştığı ve resimde bunun kutlandığı vurgulanmaktadır. Almanların (Bismarck) organize ettiği kutlama, Berlin Konferansını ifade etmektedir.

Görüldüğü gibi daha o dönemde, Türklerle, dalga geçmek için "Hindi" (turkey) şeklinde çizimler yapılmaya başlanmıştır.

Ermenilere herhangi bir atıf yapılmamakla birlikte, bu karikatür Ermeni sorunuyla doğrudan ilgilidir. Zira büyük güçler, Anadolu-Ortadoğu hattı üzerinde, Osmanlı topraklarını ikiye bölmek ve Anadolu'yu Ortadoğu'dan koparmak için, Ermenileri kullanma kararı almışlardı. Balkan Devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları modeli gibi, Ermeniler ayaklanacaktı ve Büyük güçler müdahale edecekti. Osmanlı Devleti, yıkıldığı güne kadar bu projeye karşı direnmeyi başarmıştır.

Resim 3.37.

BISMARCK'S "AFTER-DINNER" SPEECH
 "Gentlemen, there is really no more Turkey."

Resim 3.37.

Bismarc'ın Yemek Sonrası Konuşması: "Baylar, artık gerçekten hiç Türkiye kalmadı."

Bismarc'ın bu uyarısına rağmen, 3 kişi (Rusya, İngiltere ve Fransa) ısrarla tabaklarını uzatıyorlar. Ama barışı simgeleyen zeytin dallarının arasındaki "Türkiye" yemeği, tamamen bitmiş.

Bu karikatür, büyük güçlerin, Osmanlıyı paylaşma hususunda ne kadar açgözlü davrandığını kanıtlamaktadır.

Resim 3.38.

ENFER PASHA

N.B. Instead of calling the Turkish minister responsible of the massacres of 1915 by his name ENVER, the newspaper calls him ENFER which in French means HELL.

—La Baionnette (Paris)

Resim 3.38.

Bir Fransız gazetesi, 1915'te Ermenileri katlettiğini ileri sürdüğü Enver Paşa için, kelime oyunu yaparak, "**Enfer Paşa**" sıfatını kullanmış. Yani "**Cehennem Paşa**".

La Baionnette - Paris

Resim 3.39.

WILLIAM AT CONSTANTINOPLE

MOHAMMET—"Accept it. It is a keepsake of the last massacre of Christians."

—L'Asino (Rome)

— lütfen kabul edin. Son Hristiyan katliamının hatırası... (L'Asino/Roma)

İstanbul'u ziyarete gelen Alman İmparatoru Willhem'e karşılanırken Muhammed adında biri tarafından **"hoş geldin hediyesi"** olarak bir demet kurukafa hediye ediliyor. "Muhammet" isminin kullanılmasındaki amaç muhtemelen Hristiyan-Müslüman çatışmasını provoke etmek. Almanya-Osmanlı yakınlaşmasının Avrupa'da hoş karşılanmadığı ortadadır. Almanları ittifaktan kopartmak için Hristiyan katliamlarına ortak olmakla suçluyorlar. Bu iddia, Alman kamuoyunda çok tutacaktır.

Resim 3.40.

"GET OUT! YOU'RE BREAKING MY HEART!"

—(CASSEL) Evening World (New York)

- Defol, sen benim kalbimi kırıyorsun!

Amerikan kongresi tarafından "zavallı" durumda nitelenen Ermenilerin kapı dışarı edilmesini eleştiren bir karikatür. Çizimde Amerikan Kongresinin Ermenileri sattığı ima edilerek, Kongre eleştiriliyor. (Cassel-Evening World/New York)

Amerika'nın Ermenileri kullandığı ve sonra işi bittiğinde yüzüstü bıraktığı doğrudur. Kanımca Batılı ülkelerin, parlamentolarında sözde soykırımla ilgili kararlar almalarının en önemli sebebi, Ermenilere karşı utanç duyuyor olmalarıdır. Karikatür bu açıdan Batıya yönelik haklı bir eleştiri getiriyor.

Resim 3.41.

GO AWAY!

—(KIRBY) *New York World*, 1920

- Burayı terk edin!

Amerikan Kongresinin Ermenileri yüzüstü bırakmasını eleştiren bir karikatür daha. (Kirby – *New York World*, 1920)

Resim 3.42.

TEARS, IDLE TEARS!

The Weeping World—"Oh!! This is aw-ful!! Ain't it?"

- Gözyaşları, sahte gözyaşları!

Osmanlıları Ermenileri katletmekle, dünyayı da buna seyirci kalmakla suçlayan bir karikatür. (Ram's Horn (Chicago) - September 1896)

Amaç Ermenistan'ın kurulması için hükümetlerin müdahale etmesini sağlamaktır. Karikatür bu amaçla kamuoyu baskısı yaratmak için çizilmiştir.

Resim 3.43.**OUR WARD?**

—(PEARCE) *Rocky Mountain News* (Denver), Aug., 1919

Bu karikatürde de, Türkler; Ermenileri katleden ve Ermenistan'ı işgal eden bir canavar olarak resmedilmiştir. (Pearce – *Rocky Mountain News*, Denver, Ağustos, 1919)

Resim 3.44.**PROHIBITION'S GREATEST MARTYR**

—*Sioux City Tribune*, 1919

- Daha fazla Ermeni katledeemeyecek miyiz! Bu zorbalık. Nerde bizim bireysel özgürlüğümüz!!!

Türklerin barbar ruhlu insanlar olduğunu anlatan bir karikatür. (*Sioux City Tribune*, 1919)

Resim 3.45.

RAISING THEIR MONUMENT

(Türklerin) Yaptığı Anıt Yükseliyor

Türklerin Hristiyan oldukları için Ermenileri öldürdüklerini ilersüren bir karikatür. (The Chicago Herald)

Savaş dönemi müttefik propagandasında, çarmıha gerilme gibi dini objeler çok sık kullanılmıştır.

Resim 3.46.

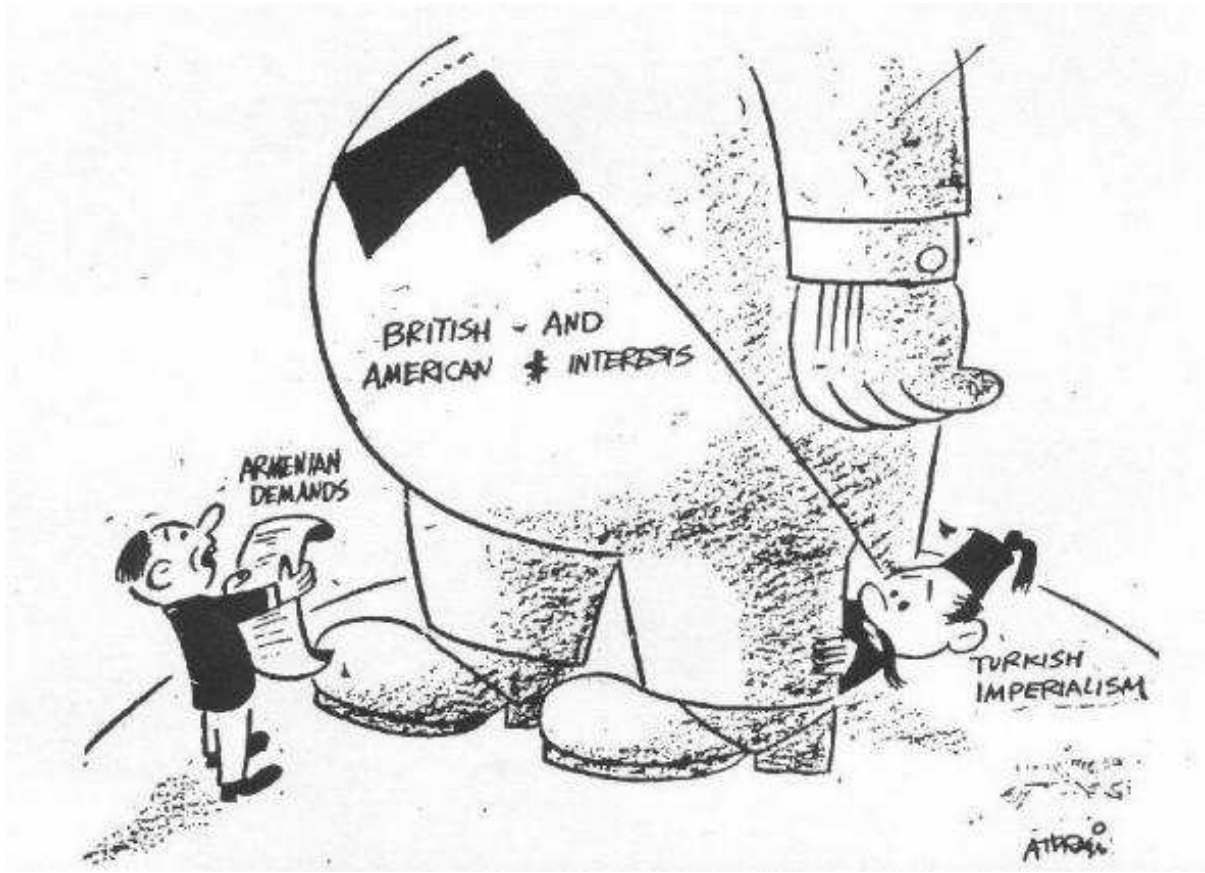
FIRST ALLY—These from a London Zeppelin raid.
SECOND ALLY—These from the Armenians.

—Harper's Weekly

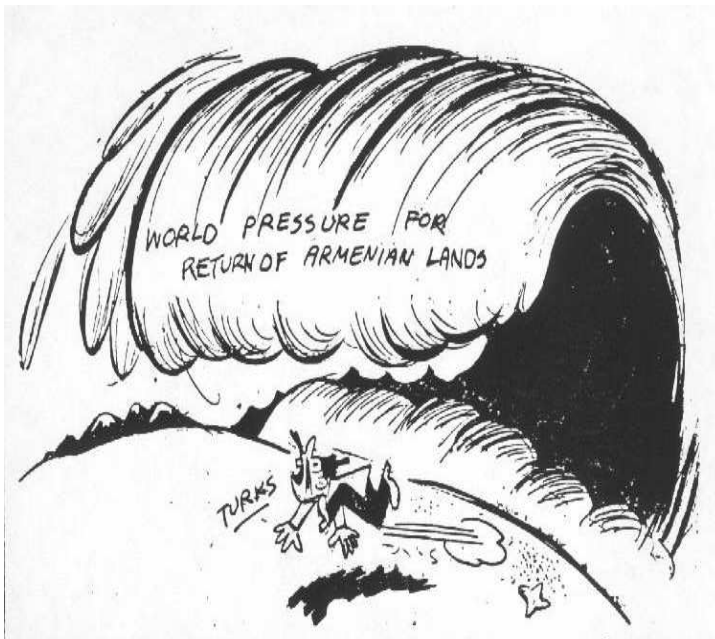
- İlk müttefik (Almanya): Bunlar Londra zeplin yağmasından.
- İkinci Müttefik (Osmanlı): Bunlar da Ermenilerden.

Almanlar ve Türkler, savaşta öldürdükleri çocukların cesetlerini övünerek birbirlerine gösteriyorlar. (Harper's Weekly – ABD)

Resim 3.47.

İngiliz ve Amerikan çıkarlarının, Ermeni taleplerine karşı, Türk Emperyalizmini koruduğunu ileri süren bir karikatür. 1946 yılında Sovyet Ermenistan'ında çizilmiş karikatür, soğuksavaşın doğası gereği ABD ve İngiltere'yi suçluyor.

Resim 3.48.

“Ermeni topraklarının iadesi için Dünya baskısı” ve Türkiye’nin bu baskı karşısında korkarak kaçması. 1946 yılında Sovyet Ermenistan’ında yapılmış bir karikatür daha. İnsan, çizerin çok büyük bir hayal gücü varmış demekten alamıyor kendini.

TURKISH JITTERS

Resim 3.49.

Soğuk savaş dönemi Sovyet propaganda karikatürlerinden biri daha. Sovyet Ermenistan'ı o kadar büyümüş, güçlenmiş ki; bu takım elbiseli modern ülke karşısında fes takmış Türkiye, tir tir titriyor. 1946 tarihli karikatür, Attarian imzalı.

Resim 3.50.

“Abdülhamid Kasabı”

Sultan Abdülhamid Ermenileri kestiği için kasap dükkanı açmış olarak gösteriliyor.

Oysa Sultan Abdülhamid, bağımsız Ermenistan'ı milyonlarca Müslüman'ı katlederek ve sürerek kurmayı planlayan Ermenilere karşı etkin önlemler alarak, bu projeyi çöktürmüştür.

Kendisinden nefret edilmesinin ve Ermenilerce “kızıl sultan” lakabı takılmasının sebebi budur.

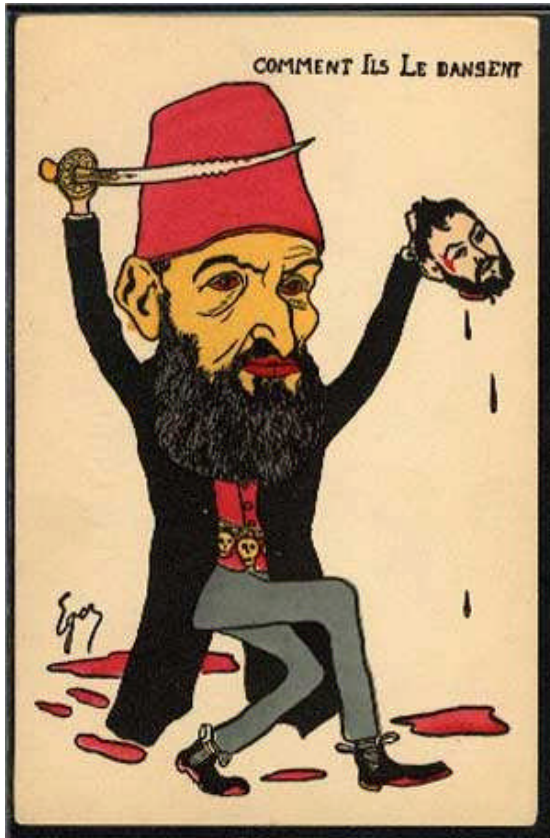
Resim 3.51.

Resim 3.52.

Resim 3.53.

“Kan emen, kucağına yatırdığı Ermenileri bire birer kesen, kestiği Ermeni kafalarıyla halay çeken Sultan Abdülhamid.”

İlişikteki resimler, Ermeni propaganda karikatürlerinin, en garaz örnekleri olarak gösterilebilir.

4.3.2. Modern Dönem Karikatür Sanatında Türkler ve Ermeni Sorunu

Bu başlık altında incelenecek olan karikatürler önemli bir kısmı “Asbarez” adlı gazeteden alınan karikatürlerden oluşmaktadır. Yayın hayatına 1908’de Kaliforniya – Fresno’da, haftalık gazete olarak yayın hayatına başlayan Asbarez, 1993’ten bu yana günlük gazete olarak okuyucularıyla buluşmaktadır. Ermenice ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayınlanan gazete, aynı zamanda Ermeni Devrimci Federasyonu’nun (Türkiye’de bilinen adıyla “Taşnak ya da Taşnaksütyun”) resmi yayın organıdır. Asbarez, 1 şubat 1997’den bu yana internet üzerinden de yayına başlayarak önemli bir okuyucu kitlesine kavuşmuştur.²⁷² Taşnak yayın organı olması vesilesiyle, bugün en etkili Ermeni gazetelerinden birisi konumundadır.

Resmi yayın organı olduğu için, Ermenistan’da iktidarı elinde tutan Taşnak iktidarına neredeyse hiç muhalefet göstermeyen Asbarez; konu Türkiye ve Azerbaycan olduğunda, deyim yerindeyse ateş kismaktadır.

Resim 3.54.

Türkiye ve Azerbaycan’ı temsilen, T.C. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev; ellerinde sopayla geziyor. Ermenistan ise Filistin’e benzetilmek istenmiş. Gerçeklerin tersyüz edildiği bir karikatür.²⁷³

²⁷² Asbarez hakkında daha detaylı bilgi için bkz. <http://www.asbarez.com/frontpage.htm> Ayrıca bkz. <http://www.armeniapedia.org/index.php?title=Asbarez>

²⁷³ Asbarez kaynaklı tüm karikatürler için gazetenin internet sitesine bakılabilir. <http://www.asbarez.com/cartoons/cartoons.htm>. Bundan sonra “Asbarez Online” denilecek. Asbarez Online, 28 Ocak 2006.

Resim 3.55.

Ermeniler kendi politik tezlerine meşruiyet kazandırmak için; Hristiyanlık, Hazreti İsa gibi dini kavram ve kişileri kullanmaktan çekinmiyorlar. Bu da o örneklerden biri. Elinde kılıçla kaideyi izleyen, (!!!) Türkiye'yi temsilen, 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel.²⁷⁴

Resim 3.56.

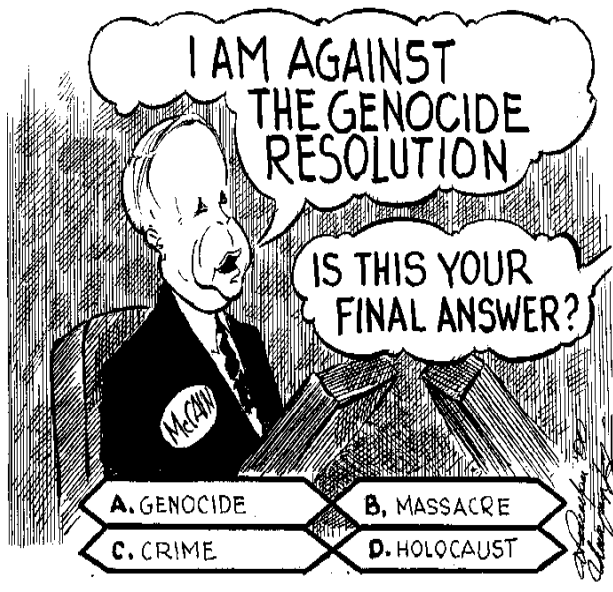

Azerbaycan'ın vefat eden Devlet Başkanı Haydar Aliyev ve Ermenistan Devlet Başkanı Robert Koçaryan. Koçaryan, kendinden emin ve güler yüzlü. Haydar Aliyev; dişler, tırnaklar ve boynuzlar eklenerek bir "şeytan" olarak tasvir edilmiş.²⁷⁵ Karikatüristin bu tavrının sebebi, Azerbaycan üzerindeki Ermenistan işgalinin kabul edilmemesidir.

²⁷⁴ Asbarez Online, 22 Nisan 2000.

²⁷⁵ Asbarez Online, 29 Ocak 2000.

Resim 3.57.

Ermeni lobisince sunulan “soykırım tasarısı”na karşı çıkan Cumhuriyetçi Arizona Senatörü John McCain’i bastırmak için, Şubat 2000’de başlatılan kampanyanın bir ürünü de bu karikatür. Meşhur yarışma programına atfen “Madem soykırım değil, o zaman ne?” sorusuna; katliam, suç ve holokost gibi seçenekler sunulmuş.²⁷⁶ Ya kırk katır, yak kırk satır misali.

Resim 3.58.

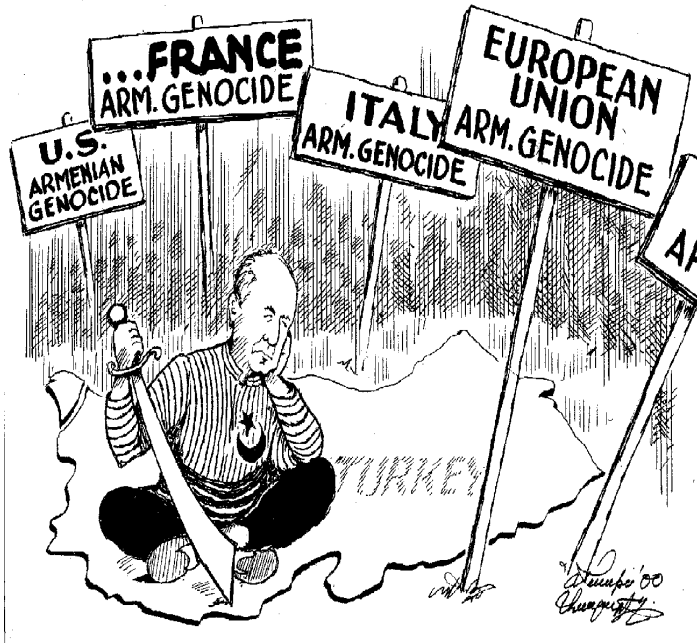

İnsan hakları ihlalleri ve 1915 olaylarının “inkarı”nın, Avrupa Birliği’yle uyum çalışmalarına baskın gelmesine rağmen; Türkiye’nin daha fazla kredi kazanması eleştiriliyor. Türkiye’yi temsilen, simge olarak Cumhurbaşkanı Ahmet Nejdettin Sezer resmedilmiş.²⁷⁷ Türkiye’ye verilen krediler Ermeni lobisinde büyük hüsrana yaratıyor. İlerleyen sayfalarda buna daha fazla örnek verilecek.

²⁷⁶ Asbarez Online, 4 Mart 2000. ANCA’nın başlattığı kınama ve bilgilendirme çalışmalarının basın duyurusu için ayrıca bkz. http://www.anca.org/press_releases/press_releases.php?prid=8

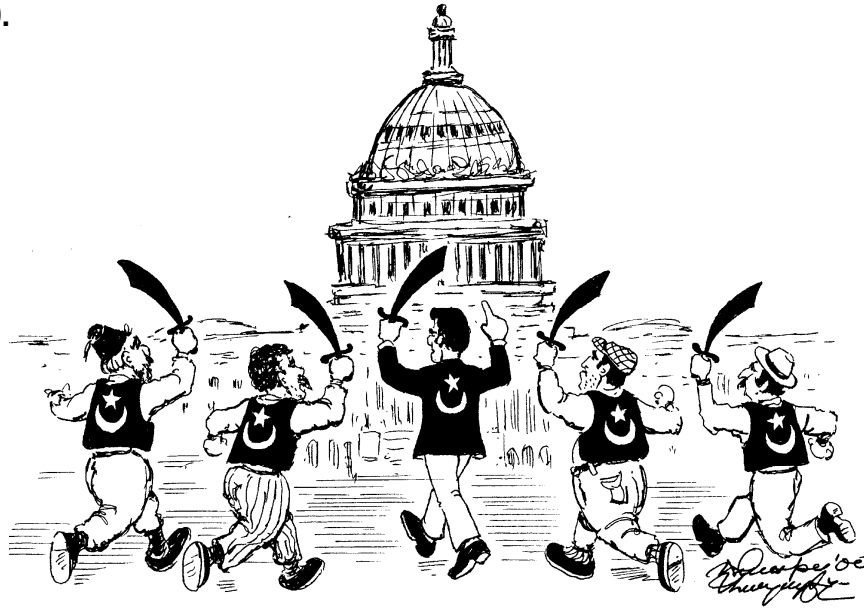
²⁷⁷ Asbarez Online, 20 Mayıs 2000.

Resim 3.59.

Bu karikatürde de; ABD, Fransa, İtalya, Avrupa Birliği gibi ülke ve kurumların; sözde soykırım konusunda aldığı kararlar ve tutumlarla Türkiye'yi sıkıntıya sokması hicvedilmiş. Elinde kılıçla,(!!!) kara kara düşündürülen kişi 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Nejdet Sezer.²⁷⁸ Eldeki kılıca dikkat. Bu simge “**barbar Türk**” imajının olmazsa olmazıdır. Ve sıklıkla kullanılmaktadır.

Resim 3.60.

Amerikan Senato/Temsilciler Meclisi'nde her sene sözde soykırım tasarıları gündeme getirilmektedir. Bu tasarılar Gerek Türkiye'de gerek ABD Türk toplumunda tepkilere yol açmaktadır. 596 sayılı tasarı girişimini²⁷⁹ kınayan Türkler, elbiselere dikkat edilirse, köylüsü şehirlisi, okumuşu cahili, bütünüyle ellerinde kılıçla tasvir

²⁷⁸ Asbarez Online, 18 Kasım 2000.

²⁷⁹ Eylül-Ekim 2000 tarihlerinde gündeme gelen tasarıya göre; ABD sözde soykırımı gerçek kabul etmekle birlikte, olaydan Osmanlı Devletini sorumlu tutuyor, Modern Türkiye'nin bu suçla ilintili olmadığını beyan ediyordu. Metnin tamamı için bkz. H. RES. 596, <http://groong.usc.edu/hres398/hres596.html>.

edilmişlerdir.²⁸⁰ Kılıç – denilebilir ki - Ermeni karikatür sanatında, Türkleri tasvirin vazgeçilmez ögesi haline gelmiştir.

Resim 3.61.

Bir önceki karikatürde bahsi geçen 596 sayılı tasarı girişiminin Türkleri ne kadar korkuttuğunu konu alan bir karikatür. Türkleri temsilen “Aman Allah” feryadıyla kaçan kişi Cumhurbaşkanı Ahmet Nejdett Sezer.²⁸¹ Seviyesiz, bir o kadar da anlamsız bir karikatür. Türk yetkililerin defalarca açıkladığı gibi, bu iddialar

Türkiye tarafından tanınmamaktadır. 3. ülkelerin bu iddiaları tanınması elbette Türkiye için istenen bir durum değildir. Ama bağlayıcı da değildir. T.C. Cumhurbaşkanının, eli sopalı bir tasarı metni tarafından kovalanırken çizilmesi, Ermeni lobisinin diasporayı motive etmek için her türlü seviyesizliği yapabileceğinin ayrı bir göstergesidir.

Resim 3.62.

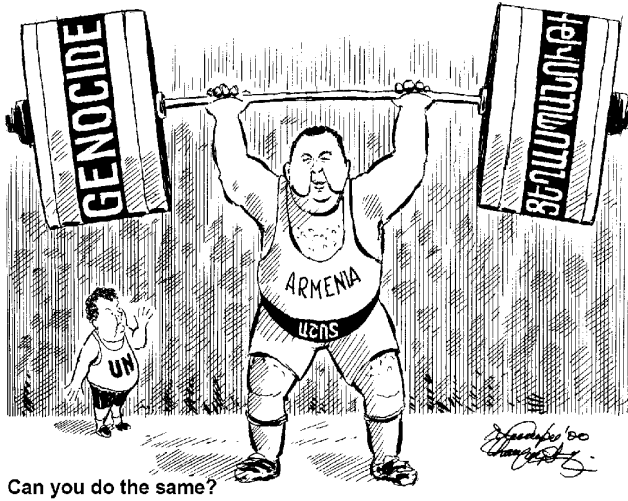
Son iki karikatürde bahsi geçen 596 no'lu tasarinin başarısızlığı, Ermeni lobisinde büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Ermeniler bu hüsrancı; ABD bayrağı üzerine Türk motifleri ekleyerek tasvir etmekte, böylelikle ABD'ye olan kızgınlıklarını belirtmektedirler.²⁸²

²⁸⁰ Asbarez Online, 7 Ekim 2000.

²⁸¹ Asbarez Online, 14 Ekim 2000.

²⁸² Asbarez Online, 28 Ekim 2000.

Resim 3.63.

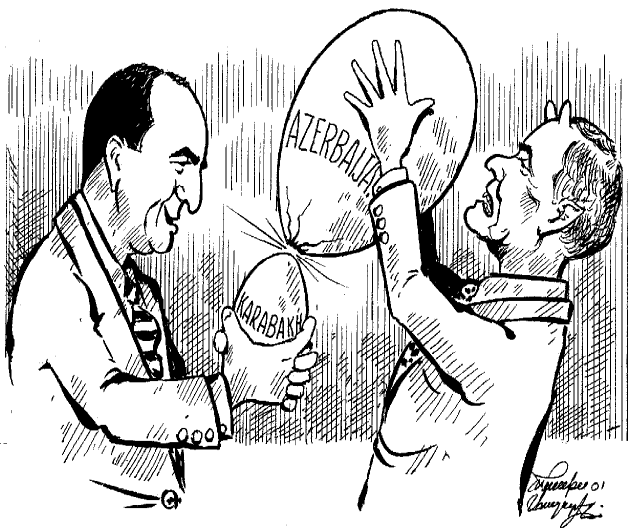

Can you do the same?

Resim 3.64

Resim 3.65

Ermenilerin sözde soykırımın Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından tanınmasını arzu etmektedirler. Resimde Ermenistan'ı temsilen "soykırım gerçeğini" tanımış olan Halterci, Birleşmiş Milletler'e "Sen de aynısını yapabilir misin?" diye soruyor.²⁸³ Güya BM'yi bu konuda yüreklendirmek amacı güdülmüş.

Karabağ ve işgal edilen diğer Azerbaycan toprakları sorununun çözümü için düzenlenen, Key West (Florida) zirvesi. Haydar Aliyev, bu resimde de şeytan olarak tasvir edilmiş.²⁸⁴

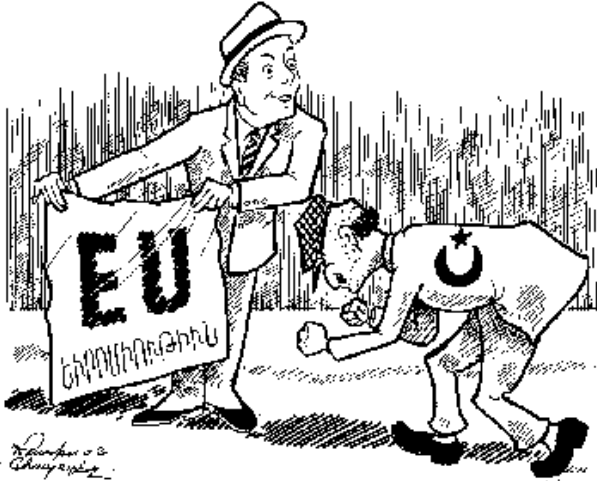
Sonuçsuz kalan Key West (Florida/ABD) görüşmeleri esnasında yapılmış bir karikatür. Ermenilerin kendilerine duydukları güven tasvir edilmiş. Haydar Aliyev, yine şeytan şeklinde betimlenmiş.²⁸⁵

²⁸³ Asbarez Online, 30 Eylül 2000.

²⁸⁴ Asbarez Online, 7 Nisan 2001.

²⁸⁵ Asbarez Online, 14 Nisan 2001.

Resim 3.66.

Avrupa Birliği'nin Türkiye politikasının samimi olmadığını, oyalama taktiği üzerine kurulduğunu anlatmaya çalışan bir karikatür. Türkiye'yi temsilen Başbakan Bülent Ecevit kullanılmış.²⁸⁶ Bu karikatür; Ermeni lobisinin birçok yönden Türk dış politikasını takip ettiğini göstermektedir.

Resim 3.67.

“A. Öcalan: Bulgaristan’ı, Ermenistan’ı ve Yunanistan’ı yok etmek için giriştiğiniz çabalar; onların özgürlüğüyle sonuçlandı. Şimdi sıra Kürtlerde.”

Terör örgütü lideri Abdullah Öcalan’ın yakalanmasını anlatan bu karikatürdeki bakış açısı, Ermeni lobisinin teröre karşı yaklaşımına da açıklık getiriyor. Öcalan; prangaya vurulmuş bir özgürlük savaşçısı olarak betimlenmiş. Bir elinde kılıç bir elinde silahla Türkiye’yi temsilen, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel kullanılmış.²⁸⁷

²⁸⁶ Asbarez Online, 19 Ekim 2002.

²⁸⁷ Asbarez Online, 20 Şubat 1999.

Resim 3.68.

- Ya ismini değiştir, ya tabiatını...

Güya “Türkler o kadar barbarmış ki, yabancı dilde aynı adı taşıyan hindi bile bundan rahatsız olmuş.” Elinde kılıçla Türkiye’yi simgeleyen kişi Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel.²⁸⁸

Resim 3.69.

Dişleri, boynuzları, kuyruğu ile “hem şeytan hem de bir KGB ajanı” olarak tasvir edilen Haydar Aliyev; ABD Başkanı B. Clinton’a “Azeri Şeytan Petrolleri”ni sunarken; Clinton ise “Teşekkürler Tanrı’m, Çok şükür seçim yılında değiliz” diyerek seviniyor.²⁸⁹

Her türlü ahlaki kaygıdan uzak olan bu çizimde de görüldüğü gibi, Ermeniler; demokratik sistemi ve Ermeni oylarını bir şantaj malzemesi olarak kullanmaktadırlar. Ayrıca Ermenilerin, Azerbaycan’ın sahip olduğu petrol kartından ne kadar rahatsız oldukları da görülmektedir.

²⁸⁸ Asbarez Online, 28 Kasım 1998.

²⁸⁹ Asbarez Online, 2 Ağustos 1997.

Resim 3.70.

Ermeniler 301 yılında, Hristiyanlığı kabul eden ilk ulus olduklarını iddia ediyorlar. Bu sebeple 2001'de Hristiyanlığı kabullerinin 1700. yıldönümünü kutladılar. "301-2001" tarihleriyle bu mesaj veriliyor. Mum gibi kendilerini yakarak ışık saçmaları ve haç sembolü ise, muhtemelen bu yüzden **ayrıcalıklı olma isteklerini** belirtiyor. Arkadaki dağ ise Ağrı dağı.²⁹⁰ Çoğu çizimde fonda Ağrı dağı mevcut.

Resim 3.71.

Türkiye'de basın özgürlüğü olmadığını anlatmaya çalışan bir karikatür. Basın şeklinde nitelenen gazete yığınlarına, otoritenin kılıcı saplanmış. Basın kan kaybetmekte.²⁹¹ Bu karikatür hakkında söylenecek çok söz var aslında. Öyle sanıyorum ki eser sahibi bu karikatürü yapmadan önce Türk basını hakkında en ufak bir araştırma yapmamış. Asbarez'i düzenli olarak takip eden biri olarak, Ermenistan'daki Taşnak hükümetine yönelik, neredeyse hiçbir ciddi muhalif yazı göremedim. Ama Türk basınında her gün; Hükümeti, TBMM'yi, TSK'yi, Yüksek Yargı Kurumlarını, Üniversiteleri, YÖK'ü, TÜSİAD'ı, sivil toplum örgütlerini, iktidar muhalefet

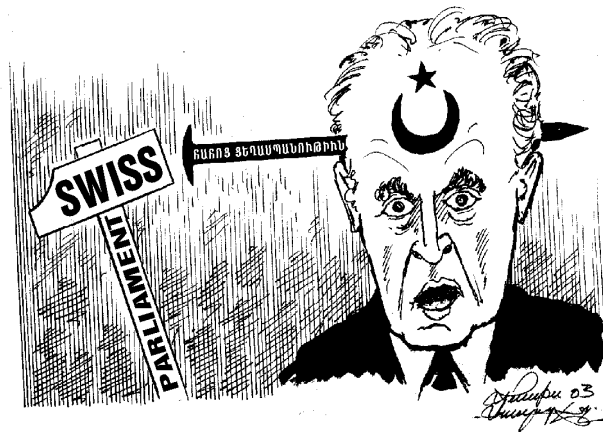
²⁹⁰ Asbarez Online, 6 Ocak 2001.

²⁹¹ Asbarez Online, 18 Temmuz 1998.

demeden tüm siyasi partileri, kısacası her şeyi ve herkesi kıyasıya eleştiren yazılar görebilirsiniz. Türk basınının özgür olmadığı iddiası bu anlamda ayakları yere basmayan bir iddiadır. Özellikle konunun karikatürler olması sebebiyle, bu alanda yayın yapan dergiler de bu kapsamdadır. Leman, Penguen, Öküz, Lombak gibi mizah dergileri incelendiğinde inanılmaz eleştirel karikatürler görebilirsiniz. Hal böyleyken eser sahibinin Türk basınını bu şekilde betimlemesi gerçekten şaşkınlık vericidir.

Şayet eser sahibi “sözde soykırım” iddialarının Türk basınında yer bulmadığını düşünerek bu karikatürü yaptıysa, bu iddia da doğru değildir. Zaman zaman bütün yayın organlarında, hatta Radikal ve Zaman gibi etkili sayılabilecek bazı gazetelerde çoğunlukla, sözde soykırım hususunda Ermeni tezlerini destekleyen yazılar çıkmaktadır.²⁹² Yani hangi açıdan bakılırsa bakılsın, Türkiye’de basın özgürlüğü konusunda bir sıkıntı yaşanmamaktadır.

Ermenistan’da ise basın-yayın, fikir ve ifade, din ve vicdan, serbest yerleşim gibi, mülk edinebilme, seçme ve seçilme; gibi temel hak ve özgürlükler, deyim yerindeyse ayaklar altındadır. Parlamentosu kalaşnikoflu teröristlerce basılıp taranacak kadar istikrarsız bir ülkenin²⁹³ karikatüristlerinin; kendi ülkesindekiler yerine başka ülkelerdeki durumu hicvetmesi, üstelik bunu yanlış/önyargılı varsayımlar üzerine kurgulamaları, iyi niyetle açıklanamaz kanımca.

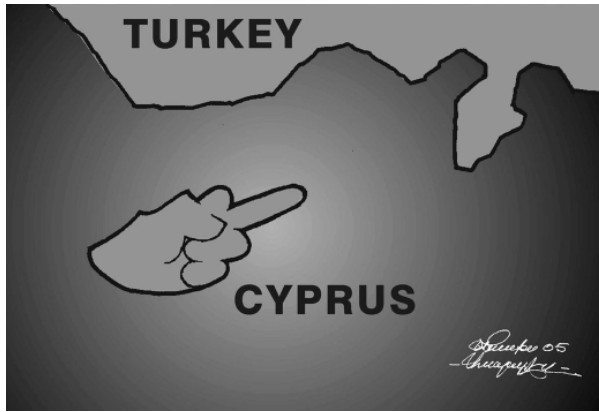
İsviçre Parlamentosu’nun 16 Aralık 2003 tarihli sözde soykırımı tanıyan kararı Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ahmet Nejdet Sezer’in başına çivi çakılarak kutlanmış!!!²⁹⁴ Ermeniler için kuru bir avuntu daha.

²⁹² Birkaç örnek için bkz. Uluengin, Hadi; “**Vatan Yahut Dokuzlar**”, Hürriyet, 11 Mayıs 2006; Temelkuran, Ece; “**En Uzak Komşu: Ermenistan**”, 6 Bölümlük Yazı Disizi, Milliyet, Mayıs 2006; Mahcupyan, Etyen; “**Burnumuzdaki Halka**”, Zaman, 12 Haziran 2006; Belge, Murat; “**Nasyonalizmin Enternasyonal**”, Radikal, 27 Haziran 2006; Günaysu, Ayşe; “**Özür Diliyorum**”, Özgür Gündem, 25 Nisan 2006;

²⁹³ Ekim 1999’da parlamentoyu basarak, içinde; Ermenistan Başbakanı Vazgen Sarkisyan, Parlamento Başkanı Karen Demirciyan, parlamentonun iki başkan yardımcısı ve bir bakanın da dahil olduğu 8 kişiyi öldüren saldırganlar, eylemlerini Ermenistan’ın içinde bulunduğu kötü duruma dikkat çekmek için gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdi.

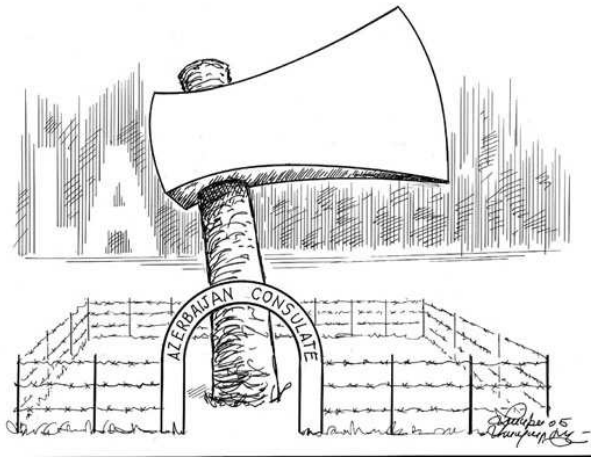
²⁹⁴ Asbarez Online, 20 December 2003.

Resim 3.73.

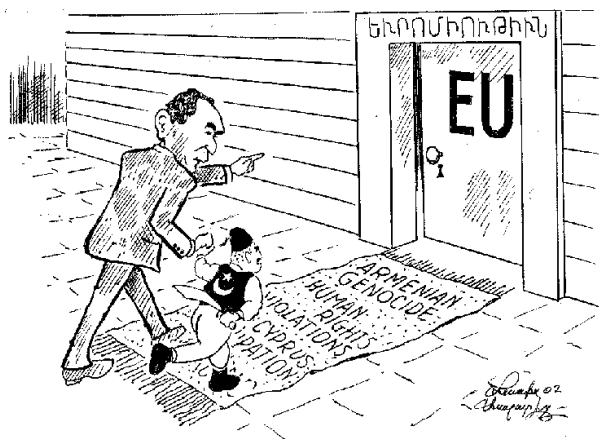
Bir başka seviyesiz eser daha.²⁹⁵ Ermeniler; düşmanımın düşmanı dostumdur şiarıyla, Türkiye ile problem yaşayan her kesime yakın durma gayreti içindeler.

Resim 3.74.

Azerbaycan halkı o kadar barbarmış, o kadar barbarmış ki; Azerbaycan Los Angeles Konsolosluğu'nun, tasarımı balta şeklinde yapılmış.²⁹⁶ Yine gerçeklerin ters yüz edildiği bir çalışma.

Resim 3.75.

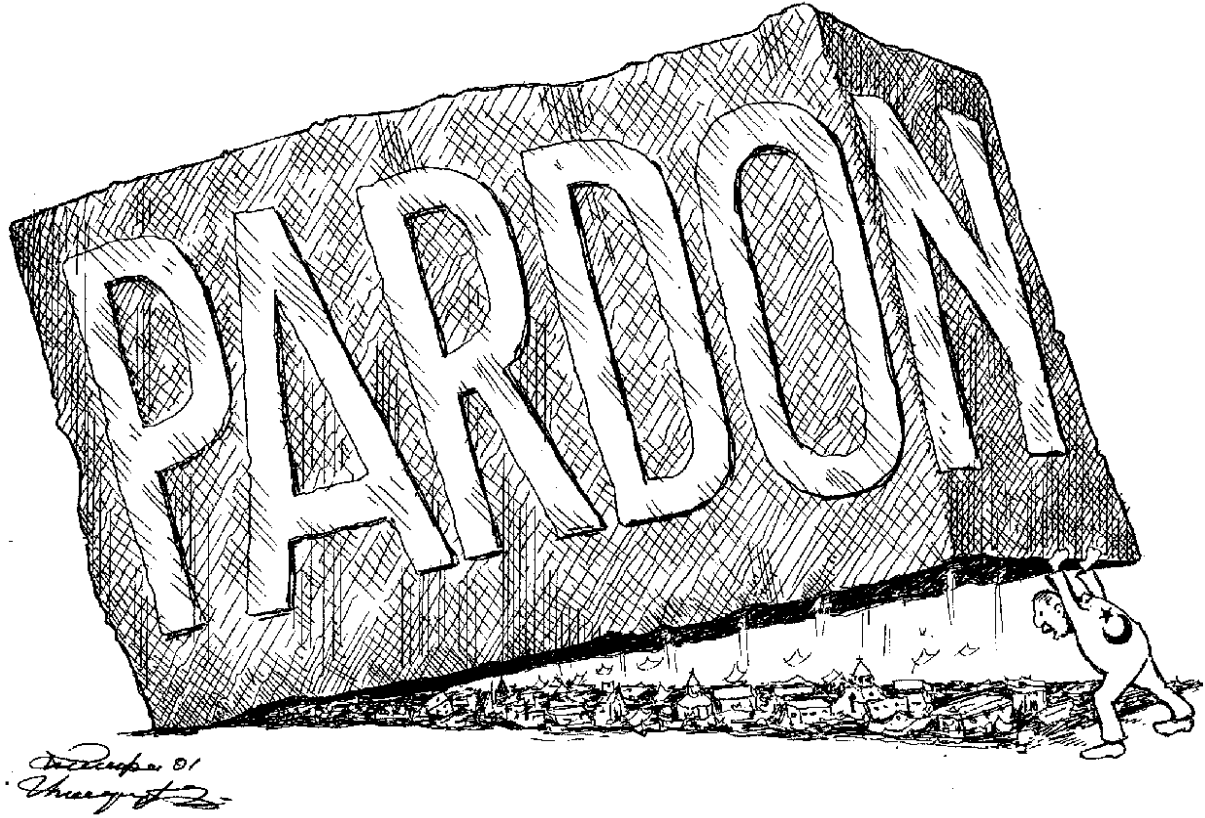
Ermenistan Devlet Başkanı Koçaryan; Türklerin ellerinden tutmuş ve onlara Avrupa Birliği'ne girmeleri için yapmaları gerekenleri öğütlüyor. Koçaryan'a göre Türklerin AB'ye girebilmesi için sözde soykırımı tanıması, insan hakları ihlallerinden ve Kıbrıs'taki sözde işgalden vazgeçmesi gerekiyor.²⁹⁷ Kel başa şimşir tarak diyebileceğimiz bir karikatür.

²⁹⁵ Asbarez, 6 Ağustos 2005.

²⁹⁶ Asbarez, 13 Ağustos 2005.

²⁹⁷ Asbarez, 23 Kasım 2002.

Resim 3.76.

Zaman zaman sözde soykırımı tanınmanın ve Ermenilerden özür dilemenin; Türkiye Cumhuriyetini bu siyasi ve tarihi sorundan kurtaracağı iddia edilmektedir. Oysa üstteki karikatür Ermenilerin, özür peşinde olmadıklarını, asıl taleplerinin, özürden sonra geleceğini göstermektedir.²⁹⁸

Resim 3.77.

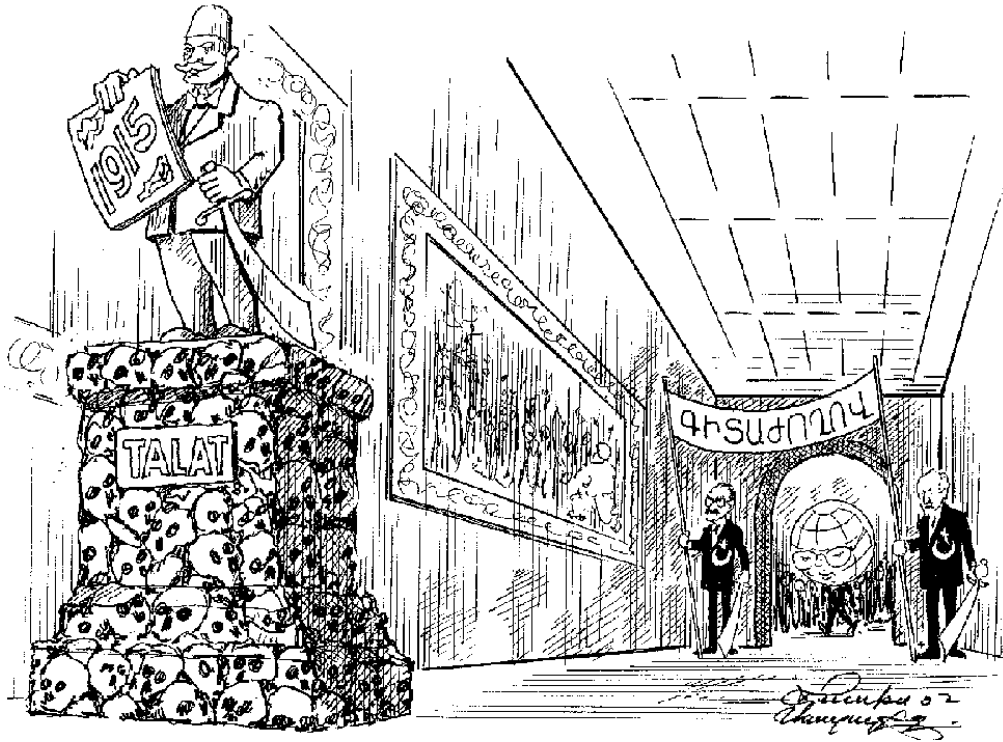
Ermenilere ve onların Hristiyanlıklarına övgüler yağdıran bir eser daha. Yıllardan yıla ülkelerin medeniyete katkıları ele alınmış. Esere göre Ermenistan dünyaya 1700 yıllık “kadim Ermeni Hristiyanlık medeniyetlerini” hediye ederken, Türkiye’nin dünyaya katkısı sadece kanlı bir kılıç.²⁹⁹ Sığ bir bakış açısı, Ermeni ulusal kimliğindeki megaloman tavrı ele veriyor.

²⁹⁸ Asbarez, 17 Mart 2001.

²⁹⁹ Asbarez, 27 Eylül 1997.

Resim 3.80.

Dönemin Başbakanı Ecevit ve Cumhurbaşkanı Sezer, Talat Paşa için yapılan bir anıtın açılışını yapıyor. Anıt kurukafalardan oluşuyor.³⁰²

Resim 3.81.

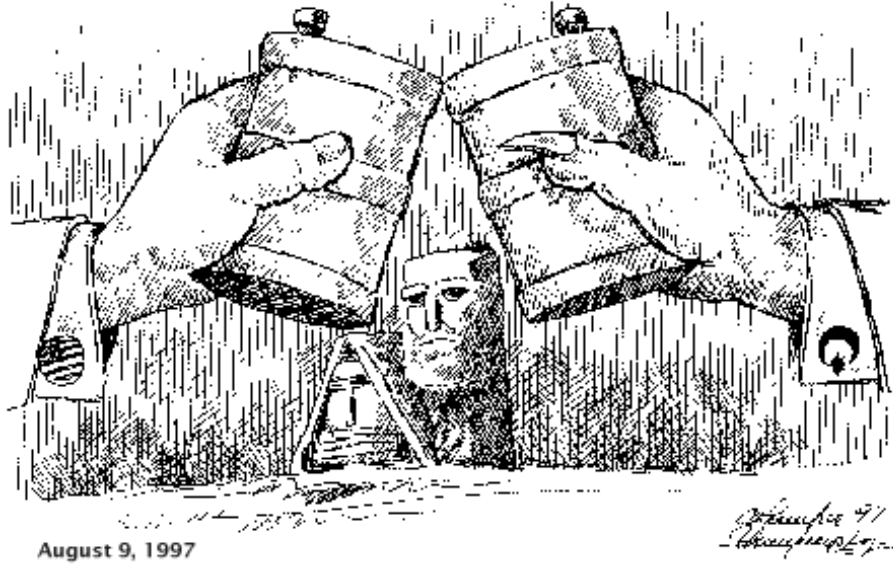

Elinde kılıcıyla Avrupa seyahatine çıkan T.C. Cumhurbaşkanı Sezer, Ermeni soykırımını inkar ettiği için yalan söylemekle itham edilmiş.³⁰³

³⁰² Asbarez Online, 16 Mart 2002.

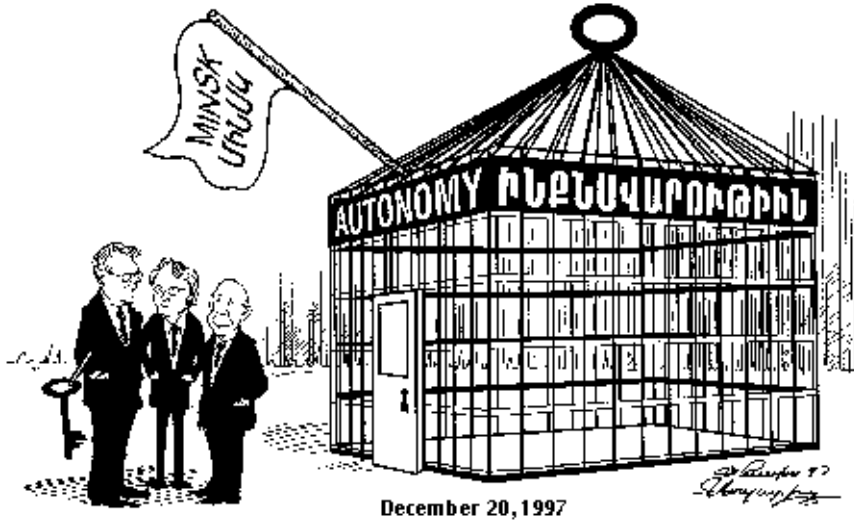
³⁰³ Asbarez Online, 22 Nisan 2006.

Resim 3.82.

Bu karikatürde, Azerbaycan petrolünün dünya pazarlarına sevki için; Türkler ve ABD arasında varılan uzlaşığı, Ermenistan tedirgin bir şekilde izlemektedir.³⁰⁴

Resim 3.83.

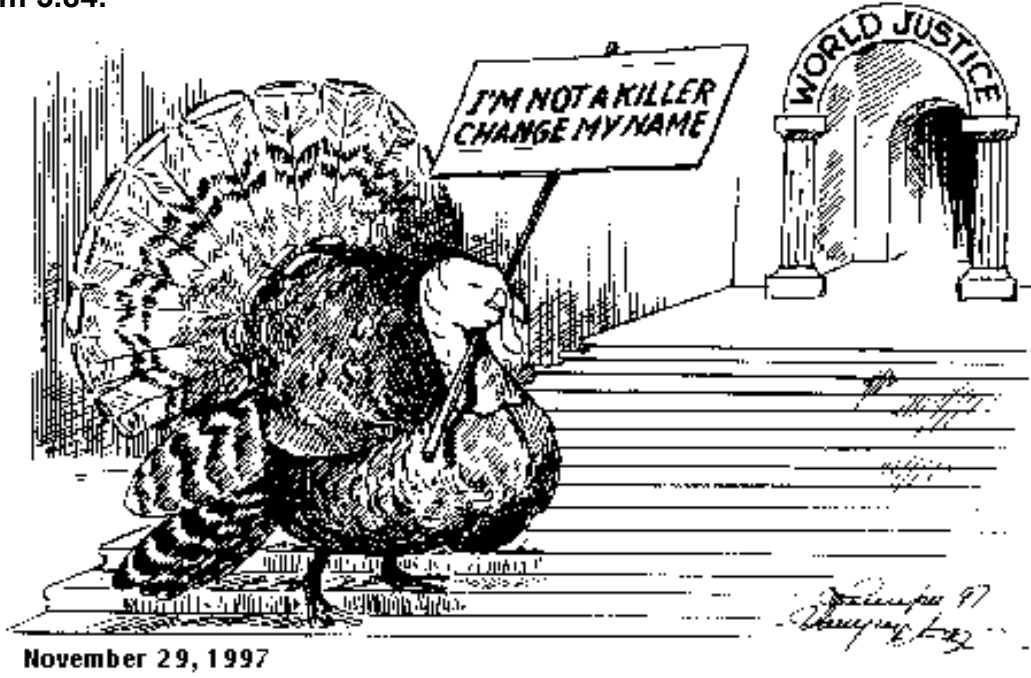

Karabağ'da çözüm için çalışma yürüttüğünü iddia eden Minsk Grubunun, Karabağ'da otonomi tesis edilmesi fikrine Ermenilerin sıcak bakmadığını gösteren bir karikatür.³⁰⁵ Otonominin kafes şeklinde tanımlanmasının, Ermenistan için basit bir müzakere tekniği olduğunu söylemek zor. Zira Ermenistan, yıllardır bölgenin ilhakını arzuladığına dair, güçlü sinyaller vermektedir.

³⁰⁴ Asbarez Online, 9 Ağustos 1997.

³⁰⁵ Asbarez Online, 20 Aralık 1997.

Resim 3.84.

Dünya adaletine başvuran Hindi (turkey), kendisinin katil olmadığını, ismini değiştirmek istediğini ilan eden bir pankart açmış.³⁰⁶ Türkiye'nin uluslararası adı kullanılarak Türkiye'nin katil olmakla itham ediliyor.

Resim 3.85.

UNESCO'nun (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu) Osmanlı İmparatorluğu hakkında yürüttüğü faaliyetler protesto ediliyor.³⁰⁷ Zira bu karikatüre göre, Osmanlılar; dünyaya kanlı bir kılıçtan başka hiçbir şey vermemiştir.

³⁰⁶ Asbarez Online, 29 Kasım 1997.

³⁰⁷ Asbarez Online, 25 Ekim 1997.

Resim 3.86.

Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci de Ermeni karikatür sanatının gözde konularından biridir. Çizimde AB kapısının Türkiye'ye kapalı olduğu mesajı, güçlü bir şekilde verilmektedir.³⁰⁸

Resim 3.87.

“Yardım edin, yardım edin. (Ermenistan ve Yunanistan hariç)”

³⁰⁸ Asbarez Online, 25 Temmuz 1998.

17 Ağustos 1997'de Türkiye'de meydana gelen depremin ardından, Türkiye uluslararası yardım talebinde bulunmuştur. Dünya devletleri bu çağrıya kendince cevap vermiş, felaketin acısını hafifletmek için yardımlarda bulunmuştur. Karikatürdeki iddiaya doğru değil demek için, karikatüristin istemeden bu hatayı yapmış olması gerekir. Ama karikatürist o dönemde uluslararası basının özellikle vurgu yaptığı, Yunanistan'ın Türkiye'ye yardım ekibi gönderdiği gerçeğini bilmiyor olamaz. Yani karikatürdeki iddia yalandır. Ermenistan'ın yardım önerisinin reddedildiği iddiasına gelince, birincisi, Ermenistan'ın ciddi bir yardım önerisi sunduğunu düşünmüyorum. İkincisi, Türkiye'nin Ermenistan'ın yardımına ihtiyaç duyduğunu da düşünmüyorum. Üçüncüsü, Ermenistan gibi, bulunduğu bölgede hala izleri sürmekte olan büyük felaketlere yol açmış bir devletin, yardım önerisinin samimi olduğunu da düşünmüyorum.

Ermenistan'daki büyük deprem felaketi meydana geldiğinde, Türkiye; Avrupa'dan gelen yardım konvoylarının Ermenistan'a ulaşması için sınırlarını açmıştır. Yardımlar sürerken, bir ihbar üzerine transit geçiş yapan tırlarda arama yapılmış ve yardım malzemesi olarak beyan edilen konteynırlarda, silah yakalanmıştır. Deprem anında bile, halkına yardım edeceğine, komşularına saldırmak için silah ithal eden bir ülkenin, yardım talebi nasıl ciddiye alınabilir?

4.4. Resim Sanatı

Soykırım lobisi, resim sanatı çerçevesinde geçmişte ve günümüzde yapılmış illüstrasyonları ve portreleri de kullanmaktadır.

4.4.1. Portreler

Resim sanatı da, Ermeni lobisinin silah olarak kullandığı sanat dallarından biri konumundadır. Öyle ki sadece ressamların yaptığı resimler kullanılmamakta, bizzat Ermeni ressamlarının hayatı üzerine kurgulanan ve sözde soykırımı bu perspektifle yansıtan filmler bile yapılmaktadır. Örneğin Ararat adlı film; sözde Ermeni soykırımını sorgularken, bir ressam ve eserini çıkış noktası olarak kabul etmektedir.

Ermeni ressamlar koleksiyonlarını hazırlarken genellikle sözde soykırımı da değinmekte, hadiseleri konu alan resimleri mutlaka koleksiyonlarında kullanmaktadırlar. Ancak bizim burada konu alacağımız eser bir Ermeni ressamın eseri değil. Aksine sorunla alakası olmayan bir eser.

Resim 3.88.

Üstteki resim yıllarca sözde Ermeni soykırımını anlatan bir yağlıboya çalışmaymış gibi, Ermeni koleksiyonlarında takdim edilmiştir. Ancak şans eseri bu eserin konuyla ilgili olmadığı, Ermenilerin bu konuda da samimi olmadıkları ortaya çıkmıştır. Çünkü anılan tablo, 1904'te hayatını kaybeden Vassili Vereshchagin'e ait olan "Savaşın Dehşeti" (Apotheosis of War) isimli tablodur. Ve orijinali Rusya Sanat Akademisi'nde sergilenmektedir.³⁰⁹

Resim 1871–72 yıllarında yapıldığı için Ermeni sorunuyla da ilgisi olamazdı. Ama Ermeniler bu detaylar üzerinde durmamışlar, resmi sözde soykırımın tablosu olarak yıllarca sergilemişlerdir.³¹⁰ Üstelik bu tek örnek de değildir. Ataöv'ün ifadesine göre, Ermenilerce kullanılan 62 adet dokümanın sahte olduğu ortaya konulmuş ve bunlar hakkındaki bilgiler uluslararası topluma sunulmuştur.³¹¹

4.4.2. İllüstrasyonlar

Fotoğraf teknolojisinin fazla gelişmediği ve fotoğraf makinelerinin oldukça pahalı olduğu geçtiğimiz yüzyıllarda, illüstratörler; gazetelerin ve okurların gözleri oldular. Yurtta ve dünyada meydana gelen gelişmeleri, fotoğrafını çeker gibi canlandırarak okurlarına taşıdılar. Elbette bunların çizimlerini yaparken, mümkün olduğunca gazetelerinin tirajını arttıracak önlemler aldılar. Okurun ilgisini çekmek lazımdı çok gazete satabilmek için ve okur kanlı resimlere fazlasıyla rağbet gösteriyordu. O dönemin resimli mecmuaları, bu sebeple birbirinden kanlı, birbirinden vahşice cinayetlerin olduğu resimlerle doluydu. Gerçek olamayacak kadar abartılı resimler. Tecavüz edilen genç kızlar, çarmıha gerilen insanlar, kesilen kafalar, ateşte kızartılan çocuklarla doldu resimli gazetelerin sayfaları.

Ermeni olayları özelinde bu gazete ve resimlerin Türk imajının bozulmasında büyük katkısı olmuştur. Bu gazeteler Türkleri inanılmaz cinayetler işlerken resmediyorlardı. Avrupa halkı, zaten sonuna kadar sömürülen Hristiyan kardeşliği masallarının da etkisiyle, Türkleri kan içen canavarlar olarak görmeye başlamıştı

³⁰⁹ Resmin orijinali için bkz. Rusya Sanat Akademisi Resmi sitesi.

<http://www.russianartgallery.org/famous/ver-war.htm>

³¹⁰ Ataöv, Türkkaya; "The 'Armenian Question' Conflict, Trauma & Objectivity", Ankara, Center For Strategic Research, SAM Papers, No:1, 1999, s. 2. s. 17.

³¹¹ Ataöv, Türkkaya; A.g.m. s. 17.

artık. Sadece gazetelerdeki resimlerde işlenmiyordu bu konu. Askerlerini Türklerle savaşmaya gönderen ordular bile, askerlerinin beynini olmayacak hikayelerle dolduruyordu. Mesela Çanakkale'ye Türklerle savaşmaya gelen askerlere, Türklerin yamyam olduğu ve insan eti yediği söylenmişti. Asla teslim olunmamalıydı. Şayet teslim olurlarsa, Türkler onları canlı canlı yiyecekti.³¹² Bu açıklamalardan sonra, dönemin illüstrasyonlarına göz atabiliriz.

Resim 3.89.

- Burası Ermenistan'a aittir!

Savaş öncesi dönemde Ermenileri kışkırtan Batılılar, savaş sonunda da Ermenilere boş vaatler vermekten geri durmadılar. İşte ABD Başkanı Wilson'un Ermenilere vaat ettiği topraklar. Bu proje, kurtuluş savaşıyla çöktürülmüştür.

Resim 3.90.

Batı basınında sıkça kullanılan temalardan biri tecavüz edilen **“Hristiyan Ermeni kadınları”**dır.

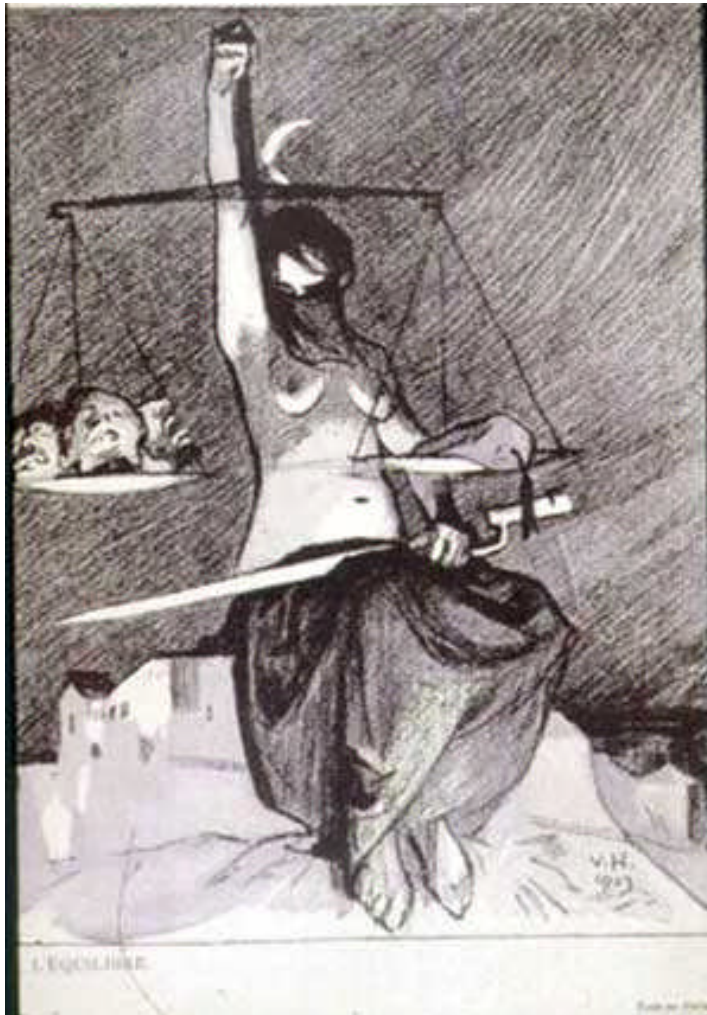
Çalışma boyunca nice örnekte görüldüğü gibi, soykırım lobisinde de, en çok kullanılan temalardan biri, Türk askerlerince yapılan “toplular tecavüz”lerdir.

³¹² İşgal güçlerindeki askerlerin bu beyanı için bkz. **“Türkler Yamyamdır, Sizi Yerler”**, http://www.tsk.mil.tr/kitaplar_dokumanlar/anekdotlar/mektuplar/turkler_yamyamdır.htm

Resim 3.91.

Osmanlı Devleti'nin üzerine salınan köpeklerce boğulmasını, parçalanmasını izleyen Batılı liderleri gösteren bir çizim.

Bunu söylemek pek tabii çok ağır bir laf olabilir. Ama bu resimde Ermeniler de vardır, ve izleyicilerin arasında değillerdir.

Resim 3.92.

Bir tarafta Türklerin kestiği kafalar, diğer tarafta Türkleri temsilen bir fes.

Adalet tanrıçası suçluyu cezalandıramadığı utanç içinde, başı öne eğik.

Batılı güçleri, Anadolu'ya müdahale etmeye çalışan bir çizim.

Resim 3.93.

“Türk barbarlığı ve vahşetini” bütün detaylarıyla işleyen renkli bir illüstrasyon.³¹³ Bu çizimler sayesinde “Türk barbarlığını” öğrenmek için okur-yazar olmaya gerek kalmamıştır.

Tirajları arttıkça Batı basını, Doğu’dan, Osmanlı Devletinden gelen haberleri daha da abartmıştır. Çünkü yıllardır yalandan kan gölleri sunduğu okurlar daha fazla resim, daha fazla kan görmek istiyordu.

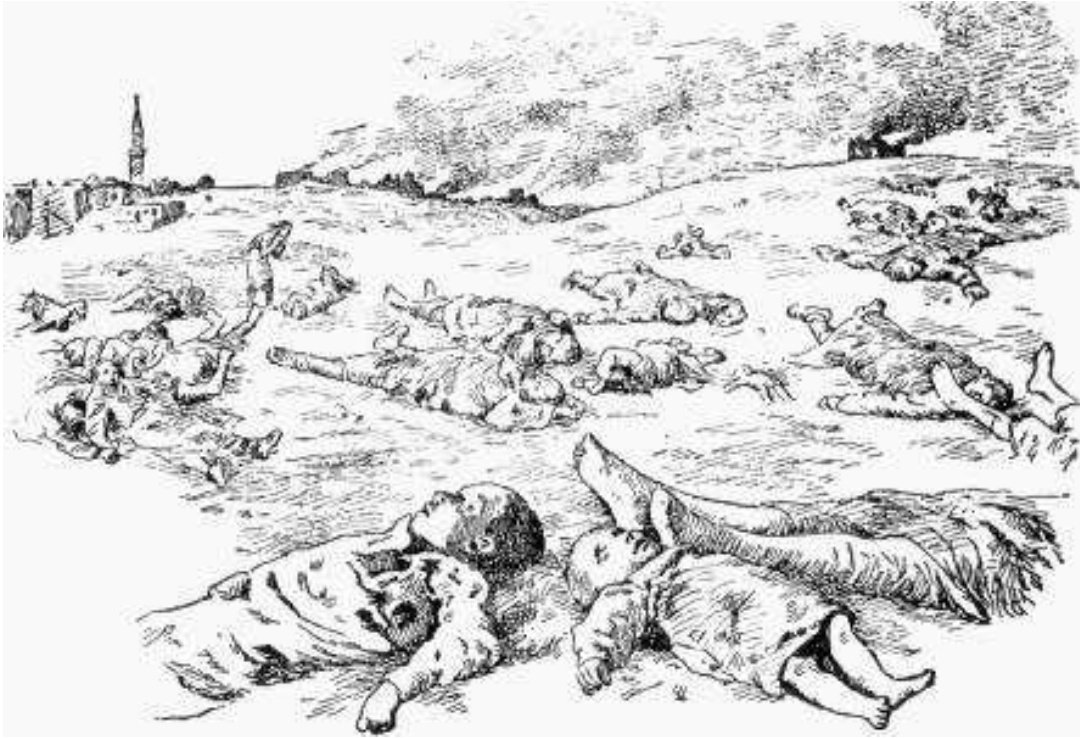
Bazı Batılı gözlemciler, basının bu tutumunun ticari sebepleri olduğunu itiraf etmişlerdir.

Örneğin Alexander Powell, 1923’te kaleme aldığı “Müslüman Asya’da Güç Mücadeleleri” isimli eserinde, bu konuda önemli bilgiler vermektedir. Powell’in ifadeleriyle: **“Vahşet olayları çok büyük ölçüde mübalağa edilmiştir. Son dönemlere ait vahşet olaylarının bir kısmı ise hiç vuku bulmamıştır. Amerikan yardım teşkilatının mahalli İstanbul basın temsilcilerinden biri, dostlarına açıkça, Amerika’ya sadece Türk aleyhtarı haberler gönderebildiğini, çünkü para getirenin bu olduğunu söylemiştir.”**³¹⁴ Yani bölgedeki muhabir ve temsilciler, Ermenilerce isyan çıkartıldığı bilgisini sansürleyerek, Türklerin aldığı önlemleri **“katliam”** şeklinde merkeze geçiriyorlardı. Merkezdeki sanatçılarda bire bin katarak bunları resimlendiriyor ve bu şekilde kamuoyunun beyni yıkanıyordu. İlerleyen satırlarda, süngülere takılmış bebeklerin ateşte şiş kebab gibi kızartılmasına dair resimler gösterildiğinde, bu satırlar daha iyi anlaşılacaktır. Öyle ya, Türklerin yamyam olduğunun propagandasının yapıldığına yer vermiştik daha önceki satırlarda. Madem Türkler yamyamdı, pekala bebekleri de kızartarak yiyebilirlerdi.

³¹³ Petit Journal, Paris, 12 Aralık 1915.

³¹⁴ Powell, Alexander; The Struggle for Power in Muslim Asia, New York, 1923’ten aktaran Gürün; Age, s. 44-53.

Resim 3.94.

Resim 3.95.

Resim 3.96.

Vardges Soureniants, “Katliamdan Sonra”, 1899 (Yağlıboya tablo)

Resim 3.97. İstanbul'da yaşandığı ileri sürülen Ermeni katliamı³¹⁵

Resim 3.98. İstanbul'da yaşandığı ileri sürülen Ermeni katliamı³¹⁶

Dikkat edilirse her iki resmin de arka planında camiler vardır. **“Hristiyan”** Ermenileri öldüren Türklerin, aynı zamanda **“Müslüman”** oldukları, okuyucuya özellikle hatırlatılmak istenmiş.

³¹⁵ İllüstrasyon için bkz. Bliss, Edwin Munsell; Turkey and the Armenian Atrocities, Edgewood Publishing Company, 1896, s. 468.

³¹⁶ Bliss, Age, s. 449.

Resim 3.99.

Bu illüstrasyonda Sason'da yapıldığı ileri sürülen Ermeni katliamları resmedilmiş.³¹⁷ En öndeki adam, bir elinde kanlı kılıcı, diğer elindeki silahla savunmasız bir kadına ateş ederken, bir yandan da küçücük bir kız çocuğunu ayaklarıyla çiğniyor. Sağ altta bir bayanın kesilen kafası, öndeki adamın ayağının dibinde de bir **haç** var. Korku içinde bir kadın, dehşet içinde gözlerle bakan çocuğuna sarılmış. İkinci adamın arkasında ise tecavüz teması işlenmektedir.

Batılı illüstratörlerin temel görevi, bir illüstrasyona mümkün olduğunca çok vahşet sıgdırmaktır. Eğer hedefiniz Türkler ise, yerde Hristiyanlığa yapılan katliamı temsilen bir haç olmalıydı, çocuklar ölmeliydi, kadınlar tecavüze uğramalıydı, ortalık kan gölüne dönmeliydi. Türkler hakkında yazılması ve çizilmesi serbest olan tek konu, onların barbarlığı, kana susamışlığıydı.

Mesela bir olay üzerine İngiliz basını, Ermenileri ihanetle suçladığında, Ermenilerin temel kaynak kabul ettiği A. J. Toynbee; **“Ermenilerin kredisini düşürmek, Türk aleyhtarlığı davasını zayıflatmak demektir. Türkün, başı**

³¹⁷ Bliss; Age, s. 306.

felaketten kurtulmayan, asil bir insan olduğu itikadını öldürmek çok güç olmuştur. Bu durum, bu itikadı canlandıracak ve Ermenilerin olduğu kadar Siyonistlerle, Arapların da prestijine zarar verecektir.

Türklerin Ermenilere yaptığı muamele, Türk meselesinin radikal şekilde halledilmesi gerektiğini, ülkedeki ve yurtdışındaki kamuoylarına kabul ettirmek için, Majesteleri Hükümetinin elindeki en büyük sermayedir”³¹⁸ şeklinde itiraz ederek, basının asla Türklük aleyhtarı propagandaya karşı çıkmaması ve saldırıya ara vermemesi gerektiğini belirtmiştir.

Resim 3.100.

Bu illüstrasyonda da bir Türk az önce öldürdüğü Ermeni'nin kanını kılıcından silerken, bir diğeri süngüye geçirdiği bir bebeği ateşte yakmaya çalışıyor. Yanındaki Türk, 13–14 yaşlarında bir kız çocuğunu öldürmeye çalışırken; arkadaki topluluk kılıçlarla, tüfeklerle, süngülerle katliama devam ediyor.³¹⁹ İşin hazin tarafı Ermenilerin bu resimlerle propaganda yapıyor olmaları. Şimdi Türklere karşı yapılan Ermeni saldırılarını gösteren az sayıdaki illüstrasyona göz atalım.

³¹⁸ İngiliz resmi dökümanları: FO. 371/3404/162647, s. 2'den aktaran Gürün; Age, s. 47-48.

³¹⁹ Bliss; Age, s. 432.

Resim 3.101.

Ermenilerin, camiden çıkan Türklere karşı gerçekleştirdikleri baskın saldırıyı resmeden illüstrasyon, 24 Kasım 1895 tarihli Le Petit Journal mecmuasında yayınlanmıştır.³²⁰

³²⁰ Atatürk Ansiklopedisi, İstanbul, Hilal Matbaacılık, Cilt 1, Ekim 1973, s. 178.

Resim 3.102.

Hristiyanları, Osmanlı yönetimine karşı isyan etmeye çağıran bir din adamı illüstrasyonu.³²¹

³²¹ Atatürk Ansiklopedisi, Cilt 1, s. 43.

Resim 3.103.

3 Ekim 1903 tarihli Le Monde Illustré’de çıkan bu çizimde, dinamitle patlatılan bir caminin enkazında ceset araması yapılıyor.³²² Yani bu resimde de saldırıya uğrayanlar Türkler.

³²² Atatürk Ansiklopedisi, Cilt 1, s. 307.

Görüldüğü gibi, savaş öncesinde az sayıda da olsa, Türklere karşı yapılan saldırılar resmedilmekteydi. Ancak dünyanın Birinci Dünya Savaşına doğru hızla ilerlediği dönemde, Türklere yönelik saldırılara karşı, Avrupa basınında ciddi bir sansür uygulanmaya başlamıştır. Türklere yönelik bu sansür, Türk-Ermeni çatışmasının yaşandığı bölgelerden aktarılan tek yanlı haberlerle, yani karşılıklı çatışmaların, katliamlar haline sokulmasıyla çok ciddi bir karalama kampanyasına dönmüştür.

Özellikle Ermenilere yönelik propagandanın çok kesif bir hal almaya başladığı dönemlerde, Sultan Abdülhamid'in propaganda yapmamaları karşılığında bazı gazeteleri paraya bağladığı bile bilinmektedir.³²³ Kanımca, dipsiz bir kuyuya taş atmaya benzetebileceğimiz bu rüşvet girişimi, faydadan çok zarar getirmiştir. Fransa'da yayınlanan mizah dergisi, "L'Asiette Au Beurre"de yayınlanan 15 Mayıs 1903 tarihli ilişikteki karikatür,³²⁴ Sultan Abdülhamid'in Avrupa basınına rüşvet verme politikasının nasıl batağa saplandığının en güzel örneğidir.

Resim 3.104.

Telefonda Sultan Abdülhamid'le konuştuğu ima edilen gazete sahibi şöyle demektedir:

- Demek masrafları ödemeyi durduruyorsunuz. Peki, öyle ise bundan sonra 100.000 Ermeni değil, fakat 300.000 Ermeni katledilmiş olacak...

Bu dönemden sonra Avrupa basını biri üç, üçü beş yaparak Türklere karşı propaganda saldırısına başlamıştır. Ve bu kampanya esnasında kamuoyu oluşturma

³²³ Kışlalı, Age, s. 171.

³²⁴ Atatürk Ansiklopedisi, Cilt 1, s. 344.

açısından illüstratörler, Türklerin imajına hiçbir makalenin, hiçbir kitabın vuramayacağı darbeler vurmuşlardır. Her türlü ahlaki sorumluluktan uzak bir şekilde mesleklerini icra eden bu ressamalar, savaş öncesinde ve özellikle savaş döneminde, Türklerin Avrupa halkı nazarında canavarlar gibi algılanmalarına da büyük katkı sağlamışlardır.

Sydney Whitman'ın 1914 yılında Londra'da yayınlanan anılarında bu konu hakkında çok çarpıcı ifadelerle yer vermiştir.

“Ermenilerin, İstanbul'daki Osmanlı bankasını bombalamalarının ardından, Ermenilere yönelik saldırı haberleri Avrupa'da yazıldıktan kısa bir süre sonra, resimli gazetelerden bazı sanatkarlar, vahşet olaylarının resimlerini yapmak üzere İstanbul'a gönderilmişti. Bunların arasında tanınmış harp muhabiri müteveffa Mr. Melton Prior da vardı. Enerjik ve kararlı tabiatlı, hadiselerle tabi olmayıp, onların üstüne çıkabilen bir insandı. Bu özel görev sebebiyle nazik bir durumda olduğunu bana söyledi. Memleketteki insanlar akıl almaz vahşet olayları duymuş ve bunların temsili resimlerini bekliyordu. Ölmüş Ermeniler gömülmüş, kadın ve çocuklara ise hiç dokunulmamış, hiçbir Ermeni kilisesine saldırılmamış olduğuna göre, bu hikayeleri nasıl temin edeceği meselesi ortaya çıkıyordu. Namuslu ve Türkleri takdir eden bir insan olarak, şahit olmadığı hususları icat etmeyi reddediyordu. Ancak diğerleri bu kadar dürüst değildi. Neticede bir İtalyan gazetesinde, kilise içindeki kadın ve çocukların katledilişini gösteren korkunç çizimler gördüm.”³²⁵

Kilise içinde katledilen kadınlar ve çocuklar. Gerçekten korkunç bir hikaye. Böyle bir olay hiç yaşanmamış olmasına rağmen, bunun hangi basın ahlakıyla yapıldığı ayrı bir tartışmanın konusudur.

³²⁵ Whitman, Sydney; **Turkish Memories**, London, 1914. Anılan kaynaktan aktaran Gürün; Age, s. 45.46.

Müşir Şakir Paşa'nın başına gelenler de, bu konuda örnek olacak niteliktedir. 1895'te Erzurum'da bulunan Müşir Şakir Paşa'nın, çıkan Ermeni isyanı esnasında; **kana susamış bir insan gibi, elinde saati, kendisinden emir bekleyenlere, Ermenilerin katledilmesine bir buçuk saat daha –bazı versiyonlarda iki saat daha- devam edilmesi talimatını verdiği** rivayeti hemen bütün dünyaya ulaşmıştı. Oysa o dönemki İngiltere, Fransa ve Rusya konsoloslari, bu iddianın gülünç olduğunu, zevk için uydurulmuş hikayeler olduğunu söylemişlerdir. Yani Batı basını bu saçma sapan iddialari, fütursuzca ve hiç sorgulamadan okuyucularına aktarmışlardı.³²⁶

Ama ABD'li gazetecinin dediğı gibi, “**para eden buydu.**”

---

³²⁶ Gürin; Age, s. 46.

4.4.3. Posterler ve Afiş Tasarımları

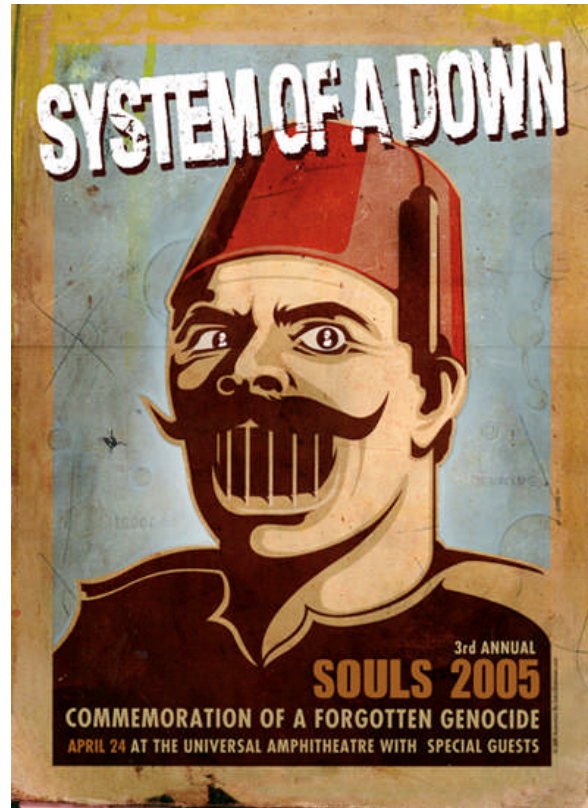
Soykırım lobisi mümkün olduğunca fazla kişiye ulaşabilmek için, soykırım iddialarında görsel araçlara her geçen gün daha fazla ağırlık vermektedir. Böylelikle artık sözde soykırımı öğrenmek için kimsenin kütüphaneye ya da bir kitapçıya gitmesine gerek kalmamaktadır. Evlerinin salonlarında otururlarken, televizyonda başlayan bir film ya da belgeselle insanların zihnine girebilir sözde soykırım iddiaları. Ya da sokakta yürürken; duvarlara, reklam panolarına yapıştırılmış afişlerdeki keskin cümlelerle dolu sloganlarla insanların zihnine kazınabilir.

Bu başlıkta Ermeni lobisince tasarlanan, bir kısmı oldukça etkileyici olan poster ve afiş tasarımları ve kullanım amaçları incelenecektir. Ayrıca bu materyallerin yerel lobi çalışmalarında ne denli etkili olduklarına dair örnekler vermeye çalışacağız.

Resim 3.105.

Resim 3.106.

Resim 3.107.

“Sizleri, kurtların arasına kuzu olarak gönderdik.” (Luka, 10.3)

Ermeni lobisince Hristiyan dinine yapılan bir atıf daha. Hristiyanların kutsal kitabı İncil'e atfen, Ermeniler kendilerini kuzu, Türkleri ise kurt şeklinde tasvir etmektedirler. Buradaki ayrım iyi ve kötü kadar keskindir.

Ermeni sosyal algısında, kendi ulusları mazlum/kuzu olarak nitelenirken, Türkleri yönelik şifrelemenin açılımı **“şeytan”**dır.

System of A Down, tüm üyeleri Ermenilerden oluşan bir müzik grubudur. Metal müziğinde gelmiş geçmiş en büyük grup olan Metallica'nın tahtına oturacakları söylenmektedir. Bu grubun üyeleri, soykırım lobisinin en aktif çalışanları arasındadır. Yukarıda görüldüğü üzere hazırlattıkları konser afişlerinde, Ermenileri “zavallı, mazlum” olarak gösteren resimler kullanırlarken, Türkleri ifade etmek için canavarımsı insan ifadeleri kullanıyorlar. Üçüncü afişte ise Türkler vahşi bir kurt, Ermeniler ise onların kaçırdığı masum bir kuzu olarak resmedilmiştir. Dünyanın dört bir yanında büyük hayran potansiyeline sahip olan ünlü grup, Ermeni iddialarının yayılmasında büyük rol oynamaktadır.

Soykırım lobisine mensup tasarımcılar, 2002 yılında Ermeni tasarımcılardan, propaganda afişleri hazırlamalarını istemiş, bu amaçla büyük bir organizasyon gerçekleştirilmiştir. Organizasyonun yaratıcıları İsrail'den Ruben Malayan, Amerikalı

Audrey Selian ve Hollandalı Walter Jansen'dır. Organizasyonun sonunda çoğu vasat düzeyde, ama bir kısmı oldukça etkileyici olan soykırım poster ve afiş arşivi oluşturulmuştur.³²⁷ Şimdi bu afişleri kısaca göz attıktan sonra, bunların lobi faaliyetlerinde nasıl kullanıldığını inceleyeceğiz.

Resim 3.108.

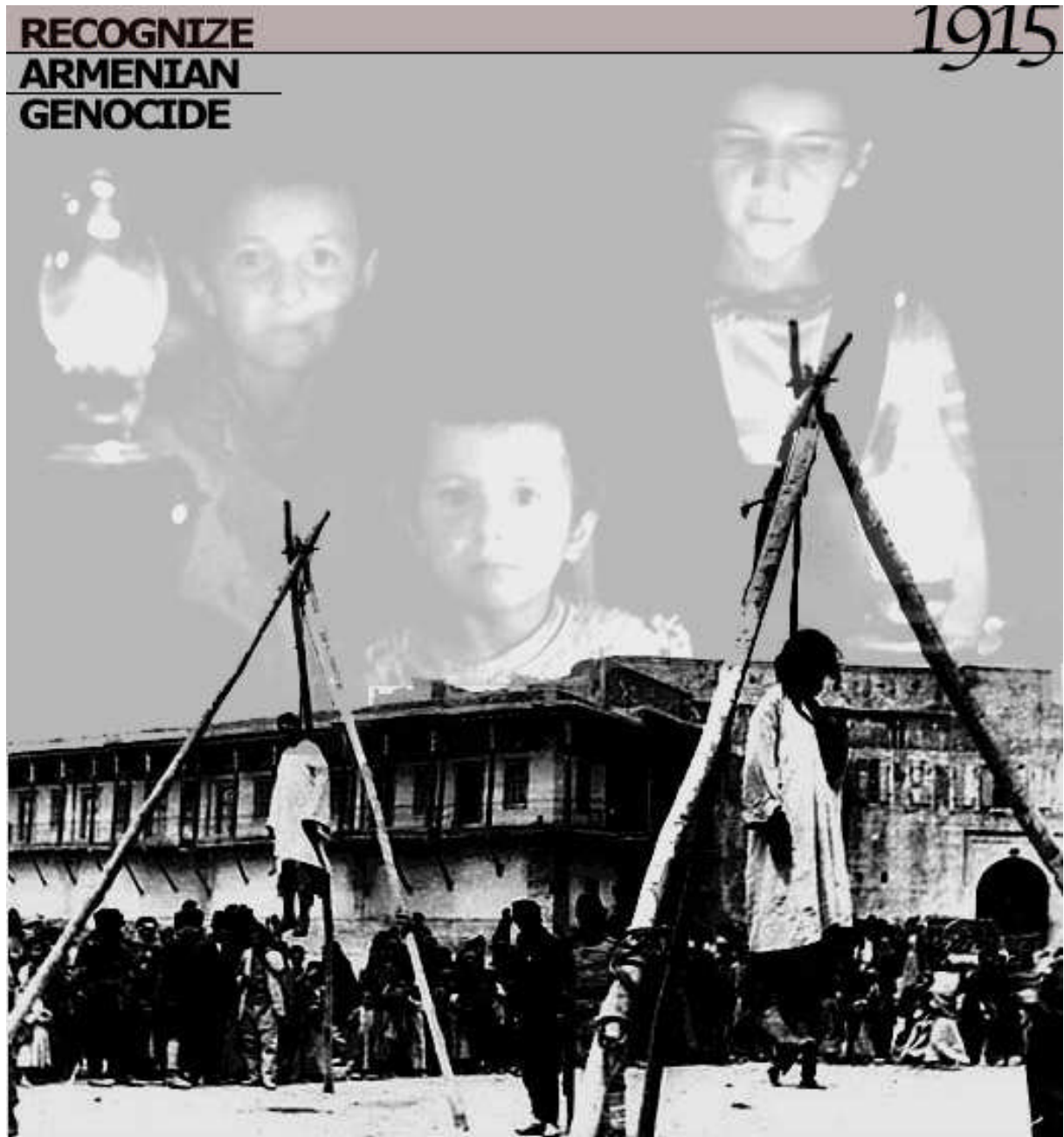

³²⁷ Organizasyonun resmi sitesi, arşivle ilgili bilgiler ve afiş tasarımları için bkz. <http://www.armeniangenocideposters.org/>.

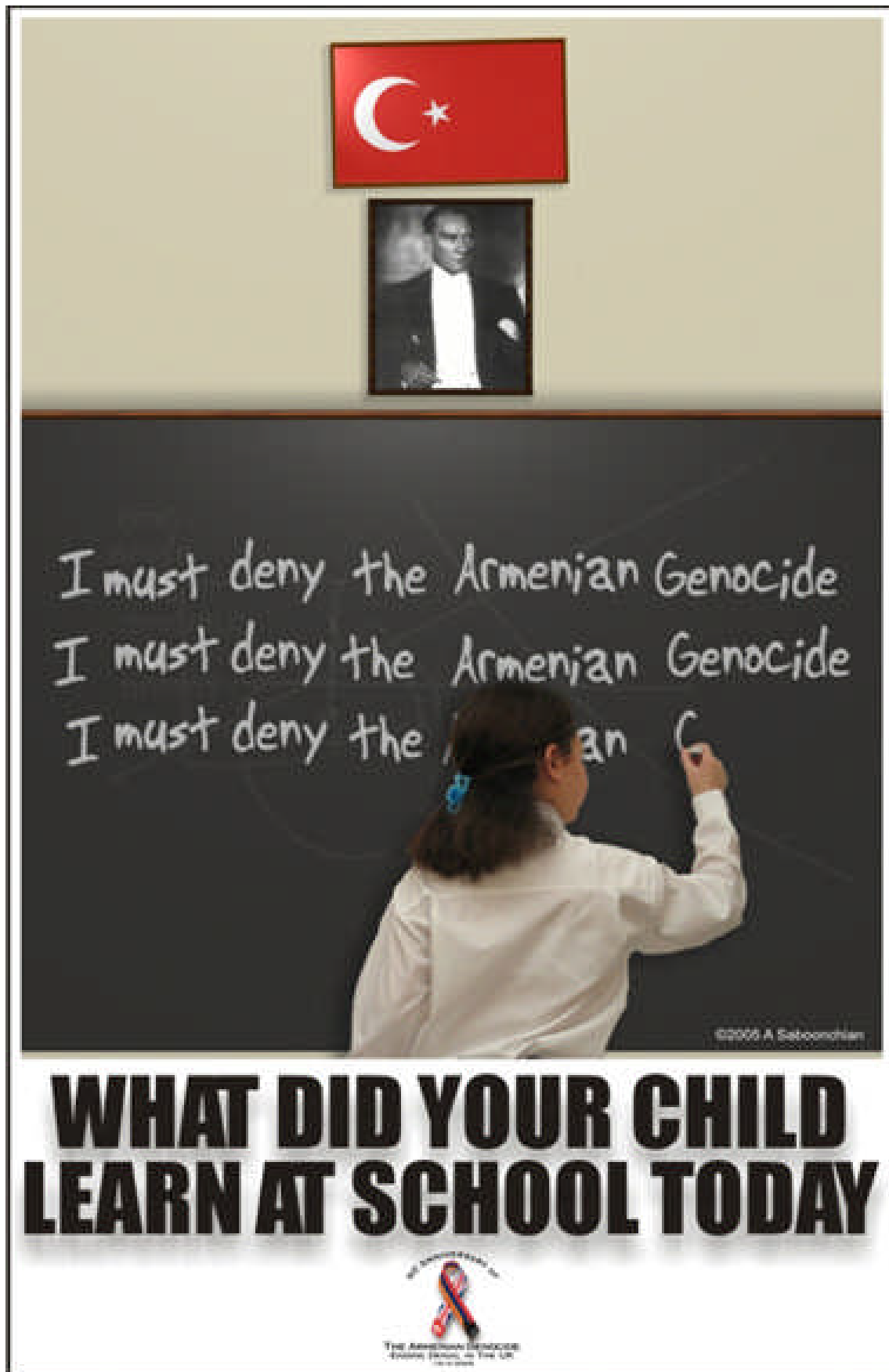
Resim 3.109.

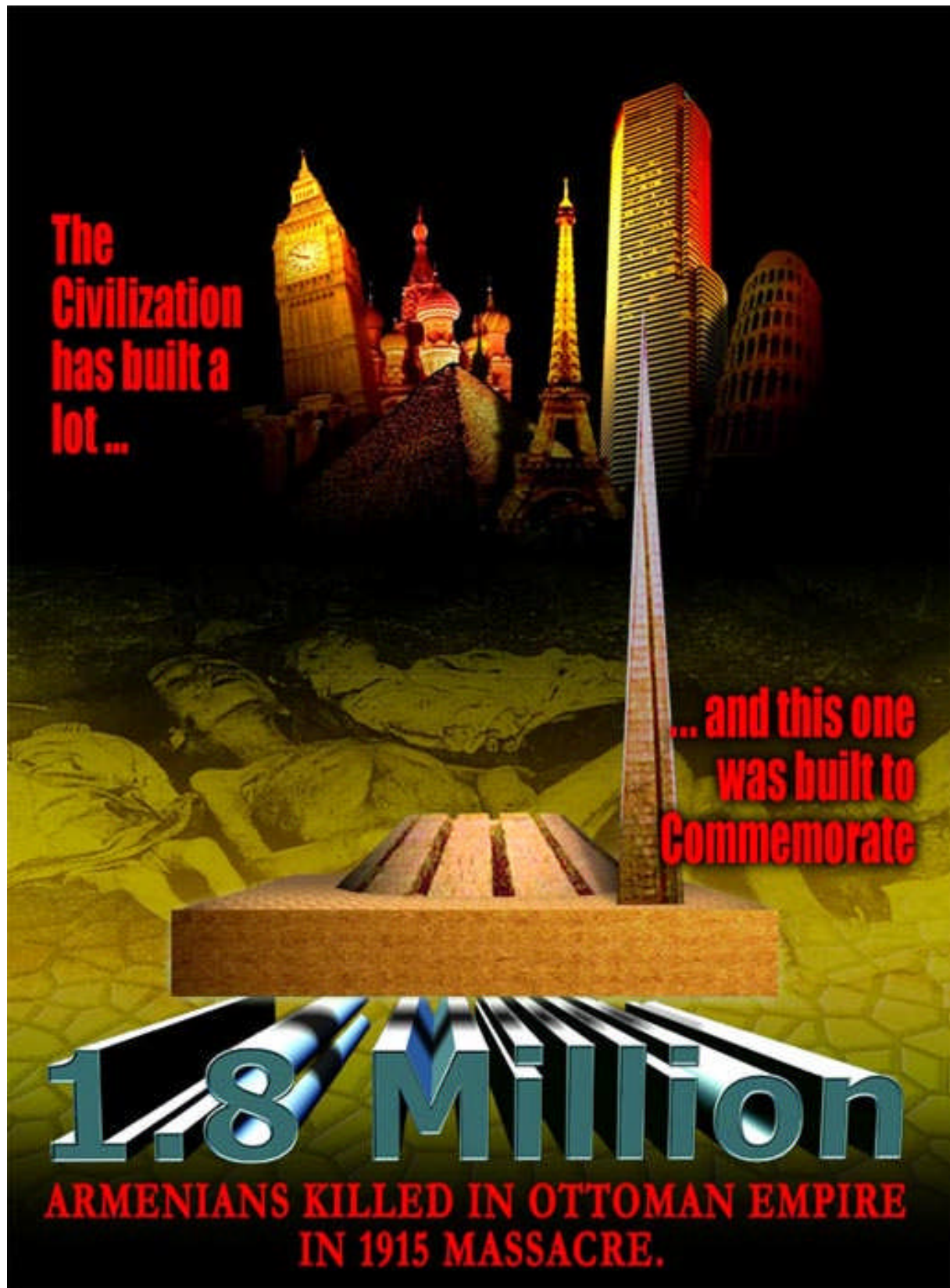
Resim 3.110.

Resim 3.111.

Resim 3.112.

Resim 3.113.

armenian
1915
genocide

© edgar barzeghyan 2004

Resim 3.114.

Resim 3.115.

"... all of the Armenians living in Turkey are to be destroyed and annihilated... Without taking into consideration the fact that they are women and children and disabled, their very existence will be ended, regardless of how terrible the means of destruction may be, and **without** being moved by feelings of **compassion**."

Turkish Minister of the Interior
Talat Pasha to the Governor of Aleppo.
September 29th, 1915

I have placed my death-head formations in readiness... with orders to them to send to death mercilessly and **without compassion**, men, women, and children of Polish derivation and language. Only thus shall we gain the living space which we need. Who, after all, speaks today of the annihilation of the Armenians?

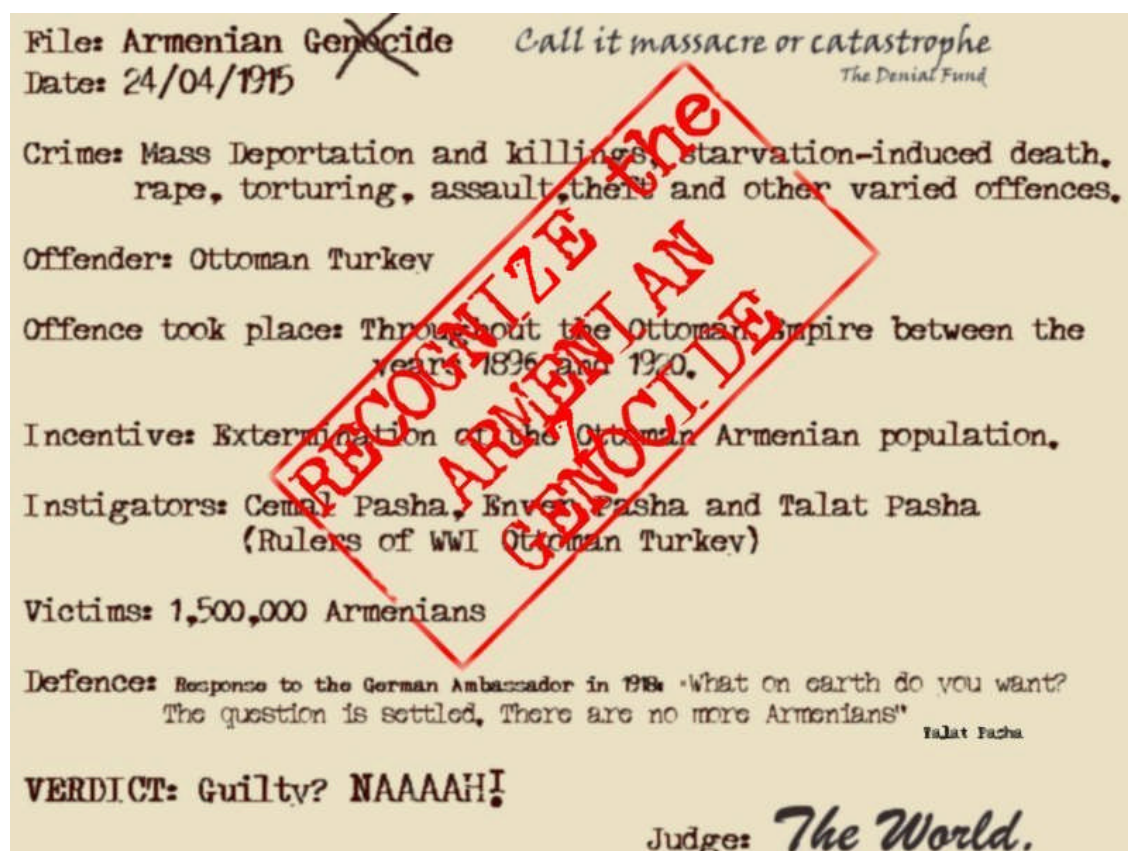
Adolf Hitler,
8 days before he invaded Poland

modus operandi

Resim 3.116.

Resim 3.117.

Resim 3.118.

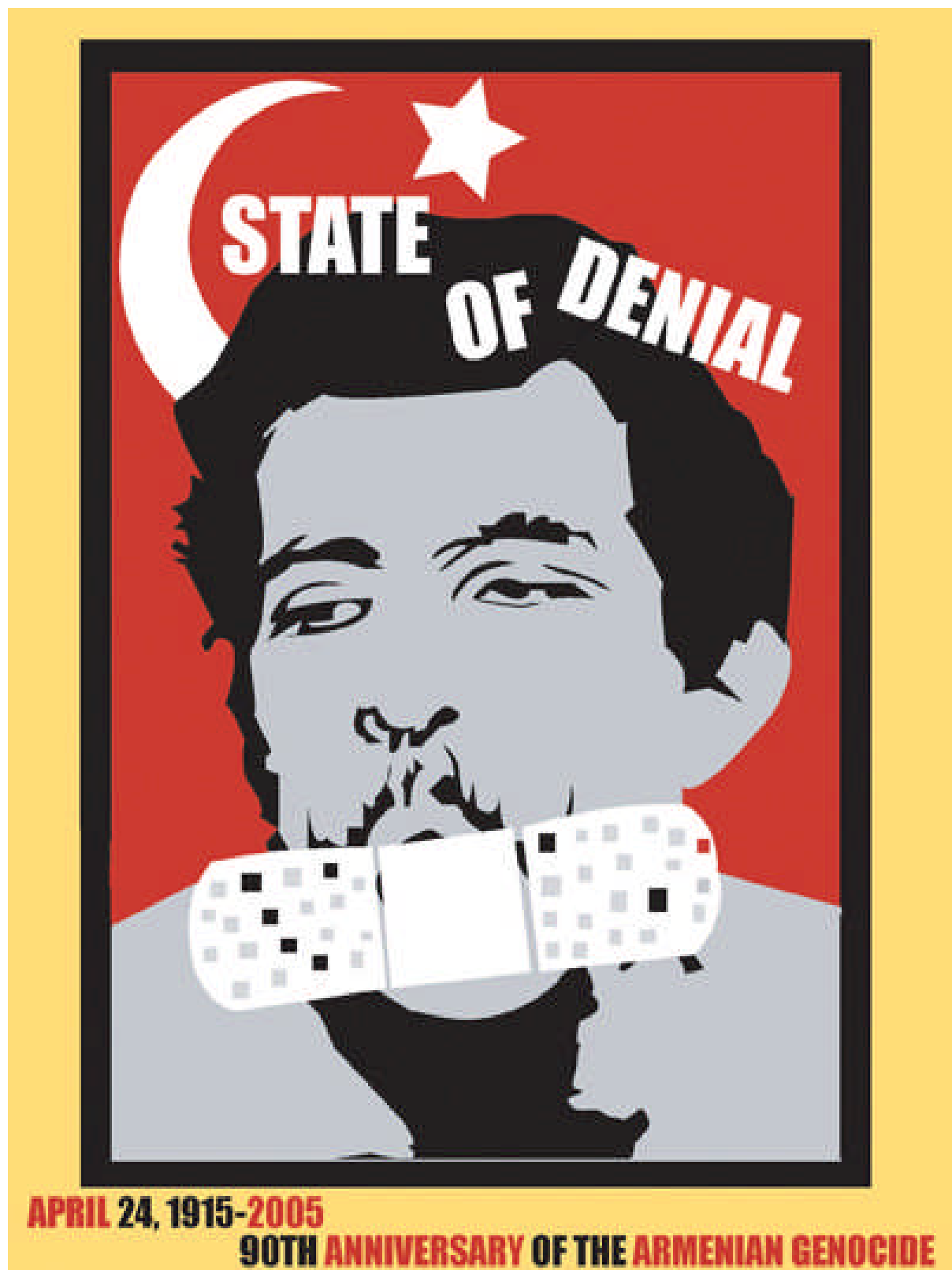
Resim 3.119.

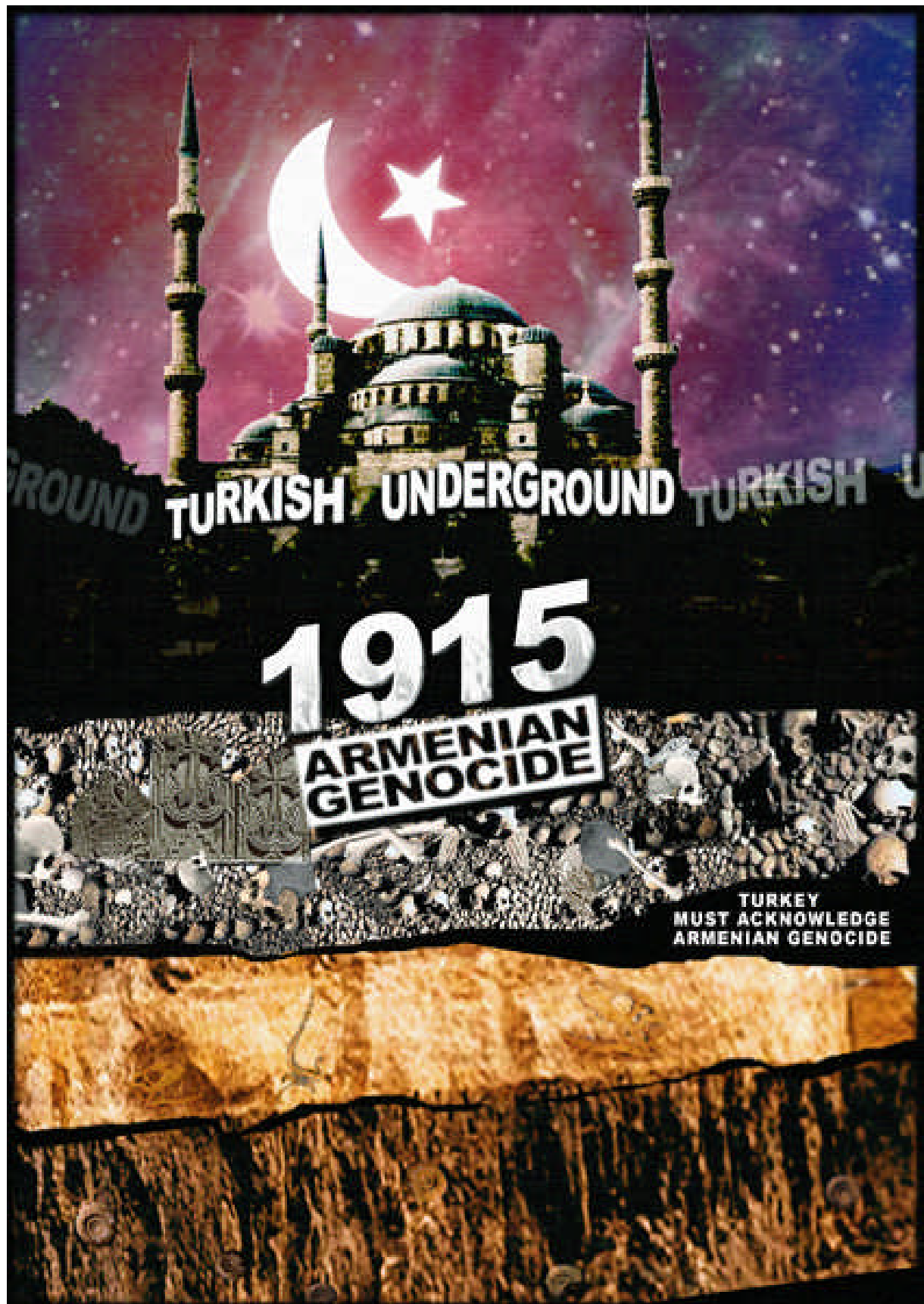
Resim 3.120.

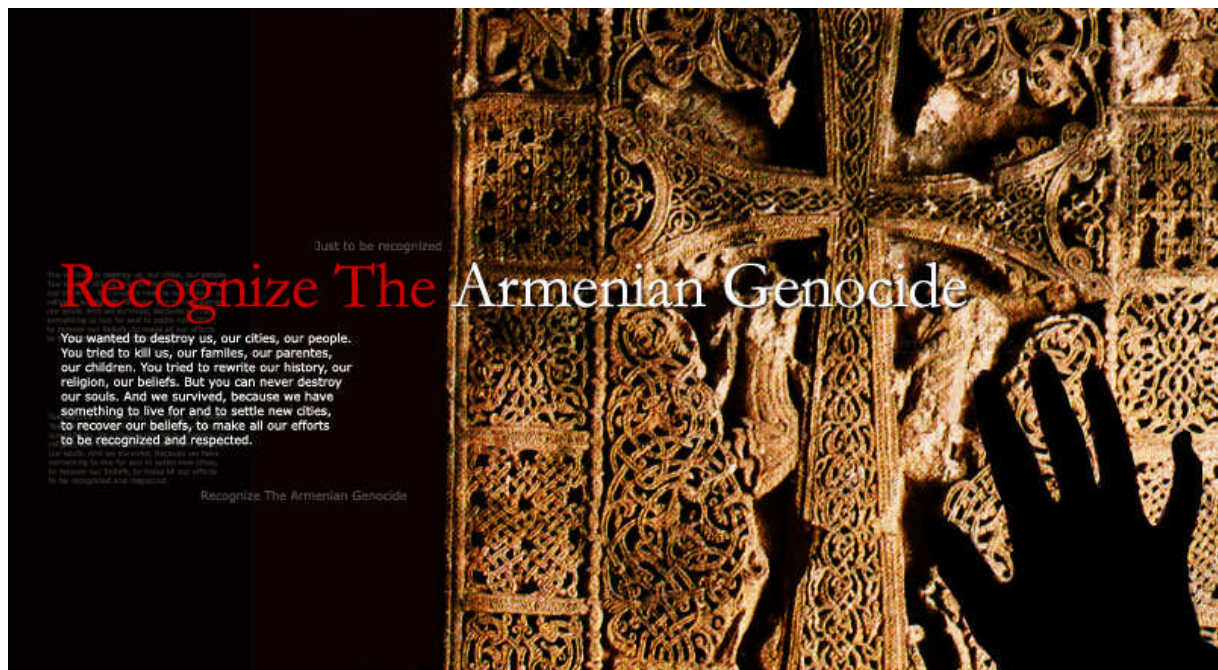
Resim 3.121.

Resim 3.122.

Resim 3.123.

Resim 3.124.

Resim 3.125.

Resim 3.126.

Bir kısmını aktardığımız bu afiş ve posterlerin yüzlercesi soykırım lobisinin arşivlerinde mevcuttur.

Ermeni lobisi bu afişleri özellikle küçük eyaletlerde, şehirlerde; eyalet meclisi, şehir meclisi, belediye meclisi gibi kurumlarda tanıtım kampanyası yaparken kullanmaktadır. Bilindiği gibi Batılı ülkelerde, eyalet ve belediye meclislerinin, Türkiye'deki yapının aksine, eğitim müfredatına müdahale etmeye kadar varan yetki ve sorumlulukları vardır.

Ermeni lobisinin bu kurumlardan yapabileceği başlıca talepleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Sözde Ermeni soykırım iddialarının meclisçe tanınması
- Bölgede soykırım anıtı dikilmesi
- Sözde soykırımın eğitim müfredatına dahil edilmesi

— Bölgedeki Ermeni cemaatine yürütülen herhangi bir projeye –ki bu projeler genellikle eğitim, kültür ve tarih üzerinedir- fon aktarılması

Lobinin o dönemdeki amacı, üsttekilerden hangisi olursa olsun, girişimler her hamlesi önceden hesaplanarak, sabırla yapılmaktadır. Ermeni taleplerinin reddedilmesi ya da herhangi başka bir başarısızlık durumunda, lobi uygun zaman gelinceye kadar beklemekte ve tekrar harekete geçmektedir.

Öncelikle ilgili mecliste önerge verecek kişi ya da kişilerin bulunması gerekmektedir. Bu kişiler bulunduktan sonra, meclise ilgili taleple ilgili önerge verilmekte, sonrasında ilgili kurumdaki oy sahipleri ve kamuoyu üzerinde propaganda çalışmalarına ağırlık verilmektedir. Burada belirtilmesi gereken husus, gerek bu bölgede yaşayan halkın gerekse kararı oylayacak seçilmişlerin, muhtemelen –hatta genellikle- Ermeni ya da Türk tarihi üzerinde hemen hemen hiç bilgi sahibi olmadığıdır. Bunun dışında, Ermeni veya Türk tarihini bilseler bile, özellikle “Hristiyan Demokrat”, şeklinde tanımlanan grupların, “Hristiyanlık” gibi bir referansları olduğu için olsa gerek, Türkiye karşıtı girişimleri desteklemekte hevesli oldukları bilinmektedir. Önerge verilmesi ve oylama arasındaki dönemde, bölgede yaşayan Türkler olaylardan haberdar olmakta ve çeşitli şekillerde girişimi protesto edebilmektedirler. İşte böyle zamanlarda halkı kendi fikriyatına kazandırmak önem kazanmaktadır.

İşte bu tip durumlarda, görsel propaganda malzemeleri soykırım lobisine büyük avantajlar sağlamaktadır. Zira duruma göre, şehirdeki tüm reklam panoları, tüm duvarlar sözde Ermeni soykırımına şahitlik yapacak materyallerle donatılmaktadır. Hazır şablonlar üzerine yazı sahalarının boş bırakılması sebebiyle, söz konusu afişlerin yeryüzündeki tüm dillerde olabileceğini söyleyebiliriz. Hatta bazı durumlarda Türklerin zihnini bulandırabilmek umuduyla, Türkçe afişler bile kullanılmaktadır.

İlişikte bir kentin baştan sona nasıl afişlerle donatılacağına dair görüntüler verilmiştir. Bazı görüntülerdeki, Türk bayrağı motifine sahip olan afişlerin, Türklerce yırtıldığı ileri sürülüyor. Afişler, Türkler için oldukça provokatif mesajlar barındırdığından, bu iddianın doğruluk payı olabilir.

Resim 3.127.

Resim 3.128.

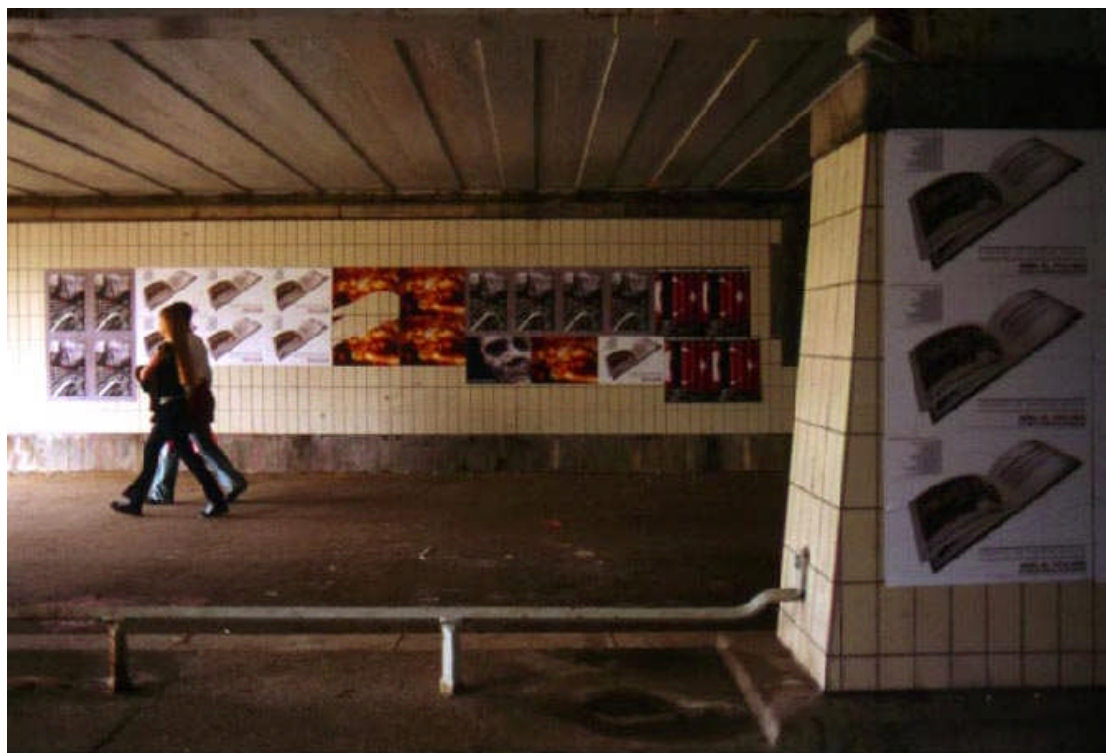
Resim 3.129.

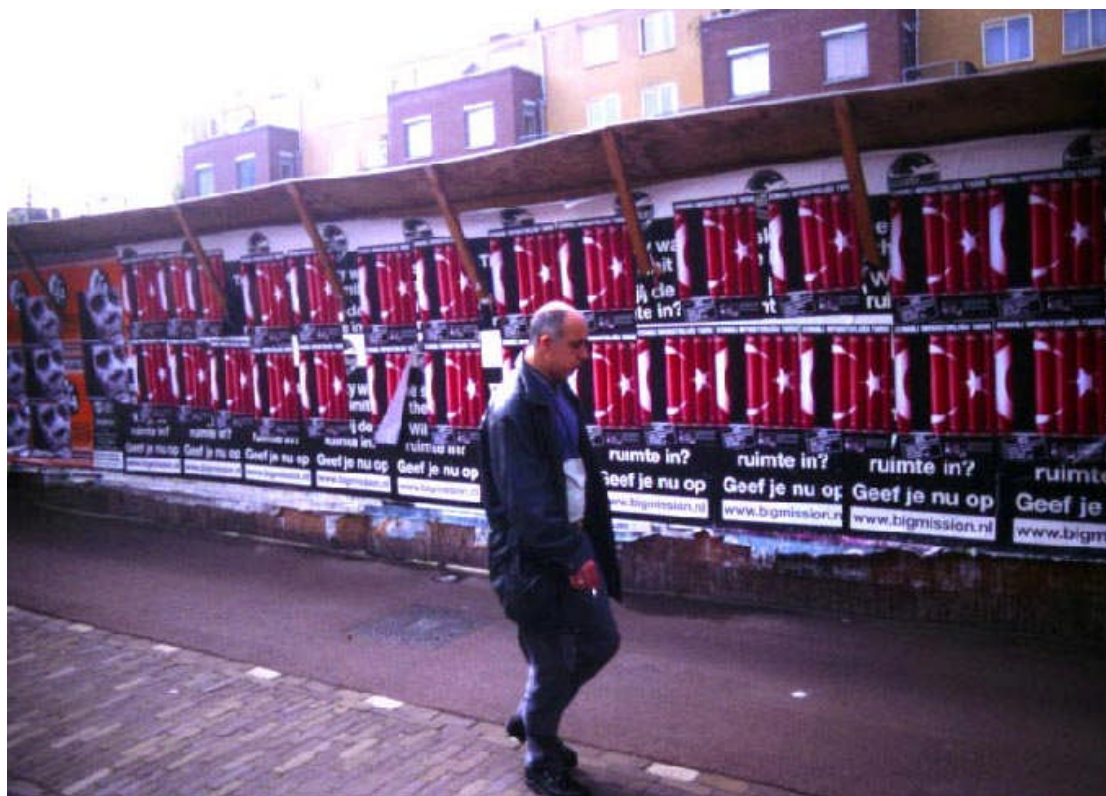
Resim 3.130.

Resim 3.131.

Resim 3.132.

Resim 3.133.

Resim 3.134.

Resim 3.135.

Resim 3.136.

Görüntülerde görüldüğü gibi, soykırım lobisi çok organize bir şekilde hareket ederek, kısa sürede bir kenti baştan aşağı posterlerle donatabiliyor. Burada, muhtemelen sorunun varlığından bile habersiz olan şehir halkı, her yerde asılı olan bu afişleri merak ediyor, inceliyor, okuyor. Gerçek hayatta bu sorunla hiç ilgilenmemiş ve ilgilenmeyecek olan binlerce kişi, adeta gözlerinin içine sokulan bu afişler yüzünden, muhtemelen “soykırım”ın gerçekten yaşandığına kanaat getiriyorlar.

Tüm şehri donatan bu afişlerin, Ermeni talepleri önlerine gelen seçilmişler tarafından, dikkate alınmaması da mümkün değildir. Zira Ermeniler bir kere halkın gönlünü kazandıktan sonra, seçilmişler Ermeni taleplerini içeren önerileri - istemeseler bile- imzalamak zorunda kalabilmektedirler.

Kuşkusuz, bu tip girişimlerin, o bölgede yaşayan Türkler üzerinde de etkisi var. Bir sabah ansızın karşılarına çıkan bu provokatif afişlerin, Türklerin huzurunu kaçırdığı konusunda hiç şüphe yok. Hatta kendini tutamayarak bu afişleri yırtan Türkleri de anlayabiliyorum. Özellikle organize tepki gösteremedikleri için, bu tip girişimleri engelleyemeyen yurtdışındaki Türkler; hem Ermenilere karşı antipati, hem de ekmeğini yediklere ülkeye karşı kırgınlık ve kızgınlıkla karışık hisler duymaya başlıyorlar. Fransa örneğinde olduğu gibi, bu kızgınlık duygusu, sözde soykırım anıtlarını tahrip etmeye kadar varabiliyor. Defalarca yaşandığı için, Fransa Ermeni toplumu, artık soykırım anıtları için güvenlik önlemi alınmasını talep etmeye başlamışlardır. Tüm bu taleplere rağmen, sözde katliam anıtlarını korumayı başaramayan Ermeniler, bu sefer de Türkleri “vandalizm”le suçlamaktadırlar.

4.4. Anıtlar

Ermenilerin soykırım iddialarını görselleştirmekte kullandığı diğer yöntemler içinde, en popüler olanı sözde soykırım anıtlarıdır. Bu anıtlar, tıpkı sözde soykırım yasa ve kararlarında olduğu gibi, Türk Dışişleri ve üçüncü ülkeler arasında, defalarca sorun yaratmıştır. Türkiye’nin bu konudaki eleştirilerine verilen yanıt, genellikle **“bizim yapabileceğimiz bir şey yok, belediyeler kendi yetkilerini kullanıyorlar”** şeklinde olmuştur.

Ancak soykırım lobisinin, anıt diktirmeyi başardığı ülkelerin sayısı günden güne artmaktadır. Son güncel listeye göre; Arjantin’de 4, Ermenistan’da 28, Avustralya’da 2, Avusturya’da 2, Belçika’da 1, Brezilya’da 2, Bulgaristan’da 2, Kanada’da 3, Şili’de 2, Kıbrıs Rum Bölgesinde 1, Mısır’da 2, Etiyopya’da 1, Fransa’da 36, Gürcistan’da 1, Almanya’da 3, Yunanistan’da 2, Hindistan’da 1, İran’da 7, İsrail’de 1, İtalya’da 2, Lübnan’da 5, Hollanda’da 2, Polonya’da 1, İsviçre’de 1, Suriye’de 6, Ukrayna’da 3, İngiltere’de 1, ABD’de 27, Uruguay’da 2 ve Venezüella’da 1 adet olmak üzere; Ermeni lobisi, sözde soykırım için, 30 ülkede toplam 154 tane anıt diktirmiştir.³²⁸

Bu anıtların çoğu, yerel Ermeni kiliselerinin bahçelerinde ya da Ermeni mezarlıkları gibi, dışardan kolayca görülemeyecek noktalardadır. Bazıları tamamen kapalı mekanların içindedir. Az sayıdaki anıt ise, kalabalık meydanlardaki heybetli anıtlar arasındadır. En son Fransa’da, Müzisyen ve din adamı Komitas hatırasına açılan “soykırım” anıtı, yoğun bir bölgede bulunması ve devasa kaidesi sebebiyle, propaganda amaçlı anıtlar arasında en önemli görsel eserlerden biri olarak kabul edilmektedir.

4.5. Diğer Görsel Propaganda Araçları

Ermeni lobisince görsel propagandada kullanılan bir diğer araç müzik klipleridir. Bu özellikle üzerinde durulan bir alan olmamakla birlikte, 90’lı yıllarda müzik kanallarının açılmaya başlaması ve sayılarının hızla artmasıyla ortaya çıkan ve kendi kendine gelişen bir süreçtir. Özellikle Ermenistan kanallarında soykırım temalı birçok şarkı çalınmakta, doğal olarak bunların kliplerinde de bu konu işlenmektedir.

Video klipler konusunda en önemli –hatta skandal olarak niteleyebileceğimiz- bir hadise 2006 yılında yaşanmıştır. Dünyaca ünlü Ermeni metal grubu System of a Down’ın, (kısaca SOAD) “Kutsal Dağlar” (Holy Mountains) adlı şarkılarına klip çektikleri haberi Türkiye’ye bomba gibi düşmüştür. Aslında bu şarkının kendisi bile, Türk metal müzik sevenleri arasında olay olmuştur. Zira Ermeni olduğu bilinen

³²⁸ Bkz, Armenian National Institute, <http://www.armenian-genocide.org/memorials.html>.

grubun, bu zamana kadar Türkiye karşıtı faaliyetlere destek verdiği metal severlerce bilinse de, bu çabalarını henüz sanat alanına taşımamışlardı.

Ancak son albümlerindeki “Kutsal Dağlar” isimli şarkı, içinde Ermeni ve Türk kelimeleri geçmese bile, şarkı Türklere ithafen yazılmıştı. İçinde Aras nehri ve ötesinden bahsedilmesi, başka bir ihtimal bırakmıyordu çünkü. Şarkıda, Türklere yönelik “yalancılar, katiller, _bneler” gibi sert ve hakaret içeren gayriahlakî cümleler mevcuttu. Bu olay SOAD’ın, Türk metal müzik severleri ve Türk metal müzik gruplarınca çok sert ifadelerle protesto edilmesine yol açmıştır. Ancak asıl kıyamet, bu şarkıya klip çekildiği haberinin ortaya çıkmasıyla kopmuştur.

Klipte, sözde soykırıma ait olduğu iddia edilen görüntüler verilmekteydi. Ancak nakarata denk gelen yerde Atatürk, Talat Paşa ve Enver Paşa’nın resimleri gösterilirken; “yalancılar, katiller, _bneler” denilmekteydi. Bu olayı takiben, çok ciddi protestolar yaşanmıştır. Türk metal müzik ve rap müzik grupları, SOAD’ı ve soykırım lobisini, ciddi bir dille eleştiren –hatta hakaret ve tehdit eden- şarkılar yapmışlardır. Tepkiler üzerine, SOAD, klipte bir ilgisi bulunmadığını, çalışmanın fan kulüplerindeki bir hayranları tarafından yapıldığını belirterek, olaylardan dolayı “çok üzgün” olduğunu ifade etmiştir.

Ermeni lobisinin propaganda amacıyla kullandığı görsel materyaller arasına, son dönemde çok garip başka bazı şeyler de eklenmiştir. İnanması güç ama, bir Ermeni tarafından, “**Ermeni soykırımı tişörtleri**”, “**Ermeni soykırımı bardakları, saatleri**” gibi şeyler piyasaya sürülmeye başlanmıştır. Politik tanıtım amaçlı oldukları için, bunlar da propaganda aracı şeklinde sınıflandırılmak durumundadır.

Resim 3.137. Politik mesajlar veren çeşitli eşyalar

Resim 3.138.

Türk Bayrağının hilaline asılmış kanlı bir Ermenistan bayrağı. Açık konuşmak gerekirse, bu araştırma boyunca çok şey gördüm, çok şey işittim. Ama hiçbiri beni bu kadar şaşırtmamıştı. “Soykırım bardağı” yapmak, “soykırım tişörtü” yapmak, gerçekten görülmemiş bir olay olsa gerek.

Ermeniler kendi soykırım tezlerine inanıyorlarsa inansınlar, bu tezleri savunmak istiyorlarsa savunsunlar. Elbette hiç kimse, bu konuda onlara bir şey diyemez. Bunun bin türlü aracı vardır. Ama burada yapılan, bana göre kendi atalarına saygısızlıktır. Hangi kültür anlayışından gelirse gelsin, bu bir nokta da kendi ölümlerini satmaktır. Yeryüzünde hangi ulus, katledildiklerini ileri sürdüğü atalarının hatırasını

bardak yapar, tişört yapar? Açıkçası bu konuda söylenebilecek pek bir şey bulunmamaktadır. Bu işi yapan girişimcinin, Ermeniler tarafından da tepki göreceğine inanıyorum.

SONUÇ:

Sayılan filmler, belgeseller, resimler ve diğer görsel öğeler genel olarak değerlendirildiğinde, Batı'nın Türkiye ve Türklere bakış açısının çifte standartlar üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz. Elbette bütün filmlerin Türkiye'yi övmesi ya da yermesi düşünülemez. Ancak bu sektörde üretilen eserlerin, yoğun olarak Türkiye aleyhtarı duygu ve düşünceler içermesi de normal karşılanacak bir durum değildir. Her ulus gibi, Türk İnsanı da, kendisini konu alan eserlerin daha objektif olmasını istemektedir.

Ancak görüldüğü gibi bazı yapımcılar, ortaçağdan kalma düşünceleri günümüzde de icraya koymaktadır. Görsel sanatlarda Batının neredeyse tekel konumuna gelmesi, Batı tarafından kötüye kullanılmaktadır. Üstelik bu olay birçok noktada Türklere karşı kullanılmaktadır. Zira bu perspektifle yapılmış hangi eseri izleseniz, verilen mesaj bellidir. Türkler vahşidir, Türkler kabadır, Türkler katliam yapar, Türkler soy kırar, uslanmak nedir bilmeyen Türkler; geçmişte olduğu gibi, günümüzde de dünya için bir sorundur.

Bu gibi eserlerde ortaya çeşitli haritalar atılır. Burası **"tarihsel Ermenistan"**, şurası **"coğrafi Kürdistan"** vs... Bu tip tanımlamalara tepki gösterildiği zaman "bunlar tarihte kalmış şeylerdir. Biz **bu tanımlamaları günümüz Türkiye'sini kastederek söylemiyoruz**. Ülkelerimiz arasında süre giden barış havası her şeyin üzerindedir" gibi klasik yanıtlar verilmektedir. Ancak bu bilinçaltındaki yapıyı göstermesi açısından önemlidir. İşte bu eserleri yaptıran, bu bilinçaltıdır.

Türkiye bu zamana kadar defalarca bu tip eserlerle karşılaşmış, bundan sonra da karşılaşmaya devam edecektir. Bu durumda karşımıza nasıl bir politika izlenmelidir sorusu çıkmaktadır. Türkiye'nin bu zamana kadar izlediği genel politika, bu gibi yapımları **"esef verici bulmak"** ve **"şiddetle kınamak"** olmuştur. Ancak görünen odur ki, bu politika bu tip yapımları engellemekten uzaktır. Aslında ne yapılırsa yapılsın, zaten bu gibi eserler engellenemez. Bunlar geçmişte çekildi, gelecekte de çekilecektir. Saman alevi gibi parlayan anlık tepkilerle bunların önünü kesmek enerjinin boşa harcanmasıdır.

Öncelikle şu bilinmelidir. Türkiye karşıtı eserlerle mücadele devlet eliyle kazanılamaz. Bu vatandaşların işidir. İster Türkiye'de olsun, isterse Londra'da, Tokyo'da, Boston'da veya başka bir yerde. Devlet, bu gibi durumlarda elbette sorunla ilgilenen gruplara yardımcı olmalıdır. Ama sadece yardımcı olmalıdır. Yoksa koskoca Türkiye Cumhuriyeti, birkaç tane Ermeni yönetmenle, yap ımcıyla polemiğe girecek değildir.

Türkiye Cumhuriyeti büyük bir ülkedir. Sorunları büyük ve ciddidir. İlişkileri oldukça geniş kapsamlıdır. Dünyanın bütün büyük ülkelerinde, görevi Türkiye'yi takip etmek olan masalar vardır. Yani, Türkiye en zayıf zamanında bile önemli bir ülke konumundadır. Dolayısıyla Türkiye karşıtı eserler, Türkiye'nin devletlerarası ilişkileri içinde ikincil, üçüncül önemde sorunlardır. Bu ülkenin enerjisini sarf etmesi gereken çok daha önemli meseleleri ve ilişkileri vardır.

Vatandaşlar bu sorunla nasıl uğraşabilir? Daha önce bahsedildiği gibi. Bu hukuksal yolla olabilir. Boykot olabilir. Yap ımcılar veya kaynak ülkeyi caydırmanın çeşitli yolları vardır. Bunlar bireysel/kurumsal olarak uygulanabilir.

Devlet iş in boyutuna göre müdahale etmelidir. Sorunun temeli bir belgesel veya film olduğunda bu satırların yazarına göre, devlet görmezden gelmeyi ciddi bir seçenek olarak ele almalıdır. Elbette **görmezden gelme politikası**, bu yapımlar bir yabancı devletçe desteklenmiyorsa uygulanmalıdır. Şayet bu yapım üçüncü bir devletin maddi desteğiyle yap ılıyorsa, ciddi sorunlar doğabilir. Devletlerin; yapımcıları, bu tip eserler için yüreklendirmesi, ciddi tanıtım sorunları başta olmak üzere, birçok probleme kaynaklık edebilir.

Yine "Geceyarısı Ekspresi" benzeri bir film, Oscar alabiliyorsa, muhatab ı ırkç ılıkla suçlayan çok sert açıklamalar yapmaktan kaçınılmamalıdır. Bu kınamalar sadece hükümetten değil, devletin bütün kurumlarından, aynı anda gelmelidir. Tabii asla bu iş gereğinden fazla büyütülmemelidir. Şimdi Oliver Stone bir film yaptı diye, ABD ile ilişkileri mi keselim? Bu rasyonel bir tavır değil. Siyasal tepki yelpazesi çok geniş bir alana sahiptir. Negatif boyutu; üzgünlük beyan etmekten tutun da, savaşa kadar giden geniş bir skalaya sahiptir. Tepki verirken tercihler doğru yapılmalıdır.

İş çok büyürse ne yapılabilir? Hükümet, TRT'ye bir yazı gönderir. Kızılderililere yapılan soykırımı bir belgeselle halka anlat der. Bu devletlerarası ilişkilerin özüdür. Karşılıklılık ve misilleme ilkesi. Bir ülke size bir adım yaklaşırsa, sizde bir adım yaklaşırsınız. Bu karşılıklılık ilkesi gereğidir. Ama bir ülke sizden bir adım uzaklaşırsa, sizde en az bir adım uzaklaşırsınız ki, buda misilleme ilkesidir.

Sorun ciddi boyutlara varır ve krize dönüşürse ne yapılabilir? Örneğin Fransa. Fransızlar bir yasa ile "Ermeni soykırımı"nı tanıdılar. Şimdi Fransız Ulusal Meclisi, yani yasama organı, bilmem kaç sayılı yasa ile dünyanın düz olduğunu ilan etse, dünya itaat edip düzelecek mi? Hayır. Yapılması gereken misliyle mukabele, yani muhatabın verdiği zararın daha fazlasını vermektir. Sizde aynı şekilde Fransa'yı suçlayan bir yasa çıkartırsınız. Ek olarak da, örneğin Fransız Büyükelçiliği'nin bulunduğu caddenin adını "Ahmet Muhtar Caddesi" koyarsınız ki, bunun için Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin karar alması yeterlidir.

Burada önemli olan muhatabınıza bu olayı unutmadığınız, aksine bir tarafa not ettiğiniz mesajını verebilmektir. Yoksa Türkiye gibi büyük bir devleti yönetenler, böyle bir filmle, belgeselle, ya da bir yasayla Fransa ile ilişkileri sıfır noktasına indiremez. Bu Türkiye'ye zarar vermektir. Çünkü bu tip hadiseler Türk-Fransız ilişkilerinin yüzde biri bile değildir.

Her şeyden önce Türkiye, oluşturacağı politikayı kendi üzerine kurgulamadır. Başkalarının ne yaptığı ile ilgilenmekten çok, kendisinin ne yapması gerektiğini düşünmelidir. Avrupa, özellikle de Fransa, Hollywood'un dünya çapındaki tekeline duyduğu rahatsızlığa karşı, kendi ulusal sinemasını güçlendirme kararı almıştır. Türkiye de aynı yolu izlemektedir. Ancak yapılanlar hali hazırda yetersizdir. Bugün Türkiye'de, Türk yapımcılar, Türk yönetmenler, Türk oyuncular tarafından yapılmış; Kıbrıs'ı, Azerbaycan'ı, Balkan katliamlarını konu alan kaç tane film yapılmıştır? Burada kastedilen Türk görüşlerinin propagandasının yapılması değildir. Bu konular üzerine objektif bir çalışmanın yapılması yeterlidir. Bu konularda kaç tane film yapılmıştır, kaç tanesi günümüze kadar gelmiştir? Hepsinden öte, kaç tanesi uluslararası gösterime girmiştir?

80'li ve 90'lı yıllarda, Yeşilçam sürekli kan kaybetmiştir. 1980'den önce seks filmleri furyası, o günden sonra da video filmleri dönemi yaşanmış; her iki dönem de, Türk sinemasının başarı hanesine kayıp yıllar olarak işlenmiştir.

Ancak 2000'li yıllarla birlikte Türk sineması yeniden hareketlenmeye başlamıştır. Özellikle son yıllarda, gösterime giren filmlerin birçoğu bir milyonluk izleyici barajlarını kolaylıkla aşmışlardır. Sektördeki bazı isimler, artık çekimlere başlarken, iki milyon-üç milyon seyirci çekeceğine dair iddialarla setleri kurmaktadırlar. Sektör ve pasta büyümeye başlamıştır. 90'lı yıllarda hurda arabaları bile patlatmaya para bulamayan Türk sineması, bugün yerine göre bir dizide birkaç tane lüks araba patlatmaktadır. Kurtlar Vadisi, Vizontele gibi bazı filmler için, ufak bir köy boyutunda setler inşa edilmektedir. Türk sinema sektörünün önümüzdeki 5–10 yıl içinde, büyük bütçeli tarihi filmler çekmeye başlaması, abartılı bir kehanet olmayacaktır. O günlere ulaşılabilirse, soykırım lobisine karşı en güzel cevabı, Türk sinemasının vereceği kanaatindeyim.

Berlin, New York ve Sydney'de Türk Filmleri haftaları düzenlenmeye başlamıştır. Üstelik bu organizasyonlar devlet eliyle değil, dış Türkler tarafından düzenlenmiştir. Bu çok önemli bir aşamadır. Devlet bu aşama ile tatmin olmamalı, bebek sayılabilecek sinema endüstrisini güçlendirmeye devam etmelidir. Sektör geliştikçe, izleyici kitlenin de gelişeceği, bunun da sektörü daha da güçlendiren bir sarmal yaratacağı unutulmamalıdır.

Uluslararası Film festivallerine katılım özendirilmeli, yurtiçinde düzenlenen benzer festivallerin sayısı arttırılmalı ve kapsamı genişletilmelidir. Türkiye'de yapılacak festivallerin geleneksel hale getirilmesi ve saygınlık kazanması sağlanabildiği takdirde, yabancı yapımcılar ödül kazanmak için Türkiye'nin ilgi duyduğu sahalara yönelebilirler. Türkiye'nin en önemli film festivalleri olan Antalya ve İstanbul film festivalleri yeterli değildir. Bu kapsamda nüfusu bir milyonu aşan şehirlerimiz de mutlaka bu yönde teşvik edilmelidir.

Sinemada Hollywood'la savaşmak gibi fazla iddialı bir amaç yerine, onunla hem işbirliği kuran, hem de iç piyasada rekabeti esas alan bir yol izlenmelidir. Kısa, orta veya uzun vadede, Hollywood'a savaş açmak, makul bir hedef değildir.

Aynı umut verici gelişmeler, Türk belgeselciliğinde de yaşanmaktadır. Gelibolu adlı belgeselin, çekim tekniklerinde; “Sarı Gelin” adlı belgeselin de araştırma ve pazarlama alanlarında çığır açtığı rahatlıkla söylenebilir. Eskiden ancak bir televizyon kanalının siparişi üzerine yapılabilen belgeseller, bugün bağımsız yapımcılarca yapılarak, pazarlanabilmektedir. Henüz zayıf olsa da, Türkiye’de belgesel pazarının oluşmaya başladığını söyleyebiliriz. Büyük bütçeli belgeseller, kar elde edebilmektedirler. Bu karlılık, sistemin devamlılığı ve üretkenliği için hayati önem taşımaktadır. Özellikle ilköğretim okullarında, tarih öğreniminde, belgesel destekli tarih uygulamalarına geçilebilirse, hem öğrenciler hem de sektör için büyük faydalar sağlanabilir.

Türkiye karşıtı belgesellere karşı alınabilecek tek ve en etkin önlemin, Türk belgeselcilerce yapılacak yapımlar olacağı unutulmamalıdır.

Türkiye, Turksat 1B ve Turksat 1C ile oldukça geniş bir bölgede, dijital yayın olanağına sahiptir. Türkiye’yi konu alan belgeseller sadece Türkçe değil, ulaşılabilen ülkelerin dillerinde de yayınlanmalıdır. Bu olanaklara sahip olan bir ülke, meydanı; Ermeni, Rum ve ayrılıkçı terör lobilerine bırakmamalıdır. Zira 2006 yılında, bu metot denenmiştir. Ermeni sorunu üzerine yapılmış objektif bir belgesel, uydu üzerinden Fransızca olarak yayınlanmıştır.

Ülkemizde ilk defa Ermeni sorununa yönelik kapsamlı bir belgesel çekilmiştir. “San Gelin” adındaki belgeselde bildik hatalara düşülmemiş, anılan eser başlıca dillere çevrilerek; dış pazarlarda satılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca bir sivil toplum örgütü olarak, büyük bir sorumluluk duygusu gösteren Ankara Ticaret Odası; yapım şirketiyle anlaşarak, uygun fiyata edindiği 600.000 adet “Sarı Gelin” belgeselini, Time dergisi aracılığıyla, Avrupa ve Amerika’da dağıtmıştır.

Belgesellerin önemli kanallarda, izlenme oranının yüksek olduğu saatlerde yayınlanmasının kitle iletişimi açısından önemi unutulmamalıdır. Bu konuda TRT-Int kanalının imkanları sonuna dek değerlendirilmelidir.

Sarı Gelin, bir başlangıç olarak kabul edilmeli, bununla yetinilmemelidir. Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler, Vakıflar gibi resmi ve sivil kurumlar; yeni "Sarı Gelin"ler yapılmasını teşvik etmeli, cazip ödülleri olan belgesel yarışmaları düzenlenmelidir. Bu gibi girişimler, iş olanakları kısıtlı olan; güzel sanatlar, iletişim gibi sahalarda yaratıcı gençlerin keşfedilmesini sağlayacaktır. Yurtdışında lobicilik yapmaya verilen önem ve paranın bir kısmı bu iş için harcandığı takdirde Türk gençlerinin birbirinden güzel belgeseller yapamamaları için hiçbir sebep yoktur.

Ayrıca belgeselcilik sektörüne destek olmak amacıyla, tarihi görüntüleri içeren dev bir görüntü arşivin oluşturulması çok faydalı olacaktır. Ankara'daki Milli Kütüphane benzeri, Tarihi Kayıtlar Dokümantasyon merkezi kurulabilirse, Türk tarih belgeselciliğinde çitanın daha da yükselebileceğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bu tip destekler sağlanabildiği takdirde, Türk sinema ve belgesel sektörü, çürümeye yüz tuttuğu halde soykırım lobisi tarafından ısrarla canlı tutulmaya çalışılan "barbar Türk" imajını, paramparça edeceklerdir. Üstelik bu, işin sadece Ermeni sorununa bakan yanıdır. Şayet Türk yönetmenler bölge piyasalarında iddia sahibi olabilirlerse; Irak, Dağlık Karabağ gibi konularda, önce bölgeyi sonra dünyayı daha doğru yönde bilgilendirecek yayınlar yapabilirler. Şayet kritik konularda bölge ülkelerini doğru bilgilendirebilirsek, hem sektör hem de Türkiye büyük prestij kazanacaktır. Soykırım lobisi özelinde, Ermenistan ve diasporanın en çok korktuğu durum da, Türkiye'nin bölgedeki prestijinin artmasıdır zaten.

Son yıllarda soykırım lobisi, Türkiye'deki bazı meşhur insanların da katkılarıyla, propaganda cephesini sınırlarımızın içine kadar genişletmiştir. Türk basınında da, bu tip girişimleri sahiplenen kalemlerin sayısı artmaktadır. Bu anlamda Türk-Ermeni ilişkilerinin başlı başına bir ders olarak, müfredata dahil edilmesinin yerinde olacağı fikrindeyim. Türk gençleri Ermeni lobisinin çarpıtılmış bilgilerle propaganda yaptığını bilmekte, ama bu bilgilerin hangi bilgiler olduğu konusunda neredeyse hiçbir şey bilmemektedir. Bu satırların yazarı, bir kitapta Talat Paşa'nın sağa sola sözde katliam emirleri yolladığını okuduğu için zihni bulanık bir gence, bizzat şahit olmuştur.

Türkiye’de özellikle son dönemde, Ermeni tezlerini savunan romanlar yazılmakta, bu kitaplar yazarlarıyla birlikte popüler hale getirilerek, gençler bunları okumaya yönlendirilmektedir. Hangi belgelerin sahtelerinin üretildiğini, hangi sloganların kullanıldığını, o dönemde Osmanlı Devleti ve Türkiye üzerinde oynanan oyunları bilmedikleri için, bazı gençlerin kafası karışabilmektedir. Bu sebeple gençlerin, Ermeni propagandasına dirençli hale getirilmesi aciliyet kazanmaktadır. Şayet Türk-Ermeni ilişkileri başlı başına bir ders olarak müfredata dahil edilirse, son dönemde Türkiye’deki etkinliği artan soykırım lobisinin, etkinliği büyük ölçüde kırılabilir. Müfredata ayrı bir ders koyulamadığı takdirde, Türk eğitim politikasının Ermeni sorunundaki öncelikli hedefi, her gence Ermeni sorununu yetkince anlatan en az bir tane kitabı okutmak olmalıdır.

Lozan Barış’ında kendilerine büyük bir yurt edinemedikleri için, elleri boş kalan Ermeniler İngiltere’yi şiddetle protesto etmişler. Ermeni sorununun mimarlarından olan Lord Curzon da, bu protestolardan kendi payına düşeni almıştır. Eleştirilerin dozunu arttıran bir Ermeni mektubuyla karşı karşıya kalması üzerine, Lord Curzon, Ermeni teşkilatlarının eleştirilerine şu şekilde yanıt vermiştir.

“Sizden böyle bir mektup gelmesi gerçekten son derece üzücü olmaktadır. Çünkü gerçeklere en az benim kadar vakıf olmanıza rağmen, İngiliz Hükümetinin içinde bulunduğu durumu anlamamakta ısrar ediyorsunuz. İngiltere’ye güvene gelince, İngiltere itimadınızı sarsmak için ne yapmıştır, söyler misiniz? Ermeniler, bütün büyük güçler içinde, zannederim kendilerinin en iyi dostlarının ve en devamlı destekçilerinin Majestelerinin Hükümeti olduğunu bilmektedirler... Fakat sizler bu ülkenin Türkiye’nin gelişigüzel bir yöresini seçip, oradaki bütün diğer ırkları sepetleyerek, İngiliz süngülerinin çerçevesinde büyük miktardaki (Ermeni) muhacirleriyle yoğunlaştırılmasını ve böylece İngiliz vatandaşlarından alınacak muazzam vergilerle, burada bir Ermeni milli varlığını teşkilatlandırmasını bekleyemezsiniz. Bunun düşüncesi bile hal hayalden öteye gitmez...”³²⁹

³²⁹ İngiliz arşivlerinden aktaran: Öke, Mim Kemal; Ermeni Meselesi, İstanbul, Aydınlar Ocağı Yayınları, 1986, s. 230.

Ermenilerin ve büyük güçlerin çöken projeleri bu kadar açık ve netken, Türk gençleri yukarıda Lord Curzon'un ağzından ifade edilen durumu bilememekte, öğrenememektedir. Çünkü gençler kuşatılmaktadır. Orhan Pamuk'un, Elif Şafak'ın ve diğer bazı yazarların; çalıntı ve edebi derinliği olmayan eserlerinde, sloganlarında öğrenmektedirler Türk tarihini.³³⁰ Ve daha da hazini, bu sürecin medya destekli olarak gerçekleşmekte olmasıdır. Bu sebeple, daha önceki satırlarda anılan Ermeni sorunu ve eğitim müfredatına yönelik önerilerin ciddiyetle düşünülmesi gerektiği kanaatindeyim.

Ödüllendirme sistemimiz yenilenmelidir. Türkiye'de kurumlar onur ödülü verirlerken, genellikle o sahada çok önemli ürün vermiş en yaşlı kişilere onur ödülleri vermektedir. Bana göre bu uygulama eksiktir. Örneğin Ankara'da yapılan en son Ermeni Araştırmaları Kongresinde Onur ödülleri, Bilal Şimşir ve Kamuran Gürün'e verilmiştir. Bu isimlerin ulusal politikaya katkıları reddedilemez. Ödül almalarında olağan dışı bir şey yok. Ancak aynı konuda genç yaşlarına rağmen sürekli çaba gösteren Hatem Cabbarlı, Çağrı Erhan, Şenol Kantarcı, Yaşar Kalafat, Sedat Laçiner vs... gibi daha genç insanların onur ödülü almamaları nedense bana garip geliyor. Bence Türkiye'de gençleri onurlandırmanın, onlar üzerindeki motive edici etkisi çoğunlukla gözden kaçırılıyor. Oysa bu gibi kişilere sadece birer plaket vererek, performansları kat be kat arttırılabilir. Bu sadece akademik anlamda düşünülmemeli. Sinema olsun, belgesel olsun, afiş tasarım ya da resim olsun; bir sahada gençler çaba gösteriyorsa, mutlaka desteklenmelidirler.

Sanat akademilerinde, genç ressam adaylarına; Türk ulusunun geçmişte yaşadığı sıkıntılar anlatılmalıdır. Bir ulusun geçmişteki acılarını en iyi anlatacak olan, o ulusun ressamlarıdır. Geçmişte yerinden yurdundan edilen, sürülen, parçalanmış aileleri hangi yazar, hangi makale, hangi kitap; bir ressamdan daha iyi anlatabilir?

³³⁰ Orhan Pamuk'un "Beyaz Kale" ve "Benim Adım Kırmızı" eserlerine dair intihal suçlamalarını ilk olarak Murat Bardakçı gündeme getirmiştir. Ayrıca yazar Nihat Genç de kendisini hırsızlıkla suçlayarak "bakan burada kendisine hırsız diyorum, gelsin ve dava etsin bizi. Ama edemez ki, hırsızlığı tescillenir" diyerek, Orhan Pamuk'u, soykırım lobisi adına çalışmakla suçlamıştır. Pamuk, intihal eleştirilerine yanıt vermemiştir. Bkz. Bardakçı, Murat; "Reşad Ekrem, Cemal Aşığı idi ama İntihalcı Değildi!", Hürriyet, 22 Mayıs 2002; "Ne Var Ne Yok", Serdar Akinan & Nihat Genç, Sky Türk Televizyonu, 30 Aralık 2005.

Bu sahada çalışanların işi sadece propagandaya karşı koymak değildir, olmamalıdır. Bu sahada çalışanlar sadece film yapmamalı. Sadece belgesel yapmamalı. Sadece makale, kitap yazmamalı. Toplumun içinde yaşamalı. Kendine güvenen nesil, yurduna güvenen yurttaş yaratmalıdır. Bu sahada çalışanlar öyle bir ulus yaratmalı ki, o ulus üzerinde hiçbir göçü, psikolojik harekat yapamamalı. Yapsa dahi başaramamalı. Bu da, saman alevi gibi parlayıp geçen tepkisel politikalar yerine, btncl bir kültür ve tanıtım politikasına sahip olursak gerçekleşecektir.

KAYNAKLAR DİZİNİ:

Adivar, Halide Edib; **The Turkish Ordeal**, New York, 1928.

Akalın, Cüneyt; **“Ankara”**, İstanbul, III. Belgeselciler ve Sinemacılar Konferansında Sunulan Bildiri.

Akçam, Taner; **İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu – İttihat ve Terakki’den Kurtuluş Savaşına**, Ankara, İmge Kitapevi Yayınları, 1999.

Akçam, Taner; **“Anadolu’nun Homojenleştirilmesi ve Bunun Etnik Temizlik Olarak Yaşanması”**, içinde **Ermeni Tabusu Aralanırken: Diyalogdan Başka Çözüm Var mı?**, İstanbul, Su Yayınları, 2000.

Akgönenç, Oya; **“Yeni Milenyuma Girerken Ermeni İddiaları ve Türkiye’nin Tepkisi”**, içinde **Dönemeç Dergisi**, Ankara, Ankara Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yayını, Sayı 50, Mart 2001.

Akgül, Deniz Altınbaş; **“Alman İçişleri Bakanı, Asimilasyon ve Kopenhag Kriterleri”**, 2003, www.avsam.org/turkce/analizler/

Akgül, Deniz Altınbaş ve Sezal, Semra Rana; **“Almanya’nın Asimilasyonist Politikaları ve Entegrasyon Anlayışı”**, 2003, www.avsam.org/turkce/analizler/analizler/

Arslan, Esat; **“Ermeni Sorununda Akılcı Tarafsız ve Planlı Görüş Açıları”**, Ankara, Yeni Türkiye, Cilt 37, Ermeni Özel Sayısı 1, Ocak-Şubat 2001.

Arslanlı, Araz; **“ABD’de Adaletsizliğe Verilen Ara: 907 Sayılı Ek Maddenin Uygulanmasının Durdurulması”**, Ankara, ASAM, Stratejik Analiz, Sayı 21, Ocak 2002.

Atabey, Melek; **“Belgesel Film Yapımında Yeni Yönelimler ve Melez Formlar”**, İçinde **Yeni Düşünceler**, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, Sayı 1, Haziran

2005.

Ataöv, Türkkaya; **“The 'Armenian Question' Conflict, Trauma & Objectivity”**, Ankara, Center For Strategic Research, SAM Papers, No:1, 1999.

Ataöv, Türkkaya; **“Hitler and the ‘Armenian Question’”**,
<http://www.ataa.org/ataa/ref/hitler.html>.

Atatürk Ansiklopedisi, İstanbul, Hilal Matbaacılık, Cilt 1, Ekim 1973.

Avşar, Servet; **“Ermeni Meselesi Üzerine Genel Bir Değerlendirme ve Birinci Dünya Savaşı Sırasında Tehcir Uygulamalarındaki Usulsüzlükler Hakkında Divan-ı Harp Üyesi Kurmay Albay Süleyman Şakir Beyin Raporu”**, Ankara, Askeri Tarih Bülteni, Sayı 50, Şubat 2001.

Avcıoğlu, Doğan; **Türkiye’nin Düzeni**, İstanbul, Tekin Yayınevi, Cilt 1, 1975.

Ayar, Mehmet; **“Ana hatlarıyla Dünya Belgesel Film Tarihi”**, Tarihsiz.

Aygün, Sinan; **“15.000 Mehmetçiği Kör Etiler”**, Ankara, ATO, Basın Açıklaması, 26 Eylül 2005.

Bacinoğlu, Tamer ve Bacinoğlu, Andrea; **Modern Alman Oryantalizmi**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001.

Bakalian, Anny; **Armenian Americans: From Being to Feeling Armenian**, New Brunswick (USA) & London, Transaction Publishers, 1992.

Balcıoğlu, Mustafa; **Teşkilat-ı Mahsusa’dan Cumhuriyete**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

Balcıoğlu, Mustafa; **İki İsyan Bir Paşa**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2000.

Bardakçı, Murat; **“Reşad Ekrem, Cemal Aşığı idi ama İntihalcı Değildi!”**, Hürriyet, 22 Mayıs 2002.

Bardakjian, Kevork B.; **Hitler ve Ermeni Soykırımı**, İstanbul, Peri Yayınları, 2006.

Başyurt, Erhan; **Ermeni Evlatlıklar**, İstanbul, Karakutu Yayınları, 2006.

Belge, Murat; **“Nasyonalizmin Enternasyonalı”**, Radikal, 27 Haziran 2006.

BİNARK, İsmet, **Asılsız Ermeni İddiaları ve Ermenilerin Türklere Yaptıkları Mezalim**, Ankara, Ankara Ticaret Odası, 2001.

Bliss, Edwin Munsell; **Turkey and the Armenian Atrocities**, Edgewood Publishing Company, 1896.

Boyalar, Osman; **“1862 Zeytun İsyanı”**, Ankara, Askeri Tarih Bülteni, Sayı 50, Şubat 2001.

Byman, Daniel; Chalk, Peter; Hoffman, Bruce; Rosenau, William & Brannan, David; **Trends in Outside Support for Insurgent Movements**, Santa Monica, Rand Corporation, 2001.

Cabbarlı, Hatem; **“Azerbaycan-ABD ilişkilerinde 907 Sayılı Ek Madde Engeli”**, Ankara, ASAM, Küresel Değerlendirme Bülteni, 16 Aralık 2004.

Cemal Paşa; **Hatıralar – İttihat-Terakki ve Birinci Dünya Harbi**, İstanbul, Selek Yayınları, 1959.

Cengiz, Kürşad; **Katliam (Fotoğraf Albümü)**, İstanbul, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, 1993.

“Corpses Litter Hills in Karabakh”, The Times, 2 Mart 1992.

Çetin, Fethiye; **Anneannem**, İstanbul, Metis Yayınları, 2005.

Çolak, Mustafa; **“Kaynak Kritiği ve Tehcir Olayında Belge Tahrifatı – Johannes Lepsius Örneği”**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Belleten, Cilt LXVI, Sayı 247, Aralık 2002.

Çağlayan, Tahir Alper, **“Batı Sinemasında Türk İmajı”**, İçinde Aydınlanma 1923, Tarihsiz.

Çaka, Cahit; Tarih Boyunca Harp ve Kadın, Ankara, As.Fb. Basımevi, 1948.

Delen, Demir; **“Armenian Forgeries and Falsifications”**,
http://www.ataa.org/ataa/ref/arm2_fcta.html.

Deveci, Yıldız; **“Sözde Ermeni Soykırımının 90. Yıldönümünde Almanya ve Ermenistan’daki Yankıları”**, Ankara, İKSAREN Bülten, 17 Şubat 2005.

Ekşi, Oktay; **“Anlayana”**, Hürriyet, 26 Nisan 2002.

Ener, Kasım; **Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, No:1836, 1996.

Erikan, Celal; **Komutan Atatürk**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1972.

Ertan, Temuçin, F.; **“Ayastefanos’tan Lozan’a Siyasal Antlaşmalarda Ermeni Sorunu”**, Ankara, Yeni Türkiye, Ermeni Özel Sayısı, Cilt 1, Sayı 37, Ocak-Şubat 2001.

Fayda, Mustafa; **“İslam Tarihinin İlk Dönemlerinde Gayrimüslimler”**, İzmir, Türk Tarihinde Ermeniler Sempozyumu, 1983.

Fazio, Giovanni; **“Through the Doors of Perception”**, The Japan Times, 25 Mart 1995.

Fazio, Giovanni; **“Who Remembers the Armenians? Egoan Replies”**, The Japan Times, 25 Ekim 1995.

Fındıklı, Zeki Miraç; **“Türkiye’de Sahtecilik Suçları”**, Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Fakültesi Yayını, Tarihsiz.

Fisk, Robert; **“We are War Criminals Now”**, London, The Independent, 29 Kasım 2001.

Göyünç, Nejat; **“Osmanlı Devleti’nde Ermeniler Hakkında”**, Ankara, Yeni Türkiye, Sayı 38, Mart-Nisan 2001.

Güler, Yavuz; **“Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795-1914)”**, İçinde Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, Haziran 2005.

Günaysu, Ayşe; **“Özür Diliyorum”**, Özgür Gündem, 25 Nisan 2006.

Güngör, Erol; **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1999

Gürün, Kamuran; **Ermeni Dosyası**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983.

Goltz, Thomas; **“Armenian Soldiers Massacre Hundred of Fleeing Families”**, The Sunday Times, 1 Mart 1992.

Halaçoğlu, Yusuf; **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996.

Halaçoğlu, Yusuf; **“Ermenilerin Suriye’ye Nakli: Sürgün mü, Soykırım mı? - Belgeler”**, Tarihsiz.

Hovannisian, Richard G. (Ed); **The Armenian Genocide – History Politics Ethics**, London, Macmillan, 1992.

Hovannisian, Richard G.; **“The Armenian Genocide and Patterns of Denial”**,
İçinde Hovannisian, Richard G. (Ed.); **The Armenian Genocide in Perspective**,
New Brunswick (USA), Transaction Books, 1986.

İlal, Ersan; **İletişim Yıgınsal İletim Araçları ve Toplum**, İstanbul, Der Yayınları,
1997.

İlter, Erdal; **Ermeni Kilisesi ve Terör**, Ankara, Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi
Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Sayı 3. 1996.

İlter, Erdal; **Türk – Ermeni İlişkileri Bibliyografyası**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi
Başkanlığı Yayınları, 2001.

İnönü, İsmet; **İsmet İnönü’nün Hatıraları – Lozan Antlaşması**, Cumhuriyet Kitapevi,
Cilt 1, 1998.

İyigüngör, Aydan; **“The Profile of the Armenian Diaspora in Germany”**, Ankara,
ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 3. 2001.

Laçiner, Sedat & Kantarcı, Şenol; **Ararat – Sanatsal Ermeni Propagandası**, Ankara,
Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, 2002.

Laçiner, Sedat & Bal, İhsan; **“İngiltere Ermenileri Lobcilik ve Ermeni Sorunu”**,
Ankara, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 1, Sonbahar
2002.

Laçiner, Sedat; **“Armenia’s Jewish Scepticism and It’s Impact on Armenian-
Israel Relations”**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ermeni
Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 2, 2001.

Kantarcı, Şenol; **“Ermeni Lobisi: ABD’de Ermeni Diasporası’nın Oluşması ve
Lobi Faaliyetleri”**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ermeni
Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 1, 2001.

Kantarıcı, Şenol; **Ermenilerce Atatürk'e Atfedilen Sözler ve Divan-ı Harb-ı Örfi ile Ermeni Teröristleri Tarafından Şehit Edilenlere Atatürk'ün Gösterdiği İlgisi**, Ankara, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 4, Aralık 2001.

Kantarıcı, Şenol; **"ABD ve Kanada'da Ermeni Diasporası: Kuruluşlar ve faaliyetleri"**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 3, 2001.

Kaplan, Sefa; **"Geceyarısı Ekspresi'nin Yazarı CIA-MİT İşbirliği ile Kaçırıldı"**, Hürriyet, 24 Eylül 2002.

Karabekir, Kazım; **Ermeni Dosyası**, İstanbul, Emre Yayınları, 2. Baskı, Ocak 1995.

Kışlalı, Ahmet Taner; **Siyasal Sistemler – Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, Ankara, İmge Kitapevi, 1998,

Kocabaşoğlu, Uygur; **Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika**, İstanbul, ARBA Yayınları, 1979.

Kocabaşoğlu, Uygur; **"Doğu Sorunu Çerçevesinde Amerikan Misyoner Faaliyetleri"**, Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu – Dün Bugün Yarın, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990.

Kodaman, Bayram; **"Üç Ermeni Şarkısı ve Ermenilerin Türklere Bakışı"**, içinde, Afyoncu, Erhan (ed.); Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar, İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayını, 2001.

Kodaman, Bayram; **"Türk-Ermeni İhtilafının Başlangıcı (1878-1897)"**, içinde Kodaman, Bayram; Ermeni Macerası (Tarihi ve Siyasi Bir Değerlendirme), Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 2001.

Konukçu, Enver; **"Ermenistan Kararnamesi"**, Ankara, Yeni Türkiye, Sayı 37, Ocak-Şubat 2001.

Konukçu; Enver; **“Massacres of the Turks and Mass Graves”**, içinde The Armenians in the Late Ottoman Period, Ankara, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını, 2001.

Kütükoğlu, Mübahat, S; **“1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Muahedesi”**, içinde **Türk - İngiliz İlişkileri (1583–1984)**, Ankara, Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayını, 1985.

Lewy, Guenter; **“20. Yüzyılın İlk Soykırımı mı? Ermeni Sorununu Yeniden Tartışmak”**, Ankara, İnsanlığa Karşı Suçlar Araştırma Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 19. Sonbahar 2005.

Lewy, Guenter; **“Ermeni Sorununu Yeniden Tartışmak”**, Ankara, ASAM – İKSAREN, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 18, Yaz 2005.

Lowry, Heath W.; **“The U.S. Congress and Adolf Hitler on the Armenians”**, içinde Political Communication and Persuasion, Volume 3, Number 2, 1985.

Lowry, Heath W.; **Büyükkelçi Morgenthau’nun Öyküsü’nün Perde Arkası**, İstanbul, İsis Yayıncılık, Birinci Baskı, Temmuz 1991.

Lowry, Heath W.; **“19. ve 20. Yüzyıl Ermeni Terörizmi – Devamlılık Bağı”**, içinde Uluslararası Terörizm ve Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1984.

Lütem, Ömer E.; **“Olaylar ve Yorumlar”**, Ankara, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Periyodik Yazı Dizisi.

Mahçupyan, Etyen; **“Burnumuzdaki Halka”**, Zaman, 12 Haziran 2006.

McCarthy, Justin; **Ölüm ve Sürgün – Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus Olarak Temizleme İşlemi (1821–1922)**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1998.

McCarthy, Justin, **“Bırakın Tarihçiler Karar Versin”**, Ankara, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 2, 2001.

Meray, Seha & Olcay, Osman; **Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküş Belgeleri**, Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1977,

Metin, Halil; **Türkiye’nin Siyasi Tarihinde Ermeniler ve Ermeni Olayları**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992.

“Milli Mücadelenin Kadın Kahramanları”,
http://www.tsk.mil.tr/kitaplar_dokumanlar/anekdotlar/index.htm

Oberman, H; **The Roots of Antisemitism**, Philadelphia, Fortress Press, 1981.

Orel, Şinasi & Yuca, Süreyya; **Ermenilerce Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü**, Ankara, TTK Basımevi, 1983.

Özalp, Yalçın; **Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin İlk Zaferi, Kahramanmaraş**, Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları, 1984.

Özçelik, İsmail; **Ermeni İddiaları ve Gerçekler**, Türk Metal Sendikası, Türkar Araştırma Dizisi, Tarihsiz.

Özdemir, Hikmet; **Salgın Hastalıklardan Ölenler (1914-1918)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005.

Özkan, Tuncay; **Bir Gizli Servisin Tarihi - Milli İstihbarat Teşkilatı**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1996.

Öke, Mim Kemal; **Ermeni Meselesi**, İstanbul, Aydınlar Ocağı Yayınları, 1986.

Powell, Alexander; **The Struggle for Power in Muslim Asia**, New York, 1923

Rosen, Ruth; **“The Hidden Holocaust”**, San Fransisco Chronicle, 15 Aralık 2003.

Said, Edward W.; **Oryantalizm (Doğubilim) – Sömürgeciliğin Keşif Kolu**, İstanbul, İrfan Yayımcılık, 4. Basım, Mart 1998.

Sakarya, İhsan; **Belgelerle Ermeni Sorunu**, Ankara, Genelkurnay Basımevi, 1984.

Schellendorf, Bronsart Von; **“Talat Paşa için Şahitlik”**, Ankara, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 4, Aralık 2001.

Scognamillo, G.; **Batı Sinemasında Türkiye ve Türkler**, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 1996.

Sezer, Ayten; **“Osmanlı’dan Cumhuriyete Misyonerlerin Türkiye’deki Eğitim Öğretim Faaliyetleri”**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Ekim 1999.

Senyücel, Kerime; **“Belgesel Tarihi”**, www.kameraarkasi.org.

Smolowe, Jill; Zarakhovich, Yuri; **“Massacre in Khojaly”**, Time, 16 Mart 1992.

Slide, Anthony (ed.); **Ravished Armenia and The Story of Aurora Mardiganian**, Lanham, Maryland & London, Scarecrow Pres, 1997.

Solmaz, Gürsoy; **“Yaşayanların Dilinden Ermeni Zulmü”**, Ankara, Yeni Türkiye, Ermeni Özel Sayısı, Cilt II, Sayı 38, Mart-Nisan 2001.

Subaşı Çelen, Bahar; **“1000’den 2000’e Tarihsel Süreç İçinde Avrupa’da Yabancı Düşmanlığı”**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Stratejik Analiz, Cilt 3, Sayı 27, Temmuz 2002.

Süslü, Azmi; **Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı**, Ankara, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 1990.

Süslü, Azmi; Yıldırım, Hüsamettin ve Gündüz, Birgül N.; **Efsane ve Gerçekler: Türk-Ermeni İlişkileri**, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, 2001.

Şimşir; Bilal N.; **“Ermeni Gaillesinin Tarihsel Kökeni Üzerine”**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 1, 2001.

Şimşir Bilal; **Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1984.

Tacar, Pulat Y.; **“Ermenilere Soykırım Yapıldığı Savının Hukuksal ve Ahlaki Açılardan İncelenmesi”**, Ankara, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni Araştırmaları, Sayı 2, 2001.

Talat Paşa; **Talat Paşa’nın Hatıraları**, İstanbul, Cumhuriyet Kitap, Tammuz 1998.

Tansel, Selahattin; **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1977.

Temelkuran, Ece; **“En Uzak Komşu: Ermenistan”**, 6 Bölümlük Yazı Disizi, Milliyet, Mayıs 2006.

Terzioğlu, Arslan; **“Talat Paşa ve Bahattin Şakir’in Berlin’de Öldürülmesi ve Ermeni Tehciri”**, İstanbul, Talat Paşa’nın Ölümünün 81. Yıldönümünde Uluslararası Terörizme bir Bakış Sempozyumu, 15 Mart 2002.

Türk, Fahri; **“Rusya’da Yahudi Aleyhtarlığı: Geçiş Süreçlerinde Siyasallaştırılmış Bir Olgu”**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Stratejik Analiz, Sayı 11, Mart 2001.

“Türkler Yamyamdır, Sizi Yerler”,

http://www.tsk.mil.tr/kitaplar_dokumanlar/anekdotlar/mektuplar/turkler_yamyamdır.htm

Uluengin, Hadi; **“Vatan Yahut Dokuzlar”**, Hürriyet, 11 Mayıs 2006.

URAS, Esat, **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, İstanbul, Belge Yayınları, 1987.

Vahapoğlu, M. Hidayet; **Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1990.

Vartanian, Hrag; **“Quebec’s Conflict with Diversity – French, English or Armenian?”**, www.agbu.org/agbunews/

Volkan, Vamık D.; **“Etnik Çatışmalara Psikolojik Görüş Açısından Yaklaşım”**, İçinde **Politik Psikoloji**, Ankara, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Yayın No: 203, 1993.

Zenian, David; **“From Turkey to Holland: A Journey to Freedom”**, http://www.agbu.org/agbunews/display.asp@A_ID=48

Zeki. Mehmet; **Lawrence - İngiliz-Arap İlişkilerinde Lawrence'nin Gizli Yüzü**, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2001,

Whitman, Sydney; **Turkish Memories**, London, 1914.

Quinn, Paul; **“Armenians killed 1000, Azeris Charge”**, Boston Globe, 3 Mart 1992.

Weems, Samuel A.; **Armenia – Secrets of a “Christian” Terrorist State**, Dallas, St. John Pres, First Printing, 2002.

Werfel, Franz; **Musa Dağ’da Kırk Gün**, İstanbul, Belge Yayınları, 2003.

Wynne, Hugh; **“Antisemitism in Church History”**, <http://www.familyrestorationmagazine.org/tishrei/tishrei021.htm>

BELGESELLER, FİLMLER VE DİĞER YAYINLAR:

Anadolu'da Ermeni ve Rum Zulmü, İsmail Kahraman, Anadolu Belgesel Yayıncılık.

The Armenian Genocide: Annihilation of the Armenian Population of the Otoman Empire 1915-1923, Atlantis Production, 1991.

32. Gün: Türkiye'nin Filmlerdeki İmajı

Beşinci Kol, NTV Türkiye tarafından hazırlanan belgesel, Ekim 2002.

California Armenians: The First Generation; J. Michael Hagopian, Armenian Film Foundations.

Cilicia... Reborn (in Aleppo), J. Michael Hagopian, Armenian Film Foundation, 1987.

From Bitlis to Fresno: 100 Years of an Armenian Family in California – The Karabians of Fresno, J. Michael Hagopian, Armenian Film Foundation, 1997.

The Forgotten Genocide; J. Michael Hagopian, Atlantis Production, 1975.

The Armenian Case; J. Michael Hagopian, Atlantis Production, 1975.

Historical Armenia, J. Michael Hagopian, Armenian Film Foundation.

Voices From The Lake: A film About The Secret Genocide, J. Michael Hagopian, Armenian Film Foundation, 2000.

Where are My People, J. Michael Hagopian, Armenian Film Foundation.

Mandate for Armenia, J. Michael, Hagopian, Armenian Film Foundation.

The Armenian Americans, Andrew Goldberg, WLIW21 Production, 2000.

A Wall of Silence – The Unspoken Fate of the Armenians, Dorothée Forma, 1997.

Ermeni Sorunu – Multimedya CD, Forsnet.

Gelibolu/Gallipoli, Tolga Örnek, Ekip Film, 2005.

Germany and the Secret Genocide, Michael J. Hagopian, Armenian Film Foundation, 2003.

Sarı Gelin – Ermeni Sorununun İçyüzü, (1. bölüm), İsmail Umaç & Ahmet Çelenk, Videotek Prodüksiyon, 2003.

Sarı Gelin – Suikastlerle Kazanılan Kimlik (2. Bölüm), İsmail Umaç & Ahmet Çelenk, Videotek Prodüksiyon, 2003.

Sarı Gelin – Sessiz Tanık Arşivler, (3. Bölüm), İsmail Umaç & Ahmet Çelenk, Videotek Prodüksiyon, 2003.

Sarı Gelin – Katliam Çıkarılan Vize, (4. Bölüm), İsmail Umaç & Ahmet Çelenk, Videotek Prodüksiyon, 2003.

Sarı Gelin – Kader Birliği, (5. Bölüm), İsmail Umaç & Ahmet Çelenk, Videotek Prodüksiyon, 2003.

Sarı Gelin – Dostluğu Yeniden Hatırlamak, (6. Bölüm), İsmail Umaç & Ahmet Çelenk, Videotek Prodüksiyon, 2003.

Strangers in a Promised Land, Michael J. Hagopian, Armenian Film Foundation.

Ne Var Ne Yok, Serdar Akinan & Nihat Genç, Sky Türk Televizyonu, 30 Aralık 2005.

The Forty Days of Musa Dagh, John Kurkjian & Saryk Mouradian, High Investments Films, 1982.

Midnight Express, Alan Parker & Oliver Stone, Columbia Pictures, 1978.

Dzori Miro, Jirair Avetisyan, SSCB, ArmenFilm, 1979.

Assignment Berlin, Hrayr Toukhanian, Orion, 1982.

Mayrig, Henry Verneuil, M'Pathe, 1991.

Lawrence of Arabia, David Lean, 1962.

Für Immer Verloren, Uwe Janson, 2003.

Ararat, Atom Egoyan, Alliance Atlantis & Serendipity Point Film 2002.

GAZETE VE DERGİLER:

Millyet

Zaman

Radikal

Hürriyet

Petit Journal

Özgür Gündem

The Times

Time

The Japan Times

Boston Globe

The Sunday Times

İNTERNET:

<http://www.mfa.gov.az/>

<http://www.tallarmentale.com/art-Movies.htm>.

<http://www.ozgurpolitika.org/2001/01/30/allhab.html>

http://www.anca.org/press_releases/press_releases.php?prid=8

<http://groong.usc.edu/hres398/hres596.html>

<http://www.russianartgallery.org/famous/ver-war.htm>

www.ermenisorunu.gen.tr

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1988/ocak1988.htm>

www.tsk.mil.tr/genelkumay/uluslararası/ermenisorunu.htm

<http://www.ntvmsnbc.com/news/378812.asp?cp1=1>.

<http://www.armenian-genocide.org/hitler.html>

http://www.armenianfilm.org/aff/news_and_events.htm

<http://www.elazig.gov.tr/tr/kulturturizmvecevre/harput.asp>

<http://www.armenian-genocide.org/memorials.html>.

<http://www.armeniangenocideposters.org>

<http://www.armeniapedia.org/index.php?title=Asbarez>

<http://www.asbarez.com/>

<http://www.el-aziz.com/>

<http://www.haberayrinti.com/>

<http://www.khojaly.net/photo.html>,

<http://www.khojaly.org/photos/>,

<http://www.come.to/khojaly>,

<http://www.khojaly.org/video/>,

http://www.chingizmustafayev.com/video_arxiv.php.

<http://www.videotek.com.tr>

<http://www.sarigelinbelgeseli.com>

Özgeçmiş:

Adı Soyadı: Deniz Sarıyıldız

Doğum yeri – Tarihi: Ankara, 30.07.1979.

Mezuniyet: Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler (2002)

Yüksek Lisans: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü (2003)